บทความ

- ปฏิกิริยาตอบสนองต่อโครงสร้างของสมาชิกผู้ติดยาเสพติดในสถาบันแบบเบ็ดเสร็จ
- การออกแบบระบบการศึกษาทางทหารของไทยใหม่เพื่อการผลิตทหารอาชีพและการปฏิรูปกองทัพ
- พระราชบัญญัติลักษณปกครองท้องที่ รัตนโกสินทรศก 116: ปฐมบทการปกครองท้องถิ่นไทย
- การสร้างเครือข่ายธุรกิจที่มีศักยภาพ: กรณีศึกษาเครือข่ายเครื่องนุ่งห่มและเสื้อผ้าในต่างประเทศ
- ยุทธโกษ: ภาพสะท้อนความคิดของทหาร ระหว่าง พ.ศ. 2435-2500
- แนวคิดเรื่องตัวตนที่รู้คิดและกระบวนการสร้างตัวตนของ มิเชล ฟูโกต์
- การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลและแนวทางการส่งเสริมการปรับตัวของนักเรียนนายร้อยใหม่โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
- การลดจำนวนตัวแปรสำหรับปัจจัยการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน กรณีศึกษานักท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติของประเทศไทย
- ความต้องการและความพึงพอใจที่มีต่อเครื่องแบบสนามของกำลังพลภายในกองทัพภาคที่ 1

CRMA Journal of Humanities and Social Sciences

วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ปีที่ 5 (2561)

วารสารวิชาการ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

ปีที่ 5 (2561)

CRMA Journal of Humanities and Social Sciences

Vol. 5 (2018)

CRMA Journal of Humanities and Social Sciences

แกนแก่นแห่งปัญญา สร้างคุณค่าสรรค์สังคม

ISSN 2392-5698

วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ปีที่ 5 (2561)
CRMA Journal of Humanities and Social Sciences Vol. 5 (2018)
http://kmlo.crma.ac.th/JOURNAL_HUSO/_Misc/Home.aspx
ISSN 2392-5698

กำหนดออก ปีละ 1 ฉบับ (สิงหาคม)

จัดทำโดย สภาอาจารย์ ส่วนการศึกษา
โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

วัตถุประสงค์ วารสารทางวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้ามีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่บทความวิจัย บทความทางวิชาการ บทความปริทัศน์ และบทความแนะนำหนังสือในสาขาวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ของบุคลากรภายในโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า และกองทัพไทย ตลอดจนนักวิชาการทั่วไป และส่งเสริมความร่วมมือทางวิชาการสาขาวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ระหว่างสถาบันการศึกษาและสถาบันวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาในสาขาดังกล่าวต่อไป

ขอบเขตเนื้อหา บทความวิจัย บทความวิชาการ บทความปริทัศน์ และบทความแนะนำหนังสือทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้แก่ สาขาสังคมวิทยา รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ จิตวิทยา นิติศาสตร์ และสาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงสาขาที่เกี่ยวข้องทางด้านการทหารและความมั่นคง

ที่ปรึกษากิตติมศักดิ์

พลเอกหญิง ศาสตราจารย์ ดร.สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ที่ปรึกษา

พลโท สิทธิพล ชินสำราญ

ผู้บัญชาการโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

พลตรี ปราโมทย์ ว่านเครือ

ผู้อำนวยการส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา

อดีตคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์

อดีตประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

บรรณาธิการ

พันเอกหญิง รองศาสตราจารย์ พิมลพรรณ อุโฆษกิจ

อาจารย์กองวิชากฎหมายและสังคมศาสตร์ ส่วนการศึกษา

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

กองบรรณาธิการ

บรรณาธิการภายนอก

ศาสตราจารย์ ดร.ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์
ประธานคณะที่ปรึกษาคณบดี คณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ศาสตราจารย์ ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์
อาจารย์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.นภาภรณ์ หะวานนท์
อดีตรองอธิการบดี ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติศักดิ์ เกิดอรุณสุขศรี
คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์ มหาวิทยาลัย
หอการค้าไทย

พลตรี ศาสตราจารย์ ดร.ศรศักร ชูสวัสดิ์
อดีตผู้ชำนาญการสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม

พลตรีหญิง รองศาสตราจารย์ ดร.นภางค์ คงเศรษฐกุล
อดีตอาจารย์กองวิชากฎหมายและสังคมศาสตร์
ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

พันเอก ดร.อรรคเดช ประทีปอุษานนท์
รองผู้อำนวยการศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการ
ป้องกันประเทศ

ดร.อัจฉรา วงศ์วัฒนามงคล
รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พนารัช ปรีดากรณ์
คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญจันทร์ เชอร์เรอร์
หัวหน้าภาควิชาสังคมและสุขภาพ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ดร.มาตรินี รักษ์ตานนท์ชัย
อาจารย์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดินาร์ บุญธรรม
อาจารย์คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณาธิการภายใน

พันเอกหญิง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ศิริวรรณ กาญจนโหติ
นายทหารปฏิบัติการ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

พันเอก ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ
รองผู้อำนวยการกองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา
โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

พันโทหญิง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัญญาพัทธ์ วิพัฒนานันทกุล
อาจารย์กองวิชากฎหมายและสังคมศาสตร์ ส่วนการศึกษา
โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

พันโทหญิง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิริกาญจน์ เอี่ยมอาจหาญ
อาจารย์กองวิชากฎหมายและสังคมศาสตร์ ส่วนการศึกษา
โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

พันตรี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิเษก มณเทียรวิเชียรฉาย
อาจารย์กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา
โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

คณะผู้จัดทำ

พันโทหญิง ดร.อารีย์วรรณ สุทธิพงศ์พันธ์

พันโทหญิง ดร.พรรณพงา จุฬานนท์

ร้อยโทหญิง นัฐพร เกียรติบัณฑิตกุล

ร้อยโทหญิง ศตนันท์ บุพศิริ

ออกแบบปก พันโท ฐนัส มานุวงศ์

โรงพิมพ์ บริษัท ไพบูลย์อ๊อฟเซต จำกัด

24 ซอยสุขสวัสดิ์ 30 แยก 10

แขวงบางปะกอก เขตราษฎร์บูรณะ

กรุงเทพมหานคร 10140

โทร. 0 818 476 767

Email: pbprintltd@gmail.com

บทความต่าง ๆ ที่ได้รับการพิจารณาลงพิมพ์ในวารสารทางวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ได้ผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน

บทบรรณาธิการ

ก้าวสู่ปีที่ 5 ของวารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า วารสารฯ ได้เริ่มเป็นที่รู้จักในแวดวงวิชาการเพิ่มมากขึ้น และได้รับการรับรองคุณภาพวารสารที่อยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่มที่ 2 ซึ่งกองบรรณาธิการฯ มีความมุ่งหมายที่พัฒนาคุณภาพวารสารให้ดีมากขึ้นตามลำดับต่อไป

บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ในฉบับนี้มีจำนวน 9 บทความซึ่งมีความหลากหลายและเปิดกว้างทางวิชาการมากขึ้น มีทั้งมุมการศึกษาด้านสังคมวิทยา อาทิเรื่องปฏิกิริยาตอบสนองต่อโครงสร้างของสมาชิกผู้ติดยาเสพติดในสถาบันแบบเบ็ดเสร็จ มุมการศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์เชิงธุรกิจ เรื่องการสร้างเครือข่ายธุรกิจที่มีศักยภาพ: กรณีศึกษาเครือข่ายเครื่องนุ่งห่มและเสื้อผ้าในต่างประเทศ มุมการศึกษาด้านการเมืองการปกครอง เรื่องพระราชบัญญัติลักษณปกครองท้องที่ รัตนโกสินทรศก 116: ปฐมบทการปกครองท้องถิ่นไทย และมุมการศึกษาด้านการทหาร อาทิ การออกแบบระบบการศึกษาทางทหารของไทยใหม่เพื่อการผลิตทหารอาชีพและการปฏิรูปกองทัพ ซึ่งจะเป็นการเปิดกว้างสำหรับนักวิชาการทั่วไป

กองบรรณาธิการฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า จะเป็นช่องทางเติมเต็มความรู้ให้กับผู้สนใจทุกท่านได้ตลอดไป

พันเอกหญิง รองศาสตราจารย์ พิมลพรรณ อุโฆษกิจ
บรรณาธิการ

บทความหรือข้อคิดเห็นใดๆ ที่ปรากฏในวารสารเป็นวรรณกรรมของผู้เขียน บรรณาธิการหรือโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าไม่จำเป็นต้องเห็นชอบด้วย

สารบัญ

หน้า

บทบรรณาธิการ

ปฏิกิริยาตอบสนองต่อโครงสร้างของสมาชิกผู้ติดยาเสพติดในสถาบันแบบเบ็ดเสร็จ 1

ร้อยตรี กฤษฎา แก้วเกลี้ยง

การออกแบบระบบการศึกษาทางทหารของไทยใหม่เพื่อการผลิตทหารอาชีพและการปฏิรูปกองทัพ 39

พันเอก ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ

พระราชบัญญัติลักษณปกครองท้องที่ รัตนโกสินทรศก 116: ปฐมบทการปกครองท้องถิ่นไทย 67

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ยอดชาย ชุติกาโม

การสร้างเครือข่ายธุรกิจที่มีศักยภาพ: กรณีศึกษาเครือข่ายเครื่องนุ่งห่มและเสื้อผ้าในต่างประเทศ 95

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พนารัช ปรีดากรณ์ และ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุภาวดี เหล่าฤทธิรัตน์

ยุทธโกษ: ภาพสะท้อนความคิดของทหาร ระหว่าง พ.ศ.2435-2500 131

ปวีณา มูซอเฮด

แนวคิดเรื่องตัวตนที่รู้คิดและกระบวนการสร้างตัวตนของมิเชล ฟูโกต์ 159

เบญจวรรณ อุปัชฌาย์

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลและแนวทางการส่งเสริมการปรับตัวของนักเรียนนายร้อยใหม่โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า พันเอกหญิง ดร.รุ่งอรุณ วัฒยากร	209
การลดจำนวนตัวแปรสำหรับปัจจัยการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์อย่างยั่งยืน กรณีศึกษานักท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติของประเทศไทย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ลักษณาวดี บุญยะศิรินันท์	243
ความต้องการและความพึงพอใจที่มีต่อเครื่องแบบสนามของกำลังพลภายในกองทัพภาคที่ 1 ร้อยโท วัชริศ ศิริอุดมเศรษฐ รองศาสตราจารย์ ชื่นจิตต์ แจ้งเจนกิจ และ ดร.ศิริรัตน์ โกศการิกา	259
บทปริทัศน์หนังสือ	
ไทยใต้ มลายูเหนือ: ปฏิสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์บนคาบสมุทรแห่งความหลากหลาย พันโทหญิง ดร.พรรณพงา จุฬานนท์	293

ปฏิกิริยาตอบสนองต่อโครงสร้างของสมาชิกผู้ติดยาเสพติดในสถาบันแบบเบ็ดเสร็จ
Structural Reaction of Members in Total Institution

ร้อยตรี กฤษฎา แก้วเกลี้ยง*

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ลักษณะปฏิกิริยาตอบสนองต่อโครงสร้างของสมาชิกในสถาบันแบบเบ็ดเสร็จ (Total Institution) ที่มีลักษณะคาบเกี่ยวระหว่างความเป็นสถาบันตาม “ตัวแบบทางกระบวนการยุติธรรมชุดเก่า” และ “ตัวแบบทางการแพทย์” กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือ ผู้ติดยาเสพติดเพศชายที่เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูในศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดลาดหลุมแก้ว ซึ่งได้นำแนวคิดเกี่ยวกับสถาบันแบบเบ็ดเสร็จของเออร์วิง กอล์ฟแมน (Erving Goffman) มาเป็นมโนทัศน์เร้าความรู้สึก (Sensitizing Concept) ในการวิเคราะห์ และใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) โดยทำการเก็บข้อมูลผ่านทางการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 8 คน และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในลักษณะของการฝังตัวในสนามเป็นเวลา 2 เดือน

ผลการวิจัยพบว่า สมาชิกในสถาบันดังกล่าวมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อโครงสร้างในลักษณะของการต่อรองต่อโครงสร้าง ทั้งการต่อรองเชิงปฐมภูมิ (Primary Adjustment) และการต่อรองเชิงทุติยภูมิ (Secondary Adjustment)

* รรก.ภัณฑารักษ์ โรงเรียนการกำลังสำรอง ศูนย์การกำลังสำรอง
E-mail: brain-smart@hotmail.com

สำหรับการต่อรองเชิงปฐมภูมิ สมาชิกได้พยายามแสดงตัวเป็น “สมาชิกที่ดี” ต่อหน้าเจ้าหน้าที่ ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดความกลมกลืนกับโครงสร้าง ส่วนการต่อรองเชิงทุติยภูมิ เป็นการกระทำระหว่างกันของสมาชิกใน “โลกลับหลังเจ้าหน้าที่” ไม่ว่าจะเป็นการปรึกษาหารือระหว่างกัน การสรวลเสเฮฮาระหว่างกันการเล่า “ความลับ” ระหว่างกัน การนินทาระหว่างกัน และการแสดงอารมณ์ฉุนเฉียวระหว่างกัน โดยการต่อรองในลักษณะนี้แสดงถึงระเบียบความสัมพันธ์ชุดใหม่ที่สมาชิกร่วมกันสร้างขึ้น เพื่อสร้างความผ่อนคลายและลดความตึงเครียดให้กับตนเอง อย่างไรก็ตาม ทั้งการต่อรองเชิงปฐมภูมิและการต่อรองเชิงทุติยภูมิล้วนเป็นกลยุทธ์ที่สมาชิกสร้างขึ้น เพื่อเอาตัวรอดในชีวิตประจำวันทั้งสิ้น มิได้เป็นการทำลายโครงสร้างให้สูญสลายลงไปแต่อย่างใด

คำสำคัญ: ปฏิกิริยาตอบสนองต่อโครงสร้าง, สมาชิกผู้ติดยาเสพติด, สถาบันแบบเบ็ดเสร็จ

Abstract

This research aims to analyze characteristics of structural reaction of members in total institution with overlapping features between institutional attribute according to the “ old justice model” and “ medical model” . The population in this study included male addicts who received treatment in Drug Addicts Rehabilitation Center, Lad Lumkaew. The concept of total Institution of Erving Goffman was implemented as sensitizing concept for analysis. This research used qualitative methodology by collecting data through in-depth interview with

8 samples and participant observation in manner of disguise in field for 2 months.

The findings reveal that members in such institution had structural reaction in form of structural adjustment including primary adjustment and secondary adjustment. Speaking for primary adjustment, the members attempted being “ good members” to the officers. Nevertheless, it is to assimilate with the structure. Meanwhile, secondary adjustment is reciprocal action among members in “ the world behind officers back” such as discussion, merrymaking, secret telling, gossiping, and being pungent with each other. This kind of adjustment showed orders of new relationship that member jointly created to construct relaxation and mitigate their own stress. However, both primary and secondary adjustment were the strategies constituted by the members for survival in routine life and they did not demolish the structure anyhow.

Keywords: Structural Reaction, Member, Total Institution

บทนำ

พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 เป็นกฎหมายสำคัญฉบับหนึ่งที่มีบทบาทในการจัดการกับบุคคลผู้ติดยาเสพติด กฎหมายฉบับนี้มีเนื้อสาระมุ่งบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดให้สามารถกลับไปเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพของสังคมได้อีกครั้งหนึ่ง โดยมองว่าผู้ติดยาเสพติดเป็นบุคคลที่ก้าวพลาดจนกลายเป็น “ผู้ป่วย” มิใช่อาชญากร ดังนั้น ผู้ติดยาเสพติดที่เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูตามกฎหมายฉบับนี้ จึงถูก

ดำเนินการแตกต่างจากกลุ่มบุคคลที่กระทำผิดในคดีอื่นๆ ซึ่งความแตกต่างที่สามารถเห็นได้อย่างเด่นชัดที่สุด คือ การที่ผู้ติดยาเสพติดกลุ่มนี้จะไม่ได้ถูกส่งเข้ารับการลงโทษในเรือนจำ เหมือนกับผู้กระทำความผิดในคดีอื่นๆ เพราะเมื่อผู้ติดยาเสพติดถูกจับกุม และได้รับการตรวจสอบแล้วว่าเข้าหลักเกณฑ์การบำบัดฟื้นฟูตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 ผู้ติดยาเสพติดก็จะถูกส่งเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูในสถานบำบัดที่พระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวกำหนดไว้

ผู้ติดยาเสพติดจึงเป็นกลุ่มบุคคลที่มีลักษณะเฉพาะในเชิงของการถูกดำเนินการจากกระบวนการยุติธรรม เนื่องจากกลุ่มบุคคลผู้ติดยาเสพติดที่ถูกจับกุมไม่ได้ถูกบังคับโทษจากกระบวนยุติธรรมตามปกติที่ประกอบไปด้วยโทษ 5 สถานด้วยกัน นั่นคือ ปรับ ริบทรัพย์ กักขัง จำคุก และประหารชีวิต แต่มีมาตรการเฉพาะที่ภาครัฐสร้างขึ้นมาใช้จัดการกับบุคคลกลุ่มนี้ อย่างไรก็ตาม แม้ผู้ติดยาเสพติดจะถูกมองว่าเป็น “ผู้ป่วย” ตามกฎหมาย แต่มิได้หมายความว่า กฎหมายจะจัดการกับผู้ติดยาเสพติดเหมือนกับผู้ป่วยในโรงพยาบาล เพราะเมื่อผู้ติดยาเสพติดถูกจับกุม กฎหมายก็ได้กำหนดให้ส่งตัวผู้ติดยาเสพติดเข้ากับการบำบัดฟื้นฟูในศูนย์ฟื้นฟูฯ ที่มีลักษณะทางกายภาพเป็นสถาบันแบบเบ็ดเสร็จ (Total Institution) โดยเออร์วิง กอล์ฟแมน (Erving Goffman) กล่าวถึงสถาบันแบบเบ็ดเสร็จหรือศูนย์ฟื้นฟูฯ ว่า มีการสร้างกำแพงอย่างแน่นหนา เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ติดยาเสพติดออกไปภายนอก และภายในศูนย์ฟื้นฟูฯ ก็จะมีการจัดเจ้าหน้าที่คอยควบคุมอยู่ตลอด 24 ชั่วโมง รวมทั้งมีการจัดตารางเวลาการทำกิจกรรมให้ผู้ติดยาเสพติดต้องทำเหมือนกันทั้งหมดตั้งแต่ตื่นนอนจนถึงเข้านอน โดยผู้ติดยาเสพติดทุกคนจะต้องปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนเดียวกัน หากใครฝ่าฝืนก็จะถูกลงโทษ

ศูนย์ฟื้นฟูฯ ที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 ดังกล่าว นับเป็นสถาบันแบบเบ็ดเสร็จที่มีการดำเนินงานคาบเกี่ยวระหว่าง “ตัวแบบทางกระบวนการยุติธรรมชุดเก่า”

และ “ตัวแบบทางการแพทย์” เพราะแม้ศูนย์ฟื้นฟูฯ จะถูกกำหนดจากกฎหมายให้มีสถานภาพ (Status) เป็นสถานพยาบาล และมองผู้ติดยาเสพติดเป็น “ผู้ป่วย” มิใช่อาชญากร ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 ที่พยายามจะสร้างกระบวนการยุติธรรมสำหรับดำเนินการกับผู้ติดยาเสพติดในรูปแบบใหม่ขึ้นมา แต่ในขณะเดียวกัน ผู้ติดยาเสพติดก็ยังคงถูกจำกัดอิสรภาพในระดับมากคล้ายกับสถาบันในกลุ่มเรือนจำ อันเป็นรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมที่ถูกใช้สืบต่อกันมาเป็นเวลานาน นอกจากนี้ ผู้ติดยาเสพติดยังมีสถานภาพเป็นผู้กระทำความผิดเช่นเดียวกับสมาชิกในเรือนจำด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ผู้ติดยาเสพติดมีสถานภาพเป็นทั้ง “ผู้ป่วย” และ “ผู้กระทำความผิด” ในเวลาเดียวกัน

เมื่อพิจารณาแนวคิดเกี่ยวกับสถาบันแบบเบ็ดเสร็จของกอล์ฟแมนทำให้มีความน่าสนใจว่า ผู้ติดยาเสพติดที่กำลัง “ถูกจัดการ” อยู่ภายในศูนย์ฟื้นฟูฯ อันเป็นสถาบันแบบเบ็ดเสร็จที่มีลักษณะเฉพาะตัวดังกล่าวจะมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อโครงสร้างในลักษณะใด เนื่องจากบริบทของสถาบันแบบเบ็ดเสร็จรูปแบบเก่าในยุคกอล์ฟแมน ได้ชี้ให้เห็นว่าสมาชิกของสถาบันประเภทนี้จะพยายาม “ต่อรอง” กับ “ความเบ็ดเสร็จ”[1] ของโครงสร้างสถาบันอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าสถาบันดังกล่าวจะเข้ามาควบคุมสมาชิกมากสักเพียงใด อันแสดงถึงการเป็นสมาชิกที่มีความกระตือรือร้น (Active

[1] คำว่า “การต่อรอง” และ “ความเบ็ดเสร็จ” ที่ผู้วิจัยเน้นไว้ เป็นสิ่งที่อยู่คู่กัน เมื่อศึกษาตามแนวคิดของกอล์ฟแมนเกี่ยวกับสถาบันแบบเบ็ดเสร็จ เนื่องจากสมาชิกของสถาบันแบบเบ็ดเสร็จถูกอธิบายว่า เป็นบุคคลที่มีความสามารถการริเริ่มการกระทำต่างๆ ได้ตามเจตนารมณ์ของตนเองด้วย เพื่อเอาตัวรอดท่ามกลางโครงสร้างที่ครอบทับอยู่ ไม่ได้ถูกกลืนกลาย (Assimilate) ไปกับโครงสร้างเสียทั้งหมด โดยสามารถศึกษารายละเอียดความเกี่ยวข้องกันของคำทั้งสองคำดังกล่าวได้ในหัวข้อที่ 6 และสามารถศึกษารายละเอียดของลักษณะความเป็นสถาบันแบบเบ็ดเสร็จ ตามแนวคิดของกอล์ฟแมนฉบับเต็มได้จากผลงานของเขาที่ถูกตีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ.1961 ในหนังสือชื่อ ASYLUMS: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates

Constructor) ไม่ได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของโครงสร้าง เมื่อหันมามองโครงสร้างของศูนย์ฟื้นฟูฯ ที่ถูกจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 แล้ว มีความแตกต่างจากโครงสร้างของสถาบันแบบเบ็ดเสร็จในยุคกอล์ฟแมน เพราะมีการนำแนวคิดทางการแพทย์มาผสมผสานกับแนวคิดการจัดการผู้กระทำความผิดตามกระบวนการยุติธรรมแบบเดิม จนกลายเป็นสถาบันแบบเบ็ดเสร็จที่มีลักษณะเฉพาะตัว คำอธิบายของกอล์ฟแมนจึงไม่สามารถนำมาใช้อธิบายในบริบทของศูนย์ฟื้นฟูฯ ได้ ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาผู้ติดยาเสพติดในฐานะสมาชิกภายใต้โครงสร้างสถาบันดังกล่าวว่า จะมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อโครงสร้างในลักษณะใด

วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์ปฏิกิริยาตอบสนองต่อโครงสร้างของผู้ติดยาเสพติดในศูนย์ฟื้นฟูฯ ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 อันเป็นสถาบันแบบเบ็ดเสร็จที่มีลักษณะเฉพาะตัว เพื่อใช้เป็นแนวทางในการยกระดับการดำเนินงานของศูนย์ฟื้นฟูฯ ดังกล่าวให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และเป็นการสร้างประเด็นการศึกษาใหม่ๆ ให้เกิดขึ้น

คำถามการวิจัย

สมาชิกของสถาบันแบบเบ็ดเสร็จที่มีลักษณะเฉพาะตัวเช่นศูนย์ฟื้นฟูฯ ที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มีปฏิกิริยาตอบสนองต่อโครงสร้างของสถาบันดังกล่าวในลักษณะใด

ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้อย่างครอบคลุม เพื่อให้สามารถใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยได้อย่างเป็นระบบ และมีความ

ชัดเจนในเชิงปฏิบัติ สำหรับขอบเขตการวิจัยแต่ละด้านมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยนำแนวคิดเกี่ยวกับสถาบันแบบเบ็ดเสร็จ ของกอล์ฟแมนมาเป็นมโนทัศน์เร้าความรู้สึก (Sensitizing Concept) ในการวิเคราะห์ เพื่อค้นหาว่า ปฏิกิริยาของสมาชิกผู้ติดยาเสพติดในศูนย์ฟื้นฟูฯ ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 มีความเหมือนหรือแตกต่างอย่างไรกับปฏิกิริยาตอบสนองต่อโครงสร้างของสมาชิกในสถาบันแบบเบ็ดเสร็จในยุคที่กอล์ฟแมนอธิบายไว้

2. ขอบเขตด้านประชากร

กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ผู้ติดยาเสพติดเพศชายที่เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูในศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ลาดหลุมแก้ว สังกัดกรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม อันเป็นสถาบันที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 โดยผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลจากผู้ติดยาเสพติด จำนวน 8 คน จากผู้ติดยาเสพติดที่มีอยู่ในศูนย์ฟื้นฟูฯ จำนวนทั้งสิ้น 35 – 40 คน[2]

3. ขอบเขตด้านเวลา

ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน จากนั้นจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสรุปผลการวิจัย รวมช่วงเวลา

---

[2] สำหรับสาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาผู้ติดยาเสพติดเฉพาะเพศชาย สืบเนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่า ผู้ติดยาเสพติดเพศชายมีเพศสภาวะเช่นเดียวกับผู้วิจัย จึงอาจทำให้ง่าย สะดวก และเหมาะสมต่อการเข้าไปคลุกคลีอย่างใกล้ชิดมากกว่าผู้ติดยาเสพติดเพศหญิง อันเป็นการรักษาจริยธรรมทางการวิจัยอีกทางหนึ่งด้วย และจำนวนผู้ติดยาเสพติดเพศชายของศูนย์ฟื้นฟูฯ มักไม่คงที่ในแต่ละช่วงเวลา เนื่องจากมีการรับตัวและปล่อยตัวผู้ติดยาเสพติดอยู่บ่อยครั้ง

การดำเนินกระบวนการวิจัยทั้งสิ้นประมาณ 3 เดือน โดยผู้วิจัยพยายามเดินทางไปเก็บข้อมูลภาคสนามแบบไปเช้าเย็นกลับเป็นประจำทุกวัน ทั้งนี้ก็เพื่อให้สามารถเก็บข้อมูลได้อย่างละเอียดลึกซึ้งและตรงตามความเป็นจริงมากที่สุด

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดรายละเอียดของระเบียบวิธีวิจัยให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะคำถามการวิจัยมากที่สุด เพื่อให้สามารถตอบคำถามการวิจัยที่ตั้งไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. การเก็บข้อมูล

งานวิจัยเรื่องนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) เนื่องจากลักษณะคำถามการวิจัยมีลักษณะเป็นคำถามที่ต้องการคำตอบในเชิงการพรรณนารายละเอียดของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ดังนั้น ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพจึงมีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการเก็บข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความลึกซึ้งในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ โดยมีวิธีการเก็บข้อมูล 2 วิธี ดังต่อไปนี้

วิธีการแรก ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ด้วยคำถามนำวิจัยในลักษณะที่เปิดโอกาสให้ผู้ติดยาเสพติดสะท้อนเรื่องราวต่างๆ ออกมาอย่างอิสระตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง โดยคัดเลือกผู้ติดยาเสพติดที่มีความคุ้นเคย และให้ความไว้วางใจผู้วิจัยจำนวน 8 คน เพื่อทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก วิธีการที่สอง ใช้การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในลักษณะของการเข้าไปฝังตัวในพื้นที่ เพื่อเก็บข้อมูลบางลักษณะที่อาจไม่สามารถเก็บได้จากการสัมภาษณ์เพียงอย่างเดียว โดยผู้วิจัยเปิดเผยสถานภาพที่แท้จริงว่าเป็น “คนนอก” แต่แม้กระนั้น ผู้วิจัยก็ได้พยายามสร้างให้ผู้ติดยาเสพติดเกิดความไว้วางใจผู้วิจัยให้มากที่สุด

ด้วยการเข้าไปร่วมทำกิจกรรมตามตารางเวลากับผู้ติดยาเสพติด เพื่อลดช่องว่างทางความรู้สึกที่พวกเขามีต่อผู้วิจัยลง

2. การรวบรวมข้อมูล

รวบรวมข้อมูลในลักษณะของการจดบันทึกเป็นหลัก ด้วยการจดจำสิ่งที่ผู้ติดยาเสพติดพูดออกมา และจดบันทึกให้ได้มากที่สุด ส่วนการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในประเด็นต่างๆ กระทำโดยการจดบันทึกเป็นช่วงๆ ในระหว่างที่ผู้ติดยาเสพติดตอบคำถาม ซึ่งก่อนทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ติดยาเสพติดทุกคน ผู้วิจัยได้มีการขออนุญาตผู้ติดยาเสพติดก่อนล่วงหน้า และแจ้งถึงมาตรการปกป้องผู้ให้ข้อมูล เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ให้ข้อมูลได้รับผลกระทบจากข้อมูลที่ตนเองเปิดเผยออกมา ในส่วนของข้อมูลที่ได้จากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมนั้นก็ได้พยายามจดจำรายละเอียดของเหตุการณ์ต่างๆ ที่ตนเองพบเห็น และบันทึกลงในสมุดบันทึกให้ได้มากที่สุด จากนั้นจึงนำมาสรุปสาระสำคัญของแต่ละเหตุการณ์อีกครั้งหนึ่ง

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะของการวิเคราะห์เรื่องเล่า (Narrative) ของผู้ติดยาเสพติดแต่ละคนที่ได้สะท้อนออกมาร่วมกับการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ผู้วิจัยได้วิเคราะห์คำพูดหรือตัวบทของผู้ติดยาเสพติดแต่ละคนอย่างลึกซึ้ง ประกอบกับข้อมูลที่ผู้วิจัยได้จากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในสนาม เพื่อตีความว่าปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสนามนั้นหมายถึงอะไรจากบริบทที่เป็นอยู่ แล้วนำมาสร้างเป็นข้อสรุปสำหรับตอบคำถามการวิจัย

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้มาจากการทบทวนเอกสารทางวิชาการที่นักวิชาการอธิบายไว้ สำหรับนำใช้เป็นแนวทางในการศึกษาปรากฏการณ์ที่ผู้วิจัยสนใจ โดยผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎี

แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในงานวิจัยเรื่องนี้ นำมาจากการทบทวนวรรณกรรมในสาขาวิชาสังคมวิทยา สาขาวิชานิติศาสตร์ และสาขาวิชามานุษยวิทยา โดยแนวคิดและทฤษฎีแต่ละชุดล้วนมีเนื้อหาสาระที่สามารถนำมาใช้เป็นกรอบในการวิจัยร่วมกันได้ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 มโนทัศน์ว่าด้วย วิถีชีวิตภายใต้โครงสร้างสถาบันของสมาชิก (Underlife) ของเออร์วิง กอล์ฟแมน

สถาบันแบบเบ็ดเสร็จ เป็นสถาบันที่พยายามเข้ามาควบคุมสมาชิกในทุกแง่มุมของชีวิตตลอด 24 ชั่วโมง โดยสมาชิกจะต้องใช้ชีวิตอยู่บนพื้นที่เดียวกัน อยู่ภายใต้อำนาจชุดเดียวกัน มีการดำเนินชีวิตในรูปแบบเดียวกัน และทุกคนจะต้องถอดถอนอัตลักษณ์ส่วนตัว และถูกใส่อัตลักษณ์ชุดใหม่เข้าไปเหมือนกันหมด หากสมาชิกคนใดละเมิดสิ่งที่สถาบันกำหนดไว้ก็จะถูกลงโทษ อย่างไรก็ตาม ภายใต้แนวคิดเกี่ยวกับสถาบันแบบเบ็ดเสร็จนี้มิได้หมายความว่าสมาชิกจะถูกอิทธิพลของโครงสร้างเข้ามากลืนกลายและกดทับได้ทั้งหมด เพราะกอล์ฟแมนได้ชี้ให้เห็นถึงมิติความเป็นบุคคลที่มีความสามารถในการริเริ่มของสมาชิกภายใต้โครงสร้างของสถาบันแบบเบ็ดเสร็จด้วย โดยไม่ว่าสถาบันจะพยายามเข้ามาควบคุมสมาชิกมากสักเพียงใด สมาชิกก็ยังสามารถสร้าง “ปฏิบัติการ” ขึ้นมาเพื่อต่อรองกับโครงสร้างสถาบันได้ อันแสดงถึงการต่อสู้ดิ้นรนในการดำเนินชีวิตของสมาชิกภายใต้โครงสร้างของสถาบันที่เข้ามากดทับพวกเขา

การต่อรองกับโครงสร้างสถาบันของสมาชิกมีอยู่ 2 รูปแบบ คือ การต่อรองเชิงปฐมภูมิ (Primary Adjustment) และการต่อรองเชิงทุติยภูมิ (Secondary Adjustment) สำหรับการต่อรองเชิงปฐมภูมิเป็นเรื่องของการที่สมาชิกแสดงการยอมรับและยอมทำตามสิ่งที่สถาบันกำหนดไว้ในด้านต่างๆ โดยสมาชิกจะพยายามทำตัวให้กลมกลืนกับสถาบันมากที่สุด ทั้งนี้ก็เพื่อให้ได้รับรางวัลบางอย่างและหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ เช่น การยอมทำงานหนักเพื่อแลกกับเงินเพียงเล็กน้อย การแกล้งยืมหนังสือที่ห้องสมุดบ่อยๆ เพื่อสร้างความประทับใจให้กับเจ้าหน้าที่ ฯลฯ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือเป็นการที่สมาชิกได้พยายาม “เล่น” ตามบทบาทที่ตนเองพึงเล่น ภายใต้โครงสร้างของสถาบันที่พยายามเข้ามาควบคุมสมาชิกนั่นเอง (Goffman, 1961: 189)

ส่วนการต่อรองเชิงทุติยภูมิเป็นเรื่องของการที่สมาชิกได้มีการประยุกต์ใช้บริบท หรือช่องทางที่มีอยู่ในโครงสร้างสถาบันเพื่อกระทำตามเจตนารมณ์ของตนเอง ไม่ว่าการกระทำนั้นจะเป็นสิ่งที่ละเมิดกฎเกณฑ์ของสถาบันอย่างชัดเจน หรือหมิ่นเหม่ต่อการละเมิดกฎเกณฑ์ของสถาบันก็ตาม โดยการกระทำที่เป็นการต่อรองเชิงทุติยภูมิเป็นการกระทำที่ “รู้กัน” เฉพาะในกลุ่มสมาชิก ไม่เปิดเผยหรือแสดงออกถึงการกระทำที่ละเมิดกฎเกณฑ์ หรือหมิ่นเหม่ต่อการละเมิดกฎเกณฑ์ของสถาบันเหล่านั้นให้เจ้าหน้าที่เห็นอย่างชัดเจน ซึ่งกอล์ฟแมนกล่าวว่า การต่อรองเชิงทุติยภูมิเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการที่สมาชิกยังมีความเป็นตัวของตัวเองอยู่ และสามารถควบคุมสิ่งแวดล้อมรอบข้างได้บางส่วน (Goffman, 1961: 49-51)[3]

[3] กอล์ฟแมนได้ยกตัวอย่างของการต่อรองเชิงทุติยภูมิไว้ในงานเขียนของเขา เช่น การนำกระดาษสมุดที่เจ้าหน้าที่แจกให้ทำเป็นโพยสำหรับเล่นการพนัน การแอบดื่มสุราและเล่นการพนันที่ชายป่าด้านหลังอาคาร การสร้างความสัมพันธ์เชิงการค้าระหว่างกัน การแอบซ่อนสิ่งของไว้ตามร่างกาย แต่ตัวอย่างเหล่านั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในโรงพยาบาลจิตเวช ผู้วิจัยจึงไม่ได้นำมากล่าวถึงในที่นี้ เนื่องจากเห็นว่าเป็นคนละบริบทกับสถาบันอย่างศูนย์ฟื้นฟูฯ ลาดหลุมแก้ว)

สำหรับปรากฏการณ์หนึ่งที่ กอล์ฟแมนกล่าวไว้แบบกลางๆ ว่า แสดงถึงการต่อรองเชิงทุติยภูมิ คือ การที่สมาชิกมีการจัดความสัมพันธ์ในลักษณะช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในกลุ่ม โดยกลุ่มดังกล่าวเป็นกลุ่มที่มีการบริหารจัดการกันภายใน (Administer Group) และมีความเชื่อมแน่น (Solidarity) ระหว่างสมาชิกอยู่มาก จนสร้างความกังวลใจให้กับเจ้าหน้าที่ว่า กลุ่มดังกล่าวจะเป็นพื้นฐานให้สมาชิกกระทำสิ่งที่ผิดกฎเกณฑ์ของสถาบันได้ง่ายขึ้น (Goffman, 1961: 58-59)

1.2 มโนทัศน์ว่าด้วย “ตัวแบบทางกระบวนการยุติธรรมชุดเก่า” และ “ตัวแบบทางการแพทย์”

มโนทัศน์ทั้งสองชุดเป็นเรื่องของความแตกต่างระหว่างแนวคิดในการจัดการกับผู้กระทำความผิด 2 สำนักที่มีการนำมาประยุกต์ใช้ในลักษณะของการผสมผสานกันในศูนย์ฟื้นฟูฯ ลาดหลุมแก้ว ที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 โดยตัวแบบทางกระบวนการยุติธรรมชุดเก่า เป็นเรื่องของการนำผู้กระทำความผิดไปดำเนินการในลักษณะของการลงโทษ (Punishment) ซึ่งจากการศึกษาค้นคว้าพบว่า แนวคิดดังกล่าวมีพัฒนาการมาอย่างยาวนาน เริ่มตั้งแต่ยุคแรก จะเน้นไปที่การลงโทษผู้กระทำความผิดในลักษณะ “ตาต่อตา ฟันต่อฟัน” เพื่อให้สมกับการกระทำความผิดนั้นๆ และเป็นการแก้แค้นแทนเหยื่อที่ได้รับผลร้ายจากการกระทำความผิดดังกล่าว (Retributive) ซึ่งในสมัยโบราณ เมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น ตัวเหยื่อหรือญาติของเหยื่อมักจะถือสิทธิแก้แค้นในลักษณะที่กระทำต่อเนื้อตัวร่างกายของฝ่ายตรงข้ามโดยตรง นอกจากนี้ การใช้ความรุนแรงยังถูกมองว่าเป็นเครื่องมือที่ใช้จัดการกับผู้กระทำความผิดที่มีความชั่วร้ายจากสันดานเดิม จึงต้องทำให้ผู้กระทำความผิดได้รับการปฏิบัติที่สาสมกับความผิดนั้น เพื่อสร้างความยุติธรรมให้เกิดขึ้น (จารุวรรณ คงยศ, 2551: 75; นุชนาฏ มุกุระ, 2554: 28)

หลังจากนั้น เมื่อมนุษย์รู้จักการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่ชนหรือสังคมย่อยๆ จึงได้มีการมอบอำนาจการลงโทษให้แก่ผู้นำหรือหัวหน้ากลุ่ม และเกิดการพัฒนากฎหมายขึ้นใช้บังคับแก่สมาชิกในสังคม โดยยอมรับว่า รัฐมีหน้าที่ลงโทษตามความเป็นธรรมและได้สัดส่วนกับความร้ายแรงของการกระทำความผิด เพื่อให้เหยื่อและญาติพี่น้องของเขารู้สึกพอใจว่าได้รับความยุติธรรม ตลอดจนเป็นการเน้นย้ำให้ทุกคนเชื่อและปฏิบัติตามกฎหมาย จนเกิดการจัดการกับผู้กระทำความผิด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อข่มขู่และยับยั้ง (Deterrence) เพื่อให้ประชาชนทั่วไปมีความเกรงกลัวต่อโทษที่จะได้รับ จนไม่กล้ากระทำความผิด เข้าทำนอง “เชือดไก่ให้ลิงดู” (นพดล อิ่มสมุทร, 2542: 23; นุชนาฏ มุกุระ, 2554: 28) ต่อมาในศตวรรษที่ 13 หลายๆ ประเทศได้เริ่มนำการจัดการกับผู้กระทำความผิดรูปแบบใหม่มาใช้ นั่นคือ การนำผู้กระทำความผิดไปจำคุกในตะราง (Jail) แทนที่จะลงโทษในลักษณะที่กระทำต่อเนื้อตัวร่างกายของผู้กระทำความผิดโดยตรงเหมือนในอดีต ซึ่งการก่อตัวของการจัดการกับผู้กระทำความผิดรูปแบบใหม่นี้เริ่มต้นจากการจัดตั้งโรงดัดสันดาน (House of Correction) ขึ้นใน ค.ศ.1552 ณ ประเทศอังกฤษ (จารุวรรณ คงยศ, 2551: 25) จนพัฒนามาเป็นเรือนจำในปัจจุบัน สำหรับวัตถุประสงค์หลักอย่างหนึ่งของการนำผู้กระทำความผิดไปจำคุกในเรือนจำ เป็นเรื่องของการตัดผู้กระทำความผิดหรืออาชญากรออกจากสังคม (Incapacitation) เพื่อไม่ให้บุคคลดังกล่าวออกไปสร้างความเสียหายให้กับสังคม (นุชนาฏ มุกุระ, 2554: 29)

ส่วนตัวแบบทางการแพทย์ กล่าวได้ว่า เป็นเรื่องของการจัดการกับผู้กระทำความผิด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งบำบัดฟื้นฟูให้ผู้กระทำความผิดกลับมาเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมได้อีกครั้งหนึ่ง (Rehabilitation) ซึ่งแนวคิดนี้มองว่า ผู้กระทำความผิดเป็นสมาชิกที่เจ็บป่วยของสังคมที่ต้องรักษาให้หาย เพราะการลงโทษเป็นการยับยั้งเพียงชั่วระยะเวลาที่ผู้กระทำความผิดถูกลงโทษอยู่เท่านั้น จึงไม่อาจป้องกันสังคมให้ปลอดภัยได้อย่างมี

ประสิทธิผล และสาเหตุของการกระทำความผิดก็มิใช่เกิดขึ้นจากสันดานเดิมของผู้กระทำความผิดตั้งแต่ต้น แต่เกิดจากการที่ผู้กระทำความผิดได้ “ก้าวพลาด” ไปตามอิทธิพลของสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรม (นิติภัทร์ สุภัทราวิวัฒน์, 2552: 25-28) จึงมองผู้กระทำความผิดเป็น “ผู้ป่วย” ที่ต้องเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูใน “สถานพยาบาล” เพื่อให้หายจากอาการป่วยด้วยวิธีการที่กำหนดไว้ ไม่ได้มองว่า ผู้กระทำความผิดมีสันดานเป็นอาชญากรที่ต้องดำเนินการควบคุมอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด หรือลงโทษให้หลาบจำด้วยการจำคุกในเรือนจำ อันเป็นสถาบันศูนย์กลางแห่งการลงโทษ (Punishment Centered Bureaucracy) ตามหลักทัณฑวิทยาแต่อย่างใด (จารุวรรณ คงยศ, 2551: 75)

อย่างไรก็ตาม การที่ผู้ติดยาเสพติดถูกส่งเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูในศูนย์ฟื้นฟูฯ ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ผู้ติดยาเสพติดก็ยังคงตกอยู่ในสถานภาพของการเป็นผู้กระทำความผิดเหมือนสมาชิกในเรือนจำด้วย มิใช่บุคคลที่เป็นผู้บริสุทธิ์ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ผู้ติดยาเสพติดในศูนย์ฟื้นฟูฯ ดังกล่าวเป็นทั้ง “ผู้กระทำความผิด” และ “ผู้ป่วย” ในเวลาเดียวกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ศูนย์ฟื้นฟูฯ ดังกล่าวเป็นสถาบันแบบเบ็ดเสร็จที่มีลักษณะคาบเกี่ยวระหว่างการดำเนินงานตามตัวแบบทางกระบวนการยุติธรรมชุดเก่า และตัวแบบทางการแพทย์ เพราะในขณะที่กฎหมายกำหนดให้ผู้ติดยาเสพติดเป็น “ผู้ป่วย” ที่ต้องเข้ารับการรักษาในศูนย์ฟื้นฟูฯ ที่มีสถานภาพเป็นสถานพยาบาล แต่การเข้ามาสู่ศูนย์ฟื้นฟูฯ ของผู้ติดยาเสพติดก็เป็นไปในลักษณะของการถูกจับกุม และกลายเป็นผู้กระทำความผิดเช่นเดียวกับสมาชิกในเรือนจำ นอกจากนี้ ทางศูนย์ฟื้นฟูฯ ยังมีการสร้างกำแพงทึบและรั้วลวดหนามล้อมรอบอาณาเขตของตนเองอย่างแน่นหนา เพื่อจำกัดอิสรภาพของผู้ติดยาเสพติด โดยมีการจัดเจ้าหน้าที่คอยใช้อำนาจควบคุมให้ผู้ติดยาเสพติดทำกิจกรรมตามที่ทางศูนย์ฟื้นฟูฯ กำหนดไว้ และมีเจ้าหน้าที่รักษาความ

ปลอดภัยเฝ้าอยู่ทั่วบริเวณศูนย์ฟื้นฟูฯ ห้ามบุคคลภายนอกผ่านเข้าออก หากไม่มีกิจธุระจำเป็น ซึ่งสภาพการณ์ดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกับสิ่งที่กระบวนการยุติธรรมชุดเก่าปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดคดีอื่นๆ นั่นคือการนำไปจำคุกในเรือนจำ

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับงานวิจัยที่ทำการเก็บข้อมูลในบริบทของสังคมไทยส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยที่เน้นศึกษาในสาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ และการบริหารงานยุติธรรม เพื่อค้นหาแนวทางในการยกระดับการดำเนินงานฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด เช่น งานวิจัยของประวิทย์ สุขพูล (2545) และรุจาภา เสลาคุณ (2555) ที่ชี้ให้เห็นสิ่งที่ควรปรับปรุงในการดำเนินการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด จากการศึกษาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในภาพรวม เช่นเดียวกับงานวิจัยของหัสยา ไทยานนท์ (2551) ที่มีการศึกษาเกี่ยวกับการให้การปรึกษาในเชิงสังคมสงเคราะห์แก่ผู้ติดยาเสพติดอย่างละเอียด เพื่อชี้ให้เห็นถึงจุดที่ควรปรับปรุง สำหรับนำไปยกระดับการทำงานในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการให้การปรึกษาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ในขณะที่งานวิจัยของศรีสมบัติ โชคประจักษ์ชัด และคณะ (2548) ก็ได้ชี้ให้เห็นถึงผลการประเมินระบบการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าบรรลุผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด

นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยที่เน้นศึกษาในเชิงการสำรวจความคิดเห็นและทัศนคติของผู้ติดยาเสพติดที่มีต่อระบบการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของศูนย์ฟื้นฟูฯ ด้วย เช่น งานวิจัยของเสาวลักษณ์ ปลั่งเกียรติยศ (2547) สุวัฒชัย ศรีทองสุข (2548) สุรีย์รัตน์ จัตุกูล (2553) ที่ชี้ให้เห็นถึงความคิดเห็นในลักษณะต่างๆ ที่ผู้ติดยาเสพติดมีต่อการจัดโครงสร้างการบำบัดฟื้นฟูของศูนย์ฟื้นฟูฯ แต่ละแห่งที่มีความแตกต่างกัน ซึ่งจากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า งานวิจัยที่ทำการเก็บข้อมูลในบริบทศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดส่วนใหญ่ มักมุ่งประเมินการทำงานของศูนย์ฟื้นฟู

สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในแง่มุมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเทคนิคการบำบัดฟื้นฟู บุคลากรที่มีหน้าที่รับผิดชอบ การบริการทางสังคมสงเคราะห์ ฯลฯ ยังไม่พบการมุ่งเน้นวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างและการต่อรองของสมาชิกต่อโครงสร้างอย่างชัดเจน

สำหรับงานวิจัยที่ดูเหมือนจะมีความใกล้เคียงกับประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา ในงานวิจัยเรื่องนี้ คือ งานวิจัยที่ทำการเก็บข้อมูลในเรือนจำและทัณฑสถาน โดยงานวิจัยเหล่านั้นพบผลการศึกษาวิจัยเช่นเดียวกันว่าผู้กระทำความผิดมีการปฏิสังสรรค์ระหว่างกัน บนพื้นฐานของอำนาจที่ถูกสร้างขึ้นมาบังคับใช้ในระหว่างสมาชิกของสถาบันด้วยกันเอง โดยที่อำนาจเหล่านั้นไม่ได้รับการรับรองจากเจ้าหน้าที่ (สายพิณ ศุพุทธมงคล, 2542; Bosworth, 2005; Crewe, 2014; Toyoki & Brown, 2014; Ugelvik, 2012) อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยดังกล่าวก็ยังไม่สามารถนำมาใช้อ้างอิงในบริบทของศูนย์ฟื้นฟูฯ ลาดหลุมแก้วได้ เนื่องจากคุณลักษณะพื้นฐานทางกฎหมายมีความแตกต่างกัน เพราะศูนย์ฟื้นฟูฯ ลาดหลุมแก้ว เป็นสถาบันที่มุ่งบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 มิได้มุ่งลงโทษผู้กระทำความผิดเหมือนกับเรือนจำและทัณฑสถาน แม้ว่าผู้ติดยาเสพติดที่เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูในศูนย์ฟื้นฟูฯ ดังกล่าวจะมีสถานภาพเป็นผู้กระทำความผิดเช่นเดียวกับเรือนจำและทัณฑสถานก็ตาม

ประโยชน์ของงานวิจัย

1. เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับปฏิกิริยาตอบสนองต่อโครงสร้างของสมาชิกที่มีต่อโครงสร้างของสถาบันแบบเบ็ดเสร็จที่มีลักษณะเฉพาะตัว

2. เข้าใจวิถีการดำเนินชีวิตของสมาชิกในสถาบันแบบเบ็ดเสร็จที่มีลักษณะเฉพาะตัว

3. เข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสถาบันแบบเบ็ดเสร็จที่มีลักษณะเฉพาะตัวอย่างลึกซึ้งมากขึ้น

4. มีฐานข้อมูลในการนำไปใช้ยกระดับการปฏิบัติงานของศูนย์ฟื้นฟูฯ ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนำเสนอลักษณะการต่อรองของผู้ติดยาเสพติดที่มีต่อโครงสร้างการบำบัดฟื้นฟูของศูนย์ฟื้นฟูฯ ลาดหลุมแก้ว โดยใช้แนวคิดของกอล์ฟแมนในการวิเคราะห์เนื้อหาร่วมกับการวิเคราะห์เรื่องเล่าทั้งการต่อรองในลักษณะการต่อรองเชิงปฐมภูมิ และการต่อรองเชิงทุติยภูมิ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. การแสดงออกถึงความเป็น “สมาชิกที่ดี” ในฐานะการต่อรองเชิงปฐมภูมิ

การต่อรองในลักษณะนี้ เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่มีเจ้าหน้าที่เข้ามาควบคุมผู้ติดยาเสพติดด้วยระดับความเข้มข้นที่มาก โดยผู้ติดยาเสพติดจะพยายามจัดวางการกระทำของตนเองให้ราบเรียบและกลมกลืนไปกับโครงสร้างของศูนย์ฟื้นฟูฯ ราวกับเป็นบุคคลที่ “ว่านอนสอนง่าย” ทั้งที่โดยเนื้อแท้แล้ว การกระทำดังกล่าวเป็นเรื่องของ “ปฏิบัติการ” อย่างหนึ่งที่ผู้ติดยาเสพติดสร้างขึ้นเพื่อ “เอาตัวรอด” ในสถานการณ์ที่มีเจ้าหน้าที่เข้ามาควบคุมอย่างเข้มงวด มิใช่เป็นเรื่องการสยบยอมต่อโครงสร้างอย่างราบคาบหรือถูกกลืนกลายไปกับโครงสร้างแต่อย่างใด ดังบทสนทนาระหว่างกันของผู้ติดยาเสพติดต่อไปนี้

“อยู่ที่นี่ต้องเป็นพ่อพระทำไม่ดีบุ๊ค”[1]

“เขาไม่มองหรอก เขาแค่เหล่ๆ คอยดูอยู่ตลอด แต่เขาไม่บอก เราก็ต้องพยายามระวัง เขาเล่นจิตวิทยากับเรา เราอย่าพลาดเด็ดขาด....อยู่ให้เป็น ถ้าอยู่เป็นก็จบ”

“เขาเล่นจิตวิทยากับเรานะเว่ย ผมเล่นจิตวิทยากับเขาก็ได้ แต่อย่าเล่น เพราะเขาเป็นคนดูแลเรา เป็นคนประเมินเรา อยู่ให้เป็น ถ้าอยู่เป็นก็จบ”

“ขอให้เราเป็นคนเรียบๆพอ ไม่เกเร ผมอยู่มา 13 ค่ายแล้ว ได้ความรู้กับทหารมาก็เยอะแต่ต้องปรับสภาพ แต่ละที่ไม่เหมือนกัน...”

จากบทสนทนาระหว่างกันของผู้ติดยาเสพติดที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ถึงการที่ผู้ติดยาเสพติดแต่ละคนมีความพยายามในการจัดวางการกระทำของตนเองให้สอดคล้องกับบริบทที่ตนเองกำลังถูก “จ้องมอง” จากเจ้าหน้าที่ โดยดูเหมือนว่า ผู้ติดยาเสพติดเหล่านี้จะให้ความหมายต่อสถานการณ์ที่มีเจ้าหน้าที่เข้ามาควบคุมอย่างเข้มงวดว่าเป็น “สถานการณ์ที่ไม่น่าไว้วางใจ” สังเกตได้จากท่วงทำนองการสนทนาที่เป็นไปในทิศทางของการใช้ความระมัดระวังในการดำเนินชีวิต ราวกับตนเองกำลังตกอยู่ในสภาวะที่ไม่ปลอดภัย ดังนั้น ผู้ติดยาเสพติดจึงต้องพยายามจัดรูปแบบการกระทำของตนเองให้เหมาะสม เพื่อลดผลกระทบด้านลบที่อาจจะเกิดขึ้น เสมือนกำลังแสดง “ละคร” ฉากหนึ่ง ซึ่งคำว่า “พ่อพระ” ที่ผู้ติดยาเสพติดกล่าวออกมา ถือเป็นคำสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามดังกล่าวได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ประโยคที่ผู้ติดยาเสพติดกล่าวว่า “เราอย่าพลาด

[1] การถูก “บุ๊ค” หมายถึง การที่ผู้ติดยาเสพติดถูกเขียนรายงานการกระทำความผิดจากเพื่อนคนอื่น ซึ่งเมื่อถูกเขียนรายงานแล้ว เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจก็จะเข้ามากำหนดบทลงโทษตามลักษณะของการกระทำความผิดต่อไป

เด็ดขาด” ยังสื่อให้เห็นถึงการที่ผู้ติดยาเสพติดแต่ละคนมีความเข้าใจตรงกันว่า ทุกคนจะต้องพยายามแสดงการกระทำอย่างเหมาะสม เพื่อไม่ให้เกิดการ “พลาด” จนถูกลงโทษจากเจ้าหน้าที่ โดยต้องพยายาม “อยู่ให้เป็น”

นอกจากนี้ ผู้ติดยาเสพติดยังมีการดำเนินกลยุทธ์สำหรับสร้างความประทับใจให้แก่เจ้าหน้าที่เพื่อให้ตนเองได้รับผลตอบแทนด้านบวกบางอย่างด้วย นอกเหนือจากการหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษแล้ว เห็นได้จากบริบทของการจัดกลุ่มประเมินผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ซึ่งทางศูนย์ฟื้นฟูฯ จัดขึ้นเป็นประจำ เพื่อประเมินผลความก้าวหน้าในการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดที่ครบกำหนดเข้ารับการบำบัดฟื้นฟู ตามคำตัดสินของศาล หากผู้ติดยาเสพติดสามารถแสดงให้เจ้าหน้าที่เห็นว่า ตนเองมีการพัฒนาในระดับที่ดี เจ้าหน้าที่ก็จะลงความเห็นให้ปล่อยตัวออกไปได้ แต่ในทางตรงกันข้ามหากผู้ติดยาเสพติดรายใดที่เจ้าหน้าที่เห็นว่า ยังมีพัฒนาการไม่เป็นที่น่าพึงพอใจมากนัก ก็จะถูกเจ้าหน้าขยายระยะเวลาการบำบัดฟื้นฟูออกไป ทำให้ผู้ติดยาเสพติดต้องอยู่ในศูนย์ฟื้นฟูฯ นานขึ้น อันเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาของผู้ติดยาเสพติดทุกคน โดยในบริบทดังกล่าว เจ้าหน้าที่จะเรียกผู้ติดยาเสพติดเข้ามาในห้องประชุมทีละคนเพื่อสอบถามในประเด็นต่างๆ ซึ่งจากการเข้าร่วมรับฟัง ผู้วิจัยพบว่า ผู้ติดยาเสพติดแต่ละคนล้วนพยายามตอบคำถามไปในทิศทางที่สร้างภาพลักษณ์ที่ดีของตนเองให้เกิดขึ้นในสายตาของเจ้าหน้าที่ทั้งสิ้น เช่น คำพูดของผู้ติดยาเสพติดที่ว่า “ได้รับประโยชน์เรื่องเล่นครับ ผมเล่นน้อยลง เมื่อก่อนผมติดเล่น” “ตั้งเป้าหมายเอาลูกเป็นแรงผลักดันครับ อย่างน้อยเห็นเขา เราจะได้ไม่ต้องทำไม่ดี” “สู้ครับพี่ ถึงแม้ว่าวันข้างหน้าจะดีหรือจะแย่กว่าวันนี้ ผมก็ยอมรับ ให้โอกาสผมสักครั้งครับพี่”

สำหรับสาเหตุที่ผู้วิจัยกล่าวว่า คำพูดต่างๆ ข้างต้นของผู้ติดยาเสพติดเป็นเพียงกลยุทธ์ที่ผู้ติดยาเสพติดสร้างขึ้น เพื่อสร้างความประทับใจให้กับเจ้าหน้าที่เท่านั้น มิได้แสดงออกมาจากเบื้องลึกของจิตใจที่แท้จริงก็คือบทสนทนาด้านลบระหว่างกันของผู้ติดยาเสพติดที่ผู้วิจัยมักได้ยินลับหลัง

เจ้าหน้าที่อยู่เสมอ หลังจากออกมาจากห้องสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่แล้ว เช่น ผู้ติดยาเสพติดคนหนึ่งถูกเพื่อนพูดในทำนองหยอกล้อว่า “เดี๋ยวนี้ เป็นคนดีเลยนะ” และผู้ติดยาเสพติดคนดังกล่าวก็ได้ตอบกลับว่า “หนังเรื่องเดิมยังไม่จบหรอก แค่เปลี่ยนฉากใหม่” นอกจากนี้ ผู้ติดยาเสพติดคนดังกล่าวยังได้มีการพูดและกระทำในสิ่งที่ขัดกับภาพความเป็น “คนดี” ของตนเองอีกหลายประการ เช่น มีการบอกความลับกับเพื่อนสนิทของตนเองว่าตนเองซ่อนยาบ้าไว้ในเบ็ดตกปลา เมื่อได้รับการปล่อยตัวก็จะกลับไปเอา และเป็นผู้ที่ขโมยแอปเปิลในโรงครัวกิน ทำให้ถูกลงโทษจากเจ้าหน้าที่

หลักฐานอีกประการหนึ่งยืนยันว่า การแสดงออกของผู้ติดยาเสพติดในช่วงเวลาที่มีเจ้าหน้าที่เข้ามาควบคุมอย่างเข้มงวดเป็น “ปฏิบัติการ” ชุดหนึ่งที่สมาชิกพร้อมใจกันสร้างขึ้นเพื่อ “เอาใจ” เจ้าหน้าที่ก็คือ คำพูดของเจ้าหน้าที่ท่านหนึ่งที่เล่าให้ผู้วิจัยฟังในทำนองว่า ตนเองคิดว่า การแสดงออกของผู้ติดยาเสพติดในช่วงเวลาที่มีเจ้าหน้าที่เข้ามาควบคุมอย่างเข้มงวด ไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดจากเจตนารมณ์ที่แท้จริงของผู้ติดยาเสพติดเอง แต่เป็นปฏิบัติการเพื่อเอาตัวรอดอย่างหนึ่งของพวกเขา โดยเจ้าหน้าที่ท่านดังกล่าวได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ผู้ติดยาเสพติดมักบอกกับตนเองในทำนองที่ว่า การอาศัยอยู่ในศูนย์ฟื้นฟูฯ ลาดหลุมแก้วนั้น ต้องพยายามทำตัวเป็น “พ่อพระ” และต้อง “ตีหน้าเศร้าเล่าความเท็จ” อยู่เสมอ[1] ซึ่งจากการให้สัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่ท่านดังกล่าว จะเห็นได้ว่ามีความสอดคล้องกับสิ่งที่ผู้วิจัยได้จากการเก็บข้อมูลกับผู้ติดยาเสพติด ผ่านทางการฟังบทสนทนาระหว่างกันของ

[1] สำหรับสาเหตุที่ผู้ติดยาเสพติดกล้าเปิดเผยความในใจแก่เจ้าหน้าที่ท่านนี้ เป็นเพราะเจ้าหน้าที่ท่านนี้เป็นเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยอยู่บริเวณรอบนอกเท่านั้น ไม่ได้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด จึงไม่ได้มีอำนาจในการให้คุณให้โทษแก่พวกเขา อีกทั้งเจ้าหน้าที่ท่านนี้ยังมีบุคลิกภาพเป็นกันเองกับผู้ติดยาเสพติด จึงส่งผลให้เจ้าหน้าที่ท่านนี้ได้รับความไว้วางใจจากสมาชิกมากพอสมควร

พวกเขา นั่นคือ การที่ผู้ติดยาเสพติดพยายามจัดรูปแบบการกระทำให้สอดคล้องกับสิ่งที่ศูนย์ฟื้นฟูฯ กำหนดไว้ อันเป็น “ความเหมาะสม” ที่สมาชิกทุกคนจำเป็นจะต้องกระทำ เพื่อให้ตนเองรอดพ้นจากการถูกลงโทษ ทั้งที่การกระทำนั้นไม่ได้เกิดขึ้นจากเจตนารมณ์ที่แท้จริงของตนเอง

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น แสดงให้เห็นว่า การต่อรองเชิงปฐมภูมิเป็นเรื่องของการที่ผู้ติดยาเสพติดได้พยายามแสดง “ละคร” เพื่อให้ตนเองได้รับผลประโยชน์หรือหลีกเลี่ยงจากการถูกลงโทษ ไม่ว่าจะเป็นการแกล้งปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของศูนย์ฟื้นฟูฯ แม้ตนเองจะไม่ได้มีความศรัทธาในกฎเกณฑ์เหล่านั้นอย่างแท้จริงก็ตาม หรือการพยายามสร้างความประทับใจให้กับเจ้าหน้าที่ผ่านทางการแสดงความประพฤติต่างๆ ตามที่ศูนย์ฟื้นฟูฯ คาดหวัง ซึ่งความประพฤติเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้ติดยาเสพติดรู้จักกันเป็นอย่างดีอยู่แล้ว แม้จะมิได้ถูกเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเสียทั้งหมด โดยการต่อรองดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความเป็นบุคคลที่มีความสามารถในการริเริ่มของผู้ติดยาเสพติด ที่พยายามจะปกป้องตนเองตลอดระยะเวลาที่ดำเนินชีวิตอยู่ในศูนย์ฟื้นฟูฯ โดยพวกเขารู้ดีว่า สิ่งที่ตนเองกระทำลงไปนั้นไม่ได้มาจากเจตนารมณ์ที่แท้จริง แต่พวกเขาก็จำเป็นต้องทำ เพื่อเอาตัวรอดภายในโครงสร้างที่พยายามเข้ามากำหนดการดำเนินชีวิต

2. “โลก” ของผู้ติดยาเสพติดที่ถูกสร้างขึ้นลับหลังเจ้าหน้าที่ในฐานะการต่อรองเชิงทุติยภูมิ

สภาวะเช่นนี้เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่พื้นที่ภายในอาคารที่พักผู้ติดยาเสพติดมีสถานภาพเป็นพื้นที่อิสระ (Free Places) ที่เจ้าหน้าปล่อยให้ผู้ติดยาเสพติดดำเนินชีวิตกันเอง ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าว ได้แก่ ช่วงเวลากลางคืนที่ผู้ติดยาเสพติดเข้านอน ไปจนถึงช่วงเวลาที่ผู้ติดยาเสพติดตื่นนอน ช่วงเวลาพักผ่อนตารางเวลา และช่วงเวลาที่เจ้าหน้าที่ติดภารกิจต่างๆ โดยในช่วงเวลาดังกล่าวผู้ติดยาเสพติดจะมีการแสดงการกระทำที่เป็นความกระตือรือร้นของตนเองออกมาอย่างมาก ซึ่งการกระทำเหล่านั้นล้วนอยู่

นอกเหนือจากความคาดหวังของสถาบันทั้งสิ้น แม้การกระทำบางอย่างของผู้ติดยาเสพติดจะไม่ได้ละเมิดกฎเกณฑ์ของศูนย์ฟื้นฟูฯ อย่างชัดเจนก็ตาม โดยพื้นที่ภายในอาคารที่พักผู้ติดยาเสพติดในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นเสมือนโลกใบเล็กๆ อีกใบหนึ่งที่เปิดโอกาสให้ผู้ติดยาเสพติดสามารถกระทำตามเจตนารมณ์ของตนเองได้ แม้โลกใบเล็กๆ นี้จะดำรงอยู่เพียงชั่วคราว แต่ตลอดเวลาที่มันดำรงอยู่ผู้ติดยาเสพติดก็สามารถแสดง “ตัวตนตามธรรมชาติ” ของตนเองออกมาได้อย่างเต็มที่ ซึ่งผู้วิจัยค้นพบการกระทำระหว่างกันของผู้ติดยาเสพติดในช่วงเวลาดังกล่าวดังต่อไปนี้

2.1 การปรึกษาหารือระหว่างกัน

การปรึกษาหารือนี้ ผู้ติดยาเสพติดจะกระทำในลักษณะของการนั่งพูดคุยแบบเป็นกันเองในมุมใดมุมหนึ่งของอาคารที่พัก โดยจากการสังเกต ผู้วิจัยพบว่า ผู้ติดยาเสพติดมักเข้ามาปรึกษาหารือกันเมื่อเกิดปัญหาขึ้นในการดำเนินชีวิต อย่างไรก็ตาม การปรึกษาหารือส่วนใหญ่ถือเป็นการปรึกษาหารือที่ละเมิดหรือมีความสุ่มเสี่ยงต่อการละเมิดกฎเกณฑ์ของศูนย์ฟื้นฟูฯ เนื่องจากเกี่ยวข้องกับการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของเจ้าหน้าที่ในทิศทางที่เป็นลบ เช่น กรณีที่ผู้ติดยาเสพติดคนหนึ่งได้รับการลงโทษจากเจ้าหน้าที่ด้วยการสั่งให้ตัดกระดาษเพื่อเตรียมไว้ใช้งานจำนวนมาก ทำให้เกิดผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของตนเอง เพราะผู้ติดยาเสพติดคนดังกล่าวมีภาระอย่างอื่นที่ต้องรับผิดชอบอยู่แล้ว จึงได้เข้าไปปรึกษาหารือกับเพื่อนอีกคนหนึ่ง ซึ่งเพื่อนที่ผู้ติดยาเสพติดคนดังกล่าวเข้าไปปรึกษาหารือด้วยก็ได้เสนอความคิดเห็นว่า ควรจะมีการเข้าไปขอเจ้าหน้าที่เปลี่ยนรูปแบบการลงโทษ พร้อมกับเปิดประเด็นวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของเจ้าหน้าที่ในทิศทางที่เป็นลบขึ้นมา เช่น กล่าวว่า “โห แบบนี้ไม่ไหวหรอก” โดยแม้ว่าผู้ติดยาเสพติดจะไม่ได้ถึงขนาดวิพากษ์วิจารณ์เจ้าหน้าที่แบบ “สาดเสียเทเสีย” หรือใช้คำพูดที่ไม่สุภาพ แต่การวิพากษ์วิจารณ์ดังกล่าวก็ถือเป็นสิ่งที่

ละเมิดกฎเกณฑ์ของศูนย์ฟื้นฟูฯ เนื่องจากตามปกติ ศูนย์ฟื้นฟูฯ ห้ามผู้ติดยาเสพติดเอ่ยชื่อบุคคลที่สามในทิศทางที่เป็นลบ

ในบางครั้ง การปรึกษาหารือดังกล่าวก็ถูกยกระดับความรุนแรงมากขึ้นกว่าการวิพากษ์วิจารณ์เจ้าหน้าที่ในทิศทางที่เป็นลบ เพราะมีการชี้นำให้ผู้ติดยาเสพติดทำการละเมิดกฎของศูนย์ฟื้นฟูฯ อย่างร้ายแรง เช่น กรณีที่ผู้ติดยาเสพติดนำเรื่องที่ตนเองไม่ผ่านการประเมินจากเจ้าหน้าที่ ทำให้ไม่ได้รับการปล่อยตัวมาเล่าให้กับเพื่อนคนอื่นๆ ฟังเพื่อขอคำปรึกษา หลังจากนั้นเพื่อนคนอื่นๆ ก็มีการเปิดประเด็นวิพากษ์วิจารณ์เจ้าหน้าที่ในทิศทางที่เป็นลบตามที่เคยกระทำมา แต่นอกเหนือจากการวิพากษ์วิจารณ์แล้ว ผู้วิจัยพบว่า ในสถานการณ์ดังกล่าวมีการชี้นำให้ผู้ติดยาเสพติดที่ไม่ผ่านการประเมินคนนั้นหลบหนีออกจากศูนย์ฟื้นฟูฯ โดยพูดขึ้นว่า “เล่นสงกรานต์ในนี้จะสนุกหรอ เล่นข้างนอกสนุกกว่า อยากออกหรอ ขอออกไปเทขยะข้างนอกแล้วฟิ้วเลย” ซึ่งแม้การพูดในลักษณะดังกล่าวจะเป็นเพียงการพูดที่เลื่อนลอย เพราะตามปกติทางศูนย์ฟื้นฟูฯ ไม่อนุญาตให้ผู้ติดยาเสพติดออกไปนอกศูนย์ฟื้นฟูฯ อยู่แล้ว แต่การพูดในลักษณะดังกล่าวก็ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การเข้ามาปรึกษาหารือกันของผู้ติดยาเสพติดในศูนย์ฟื้นฟูฯ มิได้เป็นการปรึกษาหารือแบบทั่วไป แต่เป็นการปรึกษาหารือที่แฝงไปด้วยการพยายามต่อรองกับโครงสร้างการบำบัดฟื้นฟูที่เข้ามากดทับผ่านทางการพูด นั่นคือ การวิพากษ์วิจารณ์เจ้าหน้าที่ในทิศทางที่เป็นลบ และการพูดชี้นำให้เพื่อนคนอื่นหลบหนี โดยการพูดในลักษณะดังกล่าวเป็นเสมือนการปลดปล่อยความรู้สึกอัดอั้นของผู้ติดยาเสพติดอย่างหนึ่ง จากการที่ตามปกติผู้ติดยาเสพติดจะถูกกำหนดให้พูดเฉพาะสิ่งที่เป็นไปในทิศทางที่เป็นบวกเท่านั้น ทั้งที่ธรรมชาติของมนุษย์ย่อมมีทั้งอารมณ์ด้านบวกและด้านลบที่ใช้แสดงออกในชีวิตประจำวันควบคู่กันไป มิได้มีอารมณ์ด้านบวกเพียงด้านเดียวตลอด 24 ชั่วโมง ตามที่ทางศูนย์ฟื้นฟูฯกำหนดให้ผู้ติดยาเสพติดแสดงออก

2.2 การสรวลเสเฮฮาระหว่างกัน

การสรวลเสเฮฮาเป็นรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ที่แสดงถึงการสร้างความผ่อนคลายระหว่างกันของผู้ติดยาเสพติด ทั้งนี้ แม้ว่าทางศูนย์ฟื้นฟูฯ จะสร้างช่องทางในการผ่อนคลายของผู้ติดยาเสพติดไว้ให้ นั่นคือ การเล่นเครื่องดนตรี การออกกำลังกายกับอุปกรณ์กีฬาและการดูโทรทัศน์ แต่ดูเหมือนว่าช่องทางที่ศูนย์ฟื้นฟูฯ จัดไว้ให้จะยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้ติดยาเสพติด ผู้ติดยาเสพติดจึงมีการสร้างช่องทางในการผ่อนคลายเพิ่มเติมขึ้นมาเองด้วย จนก่อให้เกิดสภาวะความสุ่มเสี่ยงต่อการละเมิดกฎเกณฑ์ของศูนย์ฟื้นฟูฯ โดยช่องทางการผ่อนคลายที่ผู้ติดยาเสพติดสร้างขึ้นมาใหม่ มีลักษณะเป็นการพูดคุยระหว่างกันเพื่อสร้างความสนุกสนาน หรือที่เรียกว่า การสรวลเสเฮฮา ในประเด็นต่างๆ ซึ่งประเด็นที่มักถูกนำมาสร้างความสรวลเสเฮฮาในหมู่ผู้ติดยาเสพติดมักเป็นประเด็นทางเพศราวกับผู้ติดยาเสพติดพยายามปลดปล่อยอารมณ์ความรู้สึกทางเพศที่ถูกกดทับมาเป็นเวลานาน เพื่อธำรงธรรมชาติความเป็นมนุษย์ที่มีความต้องการทางเพศไว้ เนื่องจากตามปกติทางศูนย์ฟื้นฟูฯ ได้มีการแยกผู้ติดยาเสพติดเพศหญิงออกจากผู้ติดยาเสพติดเพศชายอย่างเด็ดขาด รวมถึงการมีเพศสัมพันธ์ยังถือเป็นความผิดร้ายแรงมากที่สุดหนึ่งในสี่ข้อของศูนย์ฟื้นฟูฯ สำหรับตัวอย่างของช่องทางการสร้างการสรวลเสเฮฮาในประเด็นทางเพศนั้นมีมากมาย เช่น หากภาพยนตร์ที่ผู้ติดยาเสพติดดูนั้นมีฉากผู้หญิงที่มีลักษณะ “นุ่งน้อยห่มน้อย” ออกมาแสดง ผู้ติดยาเสพติดก็จะพูดคุยหยอกล้อกันอย่างสนุกสนาน ซึ่งในบริบทนี้ ดูเหมือนผู้ติดยาเสพติดจะมีการแสดงออกต่อกันอย่างเปิดเผยโดยไม่เก้อเขินกันแต่อย่างใด เห็นได้จากการที่ผู้ติดยาเสพติดบางคนพูดในทำนองลามกอนาจารกับกลุ่มเพื่อนของตนว่า “เดี๋ยวจัดให้เพลียเลย” และ “แหม อยากจัดสักดอก” จากนั้นผู้ติดยาเสพติดคนอื่นๆ ก็หัวเราะ และพูดต่อยอดเกี่ยวกับเรื่องเพศดังกล่าวกันต่อไปอย่างสนุกสนาน

สภาพการณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความพยายามของผู้ติดยาเสพติดในการสร้างช่องทางการสรวลเสเฮฮาในประเด็นทางเพศกันอย่างมาก เพราะตามปกติแล้วเจ้าหน้าที่จะคัดเลือกเฉพาะภาพยนตร์ที่ไม่มีฉากที่สื่อไปในทางลามกอนาจารมาให้ผู้ติดยาเสพติดรับชมเท่านั้น เพื่อไม่ให้ผู้ติดยาเสพติดเกิดความหมกมุ่นเรื่องเพศ แต่กรณีที่ผู้วิจัยยกมานี้ อาจมองได้ว่าเป็นกรณียกเว้นที่ฉากในภาพยนตร์ไม่ได้ถูกมองจากเจ้าหน้าที่ว่าเป็นฉากลามกอนาจาร เนื่องจากภาพยนตร์เรื่องดังกล่าวเป็นภาพยนตร์แนวแอคชั่น เพียงแต่มีฉากของผู้หญิงนุ่งน้อยห่มน้อยในลักษณะกำลังสวมชุดว่ายน้ำออกมาเพียงครู่เดียว แต่แม้กระนั้น ผู้ติดยาเสพติดยังสามารถนำฉากดังกล่าวมาใช้เป็นประเด็นสนทนาทางเพศกันได้ เช่นเดียวกับในสถานการณ์ปกติ ขณะที่ผู้ติดยาเสพติดกลุ่มหนึ่งกำลังนั่งพักผ่อนอยู่ภายในอาคารที่พัก และมองออกไปนอกรั้วฝั่งที่เป็นหอพักเจ้าหน้าที่ เมื่อเห็นเจ้าหน้าที่ผู้หญิงคนหนึ่งกำลังเดินเข้าหอพักไป ผู้ติดยาเสพติดกลุ่มนั้นก็ได้เปิดประเด็นหยอกล้อเรื่องเพศกันอย่างสนุกสนานทั้งคำพูดและน้ำเสียง “ซี้ด” ที่กลุ่มผู้ติดยาเสพติดเปล่งออกมา อันมีนัยยะสื่อถึงการที่ผู้ติดยาเสพติดแสดงออกว่า ตนเองกำลังเกิดอารมณ์ทางเพศหรือเมื่อเจ้าหน้าที่จากกลุ่มงานพยาบาลมาสอนเรื่องการใช้ถุงยางอนามัย ผู้ติดยาเสพติดก็มีการนำประเด็นที่เจ้าหน้าที่สอนมาขยายให้กลายเป็นเรื่องเพศที่สนุกสนานขณะเจ้าหน้าที่ออกไปทำธุระนอกห้อง เช่น พูดว่า “ตอนนั้นภูมิใจไปครึ่งเดือน นึกว่าได้เปิดซิง แต่จริงๆ เป็นเมน” “เล่นท่ายาก...วันนั้นเมาครับ ซื้อมาใส่มันก็ไม่เข้า ต้องดูไซด์ด้วย”

นอกจากประเด็นทางเพศแล้ว ผู้ติดยาเสพติดยังมีการสร้างการต่อรองในประเด็นอื่นๆ ร่วมด้วย เช่น ประเด็นเจ้าหน้าที่ที่ผู้ติดยาเสพติดมักมีการนำการกระทำของเจ้าหน้าที่มาล้อเลียน เพื่อสร้างการสรวลเสเฮฮาเล็กๆ น้อยๆ ขึ้น เช่น เมื่อเจ้าหน้าที่ลืมปิดพัดลมก่อนเดินออกไปข้างนอก ผู้ติดยาเสพติดได้พูดล้อเลียนกันว่า “อ่าว ลืมปิดพัดลม อย่างนี้ต้องบุ๊ค” หรือเมื่อเจ้าหน้าที่นำตุ๊กตาบาบี้มาวางไว้บนโต๊ะทำงานของตนเอง ผู้ติดยาเสพติดก็ได้

พูดล้อเลียนขึ้นว่า “วันนี้รู้สึกไม่ดีครับ เจ้าหน้าที่ท่านหนึ่งถือตุ๊กตาบาร์บี้มาครับ ทำให้คิดถึงลูกทั้งวันเลยครับ นั่งเหม่อทั้งวันครับ” อันแสดงให้เห็นถึงการที่ผู้ติดยาเสพติดมีการพยายามปลดปล่อยความรู้สึกอัดอั้นจากการถูกเจ้าหน้าที่ใช้อำนาจเข้ามาควบคุมอีกอย่างหนึ่ง เพราะเป็นการนำเจ้าหน้าที่มาล้อเลียนให้เกิดความเสียหายเสมือนการ “เอาคืน” เจ้าหน้าที่ที่เข้ามากระทำต่อตนเอง

2.3 การเล่า “ความลับ” ระหว่างกัน

“ความลับ” ที่ผู้ติดยาเสพติดเล่าระหว่างกันมีอยู่หลากหลายประเด็น ซึ่งการเล่าความลับดังกล่าวจะเกิดขึ้นในกลุ่มเพื่อนที่ผู้ติดยาเสพติดสนิทสนมด้วยเท่านั้น เนื่องจากความลับที่เล่ากันส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่ค่อนข้างสุ่มเสี่ยงต่อการถูกลงโทษจากเจ้าหน้าที่ หากเจ้าหน้าที่รับทราบเพราะเป็นการกล่าวถึงเจ้าหน้าที่ในทิศทางที่เป็นลบ หรือบางความลับก็แสดงให้เห็นถึงการละเมิดกฎเกณฑ์ของศูนย์ฟื้นฟูฯ อย่างชัดเจน โดยจากการเข้าไปคลุกคลีกับผู้ติดยาเสพติดตลอดระยะเวลาของการลงพื้นที่เก็บข้อมูล ผู้วิจัยยังไม่พบการ “หักหลัง” กันของผู้ติดยาเสพติด ด้วยการนำความลับเรื่องใดเรื่องหนึ่งไปบอกเล่าแก่เจ้าหน้าที่จนเป็นเหตุให้เพื่อนถูกลงโทษเลย ซึ่งความลับที่ผู้ติดยาเสพติดเล่ากันมีทั้งเรื่องที่เกิดขึ้นภายในและเรื่องที่ภายนอกศูนย์ฟื้นฟูฯ

สำหรับความลับที่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นภายในศูนย์ฟื้นฟูฯ ก็เช่น ความรู้สึกอึดอัดใจที่เกิดจากการที่เจ้าหน้าที่บอกกับผู้ติดยาเสพติดว่า ตนเองไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินผลการบำบัดฟื้นฟู ทำให้ต้องอยู่ภายในศูนย์ฟื้นฟูฯ ต่อไป (ทั้งที่จริงๆ แล้ว เจ้าหน้าที่ยังไม่ได้ตัดสินว่าจะประเมินให้ผู้ติดยาเสพติดผ่านเกณฑ์หรือไม่ แต่อยู่ระหว่างทดสอบความสามารถในการควบคุมอารมณ์ของผู้ติดยาเสพติดเท่านั้น) โดยผู้ติดยาเสพติดจะมีการระบายความรู้สึกอึดอัดใจดังกล่าวให้แก่กันและกันฟังในกลุ่มประมาณ 4-5 คน ตัวอย่างคำพูดที่ผู้ติดยาเสพติดพูดได้แก่ “เอาเหอะ จะทำอะไรกับผมก็ทำเหอะ ผมยอมเลย ผมงงกับตัวเองไปหมดแล้วเนี่ย” “อยู่ดีๆ โป้งมาเลย ผมช็อคไปหมด เครียด

ยอม หมดกำลังใจ ท้อแท้แล้ว...จะให้อยู่ก็อยู่ งงไปหมดแล้วชีวิต”, “คิดอีกแง่หนึ่ง เขาคงต้องการทดสอบศักยภาพอะไรในตัวผม ผมไม่มีกระจิตกระใจจะทำงานแล้วเนี่ย” “เกือบหลุดแล้วเมื่อกี้” ฯลฯ หรือในช่วงกิจกรรมปฏิบัติธรรมที่ปรากฏว่า มีผู้ติดยาเสพติดคนหนึ่งแสดงท่าที “ธรรมะธรรมโม” เป็นพิเศษ ต่อมาผู้ติดยาเสพติดคนดังกล่าวก็ได้เล่าความลับให้เพื่อนสนิทของตนเองฟังว่า การแสดงท่าทีของตนเองเป็นการแกล้งทำเพื่อ “เอาใจ” เจ้าหน้าที่เท่านั้น

ส่วนความลับที่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นภายนอกศูนย์ฟื้นฟูฯ ก็เช่น การก่อการทุจริตในขณะถูกจับกุม เพื่อให้ถูกส่งตัวเข้ามาในศูนย์ฟื้นฟูฯ ลาดหลุมแก้ว แทนที่จะถูกส่งตัวเข้าเรือนจำ ดังที่ผู้ติดยาเสพติดคนหนึ่งเล่าเกี่ยวกับสาเหตุที่ตนเองถูกส่งตัวเข้ามาในศูนย์ฟื้นฟูฯ ลาดหลุมแก้วให้เพื่อนสนิทฟังว่า แท้ที่จริงแล้วตนเองมียาเสพติดอยู่ในครอบครองประมาณ 50 เม็ด แต่ได้แบ่งไปให้ญาติพี่น้องและเพื่อนคนอื่น ทำให้เมื่อถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุม จึงพบยาเสพติดอยู่กับตนเองจำนวนเพียง 10 เม็ด จนถูกศาลพิพากษาให้ส่งตัวเข้ามาในศูนย์ฟื้นฟูฯ ลาดหลุมแก้ว ไม่ได้ถูกส่งตัวเข้าเรือนจำ เพราะตนเองรู้อยู่ก่อนแล้วว่า หากครอบครองยาเสพติดจำนวนน้อยก็จะถูกส่งตัวเข้ามาในศูนย์ฟื้นฟูฯ ลาดหลุมแก้ว โดยผู้ติดยาเสพติดคนดังกล่าวมีการพูดกับเพื่อนสนิทในเชิงการแสดงความดีใจที่ตนเองถูกส่งตัวเข้ามาในศูนย์ฟื้นฟูฯ ลาดหลุมแก้วว่า “ภูมิใจแล้วที่ได้มาอยู่ที่นี่ อยู่คุกใหญ่กี่ปีล่ะ” หรือในกรณีที่ผู้ติดยาเสพติดอีกคนหนึ่งเล่าเรื่องราวขณะตนเองกำลังค้ายาเสพติดจำนวนมากให้เพื่อนคนอื่นๆ ฟังอย่างสนุกสนาน ทั้งที่คุณสมบัติของผู้ติดยาเสพติดเหล่านี้ผิดไปจากเจตนารมณ์ของกฎหมาย เพราะ

กฎหมายมุ่งบำบัดฟื้นฟูบุคคลที่ติดยาเสพติดและเป็นผู้ค้ายาเสพติดรายย่อยเท่านั้น[1]

2.4 การ “นินทา” ระหว่างกัน

การนินทาระหว่างกันของผู้ติดยาเสพติด เป็นการพูดคุยที่เกิดขึ้นไม่บ่อยนักเมื่อเทียบกับการพูดคุยในลักษณะอื่นที่กล่าวมาก่อนหน้านี้ โดยการนินทาระหว่างกันถือเป็นสิ่งที่ผิดกฎเกณฑ์ของศูนย์ฟื้นฟูฯ อย่างชัดเจน ซึ่งจากการสังเกต ผู้วิจัยพบว่า ประเด็นการนินทาระหว่างกันของผู้ติดยาเสพติดมักเป็นประเด็นเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวันทั่วไป เช่น ผู้ติดยาเสพติดคนเก่าที่ถูกเจ้าหน้าที่มอบหมายให้ดูแลผู้ติดยาเสพติดคนใหม่ที่เพิ่งเข้ารับการบำบัดฟื้นฟู มีการนินทาเกี่ยวกับ “ความดื้อ” ของผู้ติดยาเสพติดคนใหม่ที่ตนเองดูแลให้เพื่อนคนอื่นฟัง พร้อมกับกล่าวนินทาด้วยท่าทีที่โมโหว่า “เดี่ยวมึงๆ” หรือการที่ผู้ติดยาเสพติดจับกลุ่มนินทาเพื่อนอีกคนหนึ่งที่มักทำตัวเป็นผู้ใหญ่คอยสั่งสอนคนอื่น ทั้งที่ตนเองยังคงถูกตำหนิและถูกลงโทษจากเจ้าหน้าที่อยู่เป็นประจำว่า “คำพูด 100 ล้าน...ถูกส่งมาสี่เดือนนี่โดนกดไปเก้าแล้ว” อันมีนัยยะถึงการที่ผู้ติดยาเสพติดคนอื่นๆ มองผู้ติดยาเสพติดที่ถูกนินทาคนนี้ว่า เป็นบุคคลที่ “ท่าดีทีเหลว” ไม่สามารถเอาตัวรอดได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้ ผู้ติดยาเสพติดยังมีการนินทาเพื่อนคนอื่นให้ผู้วิจัยฟังเกี่ยวกับการทำงานของเพื่อนคนที่เขามองว่า จงใจเอาเปรียบตนเอง ดังคำพูดที่ว่า “Work บ้าน มันฉลาดไง ทำเป็นออกไปเล่นบอล ผมก็ต้องทำ ถ้าไม่ทำก็โดนอีก”

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการนินทาระหว่างกันเกิดขึ้น ก็ไม่ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงระหว่างผู้นินทาและผู้ถูกนินทา เพราะผู้ติดยาเสพติด

---

[1] สามารถดูรายละเอียดของหลักเกณฑ์ข้างต้นได้ในพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 ซึ่งสืบค้นได้จากเว็บไซต์ของกรมคุมประพฤติ (www.probation.go.th)

ค่อนข้างระมัดระวังตัวอยู่มากพอสมควร และการนินทาดังกล่าวก็กระทำกันระหว่างเพื่อนสนิทเพียงแค่ 2-3 คน จึงทำให้สามารถเก็บความลับของการนินทาได้ดี ซึ่งการนินทาระหว่างกันนี้นับเป็นกลยุทธ์ในระบายความรู้สึกอัดอั้นของผู้ติดยาเสพติด จากการถูกโครงสร้างเข้ามากดทับอีกอย่างหนึ่ง เนื่องจากตามปกติ ทางศูนย์ฟื้นฟูฯ จะห้ามไม่ให้ผู้ติดยาเสพติดกล่าวถึงบุคคลอื่นโดยออกชื่อในทิศทางที่เป็นลบ อันแสดงถึงการที่ทางศูนย์ฟื้นฟูฯ พยายามสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะที่ราบเรียบระหว่างผู้ติดยาเสพติดให้เกิดขึ้นตลอดเวลา ทั้งที่ความจริงแล้ว เมื่อผู้ติดยาเสพติดเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กันในชีวิตประจำวัน ย่อมก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในลักษณะที่หลากหลายขึ้นทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ ดังนั้น เมื่อผู้ติดยาเสพติดถูกกดทับเกี่ยวกับธรรมชาติในเชิงความสัมพันธ์ระหว่างกันแล้ว ผู้ติดยาเสพติดจึงมีการต่อรองกับโครงสร้างด้วยการลักลอบนินทาระหว่างกันเมื่อเจ้าหน้าที่ไม่อยู่เพื่อดำรงธรรมชาติในเชิงความสัมพันธ์ของตนเองเอาไว้

2.5 การแสดงอารมณ์ฉุนเฉียวระหว่างกัน

ประเด็นนี้ถือเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ชี้ให้เห็นถึงการที่ผู้ติดยาเสพติดแสดงความเป็นตัวของตัวเองออกมาอย่างชัดเจนเมื่อเจ้าหน้าที่ไม่อยู่ เพราะจากการสังเกตความประพฤติของผู้ติดยาเสพติดในช่วงเวลาดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่า ผู้ติดยาเสพติดมักมีการแสดงอารมณ์ฉุนเฉียวออกมาทันที เมื่อตนเองไม่พอใจการกระทำของเพื่อนคนอื่นๆ แม้การกระทำนั้นจะเป็นเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ไม่ถึงขนาดสร้างความเสียหายให้กับตนเองก็ตาม ซึ่งการแสดงออกระหว่างกันของผู้ติดยาเสพติดในลักษณะดังกล่าว ถือว่าผิดไปจากความคาดหวังของศูนย์ฟื้นฟูฯ เพราะทางศูนย์ฟื้นฟูฯ คาดหวังว่า หากผู้ติดยาเสพติดเกิดความรู้สึกไม่พอใจการกระทำของอีกฝ่ายหนึ่ง ก็จะต้องไม่แสดงอารมณ์ฉุนเฉียวออกมาทันที แต่จะต้องเก็บความรู้สึกไม่พอใจนั้นไปชี้แจงให้อีกฝ่ายหนึ่งฟังในกลุ่มที่เจ้าหน้าที่จัดไว้ให้ในช่วงเช้าของทุกวัน เพื่อปรับความเข้าใจระหว่างกัน โดยอารมณ์ฉุนเฉียวที่ผู้ติดยาเสพติดแสดงออกมีอยู่หลาย

รูปแบบ เช่น เมื่อผู้ติดยาเสพติดที่ถูกเจ้าหน้าที่จัดให้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าเกิดความไม่พอใจที่เพื่อนอีกคนหนึ่งนำกระดาษบางอย่างมาส่งให้ขณะที่ตนเองกำลังเดินอยู่ ก็ได้พูดกับอีกฝ่ายหนึ่งว่า “เอามาส่งให้ที่ตัวอย่างนี้เลยหรอ เอาไปเหน็บไว้ที่โต๊ะดิ” หรือพูดกับเพื่อนที่กำลังพยายามเปิดตู้เพื่อนำสิ่งของบางอย่างออกมาว่า “เปิดตู้ไม่ได้หรอ บอกดิ ปากไม่มี หรือไง” รวมถึงพูดกับเพื่อนที่มาหยิบสิ่งของบนโต๊ะตนเองแบบไม่ขออนุญาตว่า “มาหยิบนี่ขอใครล่ะ” และเมื่อถูกเพื่อนคนอื่นโต้แย้งในสิ่งที่ตนเองพูด ผู้ติดยาเสพติดคนนั้นก็ได้พูดกลับไปด้วยอารมณ์ฉุนเฉียวว่า “คุณอย่ามาเถียงผมดิ” ซึ่งเมื่อผู้ติดยาเสพติดฝ่ายที่ถูกแสดงอารมณ์ฉุนเฉียวได้ยินดังนั้น ก็ได้มีการตอบกลับด้วยอารมณ์ฉุนเฉียวด้วยคำพูดหลายรูปแบบ เช่น “อย่าเร้าๆ” “คุณอย่าใส่อารมณ์กับผมดิ” “ผมบอกเลย ทั่วประเทศไทย ผมยอมคุณที่นี่ที่เดียว แล้วจำไว้ด้วย” “มีอคติอะไรกับผมหรือเปล่า ทำไมบุ๊คผม ไม่บุ๊คคนโดนลงโปรแกรมด้วยล่ะ” “ก็เหมือนตอนที่ผมเป็นน่ะแหละ คุณก็มามั่วอย่างนี้”

ส่วนในบางครั้ง ผู้ติดยาเสพติดก็มีการแสดงอารมณ์ฉุนเฉียวต่อกันจนเกือบจะก่อให้เกิดความรุนแรงทางกายภาพขึ้น นอกเหนือจากความรุนแรงทางคำพูดแล้ว เช่น ในกรณีที่ผู้ติดยาเสพติดคนหนึ่งกำลังปิดประตูแล้วหันไปถามเพื่อนอีกคนว่าจะเข้าหรือไม่ แต่เมื่อเพื่อนที่ถูกถามยังไม่ทันได้ตอบกลับ ผู้ติดยาเสพติดที่ถามก็กลับปิดประตูใส่อย่างแรง จนเพื่อนอีกฝ่ายหนึ่งไม่พอใจและพยายามเข้ามาชกต่อยกัน หรือในกรณีที่ไฟฟ้าดับในช่วงเวลาที่ผู้ติดยาเสพติดเข้านอน ทำให้อากาศร้อนอบอ้าว เนื่องจากไม่สามารถใช้พัดลมได้ ผู้ติดยาเสพติดคนหนึ่งจึงแสดงอารมณ์ฉุนเฉียวออกมาผ่านทางคำพูดให้เพื่อนทุกคนได้ยินด้วยเสียงดังว่า “เห้ย เป็นอะไรอีกวะ” และที่ยิ่งไปกว่านั้นคือ ในขณะผู้ติดยาเสพติดกำลังเพลิดเพลินอยู่กับการเล่นกีต้าร์ในช่วงเวลาพักผ่อนของตนเอง เมื่อมีเจ้าหน้าที่เข้ามาขัดจังหวะผ่านทางการสั่งให้ผู้ติดยาเสพติดกระทำบางสิ่งบางอย่าง ผู้ติดยาเสพติดก็ได้แสดงอารมณ์ฉุนเฉียวออกมาด้วยการโยนกีต้าร์ทิ้งด้วยความลืมตัวว่า ตนเอง

กำลังแสดงกิริยาที่ล่วงละเมิดเจ้าหน้าที่อย่างชัดเจน จนทำให้ถูกลงโทษในที่สุด

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การต่อรองเชิงทุติยภูมิมีลักษณะเป็นการกระทำในบริบทต่างๆ ของการดำเนินชีวิตประจำวันที่ผู้ติดยาเสพติดสร้างขึ้นเพื่อต่อรองกับโครงสร้างของสถาบัน โดยการต่อรองเหล่านั้นล้วนเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือความคาดหวังของสถาบันทั้งสิ้น ไม่ว่าการกระทำเหล่านั้นจะละเมิดกฎเกณฑ์ที่สถาบันกำหนดไว้อย่างชัดเจน หรือเป็นสิ่งที่สุ่มเสี่ยงต่อการละเมิดกฎเกณฑ์ของสถาบันก็ตาม ซึ่งองค์รวมของการกระทำในลักษณะดังกล่าวทั้งหมดของผู้ติดยาเสพติด เปรียบเสมือนโลกใบเล็กๆ ที่ผู้ติดยาเสพติดร่วมกันสร้างในขณะที่เจ้าหน้าที่ไม่อยู่ โดยโลกใบนี้เป็นพื้นที่แห่งการปลดปล่อยพฤติกรรมต่างๆ ที่สมาชิกไม่สามารถกระทำได้ในเวลาปกติที่มีเจ้าหน้าที่คอยจ้องมอง แต่โลกที่ผู้ติดยาเสพติดร่วมกันสร้างขึ้นก็มีความไม่แน่นอนในการดำรงอยู่ เพราะหากเจ้าหน้าที่เข้ามาจ้องมอง โลกใบนี้ก็จะสูญสลายไปทันที ในขณะเดียวกัน โลกใบนี้ก็พร้อมที่จะกลับมาใหม่ได้อย่างทันทีทันใดเมื่อเจ้าหน้าที่ละสายตาไป

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยข้างต้น จะเห็นได้ว่า สมาชิกในสถาบันแบบเบ็ดเสร็จที่มีลักษณะเฉพาะตัวอย่างศูนย์ฟื้นฟูฯ ที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 มีปฏิกิริยาต่อโครงสร้างในลักษณะของการต่อรองต่อโครงสร้างของสถาบัน ทั้งในลักษณะการต่อรองเชิงปฐมภูมิและการต่อรองเชิงทุติยภูมิ ตามแนวคิดของกอล์ฟแมนที่เคยอธิบายไว้ แม้ว่าศูนย์ฟื้นฟูฯ ดังกล่าวจะมีการประยุกต์ใช้ตัวแบบทางการแพทย์เข้ามาร่วมด้วยก็ตาม แต่ในขณะเดียวกัน เมื่อพิจารณาในภาพรวมแล้ว ศูนย์ฟื้นฟูฯ ดังกล่าวก็ยังคงมีลักษณะความเป็นสถาบันแบบเบ็ดเสร็จอยู่มาก เห็นได้จากการมีกลไกในการพยายามเข้ามาควบคุมสมาชิกในทุกแง่มุมของชีวิต ตามตัว

แบบทางกระบวนการยุติธรรมชุดเก่า เพราะแม้ว่ากฎหมายจะกำหนดให้ผู้ติดยาเสพติดที่เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูมีสถานภาพเป็น “ผู้ป่วย” และศูนย์ฟื้นฟูฯ มีสถานภาพเป็น “สถานพยาบาล” ก็ตาม แต่ในขณะเดียวกัน ผู้ติดยาเสพติดกลุ่มนี้ก็ยังคงถูกปฏิบัติในลักษณะของ “ผู้ป่วยที่ไว้ใจไม่ได้” มิใช่ผู้ป่วยที่มีอาการเจ็บป่วยในโรงพยาบาลทั่วไป จนนำมาสู่การพยายามควบคุมในลักษณะของสถาบันแบบเบ็ดเสร็จ ตามแบบที่กอล์ฟแมนอธิบายไว้ในยุคของเขา เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงทำให้ปฏิกิริยาที่ผู้ติดยาเสพติดในฐานะสมาชิกของสถาบันมีต่อโครงสร้าง เป็นไปในทิศทางเดียวกับปฏิกิริยาของสมาชิกสถาบันแบบเบ็ดเสร็จที่กอล์ฟแมนเคยอธิบายไว้ นั่นคือ การต่อรองต่อโครงสร้างที่ฉายให้เห็นภาพของการที่สมาชิกไม่ได้ยอมจำนนอย่างราบคาบต่อโครงสร้างที่ครอบทับอยู่

สำหรับการต่อรองเชิงปฐมภูมิ กล่าวได้ว่า เป็นเรื่องของการที่สมาชิกพยายามเอาตัวรอดทางกายภาพ เพื่อปกป้องตนเองจากการถูกลงโทษ หรือเพื่อให้ได้รับผลประโยชน์บางอย่างจากเจ้าหน้าที่ ส่วนการต่อรองเชิงทุติยภูมิที่เกิดขึ้นลับหลังเจ้าหน้าที่ ล้วนเป็นเรื่องของการสร้างความผ่อนคลาย และลดความตึงเครียดระหว่างกันของสมาชิกทั้งสิ้น เช่น การที่สมาชิกได้สร้างการปรึกษาหารือที่เต็มไปด้วยการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของเจ้าหน้าที่ระหว่างกัน ก็ถือเป็นโอกาสที่สมาชิกสามารถระบาย “ความอัดอั้นตันใจ” ที่ตนเองมีต่อเจ้าหน้าที่ได้ ทำนองเดียวกับการนินทาและการเล่าความลับระหว่างกัน ที่ทำให้สมาชิกมีโอกาสเล่าความในใจที่ตนเองเก็บมาเป็นเวลานานให้กับผู้อื่นฟัง ซึ่งถือเป็นการระบายความตึงเครียดอย่างหนึ่งด้วย ส่วนการที่สมาชิกได้สร้างการสรวลเสเฮฮาระหว่างกันโดยเฉพาะเรื่องเพศนั้น นับเป็นการสร้างความผ่อนคลายทางเพศให้เกิดขึ้นอีกทางหนึ่ง หากสมาชิกไม่สร้างปฏิบัติการในลักษณะดังกล่าวขึ้นมา ก็อาจทำให้สมาชิกรู้สึกขาดปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตบางอย่างไป จนก่อให้เกิดสภาวะความตึงเครียดขึ้นได้ ส่วนการแสดงอารมณ์ฉุนเฉียวระหว่างกันนั้น

หากมองแบบผิวเผินก็อาจมองได้ว่า เป็นเรื่องของความขัดแย้งระหว่างกันของสมาชิก แต่หากวิเคราะห์ในเชิงการหน้าที่ (Function) ของการกระทำดังกล่าวแล้ว กล่าวได้ว่าการกระทำดังกล่าวถือเป็นการสร้างความผ่อนคลายรูปแบบหนึ่งของสมาชิกด้วย มิเช่นนั้นอาจเกิดความเครียดสะสมแล้วระเบิดออกมาทีเดียว จนก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นอย่างรุนแรง

เมื่อมองในแง่การจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กล่าวได้ว่าการต่อรองเชิงทุติยภูมิแสดงถึงการที่สมาชิกพยายามสร้างระเบียบความสัมพันธ์ชุดใหม่ขึ้นมาซ้อนทับกับระเบียบความสัมพันธ์ชุดเดิมที่สถาบันกำหนดไว้ ซึ่งแน่นอนว่าการปฏิสังสรรค์ภายใต้ระเบียบความสัมพันธ์ชุดใหม่นี้ส่วนใหญ่ล้วนเป็นสิ่งที่สถาบันไม่ได้คาดหวังทั้งสิ้น โดยปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึง “ปฏิกิริยาสะท้อนกลับ” ที่สมาชิกผู้มีความสามารถในการริเริ่มมีต่อโครงสร้างของสถาบันที่พยายามจะทำให้ธรรมชาติความเป็นมนุษย์ของพวกเขาเกิดการเปลี่ยนแปลงไป สมาชิกจึงได้สร้างระเบียบความสัมพันธ์ชุดใหม่ขึ้น ซึ่งระเบียบความสัมพันธ์ชุดใหม่นี้มีลักษณะที่ยืดหยุ่น (Flexible) และมีความเป็นทางการน้อยลง เห็นได้จากการที่สมาชิกมีการต่อรอง การร่วมมือ ตลอดจนการสร้างการกระทำระหว่างกันในเรื่องต่างๆ ตามเจตนารมณ์ของตนเอง

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาการต่อรองของสมาชิกทั้งการต่อรองเชิงปฐมภูมิและการต่อรองเชิงทุติยภูมิ กล่าวได้ว่า การต่อรองเหล่านั้นล้วนเป็นไปเพื่อการเอาตัวรอดในชีวิตประจำวันของสมาชิกทั้งสิ้น มิได้เป็นการทำลายพลังเชิงโครงสร้างของสถาบันให้สูญสลายไปแต่อย่างใด เพราะแม้ว่าสมาชิกจะมีการต่อรองกับโครงสร้างในลักษณะต่างๆ ก็ไม่สามารถทำให้กฎเกณฑ์ที่สถาบันตั้งไว้เปลี่ยนแปลงไปได้ ซึ่งสภาพการณ์ดังกล่าวแสดงถึงการที่พลังเชิงโครงสร้างของสถาบันยังคงมีอยู่เหนือสมาชิกอย่างมั่นคง เพียงแต่สมาชิกมีการพยายามหาช่องทางในโครงสร้างของสถาบันเพื่อสร้าง

ปฏิบัติการในการปกป้องตนเอง อันจะทำให้ตนเองสามารถอยู่รอดได้ต่อไป ท่ามกลางพลังเชิงโครงสร้างที่เข้ามากดทับ

หากมองการต่อรองของสมาชิกดังกล่าวตามแนวคิดของไซคีส และเมสซิงเจอร์ (Sykes and Messenger) ในปี 1958 และ 1960 ก็อาจกล่าวได้ว่า การต่อรองของสมาชิกเป็นไปเพื่อลดผลกระทบของสภาวะความเจ็บปวดจากการถูกจองจำ (Pain of Imprisonment) นั่นคือ ความเจ็บปวดจากการสูญเสียอิสรภาพ การสูญเสียสิ่งของและบริการที่เคยได้รับเมื่ออยู่ภายนอก การสูญเสียสัมพันธ์กับเพศตรงข้าม การสูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง และการขาดความปลอดภัยในชีวิต ซึ่งอิทธิพลในเรื่องเหล่านี้มีผลกระทบต่อสภาวะทางจิตใจและร่างกายของสมาชิก ทำให้สมาชิกต้องหาทางออกเพื่อที่จะลดหรือบรรเทาความกดดันของปัญหานี้ด้วยการสร้างโลกสร้างกฎเกณฑ์ และวัฒนธรรมย่อยขึ้นมา (จารุวรรณ คงยศ, 2551: 34) ดังนั้น เมื่อมองอย่างลึกซึ้งแล้ว จึงกล่าวได้ว่า ปรากฏการณ์ที่สมาชิกของสถาบันแบบเบ็ดเสร็จ ไม่ว่าจะมีโครงสร้างในลักษณะใดก็ตาม สร้างการต่อรองต่อโครงสร้างของสถาบันดังกล่าว ไม่มีอะไรที่เป็นมากไปกว่า ความพยายามในการตอบสนองความต้องการพื้นฐานในการดำเนินชีวิตด้วยการพยายามสร้างพื้นที่เล็กๆ ของตนเองขึ้นมา เพื่อระบายความรู้สึกอัดอั้นจากการถูกครอบจากโครงสร้างที่พยายามเข้ามากำหนดชีวิตของพวกเขาให้เป็นเหมือนหุ่นยนต์ที่ไร้ชีวิตจิตใจ ในขณะที่ความจริงแล้ว พวกเขาเป็นบุคคลที่มีความสามารถในการริเริ่มสิ่งต่างๆ ได้ด้วยตนเอง พวกเขาจึงต้องพยายามขวนขวายหาพื้นที่ในการแสดงตัวตนดังกล่าวออกมา เพื่อรักษาธรรมชาติของตนเองไว้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ

1.1 ควรมีการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการปรับปรุงโครงสร้างการจัดการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อยกระดับการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

1.2 เจ้าหน้าที่ควรพยายามทำความเข้าใจผู้ติดยาเสพติดในศูนย์ฟื้นฟูฯ ให้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น เพื่อให้สามารถเข้าถึง “ตัวตน” ที่แท้จริงของพวกเขา อันจะส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานบำบัดฟื้นฟู

1.3 เจ้าหน้าที่ควรมีการสร้างกลยุทธ์เชิงจิตวิทยาในการโน้มน้าวให้ผู้ติดยาเสพติดเปิดใจยอมรับการบำบัดฟื้นฟูให้มากขึ้น เพื่อให้ผู้ติดยาเสพติดกระทำตามกระบวนการบำบัดฟื้นฟูที่เจ้าหน้าที่จัดไว้ให้ด้วยความเต็มใจ ไม่รู้สึกว่าตนเองถูกบังคับหรือรู้สึกอึดอัด จนเกิดการต่อต้านตามมาภายหลัง

2. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

2.1 ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการเข้าไปศึกษาในการกลุ่มผู้ติดยาเสพติดเพศหญิงด้วย เนื่องจากความแตกต่างทางเพศอาจมีผลต่อลักษณะการต่อรองของสมาชิกที่ต่อโครงสร้างสถาบันแบบเบ็ดเสร็จ

2.2 ในการวิจัยครั้งต่อไป อาจพิจารณาใช้การวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ประเด็นที่ต้องการศึกษาได้อย่างครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

2.3 ในการวิจัยครั้งต่อไป อาจพิจารณาใช้ทฤษฎีแนวอื่นในการศึกษา เพื่อเป็นการเปิดมุมมองเชิงเปรียบเทียบใหม่ๆ เกี่ยวกับประเด็นปฏิกิริยาที่สมาชิกของสถาบันแบบเบ็ดเสร็จตอบสนองต่อโครงสร้าง

เอกสารอ้างอิง

จารุวรรณ คงยศ. (2551). *การปรับตัวของผู้ต้องขังให้เข้ากับสภาพเรือนจำ: ศึกษาเฉพาะกรณีเรือนจำกลาง คลองเปรม* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นพดล อิ่มสมุทร. (2542). *การกระทำความผิดซ้ำของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางสมุทรปราการ* (สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.

นิติภัทร์ สุภัทราวิวัฒน์. (2552). *มาตรการทางกฎหมายในการกำหนด หลักเกณฑ์และกลุ่มเป้าหมาย ของผู้เข้ารับการบำบัดรักษา และการขยายฐานความผิดตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยา เสพติด พ.ศ. 2545* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

นุชนาฏ มุกุระ. (2554). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกระทำผิดซ้ำในคดียาเสพติดของผู้ต้องขัง เรือนจำกลางเชียงใหม่* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ประวิทย์ สุขพูล. (2545). *การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดโดยวิธีชุมชนบำบัด ในเรือนจำกลางขอนแก่น* (สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

รุจาภา เสลาคุณ. (2555). *การบังคับบำบัดตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545* (สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ศรีสมบัติ โชคประจักษ์ชัด, นิตยา สำเร็จผล, และมณี อาภานันทิกุล. (2548). *ผลการดำเนินงานตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545.* รายงานการวิจัยของกรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม และคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

สายพิณ ศุพุทธมงคล. (2542). *คุกกับคน: อำนาจและการต่อต้านขัดขืน* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุดสงวน สุธีสร. (2529). *อาชญากรรม : ความหมาย ขอบเขต และทฤษฎี.* ม.ป.พ., ม.ป.ท..

สุรีย์รัตน์ จัตุกูล. (2553). *ทัศนคติต่อขั้นตอนการดำเนินงานตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 ของผู้บำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของกรมคุมประพฤติ ในเขตกรุงเทพมหานคร* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุวัฒชัย ศรีทองสุข. (2548). *ความคิดเห็นของผู้ติดยาเสพติดต่อการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เสาวลักษณ์ ปลั่งเกียรติยศ. (2547). *ทัศนะของผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด (ลาดหลุมแก้ว) ต่อการดำเนินงานตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หัสยา ไทยานนท์. (2551). *การให้การปรึกษาในงานสังคมสงเคราะห์ : ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ลาดหลุมแก้ว* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อัจฉรียา ชูตินันทน์. (2555). *อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา.* กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

Ben Crew. (2014, April). Not Looking Hard Enough: Masculinity, Emotion, and Prison Research. *Qualitative Inquiry. 20,* 392-403.

Erving Goffman. (1961). *ASYLUMS: Essays on the social situation of mental patients and other inmates.* New York: Dell.

Herbert Blumer. (1969). *Symbolic interactionism: Perspective and method.* London: California.

John J. Macionis. (2001). *Sociology.* New Jersey: Prentice Hall.

Mary Bosworth, Debi Campbell, Bonita Demby, Seth M. Ferranti, & Michael Santos. (2005, February). Doing Prison Research: Views from Inside. *Qualitative Inquiry. 11*, 249-264.

Noor Rahamah Hj, Abu Baker & Mohd, Yusof Hj. Abdullah. (2008, January). The Life History Approach: Fieldwork Experience. *Jurnal e-Bangi*, *3*, 1-9.

Reza Ali Mohseni. (2012, January). The Sociological Analysis of Prison : Costs and Consequences. *Journal of Law and Conflict Resolution. 4*, 13-19.

Ruth A Wallace and Alison Wolf. (1995). *Contemporary sociological theory.* New Jersey: Prentice Hall.

Sammy Toyoki & Andrew D Brown. (2014, June). Stigma, Identity and Power: Managing Stigmatized Identities though Discourse. *Human Relation. 67*, 715-737.

Thomas Ugelvik. (2012, March). Prisoners and their Victims: Techniques of Neutralization, Techniques of the Self. *Ethnography. 13*, 259-277.

การออกแบบระบบการศึกษาทางทหารของไทยใหม่ เพื่อการผลิตทหารอาชีพและการปฏิรูปกองทัพ*

Redesigning the Thai Military Education System to Produce Professional Military Officers and Support Military Reform

พันเอก ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ**

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้นำเสนอตัวแบบและแนวทางการบรรลุผลในการปฏิรูปกองทัพและประชาธิปไตยอย่างยั่งยืนและมั่นคง ด้วยหนทางใหม่คือ การปฏิรูปจากภายในหรือที่เรียกกันว่า “ระเบิดจากข้างใน” โดยการสร้างทหารรุ่นใหม่ให้มีลักษณะเป็นทหารอาชีพตามแบบสากล คือมีความเป็นทหารวิชาการ ทหารปัญญาชนไปในตัว และมีข้อเสนอว่าการจะสร้างทหารอาชีพนี้ต้องมีการออกแบบการจัดระบบการศึกษาทางทหารแบบใหม่ โดยเฉพาะระดับโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ด้วยวิธีการวิจัยเชิงเอกสารและภาคสนาม จากฐานข้อมูลและองค์ความรู้ในประเทศประชาธิปไตย เช่น โรงเรียนนายร้อยทหารบกของสหรัฐอเมริกา ยุโรป-ฝรั่งเศส เยอรมนีและอิตาลี รวมทั้งกลุ่มประเทศเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยจากประเทศเพื่อน

---

* งานวิจัยนี้ได้รับทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และได้รับการอนุมัติจากกองทัพบก ปี 2558-2559 อนึ่งงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ได้ส่งมอบให้กับเจ้าของทุนและอยู่ระหว่างการดำเนินการจัดพิมพ์เป็นหนังสือโดย สกว. (2561)

** รองผู้อำนวยการกองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
E-mail: sngamcac@gmail.com

บ้านในเอเชีย ในขั้นสรุปเป็นการออกแบบระบบการศึกษาจากองค์ความรู้ต่างประเทศสู่กรณีของไทยใน 3 โมเดล คือข้อเสนอให้มีการปรับระบบการเรียนการสอนของโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าในลักษณะใหม่ ได้แก่ (1) การปรับเล็ก (S) (2) ระดับกลาง (M) และ (3) ขนาดใหญ่ (L) จากนั้นจะนำเสนอผลการวิจัยเชิงนโยบายให้กับฝ่ายการเมืองและกองทัพบก เพื่อนำตัวแบบที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิรูประบบการศึกษาการทหารของไทยอย่างจริงจังต่อไป

คำสำคัญ: การปฏิรูปกองทัพ, ทหารอาชีพ, ระบบการศึกษาทางทหาร

Abstract

This research aims to propose a model for military reform that will support a sustainable democracy in Thailand. Rather than relying on external reforms, the research argues that a reform from within would be more effective. This reform can be achieved via the production of a new generation of professional officers. In turn, their education will require a thorough reform of the military education system, particularly at the Chulachomklao Royal Military Academy. The research incorporated documentary research, as well as findings from field visits to military academies in established democracies, namely the United States, France, Germany, and Italy, as well as those located in Asian nations that had transitioned into a democratic society. In its conclusion, the research proposed a new model for the education system in Thailand, separating

them into three choices or categories based on the scale of changes involved: small, medium, and large. The research also recommended policy changes that can be enacted by both the political and military officeholders that can be used to effectively reform the Thai military education.

Keywords: Military Reform, Professional Soldiers, Military Education System

บทนำ

งานวิจัยนี้มีข้อเสนอหลักในเชิงของการออกแบบ “ทางเลือกใหม่” เพื่อการบรรลุผลในการปฏิรูปกองทัพและประชาธิปไตยในอนาคตอย่างยั่งยืน โดยอาศัยหลักคิดจากพลังฐานรากภายใน คือการปฏิรูปจากภายในของกองทัพก่อนหรือ “ระเบิดจากข้างใน” ตามหลักทรงงานพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 เนื่องจากแนวทางนี้เป็นความสำเร็จของการปฏิรูปที่เกิดขึ้นจากฐานราก อันเปรียบทำนองคล้ายการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) หรือเป็นผลมาจากความพร้อมทางความคิดอ่านของทหารเป็นสำคัญ และเพื่อการนี้จำเป็นต้องเริ่มด้วยการปฏิรูประบบการศึกษาทางทหาร โดยเฉพาะระดับโรงเรียนนายร้อยเสียใหม่ เพื่อสร้างนายทหารรุ่นใหม่ให้มีลักษณะเป็นทหารอาชีพตามแบบตะวันตก ที่มีความเป็นทหารวิชาการ ทหารปัญญาชนไปในตัว สำหรับเป็นฐานรองรับให้พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงในการปฏิรูปกองทัพและการเมืองในช่วงเปลี่ยนผ่านได้ดำเนินไปอย่างสร้างสรรค์บนเส้นทางของการสร้างประชาธิปไตยให้เข้มแข็งต่อไป

ความสำเร็จของการปฏิรูปในแนวทางนี้เคยเกิดขึ้นในยุโรป และในบรรดากลุ่มประเทศเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยในเอเชียมาแล้ว และมีความ

เป็นไปได้ในไทยเช่นกัน หากทุกฝ่ายร่วมใจในแนวทางใหม่นี้อย่างมุ่งมั่น คือ กล้าก้าวออกจากกรอบเก่า/วาทกรรมที่เคยยึดอยู่เดิม และลงมือดำเนินการอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ในการปรับเปลี่ยนโฉมใหม่ให้โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า (Chulachomklao Royal Military Academy, CRMA) มีระบบการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพและคุณภาพอย่างเข้มข้นในระดับเดียวกับมาตรฐานของตะวันตกหรือกลุ่มประเทศเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตย เพื่อการสร้างนายทหารอาชีพรุ่นใหม่ ที่มีลักษณะทหารวิชาการ ทหารปัญญาชน โดยการพัฒนาวิชาความรู้ ความคิดอ่านทางวัฒนธรรมของทหารให้กว้างและพร้อมเสียก่อน ก่อนที่จะเดินหน้าการปฏิรูปกองทัพและประชาธิปไตย ซึ่งทั้งสองเรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่และยากสำหรับสังคมไทย

การปฏิรูปกองทัพ: แนวทางที่ผ่านมา

การปฏิรูปกองทัพ (Military Reform) ในไทยเป็นเรื่องใหญ่และยากก็จริง แต่เป็นเรื่องที่น่าสนใจยิ่ง โดยเฉพาะเรื่องการแยกทหารออกจากการเมือง ความเป็นทหารอาชีพและการลดขนาดของกองทัพให้เล็กลง เพราะประเด็นเหล่านี้มีการเรียกร้องและเคลื่อนไหวมานาน แต่ล้มเหลวตลอดมา (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, 2557; สุรชาติ บำรุงสุข, 2558) สาเหตุหลักเนื่องจากมักเป็นเพียงข้อเรียกร้องในเชิงหลักการของประชาธิปไตยจากกลุ่มภายนอกกองทัพเท่านั้น คือยังไม่มีรูปธรรมที่จะนำไปสู่การปฏิบัติอย่างชัดเจนเป็นขั้นเป็นตอนจากฐานรากอย่างจริงจัง โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนทางกระบวนทัศน์ของทหารให้มีความพร้อมรองรับกับกระแสของ “Democratization” จึงทำให้การปฏิรูปยังไม่ก้าวหน้าเข้าสู่เป้าหมายอย่างเท่าที่ควรนัก แต่จุดอ่อนที่สำคัญของความล้มเหลวนี้คงมิใช่เพราะความไม่เป็นเหตุเป็นผลของข้อเรียกร้องหรือการเรียกร้องเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ หากเป็นเพราะฝ่ายต้องการปฏิรูปยังไม่เข้าใจ ไม่เข้าถึงรากของปัญหา จึงไม่

สามารถพัฒนาแนวทางการปฏิรูปที่มีประสิทธิภาพและทรงพลังอย่างเท่าที่ควรนัก

หากพินิจความล้มเหลวของข้อเสนอและแนวทางการปฏิรูปที่ผ่านมานั้น คงปฏิเสธไม่ได้ว่ามีจุดอ่อนที่คล้ายกันและยังคงตกค้างเรื่อยมาคือ ไม่มียุทธศาสตร์และยุทธวิธีในการดำเนินการอย่างทรงพลัง โดยเฉพาะการขาดแนวร่วมทางกำลังหรือการสร้างพันธมิตรกับพลังภายในของกองทัพ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกระบวนการของการปฏิรูปกองทัพจากภายในอย่างมั่นคงและยั่งยืนที่เรียกกันว่า “ระเบิดจากข้างใน” หรือนั่นก็คือ การปฏิบัติการในการปฏิรูปกองทัพให้เกิดขึ้นในกองทัพเสียก่อน ด้วยพลังของทหารเองที่พร้อมจะก้าวขึ้นมาเป็นกองหน้าของการขับเคลื่อนการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย โดยมีการสร้างทหารอาชีพรุ่นใหม่ตามแบบตะวันตกมารองรับกับภารกิจนี้อย่างจริงจัง ดังตัวอย่างที่เคยเกิดขึ้นมาหลายประเทศแล้ว อย่างกรณีของโปรตุเกส (José Javier Olivas Osuna, 2012)

แต่การเรียกร้องที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นในสมัยที่มีรัฐบาลพลเรือนที่มาจากการเลือกตั้งก็ตาม มักมองข้ามเรื่องการสร้างทหารอาชีพเพื่อการนี้ไปอย่างน่าเสียดาย จึงยังไม่มีข้อเสนอเชิงนโยบายและการดำเนินการในแนวทางปฏิบัติที่มุ่งการปฏิรูปกองทัพจากฐานราก หรือมีการปรับกองทัพให้มีสภาพตื่นพร้อมที่จะไปกันได้กับการปฏิรูปเสียก่อน คือการทำให้กองทัพมีวัฒนธรรมของพลเรือนและประชาธิปไตยมากขึ้น ด้วยการปลูกฝังอุดมการณ์หรือการหล่อหลอมความคิดอ่านใหม่ให้กับกำลังพลในลักษณะของการปรับเปลี่ยนทางกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) โดยผ่านการปฏิรูปด้านการจัดระบบการศึกษาทางทหารเสียใหม่ โดยเฉพาะระดับโรงเรียนนายร้อย เพื่อสร้างนายทหารรุ่นใหม่ให้มีลักษณะเป็นทหารอาชีพตามแบบตะวันตก ที่มีจิตวิญญาณของการเป็นทหารอาชีพ คือนอกจากเป็นทหารที่มีความรู้ มีระเบียบวินัย มีน้ำใจแล้ว ยังเป็นทหารที่มีทัศนคติเชิงบวกต่อนักการเมือง

หลักการความเป็นใหญ่ของพลเรือน (Civilian Supremacy) ตามหลักสากล

แนวทางใหม่ของการปฏิรูปกองทัพ

ตามที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ถ้าต้องการให้ทหารไทยมีความคิดไปกับระบบประชาธิปไตยแล้ว การปฏิรูปกองทัพในแนวทางใหม่เป็นสิ่งจำเป็นต้องริเริ่มขึ้น เพราะหากมีการปฏิรูประบบและการผลิตนายทหารใหม่ เช่น มีการปรับระบบการศึกษาให้ทหารไปเรียนรู้ประสบการณ์จากต่างประเทศมากขึ้น ดังเช่น ในกรณีของโรงเรียนนายร้อยทหารบก ของโปรตุเกสและเกาหลีใต หรือหันมาส่งเสริมให้ทหารเรียนกับพลเรือนตามมหาวิทยาลัยต่างๆ เพื่อที่จะทำให้ทหารมีกระบวนทัศน์มองโลกกว้าง ได้เรียนรู้กับประชาชนทั่วไป ผูกพันกับประชาชน รับรู้ข่าวสาร ไม่แปลกแยก และทหารมีความคิดทางการเมืองที่ก้าวหน้าขึ้น ฯลฯ ดังในกรณีของโรงเรียนนายร้อยทหารบกบราซิล อาร์เจนตินา และอินโดนีเซียแล้ว ย่อมถือเป็นจุดแข็งและความสำเร็จของการปฏิรูปกองทัพจากภายใน และของกระบวนการสร้างประชาธิปไตยไปสู่ความเข้มแข็ง เนื่องจากเป็นการปฏิรูปภายใต้กระบวนการสร้างสรรค์จากความพร้อมด้านภายในหรือ “ระเบิดจากข้างใน” นั่นเอง

เราคงปฏิเสธไม่ได้ว่า การมีทหารรุ่นใหม่ในลักษณะเช่นนี้ คือจุดเริ่มต้นของการปฏิรูปกองทัพจากภายใน เพราะย่อมเท่ากับมีทหารอาชีพที่มีความคิดก้าวหน้า มีความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกอย่างกว้างขวาง และมีทัศนคติที่ดีต่อระบอบประชาธิปไตย คือมีความพร้อมและยอมรับหลักความเป็นใหญ่ของพลเรือน จึงนับเป็นตัวแปรหรือพลังสำคัญในการเปลี่ยนแปลง และโอกาสของการปฏิรูปย่อมจะเกิดขึ้นในกองทัพเอง ด้วยพลังของทหารอาชีพรุ่นใหม่ซึ่งจะเป็นกองหน้าของการขับเคลื่อนการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย ดังในกรณีของโปรตุเกส และนำไปสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปกองทัพและประชาธิปไตย เช่นเดียวกับที่เคยเกิดขึ้นในหลาย

ประเทศที่เปลี่ยนผ่านมาแล้ว ดังในกรณีของเกาหลีใต้และอินโดนีเซีย และน่าจะเกิดขึ้นกับไทยได้ ถ้าหากมีการดำเนินการในการปรับเปลี่ยนระบบและกระบวนการของการผลิตทหารรุ่นใหม่ให้เป็นทหารอาชีพตามแบบตะวันตกอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

งานวิจัยนี้จึงถือเป็นการบุกเบิกและเป็นการวิจัยเชิงประยุกต์ โดยจะอาศัยฐานข้อมูลและองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการศึกษาทางทหารจากประเทศตะวันตกเป็นต้นแบบ และเรียนรู้จากประสบการณ์ของประเทศที่ประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนผ่านมาสู่ประชาธิปไตยในภูมิภาคเอเชีย โดยเฉพาะกรณีของเกาหลีใต้และอินโดนีเซีย เพื่อเป็นตัวอย่างหรือเป็นเสมือนหนึ่งแสงสว่างส่องทางให้กับการออกแบบสำหรับกรณีของไทย ทั้งนี้ก็ด้วยมีความหวังว่า ในเวลาอันใกล้จะเห็นอนาคตของการปฏิรูปที่เป็นจริงในสังคมไทย เพราะหากมีการปฏิรูปในระดับพื้นฐานคือ ระบบการผลิตทหารอาชีพ ก็น่าจะได้เห็นทางออกใหม่หรือความเป็นไปได้ในอีกทางหนึ่งของการปฏิรูปกองทัพและประชาธิปไตย ในลักษณะของการเห็นแสงสว่างที่ปลายอุโมงค์ จากมุมที่ยังไม่เคยมีการมองมาก่อนในแวดวงไทยศึกษา

กล่าวอีกทางหนึ่งคือ การวิจัยนี้มีลักษณะเป็นการทวนกระแสจากองค์ความรู้เดิม ทั้งนี้ก็เพื่อเสริมความรู้และเสนอความเป็นไปได้จากแง่คิดอื่นที่นักวิชาการกระแสหลักมักมองไม่เห็น อาจเพราะเคยชิน เคยเชื่อกันตลอดมาว่า มีอยู่หนทางเดียว คือการฝากความหวังไว้เพียงฝ่ายการเมืองและพลังประชาชน แต่ในงานวิจัยนี้จะย้ายความสนใจของท่านทั้งหลายมาอยู่ที่ทหารหรือกองทัพ และหวังว่าน่าจะเป็นการอุดช่องโหว่ของความต้องการเรื่องการปฏิรูปกองทัพและประชาธิปไตยตามกระแสหลักที่ผ่านมาได้

เป้าหมายหลักของการดำเนินการวิจัยนี้ มีจุดเน้นคือเพื่อนำองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการศึกษาทางทหารที่ได้จากต่างประเทศมาสู่การปฏิบัติในโรงเรียนทางทหารของไทย โดยเฉพาะโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า เช่น การมีทัศนคติเชิงบวกต่อระบอบประชาธิปไตย และ

มุ่งความใส่ใจกับทหารอาชีพเป็นภารกิจหลักนั้น ในประเทศประชาธิปไตยเขาสอน เขาหล่อหลอมความเป็นทหารอาชีพให้กับนักเรียนนายร้อยกันอย่างไร และจะนำมาใช้ในระบบโรงเรียนทางทหารของไทยได้หรือไม่ มากน้อยเพียงใด คือเป็นข้อเสนอเพื่อการกำหนดกรอบเชิงนโยบายของการปฏิรูประบบการศึกษาของกองทัพบกเป็นจุดเริ่มต้น โดยมียุทธศาสตร์ต่อการสร้างกองทัพที่มีทหารอาชีพและมีความเป็นประชาธิปไตยเป็นพื้นฐาน ในขณะเดียวกันทหารรุ่นใหม่ยังคงมีความเข้มแข็งในฐานะทหารอาชีพหรือรบเป็น ควบคู่กันไปกับความเป็นทหารวิชาการ ทหารปัญญาชน ที่มีความรอบรู้ทางวิชาการทั้งด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีสมัยใหม่และการทหาร หรือมีความคิดอ่านในด้านต่างๆ อย่างผู้รู้คือเข้าใจความเป็นไปของกระแสทางสังคมและโลกกว้างเป็นอย่างดี

เพื่อการบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของการออกแบบสำหรับกรณีของไทยนั้น งานวิจัยนี้เริ่มจากคำถามที่ได้เรียงลำดับมาว่า ถ้าการมีทหารอาชีพมีความสำคัญในฐานะเป็นปัจจัยกำหนดความสำเร็จของการปฏิรูปกองทัพและกระบวนการสร้างประชาธิปไตย เช่นที่เคยเกิดขึ้นในบางประเทศของยุโรป เช่น โปรตุเกสและสเปน และในบรรดาประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายที่กล่าวมาแล้ว สิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจต่อไปให้กระจ่างชัดก็คือการจัดระบบการศึกษาหรือรูปแบบการผลิตการสร้างทหารอาชีพในลักษณะเช่นนี้มีต้นแบบจากไหน และที่สำคัญยิ่งก็คือ จะดำเนินการตามแบบอย่างนั้นให้สำเร็จในแบบฉบับของตนได้อย่างไร

คำตอบของคำถามนี้ในเบื้องต้นอยู่ที่ประเทศตะวันตก แต่ประเทศอื่นๆ ทั้งในภูมิภาคลาตินอเมริกาและเอเชีย รวมทั้งบางประเทศในยุโรปนั้นมีลักษณะเด่นตรงไหน อย่างไร เช่น ใช้ระบบของประเทศใดประเทศหนึ่งเป็นการเฉพาะหรือแบบระบบผสม และตัวแบบเหล่านี้จะนำมาประยุกต์ใช้ในกรณีของไทยได้หรือไม่ อย่างไร ทั้งหมดนี้เป็นประเด็นหลักที่งานวิจัยนี้พยายามจะตอบให้ได้ โดยมุ่งค้นหาจากแหล่งข้อมูลและองค์ความรู้ทั้งจาก

ตัวแบบทางสหรัฐอเมริกา ยุโรปและเอเชีย และหวังว่าจะได้คำตอบที่ชัดเจนในเชิงรูปธรรม และสามารถนำเสนอในเชิงนโยบายสำหรับนำไปปฏิบัติได้ คือมีตัวแบบที่ดีสำหรับการปรับเปลี่ยนโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าไปสู่ความสำเร็จในการผลิตทหารอาชีพตามแบบตะวันตกในอนาคต

ส่วนในอนาคต เมื่อการผลิตทหารของโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้ามีลักษณะเป็นทหารอาชีพตามตะวันตกแล้ว ทหารอาชีพนี้จะมีบทบาทและอิทธิพลต่อไปอย่างไร ทั้งในเรื่องการปฏิรูปกองทัพและประชาธิปไตย ไม่ว่าจะเป็นไปในลักษณะของการรัฐประหารเพื่อประชาธิปไตย ดังในกรณีของโปรตุเกส หรือไม่ยุ่งเกี่ยวการเมือง เพื่อให้การพัฒนาประชาธิปไตยดำเนินไปอย่างมั่นคง ดังต้นแบบในสหรัฐอเมริกาและยุโรป รวมทั้งในกลุ่มประเทศเปลี่ยนผ่าน เช่น ในกรณีของเกาหลีใต้ อินโดนีเซีย และหลายประเทศในกลุ่มลาตินอเมริกาก็ตาม ย่อมถือเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ยังไม่จำเป็นต้องถกเถียงกันมากนักในเวลานี้ เพราะขึ้นอยู่กับหลายตัวแปรในอนาคต โดยเฉพาะความเข้มแข็งของฝ่ายการเมืองและภาคประชาสังคมอยู่ในระดับมากน้อยเพียงใด หรือมีความพร้อมรองรับกับแรง “ระเบิดจากข้างใน” ของกองทัพหรือไม่ อย่างไร

แต่ไม่ว่าจะมีความเป็นไปได้ในทิศทางใดก็ตาม การมีทหารอาชีพตามแบบตะวันตกที่มีลักษณะเป็นทหารวิชาการ ทหารปัญญาชนนั้น ย่อมถือว่าเป็นเรื่องดีทั้งกับกองทัพและประเทศชาติเสมอ โดยเฉพาะในยุคการเมือง เศรษฐกิจของกระแส “Democratization” “Mobile Economy” และรหัสใหม่ “ประเทศไทย 4.0” ซึ่งทำให้ไทยจำเป็นต้องมีพลเมืองและทหารอาชีพที่มีความรู้ มีความสามารถในการเรียนรู้สิ่งใหม่ได้ด้วยตนเองเป็นพื้นฐาน จากระบบการศึกษาทางทหารที่มีประสิทธิภาพและคุณภาพ เพราะถ้าหากยิ่งมีการเพิ่มจำนวนทหารอาชีพทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพได้อย่างต่อเนื่องและมากขึ้นแล้ว โอกาสที่ไทยจะเข้าใกล้และกลายเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญ (Turning point) ทำนองเดียวกับกรณีของโปรตุเกสในปี 2517 หรือ

ในแนวทางคล้ายกันกับของเกาหลีใต้ในปี 2530 และอินโดนีเซียในปี 2541 ย่อมเป็นไปได้ไม่น้อยเช่นกันสำหรับอนาคตของไทย ทั้งเรื่องการปฏิรูปกองทัพและประชาธิปไตย รวมทั้งการก้าวไปสู่การพัฒนาหรือการยกระดับขึ้นเป็น “เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยความรู้/นวัตกรรม”

ดังนั้นประเด็นสำคัญในขณะนี้ จึงมิใช่การนั่งรอคอยหรือการตั้งข้อกังขากับความเป็นไปได้ของทหารไทย จะใช้การได้หรือไม่ อย่างไร โดยเฉพาะภารกิจของทหารอาชีพรุ่นใหม่ในการปฏิรูปต่อไปในลักษณะใด แต่หากอยู่ที่ต้องมีวิธีคิดในเชิงบวกและออกจากกรอบที่เคยยึดถืออยู่เดิม คือต้องกล้าและเร่งลงมือทำ ทั้งยังต้องดำเนินการบนฐานข้อมูลและความรู้อย่างจริงจัง เพื่อให้ได้องค์ความรู้สำหรับการออกแบบดังกล่าวให้กับโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าและกองทัพบกเป็นส่วนนำร่องของการปฏิรูป

การออกแบบใหม่: แนวคิดและการดำเนินการ

แน่นอนว่า การคิดการออกแบบนี้ย่อมต้องใช้เป้าหมายของระบอบประชาธิปไตยและอาศัยตัวแบบจากต่างประเทศเป็นตัวตั้ง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การออกแบบนี้ตั้งอยู่บนหลักการสำคัญที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนตั้งแต่แรกแล้ว คือการสร้างทหารไทยให้มีลักษณะเป็นทหารอาชีพที่ยอมรับหลักความเป็นใหญ่ของพลเรือน แต่ควรต้องเน้นย้ำในที่นี้ว่า การออกแบบนี้มิใช่การลอกเลียนแบบจากประเทศใดประเทศหนึ่งเป็นการเฉพาะ หากต้องมีการดำเนินการในเชิงวิจัยบนฐานข้อมูลและความรู้ทางวิชาการกับตัวแบบจริง และประสบการณ์จากต่างประเทศ หรือภาคปฏิบัติของระบบการเรียนการสอนจริงในประเทศต่างๆ ควบคู่ไปด้วยอย่างเป็นระบบและครบกระบวนการของการผลิตทหารอาชีพตามแบบตะวันตก

งานวิจัยนี้อาศัยวิธีการทั้งด้านเอกสาร การสัมภาษณ์พูดคุยกับฝ่ายบริหาร อาจารย์ นายทหารและนักเรียนนายร้อยทั้งรายบุคคลหรือกลุ่มย่อย

และการไปดูงานจากสถานที่จริงของการเรียนการสอนของโรงเรียนนายร้อยต่างประเทศจำนวน 9 ตัวอย่าง จาก 6 ประเทศ ได้แก่

(1) สหรัฐอเมริกา มี 3 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนนายร้อยทหารบกของรัฐ คือ เวสต์ปอยต์ (West Point: The United States Military Academy at West Point) และโรงเรียนนายร้อยเอกชนอื่นๆ ที่นักเรียนนายร้อยไทยเคยจบมา เช่น มหาวิทยาลัยการทหารนอร์วิช (Norwich University; NU) ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยการทหารเอกชนที่เก่าแก่ที่สุดในสหรัฐอเมริกา และสถาบันการทหารเวอร์จิเนียหรือวีเอ็มไอ (Virginia Military Institute, VMI)

(2) ฝรั่งเศส มี 1 แห่งคือ โรงเรียนนายร้อยทหารบกแซงซีร์ของฝรั่งเศส (Ecole Spéciale Militaire de Saint-Cyr)

(3) เยอรมนี มี 2 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยทหาร เมืองฮัมบรูก (ฮัมบวก) (Helmut-Schmidt Unversitat/Universitat der Bundeswehr Hamburg) และมหาวิทยาลัยทหาร เมืองมิวนิค (Universitat der Bundeswehr Munchen)

(4) อิตาลี มี 1 แห่ง คือโรงเรียนนายร้อยทหารบกของอิตาลี (Military Academy of Modena)

(5) เกาหลีใต้ มี 1 แห่ง โรงเรียนนายร้อยทหารบกของเกาหลีใต้ (Korea Military Academy, KMA)

(6) อินโดนีเซีย มี 1 แห่ง โรงเรียนนายร้อยทหารบกของอินโดนีเซีย (Indonesian Military Academy, IMA หรือ AKADEMI MILTER, AKMIL)

ทั้งนี้เพื่อรวบรวมข้อมูลและความรู้ ความคิดเห็น ข้อเสนอแนะต่างๆ สำหรับการค้นหาและนำเสนอตัวแบบที่เหมาะสมให้กับกรณีของไทย และเพื่อให้ได้มาซึ่งตัวแบบที่เหมาะสมนี้เป็นไปตามหลักทางวิชการ จึงอาศัยความรู้เชิงประยุกต์ใช้ในเรื่องความเป็นไปได้ของการรับและการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมในลักษณะแบบ “กระบวนการทำให้เป็นท้องถิ่น” (Localization) ตามแนวคิดของ O.W.Wolters (1982) เป็นเครื่องมือช่วย

ในการออกแบบจากฐานข้อมูลและองค์ความรู้ต่างประเทศสู่การปฏิบัติสำหรับกรณีของไทย

สำหรับหลักของการปรับให้เข้ากับท้องถิ่นหรือ “กระบวนการทำให้เป็นท้องถิ่น” ก็คือการรับและถ่ายทอดที่เป็นไปอย่างสมดุลตามหลักการคัดสรรสิ่งที่ดีที่สุด เพราะตามหลักการนี้สังคมมนุษย์ในที่ต่างๆ มีความเจริญทางวัฒนธรรมในระดับเดียวกันหรือเท่าๆ กัน จึงสามารถรับและถ่ายทอดวัฒนธรรมกันได้ในทางสร้างสรรค์มากกว่าลอกเลียนแบบ และมีตัวอย่างในอดีตจากชุมชนต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ต่างได้แสดงให้เห็นว่า ผู้รับและผู้ถ่ายทอดทางวัฒนธรรมมักมีระดับทางวัฒนธรรมที่อยู่ในระดับเท่าๆ กันหรือใกล้เคียงกัน จึงทำให้การถ่ายทอดวัฒนธรรมนั้นๆ เป็นไปอย่างเหมาะสมหรือลงตัวในลักษณะเป็น “การประยุกต์” หรือการทำให้เข้ากับคนท้องถิ่น มากกว่าการตามกระแสหรือตามแบบจากภายนอกเท่านั้น

ข้อคิดจาก Wolters ที่นำมาปรับใช้ในงานวิจัยนี้คือ วัฒนธรรมหรือเงื่อนไขของท้องถิ่นในแต่ละประเทศถือเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษา เพื่อเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนาปัญหาหรือเรื่องนั้นๆ จากมุมมองของข้อเท็จจริงหรือสภาพของท้องถิ่น และควรต้องทำความเข้าใจตัวเราให้ดีเสียก่อน ก่อนที่จะศึกษาตามนักวิชาการหรือแนวทางของตะวันตก เนื่องจากลักษณะความไม่เหมือนกับประเทศอื่นๆ แม้อยู่ในภูมิภาคเดียวกันก็ตาม ย่อมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้เสมอ และแน่นอนว่าสภาพหรือเงื่อนไขทางสังคม วัฒนธรรมของประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย ย่อมแตกต่างไปจากตะวันตกอย่างชัดเจน จึงทำให้การประยุกต์หรือการปรับใช้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องระบบการปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษาหรืออื่นๆ ให้เข้ากับท้องถิ่นของแต่ละแห่งหรือแต่ละประเทศนั้น อาจไม่ได้ดั่งใจที่เกิดขึ้นในประเทศเมืองแม่ แต่ถือได้ว่าประสบความสำเร็จ หากสามารถพัฒนาได้ผลเช่นเดียวกับตะวันตกในแบบฉบับของตนเอง ดังเช่น ในกรณีโรงเรียนนายร้อยทหารบกของเกาหลีใต้ (KMA)

สามารถพัฒนาและบรรลุผลตามแบบระบบโรงเรียนนายร้อยทหารบกของสหรัฐอเมริกา (West Point) ในแบบฉบับของเกาหลีใต้เอง

ด้วยเหตุนี้ การตระหนักถึงความต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม รวมทั้งรูปแบบและการพัฒนา ฯลฯ จากประเทศอื่น โดยเฉพาะจากตะวันตก จึงมิใช่การลอกเลียนแบบเพื่อให้เหมือนกับต้นแบบเท่านั้น แต่ “หัวใจ” ของกระบวนการนี้ควรอยู่ที่การประยุกต์นำมาปรับใช้อย่างไรให้เข้ากับพื้นฐานของท้องถิ่นหรือประเทศผู้รับเป็นสำคัญ ในกรณีของการออกแบบระบบการศึกษาทางทหารจากต่างประเทศเพื่อการปรับเปลี่ยนระบบเดิมของไทยก็เช่นกัน คือยังคงให้ความสำคัญกับโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าเป็นตัวตั้ง แต่อาจจำเป็นต้องทำการรื้อถอนหรือปรับพื้นฐานเดิมของไทยบางด้าน เพื่อให้เข้าและไปกันได้กับความทันสมัยและก้าวทันโลกกว้างของการผลิตทหารอาชีพตามแบบตะวันตกด้วย ซึ่งในเรื่องนี้อาจเทียบได้ทำนองคล้ายกับการต่อเติมบ้านเดิมที่มีอยู่ โดยทิ้งส่วนเก่าหรือของเดิมที่ใช้การไม่ได้แล้วและทดแทนด้วยของใหม่ จึงทำให้ระบบเดิมหรือบ้านหลังเก่ามีความแข็งแรงและดูสวยงามขึ้นตามสมัยนิยม ทั้งนี้ก็เพื่อให้การปรับเปลี่ยนโฉมใหม่ของโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าได้มาตรฐานของตะวันตก และประสบความสำเร็จในแบบฉบับของตนเอง เช่นเดียวกับในกรณีของเกาหลีใต้ (KMA) และอินโดนีเซีย (AKMIL)

กล่าวให้แคบตามหลักของการนำมาปรับใช้นี้คือ มีลักษณะผสมผสานและเป็นที่ยอมรับของสังคมแต่ละแห่ง ในทำนองแบบทำของนอกให้เข้ากับท้องถิ่นนั่นเอง หรือประสบความสำเร็จในการเอาอย่างตามระบบของตะวันตกในแบบฉบับของตน ดังนั้นการออกแบบและนำมาปรับใช้ตามหลักการนี้ จึงต้องคำนึงถึงความเหมาะสม แต่มีคุณภาพเช่นเดียวกับทางต้นแบบ โดยมีการตกลงร่วมกันของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะกองทัพ หน่วยการศึกษาและนักเรียนนายร้อย กับฝ่ายปฏิรูปหรือภาคการเมืองและประชาชน กล่าวคือ หากพินิจในเชิงการเมือง การปฏิรูป

กองทัพหรือการจัดระบบการศึกษาทางทหารใหม่ อาจไม่แตกต่างไปจากเรื่องการเมืองอื่นๆ ในการปฏิรูปประชาธิปไตย คือต้องเป็นไปตามลักษณะของ “ทฤษฎีการตกลงร่วมกัน” จากทุกฝ่ายที่จะต้องช่วยกันเลือกสรรวิธีการและกระบวนการที่ดีที่สุด หรือการพินิจจากตัวแบบที่งานวิจัยนี้ค้นพบและนำมาเสนอ เพื่อมุ่งสู่การกำหนดระบบและการผลิตทหารที่จะนำไปสู่การบรรลุผลต่อการสร้างทหารอาชีพตามแบบตะวันตกในสังคมไทยได้อย่างราบรื่นและสร้างสรรค์ คือมิใช่เป็นการลอกเลียนแบบในลักษณะอัดสำเนาระบบหรือรูปแบบจากประเทศใดประเทศหนึ่งในทำนองแบบสูตรสำเร็จรูป

เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการได้ตัวแบบดังกล่าว การสร้างฐานคิดของการออกแบบที่เหมาะสมนี้ จึงวางอยู่บนรากฐานทางวัฒนธรรมไทยและความพร้อมของสังคมไทยที่จะปรับรับจากภายนอกเป็นหลัก โดยเริ่มต้นจากการพิเคราะห์ปัญหาหลักของไทย จากนั้นจึงเป็นการสำรวจและประมวลความรู้เชิงแนวคิดในการจัดระบบการศึกษาทางทหารในประเทศประชาธิปไตยทั้งหลาย แล้วนำไปสู่การสำรวจ รวบรวมและประมวลความรู้เชิงภาคปฏิบัติของระบบการเรียนการสอนจริงในประเทศต่างๆ เพื่อศึกษาตัวแบบจริงที่มีอยู่หรือระบบที่ใช้ในประเทศต้นแบบทางตะวันตก ทั้งยังเรียนรู้จากประสบการณ์หรือบทเรียนจากประเทศอื่นๆ ในเอเชียที่ประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนผ่านจากเผด็จการสู่ประชาธิปไตย จากนั้นจึงนำความรู้ แนวคิด ประสบการณ์และข้อเท็จจริงทั้งหมดนี้กลับมากลั่นกรองและผสมผสานให้เข้ากับความต้องการของสังคมไทย โดยคัดเลือกจากตัวแบบต่างๆ ที่เป็นไปได้ ตามแบบ “กระบวนการทำให้เป็นท้องถิ่น” เพื่อคัดสรรสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับการออกแบบและจะได้ตัวแบบที่เหมาะสมสำหรับการจัดระบบการศึกษาทางทหารใหม่ให้กับกองทัพบกไทยต่อไป

กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ตัวแบบที่เหมาะสมนี้เป็นผลมาจากการประยุกต์อย่างผสมผสานให้สอดคล้องเข้ากับสภาพปัญหาของระบบเดิมที่

ใช้อยู่ โดยตระหนักถึงบทบาทของทหารที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์การเมืองไทย ในขณะเดียวกันตัวแบบที่เหมาะสมนี้จะเป็นพลังขับเคลื่อนให้การผลิตทหารของไทยมีความเป็นสากลยิ่งขึ้น หรือไปสู่โฉมใหม่ให้สอดคล้องไปกับกระบวนการสร้างประชาธิปไตยด้วย เนื่องจากการจัดระบบการศึกษาทางทหารแบบใหม่จะเน้นการผลิตทหารอาชีพตามแบบตะวันตก และจะมีอิทธิพลและบทบาทต่อการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตย คือเป็นไปตามหลักการของการควบคุมกองทัพโดยพลเรือน ซึ่งเป็นหลักการสำคัญในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างทหารกับพลเรือนในประเทศประชาธิปไตยทั้งหลาย

ดังนั้น ตัวแบบนี้จึงมีความสำคัญในฐานะปัจจัยที่มีบทบาทและอิทธิพลต่อการปฏิรูปกองทัพ และความเป็นไปได้ของการปฏิรูปการเมืองในอนาคต ถ้าหากฝ่ายการเมืองหรือพลังประชาชนมีความเข้มแข็ง รัฐบาลพลเรือนที่มาจากการเลือกตั้งมีคุณภาพเช่นเดียวกับรัฐบาลในประเทศประชาธิปไตยทั้งหลาย และที่สำคัญคือ ต้องมีการนำตัวแบบนี้ไปปรับใช้ในระดับนโยบายและการปฏิบัติการในระดับกองทัพอย่างจริงจัง ตั้งแต่ต้นน้ำไปจนถึงปลายน้ำ คือ รัฐบาล กองทัพบกและโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ในสมัยปัจจุบัน

ปัญหาของระบบไทยปัจจุบัน

ปัญหาของภาคปฏิบัติในระบบและการผลิตนายทหารบก (หลัก) ของไทย จากประสบการณ์ของผู้เขียนในฐานะอาจารย์ ส่วนการศึกษาโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า พบว่ามีหลักใหญ่คือ ระบบการเรียนการสอนภาควิชาการที่ยังไม่มีประสิทธิภาพ หรือไม่สามารถฝึกอบรมให้นักเรียนนายร้อยพัฒนาขึ้นเป็นทหารอาชีพในลักษณะทหารวิชาการ/ปัญญาชนได้อย่างมีคุณภาพ ในทำนองเดียวกับการผลิตทหารอาชีพทางตะวันตก ซึ่งเน้นการฝึกอบรมทหารให้มีความรู้ทางวิชาการเช่นเดียวกับบัณฑิตที่มีคุณภาพ คือมิใช่เพียงการใช้กำลังและอาวุธ หากยังเน้นการผลิตทหารที่ใช้ปัญญาและ

ความรู้ เข้าใจการใช้ชีวิตในสังคมประชาธิปไตยและโลกกว้าง หรือมีความเป็นนักวิชาการ/ปัญญาชนไปในตัวด้วย คือรู้และเก่งทั้งบู๊และบุ๋น จึงเท่ากับเป็นการผลิตทหารในแบบ “พลเมืองพร้อมรบ” (citizen-soldiers) หรือ “นักวิชาการในเครื่องแบบ” (Scholar uniforms)

แต่จากการวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ของโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าโดยย่อ ปัญหานี้มิใช่มีมาตั้งแต่ต้นเมื่อมีการก่อตั้งโรงเรียนนายร้อยในสมัยรัชกาลที่ 5 เพราะในช่วงแรกผู้นำไทยได้ให้ความสำคัญกับภาควิชาการในฐานะเป็นหนึ่งของการเป็นทหารอาชีพตลอดมา ดังพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงก่อตั้งโรงเรียนทหารสมัยใหม่ เพื่อ “จะผลิตนายทหารที่มีความรู้ความสามารถทั้งในด้านวิชาการ ระเบียบวินัย และมีน้ำใจ” (พลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2553) และระบบการเรียนการสอนภาควิชาการในสมัยเริ่มแรกนั้นก็มีการเน้นอย่างจริงจังและมีความเข้มข้นไม่ต่างไปจาก “เนื้อใน” ของ West Point หรือ “นักวิชาการในเครื่องแบบ” ทั้งนี้ก็เพื่อให้นักเรียนนายร้อยมีความรู้อย่างกว้างขวางทั้งด้านวิชาการและการทหาร

ตัวอย่างจากงานวิจัยของพลตรีหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เรื่อง“โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้ากับสยามใหม่ในช่วง พ.ศ. 2430-2475” นั้น พระองค์ทรงแสดงเห็นได้ว่า ระบบการเรียนการสอนในสมัยนั้น “นักเรียนนายร้อยได้รับความรู้อย่างกว้างขวาง ไม่ได้เรียนแต่วิชาทหารเท่านั้น หากให้รู้จักขนบธรรมเนียมและความเป็นอยู่ของประชาชนในชาติ การปกครองของไทยและการปกครองของประเทศต่างๆ เพื่อให้รู้จักเปรียบเทียบและเห็นปัญหาของสังคมไทย” นอกจากนี้พระองค์ยังทรงนำเสนอให้เห็นว่าวิธีการสอนในสมัยนั้นได้ “เน้นให้แสวงหาความรู้ ไม่เชื่ออะไรง่ายๆ ให้คิดหาเหตุผลอยู่เสมอ ไม่เน้นการท่องจำแต่อย่างเดียว” และถือได้ว่านายทหารที่จบการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยในสมัยนั้น

“เป็นกลุ่มปัญญาชนรุ่นแรกๆ ที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตก” (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2535)

อย่างไรก็ตาม การเน้นถึงความสำคัญของภาควิชาการ ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของการเป็นทหาร และความเป็นทหารอาชีพที่มีลักษณะของความเป็นทหารวิชาการหรือทหารปัญญาชน ซึ่งถือเป็นลักษณะเด่นที่พบเห็นได้ตั้งแต่สมัยเริ่มแรกและต่อเนื่องมาในหลักสูตรของเท็ฆนิคทหารบกสมัยจอมพลป. พิบูลสงคราม กลับลดลงอย่างเห็นได้ชัดในช่วงหลังสงครามโลกฯ หรือในหลักสูตรที่สาม (หลักสูตร จปร.) โดยเฉพาะเมื่อไทยได้ตามแบบอย่างของ West Point หลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา หรืออาจเริ่มจากนักเรียนนายร้อยหลักสูตร จปร. รุ่นแรก (จปร.รุ่น 1) ก็ได้ และได้พัฒนาต่อเนื่องมาค่อนข้างยาวนานในช่วงสงครามเย็นจนถึงสมัยปัจจุบัน เพราะแทนที่จะได้ผลผลิตตามต้นแบบ กลับส่งผลให้คุณภาพของนักเรียนนายร้อยในลักษณะทหารวิชาการ ยิ่งลดลงจนมีแนวโน้มไปในทิศทางตรงกันข้ามกับทหารรุ่นก่อนๆ ใน 2 สมัยแรกนั้นอย่างชัดเจน เนื่องจากนักเรียนนายร้อยรุ่นหลังโดยเฉพาะสมัยปัจจุบัน ไม่สนใจเรียน ไม่อ่านหนังสือและขาดแรงจูงใจในการแข่งขันในด้านต่างๆ ทั้งการเรียนการสอน การแสวงหาความรู้ ฯลฯ

สาเหตุหลักของเรื่องนี้คงปฏิเสธไม่ได้ว่า มาจากผู้นำทหารในระดับรัฐบาลและกองทัพในช่วงหลัง 2490 มิได้ให้ความสำคัญกับความรู้ทางวิชาการในการผลิตนายทหารมากเท่ากับช่วงก่อนหน้า ทั้งในสมัยรัชกาลที่ 5 และช่วงหลัง 2475 ถึงสมัยสงครามโลกฯ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะคณะรัฐประหาร 2490 เป็นผู้นำทหารกลุ่มแรกในประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ ที่มิได้จบการศึกษาจากตะวันตก หากเปรียบเทียบกับผู้นำในรุ่นบุกเบิกสมัยรัชกาลที่ 5 ส่วนใหญ่เคยเป็นนักเรียนนอก และรุ่นหลัง พ.ศ. 2475 ยังคงมีกลุ่มผู้นำของกองทัพในลักษณะทหารวิชาการและทหารปัญญาชน อาทิ พระยาพหลพลพหุเสนา พระยาทรงสรุเดช และรวมถึง

จอมพล ป.พิบูลสงคราม ด้วย แต่ผู้นำของกองทัพบกส่วนใหญ่ที่ขึ้นมามีอำนาจหลังรัฐประหาร พ.ศ. 2490 กลับมิใช่นักเรียนทหารที่จบจากต่างประเทศ และที่สำคัญคือ เป็นที่เข้าใจได้ว่าคณะรัฐประหารไม่สนใจปรัชญาและ “หัวใจ” ของการผลิตทหารอาชีพแบบตะวันตก ที่ผู้นำสองรุ่นก่อน (รุ่นสมัยรัชกาลที่ 5 และรุ่น 2475) ได้วางไว้ ในลักษณะของทหารอาชีพที่มีความเป็นทหารวิชาการหรือทหารปัญญาชนไปในตัวนั่นเอง

นอกเหนือจากเรื่องไม่มีประสบการณ์ด้านการฝึกฝนทางทหารอาชีพแบบตะวันตกแล้ว เป็นไปได้ว่า ผู้นำของคณะรัฐประหาร 2490 ยังไม่เห็นความจำเป็นในเรื่องการให้ความสำคัญทางความรู้วิชาการกับการผลิตทหารอีกด้วย แต่กลับสร้างให้ทหารกลายเป็นผู้นำทางการเมืองอย่างมีน้ำหนัก เนื่องจากการเป็นผู้นำของประเทศและความก้าวหน้าของอาชีพทหารในกองทัพ ที่คณะรัฐประหารได้เริ่มสร้างขึ้นใหม่หลัง พ.ศ. 2490 นั้น ล้วนขึ้นอยู่กับการเมือง โดยเฉพาะการแข่งหา “คอนเนคชั่น” (Connection) หรือเส้นสายการสร้างความสัมพันธ์ในเชิงธุรกิจการเมืองเป็นหลัก คือไม่มีความจำเป็นต้องอาศัยความรู้ทางวิชาการมากนักก็ได้ และเรื่องสอบตกก็กลายเป็นเรื่องเล็กๆ เพราะความก้าวหน้าของอาชีพทหารเริ่มเห็นได้ชัดว่า ย่อมขึ้นอยู่กับการเมืองมากกว่าความรู้ทางวิชาการ เช่น หากสอบตก แต่เข้าร่วมรัฐประหารย่อมมีความดีความชอบ จึงมีคำสั่งให้เลื่อนชั้นหรือสอบผ่านได้ ดังในกรณีปี 2490 นักเรียนนายร้อยก็ได้รับผลจากเรื่องนี้โดยตรง คือสอบตกแต่ก็ได้เลื่อนชั้น เพราะมีความดีความชอบจากการร่วมรัฐประหาร (โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, 2510: 271-272)

การได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการมีส่วนร่วมทางการเมืองนี้แน่นอนว่ามีส่วนทำให้วิธีคิดและการมองอนาคตของนักเรียนนายร้อยมีลักษณะแปรเปลี่ยนไปจากรุ่นก่อนหน้าไม่มากก็น้อย แม้ไม่สามารถจะกล่าวได้ว่าทหารทุกนายมีความคิดอ่านเช่นนี้ก็ตาม แต่ย่อมส่งผลให้การผลิตทหารอาชีพของไทยปรับเปลี่ยนไปจากแนวเดิมที่เน้นวิชาการ ความรู้ การสอบ

การแข่งขัน ฯลฯ มาเป็นการเน้นความเป็นรุ่น เน้นกลุ่มเพื่อน พี่น้อง เพื่อเป็นการเกาะกลุ่มทางการเมืองหรือการมองหาผู้นำทางการเมืองเป็นฐานอำนาจ ในลักษณะของ “ทหารการเมือง” มากกว่าทหารอาชีพในแบบตะวันตก

จึงไม่ต้องแปลกใจมากนักว่า ทำไมการผลิตทหารอาชีพตามแบบของ West Point ในช่วงสงครามเย็น ที่มาพร้อมกับหลักสูตรนักเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า (จปร.) กลับล้มเหลวและหันเหไปจากแนวเดิมทั้งสมัยเริ่มแรกในรัชกาลที่ 5 และสมัยต่อมาคือ โรงเรียนนายร้อยเท็ฆนิคทหารบก เพราะด้วยปัจจัยพื้นฐานทางความคิดอ่านของผู้นำทหารในคณะรัฐประหาร 2490 ที่อิงอยู่กับการเมือง คือการมีฐานคิดในลักษณะของการเน้นความเป็น “ทหารการเมือง” หรือการแข่งหา Connection ซึ่งค่อยๆ ฟักตัวขึ้นใหม่และแพร่หลายอยู่ในกองทัพและโรงเรียนนายร้อยอย่างต่อเนื่องนั้น แน่นอนว่าสิ่งนี้ได้กลายเป็นกำแพงขวางกั้นในการพัฒนาทหารอาชีพ ที่เน้นการแสวงหาความรู้หรือการแข่งขันทางวิชาการเป็นพื้นฐานไปโดยปริยาย

ดังนั้นแม้โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าในช่วงหลังสงครามโลกฯ ได้ถอดแบบอย่างของสหรัฐอเมริกา (West Point) อย่างเต็มตัวในช่วงแรก และระบบ West Point ยังคงมีบทบาทและอิทธิพลในระยะต่อมาจนถึงสมัยปัจจุบัน แต่การผลิตทหารอาชีพของไทยกลับห่างไกลจากต้นแบบอย่างสิ้นเชิง และแทบจะไม่มีความเข้มข้นของ West Point หากเปรียบเทียบกับโรงเรียนนายร้อยทหารบกในเอเชียด้วยกัน โดยเฉพาะประเทศที่รับระบบ West Point ในช่วงเวลาเดียวกับไทย เช่น เกาหลีใต้และไต้หวัน เป็นต้น

หากอาศัยความรู้หรือบทเรียนทางประวัติศาสตร์มาช่วยพิเคราะห์เพื่อแก้ไขปัญหานี้ อาจจำเป็นต้องแยกประเด็นออกเป็น 2 ระดับใหญ่ คือ (1) ระดับผู้นำ รัฐบาลและกองทัพ และ (2) ระดับปฏิบัติการหรือหน่วยให้การศึกษาคือ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ในระดับผู้นำนั้นอาจแก้ไขไม่ยากนัก เพราะเป็นระดับเชิงนโยบาย แต่เป็นเรื่องทางการเมืองและสังคม

จะเป็นผู้ตัดสินใจ หรือหากสังคมมีความเข้มแข็งและเอาจริงในการกำกับและควบคุมกองทัพ ดังเช่น กรณีของเกาหลีใต้ ในปี 2530 (1987) หรือกรณีของอินโดนีเซียในปี 2541 (1998) ส่วนในระดับโรงเรียนนายร้อยอาจยุ่งยากกว่าเพราะเป็นการแก้ไขในเชิงเทคนิค ซึ่งต้องอาศัยการออกแบบและองค์ความรู้จากต่างประเทศเป็นพื้นฐาน

ข้อเสนอตัวแบบใหม่: 3 โมเดล

แม้การพินิจและค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหานี้มีความเกี่ยวพันกัน คือไม่สามารถแยกส่วนที่มาจากระดับของผู้นำกับหน่วยปฏิบัติการให้การศึกษาออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด แต่ข้อเสนอหลักของงานวิจัยนี้ได้จำกัดขอบเขตการช่วยแก้ไข และหาทางออกให้กับปัญหานี้ในระดับเชิงเทคนิคหรือการปรับเปลี่ยนระบบของโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าเท่านั้น เพื่อทำให้ระบบการเรียนการสอนภาควิชาการมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยมีข้อเสนอใหญ่ในการออกแบบซึ่งอาจแบ่งออกเป็น 3 โมเดลด้วยกัน คือ (1) การปรับเล็ก (S), (2) การปรับระดับกลาง (M) และ (3) การปรับขนาดใหญ่ (L)

ในแต่ละแบบนี้มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ การผลิตทหารอาชีพให้ได้ตามมาตรฐานสากล และยังคงอยู่ในกรอบใหญ่ตามแนวพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงก่อตั้งโรงเรียนนายร้อยสมัยใหม่ เพื่อ “จะผลิตนายทหารที่มีความรู้ความสามารถทั้งในด้านวิชาการระเบียบวินัย และมีน้ำใจ” แต่มีขอบเขตการปรับเปลี่ยนต่างกันอยู่มาก ตั้งแต่ระดับความพยายามรักษาระบบเดิมไว้ในแบบปรับเล็ก ไปจนถึงการริเริ่มระบบใหม่ในลักษณะของการจัดตั้งโรงเรียนนายร้อยเอกชนคู่ขนานกันไปกับของเดิมในแบบปรับขนาดใหญ่ ดังนั้นความเป็นไปได้ของแต่ละแบบจึงขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายตัวแปรทางสังคมการเมืองไทย และสามารถศึกษาเพิ่มเติมจากแหล่งข้อมูลและองค์ความรู้ในโลกประเทศประชาธิปไตยทั้งหลายต่อไป กล่าวคือ

(1) การปรับเล็ก (S) ในแบบนี้มีความมุ่งหมายเพื่อรักษาระบบเดิมไว้ แต่ต้องออกแบบให้ระบบการเรียนการสอนภาควิชาการมีความเข้มข้นขึ้นกว่าเดิม คือจะเป็นไปในลักษณะยังคงของเดิมทั้งระบบ คือมีการเรียนรวมแบบเรียนภาควิชาการควบคู่ไปกับวิชาทหารและการฝึกตลอดหลักสูตร แต่ภาควิชาการต้องปรับใหม่ทั้งระบบ ตั้งแต่หลักสูตร คุณภาพของอาจารย์และระบบการเรียนการสอน และส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ระบบหอพัก ห้องสมุด ฯลฯ และในการนี้จำเป็นต้องอาศัยการตามแนวทางอย่างจริงจังจากสหรัฐอเมริกา (West Point และโรงเรียนนายร้อยอื่นๆ เช่น VMI และ Norwich University) และทางยุโรป เช่น ฝรั่งเศส รวมทั้งในเอเชียจากกลุ่มประเทศเปลี่ยนผ่านและประสบความสำเร็จในการพัฒนาระบบจากตะวันตกเป็นแบบฉบับของตน เช่น เกาหลีใต้ (Korea Military Academy, KMA) ซึ่งตามแบบอย่างของระบบ West Point อย่างจริงจังในลักษณะการถอดแบบและของอินโดนีเซีย (Indonesian Military Academy, IMA, หรือ AKADEMI MILITER, AKMIL) ซึ่งมีลักษณะผสมของ West Point และยุโรป

ส่วน (2) คือการปรับระดับกลาง (M) ในแบบนี้ต้องการรักษาบางส่วนของระบบเดิม โดยเฉพาะส่วนการเรียนวิชาและฝึกทางทหาร ซึ่งยังคงอยู่กับโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า แต่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงระบบการเรียนการสอนภาควิชาการใหม่ โดยมีการแยกการเรียนและฝึกทางทหารออกจากภาควิชาการ คือเริ่มจากการฝึกทางทหารในระยะ 1-2 ปี จบแล้วได้ยศร้อยตรีจึงไปเรียนระดับปริญญากับมหาวิทยาลัย ซึ่งจะมีลักษณะไปอิงหรือขึ้นอยู่กับหลักสูตรและการสอนตามระบบของมหาวิทยาลัยพลเรือนอย่างเต็มรูปแบบ โดยอาจจัดตั้งมหาวิทยาลัยทหารเทียบเท่ามหาวิทยาลัยพลเรือนมารองรับ เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยทหารของเยอรมนี (ที่ฮัมบรูกและมิวนิค) หรืออาจโอนภาควิชาการไปอยู่ในความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัยพลเรือนก็ได้ ดังเช่นกรณีโรงเรียนนายทหารรวมเหล่าของอิตาลี (ที่ตูริน) ในลักษณะของความร่วมมือทางวิชาการระหว่าง

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้ากับมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงและอยู่ใกล้ เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หรือมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ องครักษ์ และถ้าต้องการใช้แบบนี้ในอนาคต จำเป็นต้องศึกษาตัวแบบอย่างจริงจังจากระบบของออสเตรเลียหรือหลายประเทศในยุโรป เช่น อังกฤษ เยอรมันและอิตาลี และ

(3) การปรับขนาดใหญ่ (L) คือการจัดตั้งโรงเรียนนายร้อยเอกชนขึ้นมาดำเนินการควบคู่กันไปกับของเดิมคือ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ทำนองเดียวกับทางสหรัฐอเมริกาที่มีของรัฐ West Point แล้วยังมีโรงเรียนนายร้อยเอกชนอีกหลายสิบแห่ง ผลดีของระบบนี้คือ จะทำให้เกิดการแข่งขันและช่วยผลักดันให้โรงเรียนนายร้อยเดิมจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนไปในตัวด้วย นอกจากนี้ยังทำให้กำลังพล/นายทหารหลักของกองทัพมีความหลากหลาย แต่มีคุณภาพ

การออกแบบในเรื่องนี้อาจไม่ยุ่งยากนัก เพราะมีตัวแบบจากสหรัฐอเมริกาอยู่มาก เช่น Citadel, The Military College of South Carolina, Norwich University, Texas A & M University และ VMI, Virginia Military Institute แต่สิ่งที่ยุ่งยากมากกว่าการออกแบบและการนำแบบ L ไปปฏิบัติ ก็คือความกล้าในการตัดสินใจเรื่องนี้ในระดับรัฐบาล ซึ่งรัฐบาลที่กล้าตัดสินใจในเรื่องนี้อาจไม่จำเป็นต้องเป็นรัฐบาลพลเรือนที่มาจากการเลือกตั้งก็ได้ เพราะรัฐบาลทหารก็ย่อมริเริ่มในเรื่องนี้ได้เช่นกัน หากเห็นว่าการมีโรงเรียนนายร้อยเอกชนถือเป็นเรื่องดีทั้งกับสังคมและกองทัพ เนื่องจากการมีคู่แข่ง ย่อมจะช่วยพัฒนาในเชิงคุณภาพ

นอกจากนี้ประชาชนต่างก็มีสิทธิ์มีเสียงด้วยเช่นกัน เพราะการผลิตและความใฝ่ฝันต้องการมีทหารอาชีพนั้น มิใช่เป็นเรื่องของกองทัพเท่านั้น หากเป็นเรื่องของสังคมที่ทุกภาคส่วนควรมีส่วนร่วมและช่วยกันคิดช่วยกันเสนอ เพื่อจะได้ตัวแบบที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย

สรุปและความเป็นไปได้

การออกแบบเพื่อการผลิต “ทหารอาชีพตามแบบตะวันตก” สำหรับใช้ในกรณีของไทยในอนาคต มีตัวแบบและข้อเสนอใหม่ใน 3 โมเดลด้วยกัน คือ (1) การปรับเล็ก (S) (2) ระดับกลาง (M) และ (3) ขนาดใหญ่ (L) และในแต่ละแบบนี้มาจากวิธีคิดที่ผ่านการกลั่นกรองตามแนวคิด “กระบวนการทำให้เป็นท้องถิ่น” เป็นหลัก แม้ในแต่ละแบบจะมีขอบเขตการปรับเปลี่ยนต่างกันอยู่มาก แต่มีเป้าหมายเดียวกันและยังคงอยู่ในแนวพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงก่อตั้งโรงเรียนนายร้อยสมัยใหม่

ข้อเสนอใหม่ใน 3 โมเดลนี้ หากมองจากมุมของนักวิชาการหรือผู้วิจัย ในแต่ละแบบนี้มีความเป็นไปได้พอๆ กัน แต่หากพินิจจากมุมอื่นๆ โดยเฉพาะจากผู้เกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง เช่น มุมของผู้เรียนหรือนักเรียนนายร้อย มุมของหน่วยปฏิบัติการให้การศึกษา คือผู้บริหารของโรงเรียนนายร้อย รวมทั้งอาจารย์ผู้สอน และฝ่ายการเมืองและภาคประชาชน ก็อาจมีแนวโน้นตัดสินใจเลือกนำแบบใดแบบหนึ่งจาก 3 โมเดลนั้นไปปรับใช้กับโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าต่อไป

อย่างไรก็ตาม แบบจำลองที่ได้รับความนิยมมากที่สุดจากนักเรียนนายร้อยและบรรดาศิษย์เก่าคือ แบบเล็ก (S) แต่แบบกลาง (M) และแบบใหญ่ (L) ยังไม่ถึงกับตกไปจากความเป็นไปได้ของการนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เนื่องจากยังมีนักเรียนนายร้อยอีกส่วนหนึ่งเห็นว่า ในแบบกลางก็น่าสนใจและต้องการไปเรียนกับนักศึกษาในมหาวิทยาลัย ด้วยเหตุผลหลากหลายประการทั้งการเรียนและอื่นๆ ส่วนในแบบใหญ่นั้นอยู่ในลำดับท้ายสุด อาจเพราะเป็นเรื่องใหม่เกินไป แต่ความเป็นได้ในกรณีของแบบใหญ่ก็มีเช่นกัน หากตัวเลือกแบบอื่นๆ ที่เสนอมาใช้การไม่ได้ผล หรือถือเป็นทางเลือกสุดท้าย เพื่อกระตุ้นให้โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า (CRMA)

พร้อมรับกับ “Thailand 4.0” และ “Democratization” ที่ไทยคงหลีกเลี่ยงไม่ได้

ดังนั้น บทสรุปของงานวิจัยนี้คือ ข้อเสนอสำหรับการปรับเปลี่ยนโฉมใหม่ให้กับ CRMA ใน 3 โมเดลใหญ่ด้วยกัน แต่เป็นเพียงข้อสรุปของงานวิจัยเท่านั้น หาใช่ข้อสรุปของการปฏิรูป CRMA แต่ประการใดไม่ เพราะแทนที่จะเป็นข้อสรุป บทสรุปนี้อาจกลับเป็นจุดเริ่มต้นของการถกเถียงเพื่อหาตัวแบบที่ดีให้กับ CRMA ต่อไป ทั้งการพัฒนาในเรื่องคุณภาพทางวิชาการ คุณภาพของอาจารย์ผู้สอน และคุณภาพของนักเรียนนายร้อย

อย่างไรก็ตาม แม้ข้อเสนอของงานวิจัยนี้อาจยังมิใช่ข้อสรุปของการปฏิรูป CRMA แต่ถ้าทุกฝ่ายเห็นพ้องตรงกันว่า การปรับเปลี่ยนของ CRMA เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในกระแสปัจจุบันแล้ว ข้อเสนอหลักใน 3 โมเดลที่มีการออกแบบมานี้ ย่อมถือเป็นแหล่งข้อมูลและองค์ความรู้ที่จำเป็นสำหรับเป็นฐานคิดของการกำหนดทางเลือกในการสร้างทหารอาชีพรุ่นใหม่ต่อไป ซึ่งหากมีการริเริ่มและดำเนินการจากรัฐบาลและกองทัพอย่างจริงจังและต่อเนื่องแล้ว ความสำเร็จของการปฏิรูปกองทัพและประชาธิปไตยในแนวทางใหม่จากรากฐานหรือ “ระเบิดจากข้างใน” ก็อยู่เบื้องหน้าที่พร้อมจะปรากฏตัวออกสู่สังคมไทยในอนาคตอันใกล้

เอกสารอ้างอิง

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า. (2510). *ครบรอบ 80 ปี โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า*. กรุงเทพฯ: กองทัพบก.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, พลตรีหญิง. (2535). โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้ากับสยามใหม่ ในช่วง พ.ศ. 2430-2475 เอกสารประกอบการสัมมนาทางประวัติศาสตร์ เรื่องการจัดการศึกษาของโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้ากับสยามใหม่. *หนึ่งศตวรรษสยามใหม่กับเส้นทางสู่อนาคต*. จัดโดยสมาคมประวัติศาสตร์ ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพ

รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า เมื่อวันที่ 14-16 กุมภาพันธ์ 2535.

_____. (2553). การปฏิรูปทางการทหาร: การสร้างทหารอาชีพและสถาบันทหาร และบทบาทของทหารที่มีต่อความมั่นคงของชาติ. *วารสารทางวิชาการ สภาอาจารย์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อย พระจุลจอมเกล้า*, 8.

_____. “สมเด็จพระเทพฯ พระราชทานสัมภาษณ์ หลักทรงงานพัฒนาประเทศของ “ในหลวง” (14 ตุลาคม 2559). *มติชนออนไลน์.* สืบค้นจาก http://www.matichon.co.th/news/321590

สมพงษ์ ตุ้มสวัสดิ์. (2535). โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้ากับสยามใหม่ ในช่วง พ.ศ. 2475-ปัจจุบัน เอกสารประกอบการสัมมนาทางประวัติศาสตร์ เรื่องการจัดการศึกษาของโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้ากับสยามใหม่. *หนึ่งศตวรรษสยามใหม่กับเส้นทางสู่อนาคต*. จัดโดยสมาคมประวัติศาสตร์ ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, 14-16 กุมภาพันธ์ 2535 (เอกสารสำเนา).

สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. (2557). *ตำนานใหม่ของขบวนการเสรีไทย: เรื่องราวของการต่อสู้เพื่อเอกราช สันติภาพ และประชาธิปไตยอย่างแท้จริง.* กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2558). นักรบสันติวิธี: ประวัติศาสตร์ ตำรา และวาทกรรมการทหารไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

_____. *โรงเรียนนายร้อยเอกชนของสหรัฐอเมริกา กับความเป็นไปได้ของ “นายร้อยเอกชน” และ “นายร้อยหญิง” ในประเทศไทย* สืบค้นจาก http://www.rsu.ac.th/jla/.../20160630abstractDTVY2.pdf

_____. (2559). ระบบการเรียนการสอนของโรงเรียนนายร้อยสหรัฐอเมริกากับปรัชญาและ “หัวใจ” ของการผลิตทหารอาชีพ. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์,* 3(1).

สุรชาติ บำรุงสุข. (2558). *เสนาธิปไตย รัฐประหารกับการเมืองไทย.* กรุงเทพฯ: มติชน.

“สุรชาติ บำรุงสุข" บนเวทีปฏิรูปกองทัพ "ไม่มีปัญญาชนประเทศใดหนุนการ

รัฐประหารยกเว้นปัญญาชนไทย". (21 กันยายน 2553). ประชาชาติธุรกิจออนไลน์. สืบค้นจาก https://www.prachachat.net/politics

เสรยา. (2556). *คนปั้นเมฆ ชีวิตและประสบการณ์ของพลเอก บุญสร้าง เนียมประดิษฐ์*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

อรอนงค์ ทิพย์พิมล. (2013). *สภาปฏิรูปอินโดฯ ตัวแบบการนำทหารกลับเข้ากรมกอง.* สืบค้นจากhttp://www.prachatai.com/journal/2013/09/48717

อานันท์ ปันยารชุน อดีตนายกรัฐมนตรี ตอบคำถามนายภิญโญ ไตรสุริยธรรมา ในประเด็นคำถามรัฐประหารกันเมื่อ 22 ปีที่แล้ว (รัฐประหาร ปี 2534) แล้วกับวันนี้ของประเทศไทย เหมือนหรือต่างกันอย่างไร.(14 สิงหาคม 2557). สืบค้นจากhttps://www.jabted.com/statement/Anand-talk-coup/

อนุสรณ์ 50 ปี โรงเรียนเทคนิคทหารบก. (2527). กรุงเทพฯ: ธนาคารทหารไทย.

Aderson, N. (2016, April 26). Service academies: Where the U.S. military meets liberal arts. The Washington Post.

Aguero, Felipe & Stark, Jeffery (ed.). (1998). *Fault Lines of Democracy in Post-Transition Latin America*. Florida, the University of Miami: North-South Center Press.

Alagappa, Muthiah, Coercion & Governance. (2001). *The Declining Political Role of the Military in Asia.* Stanford, California: Stanford University Press.

Australian Defence Force Academy. Retrieved from http://www.army.gov.au/Army-life/Army-careers/ADFA

Battye, Noel Alfred. (1974). *The Military, Government and Society in Siam, 1868-1910: Politics and Military Reform During the Reign of King Chulalongkorn*. (Doctoral dissertation). Cornell University.

Huntington, Samuel P. (1957). *The Soldier and the state: Theory and Politics of Civil-Military Relations.* NewYork: Vantage Books.

Janowitz, Morris. (1960). *The Professional Soldier.* London: The free press of Glencoe.

Jongnam Na. (2006). *Making Cold War Soldiers: The Americanization of the South Korean Army, 1945-1955.* Ph.D. University of North Carolina at Chapel Hill.

José Javier Olivas Osuna. (2012). *Civilian Control of the Military in Portugal and Spain: a Policy Instruments Approach.* A thesis submitted to the Department of Government of the London School of Economics for the degree of Doctor of Philosophy, London.

KMA. (2016). *2016-2019 Korea Military Academy English Hand Book*. Korea Military Academy. Korea National Defense University. Retrieved from http://www.kndu.ac.kr/eng/

McCoy, Alfred W. (1999). *Closer Than Brothers: Manhood at the Philippine Military Academy*. New Haven: Yale University Press.

Pion-Berlin, David. (ed.). (2001). *Civil-Military Relations in Latin America.* Chapel Hill, the University of North Carolina Press.

Royal Military College – Duntroon. Retrieved from http://www.army.gov.au/Army-life/Army-careers/RMCD

Sharanbir (Sharan) *Grewal Why Tunisia didn't follow Egypt's path*. Retrieved from https://www.washingtonpost.com/blogs/monkey-cage/wp/2015/02/04/why-egypt-didnt-follow-tunisias-path/

Stithorn Thananithichot. (2555). "The Political Role of the Military in Democratic Era: The Case of Brazil and Some Lessons for Thailand" ASEAN Annual Review. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 3(1), 149-170.

Varol, Ozan O. (2012). *"The Democratic Coup d'Etat"*. *Harvard International Law Journal*, 53(2), 292-356.

Wolters, O. W. (1982). *History, Culture, and Region in Southeast Asian Perspectives*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.

พระราชบัญญัติลักษณปกครองท้องที่ รัตนโกสินทรศก 116: ปฐมบทการปกครองท้องถิ่นไทย

Act of Local District administration Rattanakosin Era 116: The First step of Thai local government

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ยอดชาย ชุติกาโม*

บทคัดย่อ

แม้ว่าพระราชบัญญัติลักษณปกครองท้องที่ รัตนโกสินทรศก 116 จะมิใช่กฎหมายที่แสดงถึงรูปแบบการปกครองท้องถิ่นอย่างที่เข้าใจกันในปัจจุบัน แต่กฎหมายฉบับนี้ได้แสดงถึงการวางรากฐานการปกครองท้องถิ่น เนื่องจากสังคมไทยได้พัฒนาจากรัฐจารีตมาสู่การเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ ที่ต้องมีการปฏิรูปการปกครองและรวมอำนาจที่ส่วนกลาง โดยในระดับท้องที่ท้องถิ่นต่างที่ห่างไกลเมืองหลวงได้มีกลไกของระบบราชการคือกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ทำหน้าที่ให้กับรัฐบาลในพื้นที่ โดยมีอำนาจ หน้าที่ ความรับผิดชอบตามที่กฎหมายกำหนด ต่างจากการปกครองท้องที่ในแบบเดิมของรัฐในระบบจารีตที่ห่างเหินจากส่วนกลางและไม่มีความสัมพันธ์กันโดยตรง อีกทั้งกฎหมายฉบับนี้ ยังมีการเปิดโอกาสให้ราษฎรมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นเป็นครั้งแรกคือการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน จึงเป็นการวางรูปแบบอำนาจการปกครองในพื้นที่ท้องถิ่นของไทยอย่างเป็นระบบครั้งแรก เป็นการเปิดโอกาสให้ราษฎรได้เรียนรู้การเลือกตั้งในระดับพื้นฐาน ซึ่งถือได้ว่าเป็นการเริ่มต้นฝึกหัดราษฎรให้รู้จักกับการเลือกตั้งและการมี

* โรงเรียนกฎหมายและการเมือง มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
E-mail: nathee_123@yahoo.com

ส่วนร่วมทางการเมืองอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน ถือได้ว่าเป็นการหว่านเมล็ดพันธุ์แห่งการปกครองท้องถิ่นที่จะพัฒนาขึ้นสืบเนื่องมาตามบริบทของสังคมไทย

คำสำคัญ : การปกครองท้องที่ การปกครองท้องถิ่น พระราชบัญญัติ

Abstract

Even though “The Act of Local District administration Rattanakosin Era 116 (1897)” is not the law about local government in current definition, but this law represented the formation and founding of Thai local government in late 19th Century. In that time, Thai society was transformed from traditional state to modern nation state which centralized power to the government in Bangkok. In the local district areas were administrated by the function of the government which gave the power to the sub-district head man and village headman. Sub-district head man and village head man were authorized by law and responsible to the government directly, differ from the traditional state. This Act gave the right to Thai people to elect the village headman which is the first time that the people participate in politic directly and represented the first step of Thai local government.

Keywords: Local district administration, Local government, Act

บทนำ

บทความนี้มิใช่บทความวิจัย (Research paper) แต่เป็นบทความพรรณาวิเคราะห์ (Analytical approach paper) ที่ทำการศึกษาพระราชบัญญัติลักษณปกครองท้องที่ รัตนโกสินทรศก 116 ที่เป็นการวางรากฐานการปกครองพื้นที่ในหัวเมือง ที่แม้จะมีรูปแบบโครงสร้างการจัดการที่มิใช่รูปแบบการปครองท้องถิ่นอย่างในปัจจุบันอันเนื่องด้วยบริบทแห่งยุคสมัย แต่ถือได้ว่าลักษณะบางประการที่ปรากฏในพระราชบัญญัตินี้เป็นการวางรากฐานของการปกครองท้องถิ่นและการเปิดโอกาสให้ราษฎรได้รู้จักการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง

การปกครองท้องถิ่น (Local Government) ตามนิยามทางรัฐศาสตร์ร่วมสมัยในปัจจุบัน จะเน้นถึงการมีอำนาจ (Autonomy) ของท้องถิ่นในการบริหารจัดการพื้นที่ของตนเอง ทั้งด้านการบริหาร การประชุมสภาท้องถิ่น การจัดการคลังและงบประมาณในระดับหนึ่ง ที่ได้รับการมอบอำนาจจากรัฐบาลที่ส่วนกลาง ด้วยความเชื่อที่ว่ามีแต่ประชาชนในท้องถิ่นของตนเองที่จะเข้าใจสภาพแวดล้อมและรู้ว่ามีความต้องการในการจัดรูปแบบปกครอง การบริหาร การบริการประชาชนอย่างไรบ้างในท้องถิ่นของตน การปกครองท้องถิ่นจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นรากฐานสำคัญประการหนึ่งในการสร้างสังคมที่เป็นประชาธิปไตยในระดับรัฐชาติ (Nation State) คือถ้าการปกครองท้องถิ่นมีความเป็นประชาธิปไตยที่ดี ย่อมส่งผลต่อการที่รัฐชาตินั้นจะมีระบอบประชาธิปไตยที่ดี ที่เข้มแข็งเช่นกัน

สิวาพร สุขเอียด ได้อธิบายถึงความสำคัญของการปกครองท้องถิ่นว่ามี 6 ประการ คือ

1. การปกครองท้องถิ่น คือ รากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะการปกครองท้องถิ่นจะเป็นสถาบันฝึกสอนการเมืองการปกครองให้แก่ประชาชน ให้ประชาชนรู้สึกว่าตนมีความเกี่ยวพันมีส่วนได้ส่วนเสียในการปกครอง การบริหารท้องถิ่น เกิดความรับผิดชอบ และหวง

แหนต่อประโยชน์อันพึงมีต่อท้องถิ่นที่ตนอยู่อาศัยอันจะนำมาซึ่งความศรัทธาเลื่อมใสในระบอบการปกครองประชาธิปไตยในที่สุด

2. การปกครองท้องถิ่นทำให้ประชาชนรู้จักท้องถิ่นการปกครองตนเอง (Self Government) หัวใจของการปกครองระบอบประชาธิปไตยประการหนึ่งก็คือ การปกครองตนเองมิใช่เป็นการปกครองอันเกิดจากคำสั่งเบื้องบน โดยเป็นการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครอง ซึ่งผู้บริหารท้องถิ่นนอกจากจะได้รับเลือกตั้งมาเพื่อรับผิดชอบบริหารท้องถิ่นโดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากประชาชนแล้ว ผู้บริหารท้องถิ่นจะต้องฟังเสียงประชาชนด้วยวิถีทางประชาธิปไตยประชาชนออกเสียงประชามติ (Reference) ให้ประชาชนมีอำนาจถอดถอน (Recall) ซึ่งจะทำให้ประชาชนเกิดความสำนึกในความสำคัญของตนเองต่อท้องถิ่น และมีส่วนรับรู้ถึงปัญหาและแก้ไขปัญหาท้องถิ่นของตน

3. การปกครองท้องถิ่นเป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐบาล ซึ่งเป็นหลักสำคัญของการกระจายอำนาจ เนื่องจากภารกิจของรัฐบาลมีอยู่อย่างกว้างขวาง นับวันจะขยายเพิ่มขึ้น ขณะที่แต่ละท้องถิ่นย่อมมีปัญหาและความต้องการที่แตกต่างกัน ประชาชนจึงเป็นผู้มีความเหมาะสมที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้นมากที่สุด และกิจการบางอย่างเป็นเรื่องเฉพาะท้องถิ่น ไม่เกี่ยวกับท้องถิ่นอื่น ๆ และไม่มีส่วนได้ส่วนเสียต่อประเทศโดยส่วนรวม จึงเป็นการสมควรที่จะให้ประชาชนท้องถิ่นดำเนินการดังกล่าวเอง ทั้งนี้การแบ่งเบาภาระดังกล่าวทำให้รัฐบาลมีเวลาที่จะดำเนินการในเรื่องที่สำคัญ ๆ หรือกิจการใหญ่ ๆ ระดับชาติอันเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติโดยส่วนรวม และมีความคล่องตัวในการดำเนินงานของรัฐบาลจะมีมากขึ้น

4. การปกครองท้องถิ่นสามารถสนองตอบความต้องการของท้องถิ่นตรงเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ เนื่องจากท้องถิ่นมีความแตกต่างกันไม่ว่าทางสภาพภูมิศาสตร์ ทรัพยากร ประชาชน ความต้องการ และปัญหาย่อมต่างกันออกไป ผู้ที่ให้บริการหรือแก้ไขปัญหาให้ถูกจุดและสอดคล้องกับ

ความต้องการของประชาชนได้เป็นอย่างดีก็คือ หน่วยการปกครองท้องถิ่นนั้นเอง

5. การปกครองท้องถิ่นจะเป็นแหล่งสร้างผู้นำทางการเมืองและการบริหารของประเทศในอนาคต ผู้นำหน่วยการปกครองท้องถิ่นย่อมเรียนรู้ประสบการณ์ทางการเมือง การเลือกตั้ง การสนับสนุนจากประชาชนในท้องถิ่นย่อมเป็นพื้นฐานที่ดีต่ออนาคตทางการเมืองของตน และยังฝึกฝนทักษะทางการบริหารงานในท้องถิ่นอีกด้วย

6. การปกครองท้องถิ่นโดยยึดหลักการกระจายอำนาจ ทำให้เกิดการพัฒนาชนบทแบบพึ่งตนเองทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

โดยสรุป ความสำคัญของการปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถแบ่งออกเป็นสองด้วย คือ ด้านการเมืองการปกครอง และการบริหาร กล่าวคือในด้านการเมืองการปกครองนั้นเป็นการปูพื้นฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตยและเรียนรู้การปกครองตนเอง ส่วนด้านการบริหารนั้น เป็นการแบ่งเบาภาระรัฐบาลและประชาชนในท้องถิ่นได้หาทางสนองแก้ปัญหาด้วยตนเอง ด้วยกลไกการบริหารต่าง ๆ ทั้งในแง่ของการบริหารงานบุคคล การงบประมาณ และการจัดการ เป็นต้น (สิวาพร สุขเอียด, 2561)

สำหรับที่มาของการปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น มีมาตั้งแต่ครั้งบรรพกาล ในลักษณะของชุมชนในพื้นที่ต่างๆ ที่ดูแลตนเอง โดยที่ผู้มีอำนาจรัฏฐาธิปัตย์มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับท้องถิ่นต่างๆ น้อยมาก การปกครองส่วนท้องถิ่นในทุกวันนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาใหม่กับการเกิดขึ้นของรัฐสมัยใหม่ที่มีลักษณะเป็นรัฐชาติ (Nation State) ซึ่ง นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ได้อธิบายไว้ว่า

“...การปกครองตนเองในระดับท้องถิ่น หรือที่เรียกว่า Local Self Government นั้นเป็นการปกครองที่เกิดมาตั้งแต่ในอดีต ซึ่งเราอาจจะเรียกว่าเป็น “การเมืองชุมชนแบบธรรมชาติ” (Nature หรือ Community Politics) ก็ได้ โดยสภาพของการเมืองธรรมชาตินั้นเกิดมาตั้งแต่เมื่อมนุษย์รวมตัวกันเป็นชุมชนทางการเมือง โดยในแต่ละชุมชนนั้นก็จะมีความ

แตกต่างหลากหลายกันออกไป เช่น บางชุมชนผู้ชายเป็นใหญ่ บางชุมชนผู้หญิงเป็นใหญ่ ซึ่งเราอาจจะเรียกสภาพนี้ว่าเป็น “การเมืองในชุมชน” โดยลักษณะของการเมืองในชุมชนนั้น ก็จะมีความแปรผันไปตามโครงสร้างอำนาจทางการเมืองของชุมชนนั้นๆ เอง ว่าเป็นชนเผ่าหรือเป็นกลุ่มภาษาวัฒนธรรมใด มีอุปนิสัยใจคอ มีวัฒนธรรมของการรวมกลุ่ม มีการนับถือญาติ มีการประกอบอาชีพการงาน มีระบบการกระจายความมั่งคั่ง มีโครงสร้างทางชนชั้น มีกลุ่มสถานภาพและมีลักษณะของผู้นำ มีวิถีชีวิต คติความเชื่อ ค่านิยม และสภาพภูมิศาสตร์ทางกายภาพต่างๆ ฯลฯ ในลักษณะใด

ในสังคมขนาดเล็ก เช่น สังคมแบบล่าสัตว์และเก็บหาอาหาร สังคมชนเผ่าหรือสังคมเกษตรกรรม ระบบเครือญาติหรือความเป็นญาติพี่น้องมีอิทธิพลครอบงำระบบการผลิตและการแบ่งปันทรัพยากร การจัดตั้งองค์กรสังคม สมัครพรรคพวกและระบบการเมือง ตลอดจนครอบคุลมความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมดเอาไว้ ในสังคมชาวนาไทย กลุ่มเครือญาติเป็นพื้นฐานสำคัญของข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมภายในชุมชนตลอดมาทุกยุคสมัย นอกเหนือไปจากพ่อแม่พี่น้องและลูกหลานซึ่งเป็นสมาชิกของครอบครัวขยาย กลุ่มเครือญาติของชาวบ้านแต่ละคนจะประกอบไปด้วยบรรดาผู้สืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษหรือปู่ย่าตายายของคนนั้นๆ รวมทั้งลุงป้าน้าอา และลูกๆ ของคนเหล่านี้ซึ่งมักถูกเรียกรวมๆ กันว่าเป็น “ญาติ” หรือ “อาว” สมาชิกของกลุ่มเครือญาติที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันและหมู่บ้านใกล้เคียงจะเป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความใกล้ชิดสนิทสนม สนับสนุนและช่วยเหลือเกื้อกูลมากกว่าเพื่อนบ้านหรือชาวบ้านอื่นๆ ที่มิได้เกี่ยวดองด้วยสายสัมพันธ์ทางเครือญาติ

อาจจะกล่าวได้ว่า ในชุมชนชาวนา ความสัมพันธ์ทางเครือญาติได้ครอบคลุมสมาชิกแทบทั้งหมดของชุมชนเอาไว้ หมู่บ้านชาวนามักจะประกอบไปด้วยกลุ่มเครือญาติเพียง 4-5 กลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มจะปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่ในละแวกเดียวกัน ความสัมพันธ์ทางการแต่งงานระหว่างกลุ่ม

เครือญาติกลุ่มต่างๆ ทำให้ลูกหลานของกลุ่มเครือญาติเหล่านี้มีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นต่อกัน

โดยอาจจะกล่าวได้ว่า การปกครองท้องถิ่น คือ รากฐานในทางประวัติศาสตร์ของสังคม จนสามารถกล่าวได้ว่าในท้องถิ่นดั้งเดิมนั้นมีสิ่งที่เรียกว่า Local Self Government อยู่แล้ว หากอยู่ในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ (Informal) คือ การปกครองในรูปแบบของเครือญาติ วงศ์วานตระกูล มีผู้หลักผู้ใหญ่เป็นผู้ดูแล หรือในการปกครองระดับหมู่บ้านหรือชุมชน

ในประเทศยุโรปส่วนใหญ่มักจะมีระบบการปกครองท้องถิ่นเป็นรากฐานในทางประวัติศาสตร์ของสังคมที่ค่อยๆ ปรับเปลี่ยนจนมาเป็นระบบรัฐในยุคปัจจุบัน ในหลายประเทศยังคมมีระบบการปกครองท้องถิ่นที่มีเค้าโครงหรือร่องรอยในทางประวัติศาสตร์ซึ่งอาจไม่ได้มีบทบาทในทางสังคมอีกเลยก็ตาม อาทิเช่น ระบบแพริช ในประเทศอังกฤษ เป็นต้น ดังนั้น จึงอาจจะกล่าวได้ว่า ที่มาของระบบการปกครองท้องถิ่นในประเทศยุโรปจึงมีพื้นฐานในทางประวัติศาสตร์เป็นสำคัญและนับได้ว่าเป็นระบบการปกครองที่เกิดขึ้นก่อนที่จะมีระบบรัฐและการปกครองประเทศ

ทั้งนี้ สภาพของชุมชนที่เกิดขึ้นในยุคดั้งเดิมเหล่านี้เกิดก่อนระบบรัฐและอำนาจอธิปไตยแห่งรัฐ แม้ว่าในที่สุดแล้วชุมชนต่างๆ จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไปแล้วก็ตาม ชุมชนเหล่านี้ คือ การรวมตัวของสังคมอย่างเป็นธรรมชาติก่อนที่จะได้มีการจัดระบบสังคมในทางการเมืองการปกครองตามอุดมคติในทางการเมือง การจัดระบบเศรษฐกิจและสังคมในยุคสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไป

อย่างไรก็ตาม ข้อเสียของการปกครองตนเองในรูปแบบดังกล่าวนี้ได้แก่ ไม่มีความยั่งยืน แน่นอน และไม่มีระบบกฎหมายเพื่อรองรับอำนาจของผู้ปกครอง ในยุคใหม่ที่รัฐบาลจัดตั้งและรัฐบาลกลางรับรอง ก็คือ การปกครองตนเองของท้องถิ่นแบบเป็นทางการ (Formal) นั้น องค์กรปกครอง

ตนเองดังกล่าวจะมีลักษณะขององค์กรที่เป็นทางการ มีสถานะเป็นนิติบุคคล ทั้งนี้ มีคุณค่าและความสำคัญ คือ มีความเป็นสถาบัน มีภารกิจหน้าที่ที่ชัดเจน และมีการเลือกตั้งที่ต่อเนื่อง

การกระจายอำนาจเป็นการปกครองที่รัฐและรัฐบาลกลางได้สละอำนาจ หรือมอบอำนาจการตัดสินใจในทางการปกครองและการบริหารของส่วนกลางให้แก่องค์กรอื่นอย่างเป็นทางการ ทั้งนี้ ควรที่จะมีการประกาศหลักและแนวทางการมอบอำนาจนั้นไว้เป็นกฎหมาย หรือโดยนโยบายที่สำคัญของประเทศ และองค์กรที่สามารถรับมอบอำนาจมาจากรัฐบาลกลางนั้นได้ ควรที่จะต้องมีความเป็นอิสระในการตัดสินใจ สามารถมีทรัพย์สิน มีงบประมาณ มีอำนาจหน้าที่ที่ชัดเจน รวมทั้งมีบุคลากร ตลอดรวมจนถึงผู้บริหารและสภาที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน โดยทำหน้าที่ให้บริการประชาชนภายในอาณาบริเวณหนึ่งๆ ที่มีความชัดเจนแน่นอน องค์กรที่สามารถรับมอบอำนาจ ที่รัฐบาลกลางสละอำนาจมาให้นี้ได้ เราเรียกว่า “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”

การที่รัฐบาลกลางสละอำนาจ หรือมอบอำนาจในทางการปกครองและการบริหารให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ ก็เพราะว่ารัฐบาลกลางเล็งเห็นประโยชน์ว่า ประชาชนนั้นเป็นกำลังสำคัญของการพัฒนาประเทศ ดังนั้น จึงควรที่จะมีการฝึกฝนให้ประชาชนได้มีความคิดและมีการเรียนรู้ที่จะปกครองตนเองในระบอบประชาธิปไตย เช่น ให้ประชาชนได้เลือกสมาชิกสภาท้องถิ่น และผู้บริหารท้องถิ่นด้วยตนเอง เป็นต้น

การปกครองท้องถิ่นแบบกระจายอำนาจ นอกจากจะมุ่งประโยชน์ไปที่การพัฒนาศักยภาพของประชาชน และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มี “ส่วนร่วม” ในการปกครองตนเองแล้ว ยังมีความสำคัญในฐานะที่เป็นวิธีการปกครองและการบริหารประเทศอย่างใหม่ ซึ่งกล่าวโดยหลักการแล้ว จะมีการกระจายภารกิจหน้าที่การงานอย่างง่ายๆ จากรัฐบาลกลางให้องค์กรปกครองท้องถิ่นได้กระทำการแทน เช่น การรักษาความสะอาด การดูแล

รักษาสิ่งแวดล้อม การจัดการศึกษาชั้นประถม เป็นต้น การกระจายภารกิจหน้าที่ คือ การถ่ายโอนงานอย่างง่ายและมีลักษณะเป็นงานพื้นฐานให้องค์กรปกครองท้องถิ่นได้ทำหน้าที่แทนรัฐบาลกลางนี้ นับว่ามีคุณประโยชน์อย่างยิ่งทั้งต่อประชาชนในท้องถิ่นที่จะได้รับบริการจากรัฐบาลอย่างทั่วถึง และตรงกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังจะมีประโยชน์ต่อรัฐบาลกลางอีกด้วย เนื่องด้วย รัฐสมัยใหม่ และรัฐบาลกลางสมัยใหม่นั้น มีภารกิจหน้าที่ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นจากรัฐสมัยโบราณเป็นอันมาก เช่น มีการหน้าที่ที่เพิ่มขึ้นใหม่ซึ่งเกี่ยวข้องกับการค้าระหว่างประเทศ ทรัพย์สินทางปัญญา สิทธิบัตรต่างๆ การสำรองและพัฒนาพลังงาน การรักษาสิ่งแวดล้อม การค้นคว้าทางอวกาศ และการวิจัยทางด้านวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ฯลฯ ซึ่งเป็นการหน้าที่ที่รัฐสมัยใหม่ควรทำ และบางเรื่องถูกบังคับให้ทำตามกรอบของการเมืองระหว่างประเทศ ในขณะที่การหน้าที่แบบเดิมๆ ที่รัฐบาลกลางได้ทำมาเป็นเวลานานนั้น ปรากฏว่าองค์กรปกครองท้องถิ่นเป็นผู้ที่มีความเหมาะสมมากที่สุดที่จะได้รับการถ่ายโอนให้กระทำแทนรัฐบาลกลาง และบางเรื่องรัฐบาลกลางก็มักตัดสินใจให้องค์กร เอกชนรับทำงานแทนรัฐบาลกลางไปแล้ว ก็มี เช่น การไปรษณีย์ และการขนส่ง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองท้องถิ่นไม่ว่าจะมีระดับที่น้อยหรือมากเพียงใดก็ตาม องค์กรปกครองท้องถิ่นภายในรัฐเดี่ยวก็ยังคงอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐบาลกลางเสมอ เพียงแต่ว่ากลไกของการกำกับดูแลองค์กรปกครองท้องถิ่นเอง จะมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปตามระดับความเป็นประชาธิปไตยของรัฐ ตัวอย่างเช่น บางรัฐนิยมใช้คำสั่งทางการปกครองเป็นหลัก และบ้างนิยมใช้กลไกทางศาล กลไกทางรัฐสภา และบ้างใช้การควบคุมทางกฎหมาย และการควบคุมทางการคลังทดแทนการใช้คำสั่งทางการปกครองในการกำหนดว่าท้องถิ่นควรทำหรือไม่ควรทำอะไร เป็นต้น...” (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2561)

ในส่วนของประเทศไทยนั้น การปกครองท้องถิ่นในสมัยโบราณคือตามแต่ละพื้นที่ที่มีบ้านเรือน ชุมชนตั้งอยู่รวมกันจะมี “พ่อบ้าน” “นายบ้าน” หรือ “แก่บ้าน” เป็นผู้นำชุมชนในพื้นที่ ผู้ที่เป็นผู้นำในท้องถิ่นนั้นก็มักจะมาจากการเป็นผู้อาวุโสหรือมีฐานะดีกว่าผู้อื่น ถ้าผู้นำในท้องถิ่นนั้นได้มีปฏิสัมพันธ์กับขุนนางกรมการของเมืองที่อยู่ใกล้เคียง มีความดีความชอบในการสรรหาหรือรักษาผลประโยชน์ให้ราชการ ก็อาจจะได้รับการอวยยศเป็น “พัน” หรือ “หมื่น” ความรู้สึกเกี่ยวข้องว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการปกครองนั้นยังไม่เกิดขึ้น ซึ่งจะเกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญยิ่งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่แม้จะยังไม่มีสิ่งที่เรียกว่าการปกครองท้องถิ่นตามนิยามที่ยอมรับกันในปัจจุบัน แต่ในท้องถิ่นหรือท้องที่ พื้นที่ต่างๆ ที่อยู่ทั่วราชอาณาจักร ได้รับการจัดระเบียบให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับระบบการปกครองของไทยที่ก้าวไปสู่ความเป็นรัฐสมัยใหม่ มีการตั้งกระทรวงมหาดไทยทำหน้าที่ดูแลเรื่องการปกครองจัดตั้งมณฑลและเมืองต่างๆ วางระบบข้าราชการส่วนกลางและหัวเมือง ให้มีความสอดคล้องกัน โดยในส่วนของการปกครองระดับท้องถิ่นนั้น มีความเปลี่ยนแปลงในระดับหมู่บ้านคือให้มีการทดลองเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านเป็นครั้งแรก ที่อำเภอบางปะอิน พระนครศรีอยุธยา ในวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2435 ซึ่งต่อมาได้ถือว่าวันที่ 10 สิงหาคม ของทุกปี เป็น “วันกำนันผู้ใหญ่บ้าน” เมื่อมีการทดลองในพื้นที่บางปะอินแล้วเห็นว่าได้ผลดี จึงมีการตรา “พระราชบัญญัติลักษณปกครองท้องที่ รัตนโกสินทรศก 116” ตรงกับ พ.ศ. 2440 ซึ่งถือได้ว่าเป็นหมุดหมายสำคัญของการปกครองท้องถิ่นไทย

สาระสำคัญของพระราชบัญญัติลักษณปกครองท้องที่ รัตนโกสินทรศก 116

พระราชบัญญัติลักษณปกครองท้องที่ฯ (ราชกิจจานุเบกษา, 2561) ฉบับนี้ มีการกำหนดสิ่งที่เป็นรูปแบบการปกครองท้องที่ไว้สามระดับคือ หมู่บ้าน ตำบล และอำเภอ ที่แต่ละเมืองจะจัดการปกครองให้เป็นไปด้วย

ความเรียบร้อย โดยการปกครองระดับอำเภอนั้นเจ้าเมืองและกรมการของเมืองนั้นๆ จะเป็นผู้สรรหาและแต่งตั้งขึ้นเป็นรูปแบบของการปกครองส่วนภูมิภาคอย่างเต็มที่ ในขณะที่ระดับหมู่บ้านและตำบล ได้เป็นการเปิดโอกาสให้ราษฎรเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครอง แม้ว่าจะยังไม่สามารถเรียกได้ว่าเป็นการปกครองส่วนท้องถิ่นตามนิยามในปัจจุบัน แต่ก็ถือได้ว่าเป็นรากฐานของการปกครองท้องถิ่นในแง่ที่การให้ราษฎรเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองระดับพื้นที่ของตนเอง

พระราชบัญญัติลักษณปกครองท้องที่ฯ ได้กำหนดสาระสำคัญเกี่ยวกับการปกครองในระดับหมู่บ้านไว้ คือ

มาตรา 8 กำหนดลักษณะของหมู่บ้านว่าคือท้องที่ที่มีบ้านเรือน 10 หลังคาเรือนขึ้นไปหรือมีราษฎรอาศัยอยู่ 100 คน ขึ้นไป

ในส่วนที่มาและคุณลักษณะของผู้ใหญ่บ้าน ได้กำหนดไว้ในมาตรา 9 และมาตรา 10 ว่า

“...มาตรา 9 ในหมู่บ้าน 1 ให้ราษฎรชายหญิง ซึ่งตั้งบ้านเรือนหรือจอดเรือแพประจำอยู่ในหมู่บ้านนั้นประชุมกันเลือกเจ้าบ้านผู้เปนที่นับถือของตนเป็นผู้ใหญ่บ้านคน 1 แลการที่เลือกผู้ใหญ่บ้านนี้คือ

นายอำเภอเป็นประธานในการเลือก

ข้อ 1 ให้นายอำเภอ ซึ่งได้ว่ากล่าวท้องที่นั้นนั่งเปนประธาน พร้อมด้วยกำนันแลผู้ใหญ่บ้านในตำบลนั้นให้เลือกเป็นการเปิดเผย หรือ การลับก็ได้

ข้อ 2 การเลือกนี้ เจ้าพนักงานซึ่งได้รับอำนาจ อำนวยการจะไต่ถามความเห็นราษฎรให้พร้อมกันเลือกโดยเปิดเผยก็ได้ หรือเมื่อเห็นว่าที่เลือกโดยเปิดเผยจะไม่คล่องใจราษฎรผู้เลือก จะให้มาบอกโดยเงียบๆแต่ทีละคนมิให้เพื่อนบ้านรู้ว่าเลือกผู้ใดก็ได้

ผู้ใดรับเลือกมากได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน

ข้อ 3 ถ้าราษฎร ไม่พร้อมใจกันเลือกผู้หนึ่งผู้ใดไซร้ ให้เจ้าบ้านคนที่ราษฎรมากด้วยกันเลือกได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน

ผู้ใหญ่บ้านไปรับหมายทั้งที่เมือง

ข้อ 4 เมื่อราษฎร ให้เลือกผู้ใดให้เปนผู้ใหญ่บ้าน ก็ให้นายอำเภอพาตัวผู้นั้นเข้าไปยังเมือง เพื่อได้รับหมายตั้งจากผู้ว่าราชการเมือง

ข้อ 5 เมื่อราษฎร ได้เลือกผู้ใดให้เปนผู้ใหญ่บ้าน ก็ให้นายอำเภอพาตัวผู้นั้นเข้าไปยังที่ว่าการเมือง เพื่อได้รับหมายตั้งจากผู้ว่าราชการเมือง..”

มาตรา 10 ได้กำหนดคุณลักษณะของผู้ที่จะเป็นผู้ใหญ่บ้านไว้ว่า

“...มาตรา 10 ผู้ที่ต้องเลือกเปนผู้ใหญ่บ้านนั้นจะต้องเปนชายมีอายุไม่ต่ำกว่า 21 ปีอย่างหนึ่ง ต้องเปนคนในบังคับพระราชกำหนดกฎหมายอย่างหนึ่ง แลมิใช่เปนทหารที่ยังอยู่ในหน้าที่รับราชการประจำอย่างหนึ่ง ถ้าราษฎรเลือกผู้ใหญ่บ้านถูกผู้ต้องข้อห้ามอย่างใด จะให้เลือกใหม่ก็ได้ แต่ถ้าต้องเลือกใหม่เช่นนี้ นายอำเภอต้องแจ้งความต่อผู้ว่าราชการเมือง ให้ทราบเหตุผลจงทุกราย...”

ในส่วนของหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณปกครองท้องที่ฯ คือการรักษาความสงบเรียบร้อย การทำสำมะโนครัว การหมั่นตรวจตราความเป็นไปในหมู่บ้าน การช่วยเหลือกำนันในการปกครองท้องที่ การพ้นจากตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านได้กำหนดในมาตรา 16 ว่ามีได้หกประการคือ เพราะไปอยู่ที่อื่นนานเกินหกเดือน, เพราะต้องราชทัณฑ์, เพราะไปทำราชการอื่น, เพราะทุจริต, เพราะลูกบ้านในหมู่บ้านนั้นโดยมากขอให้ออก และเพราะหมู่บ้านร่วงโรยจนสิ้นสภาพความเป็นหมู่บ้าน

ผู้ใหญ่บ้านนั้นแม้จะมิใช่ข้าราชการโดยตรง แต่ได้รับความคุ้มครองจากพระราชบัญญัติลักษณปกครองท้องที่ฯ ในกรณีที่มีลูกบ้านไม่เชื่อฟัง ลูกบ้านจะมีความผิดฐานละเมิดผู้ใหญ่บ้านตามมาตรา 14

“...มาตรา 14 ถ้าผู้ใหญ่บ้าน บังคับบัญชาราชการตามหน้าที่ แลลูกบ้านคนใดขัดขืนไม่กระทำตามหรือล่อลวงอำพรางให้ผู้ใหญ่บ้าน ลูกบ้านคนนั้นมีความผิดต้องระวางโทษปรับเปนเงิน ไม่เกิน 20 บาท สถาน 1 จำขังไว้ไม่เกินเดือน 1 สถาน 1 หรือปรับแลจำด้วยทั้ง 2 สถาน ให้ผู้ใหญ่บ้านจับตัว

มอบกำนันพาไปส่งนายอำเภอเมื่อนายอำเภอไต่สวนได้หลักถาน ให้ขอต่อศาลให้ปรับไหมลงโทษแก่ผู้ทำผิดตามโทษานุโทษ...”

และในส่วนของผู้ใหญ่บ้านเองนั้น ถ้าไม่ทำหน้าที่ของตนก็จะมีความผิดตามมาตรา 15

“...มาตรา 15 ถ้าผู้ใหญ่บ้าน ละเมินหน้าที่เหล่านี้ประการใด โทษไหมถานละเมินตามบรรดาศักดินา 300 ไร่ ไหมลาหนึ่งเปนเงินไม่เกินกว่า 33 บาท ตามความผิดแลเหตุผลยกไว้เปนพิไนยหลวง แต่ถ้าความผิดที่กระทำนั้นต้องระวางโทษตามพระราชกำหนดกฎหมายเกินถานละเมิดขึ้นไป ต้องรับพระราชอาญาตามโทษานุโทษในกระทงที่หนักนั้น...”

ที่น่าสนใจคือความสัมพันธ์กับส่วนกลาง คือการสร้างความผูกพันกับส่วนกลางด้วยการถือน้ำและได้รับผลตอบแทนในรูปของการลดภาระทางราชการ ในมาตรา 20 และ 21

“...มาตรา 20 ผู้ใหญ่บ้าน ต้องถือน้ำพิพัฒน์สัตยาปีละครั้ง 1 เป็นกำหนดยกราชการอย่างอื่นพระราชทานให้ผู้ใหญ่บ้าน....”

มาตราที่ 21 ผู้ใหญ่บ้าน จะเป็นไพร่หลวงหรือมีหน้าที่เสียค่าข้าราชการ เสียส่วยอันใดก็ดี ถ้าเป็นผู้ใหญ่บ้านอยู่ตราบใด ทรงพระโปรดเกล้าให้พ้นหน้าที่ราชการและไม่ต้องเสียเงินเหล่านั้นทั้งสิ้น...”

ในส่วนของกำนันนั้น พระราชบัญญัติลักษณปกครองท้องที่ได้กำหนดให้มีการกำหนดเขตพื้นที่ตำบล โดยนำหมู่บ้านหลายหมู่บ้านมารวมกันและให้ผู้ใหญ่บ้านเลือกกันเองคนหนึ่ง ให้ทำหน้าที่กำนัน

“...กำหนดตำบล

มาตรา 22 หลายหมู่บ้าน รวมกันราว 10 หมู่บ้านให้จัดเปนตำบล 1 ให้ผู้ว่าราชการเมืองปักหมายเขตรตำบลนั้น ให้ทราบได้โดยโดยชัดเจนว่าเพียงใด ถ้าที่หมายเขตรไม่มีลำห้วยหนองคลองบึงบาง หรือสิ่งใดเปนสำคัญได้ก็ให้ผู้ว่าราชการเมือง จัดให้มีหลักปักหมายเขตรอันจะถาวรอยู่ไปได้ยืนนาน

ผู้ใหญ่บ้านเลือกกำนัน

มาตรา 23 ให้ผู้ใหญ่บ้านทั้งปวงในตำบลนั้นเลือกกันเปนกำนันนายตำบล คน 1 แลการเลือกกันเปนกำนันนี้ นายอำเภอซึ่งได้กล่าวท้องที่ต้องนั่งเปนประธาน เมื่อผู้ใหญ่บ้านในตำบลนั้นเห็น พร้อมกัน หรือโดยมากด้วยกันว่าผู้ใหญ่บ้านคนใด สมควรจะเปนกำนัน ก็ให้นายอำเภอพาตัวผู้ได้รับเลือกนั้นเข้าไปยังศาลากลาง ที่จะได้รับหมายตั้งจากผู้ว่าราชการเมือง...”

สำหรับหน้าที่ของกำนันนั้นก็เหมือนกับผู้ใหญ่บ้านทุกประการ แต่มีหน้าที่ที่เพิ่มมาคือการกำหนดให้มีการจัดประชุมผู้ใหญ่บ้านเดือนละสองครั้ง ให้มีหน้าที่ทำสำมะโนครัว และมีอำนาจในการจับกุมคนร้ายส่งทางอำเภอ รักษาความสงบเรียบร้อยในงานนักขัตฤกษ์ จัดประชุมราษฎรเพื่อเตรียมการต้อนรับผู้มีบรรดาศักดิ์ที่ผ่านมายังท้องที่ของตนแต่ห้ามเรี่ยไรขอเป็นเงินทิงสิ่งของ แต่ให้ราษฎรมาช่วยใช้แรงงานเตรียมการได้ พระราชบัญญัติลักษณปกครองท้องที่ฯ ได้กำหนดหน้าที่เฉพาะตนของกำนันไว้ 12 ข้อ ดังนี้

“...มาตรา 26 กำนันมีหน้าที่โดยเฉพาะตนดังนี้ คือ

ปกครองตำบล

ข้อ 1 ให้เปนธุระปฤกษาหารือกับผู้ใหญ่บ้านรักษาความเรียบร้อยคอยป้องกันแก้ไขอย่าให้มีเหตุไภยอันตราย แก่ราษฎรในตำบล

เอาตัวผู้ละเมิดส่งกรมการอำเภอ

ข้อ 2 ถ้าลูกบ้านคนใดละเมิดหรือขัดคำสั่งผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้ใหญ่บ้านทำนอกเหนือเหลือเกินแก่อำนาจและหน้าที่ ให้กำนันคุมตัวไปส่งกรมการอำเภอ ให้ไต่สวนแลร้องขอให้ศาลพิพากษาลงโทษตามกฎหมาย

บอกเหตุโจรผู้ร้ายต่อกรมการอำเภอ

ข้อ 3 ถ้ามีเหตุโจรผู้ร้าย หรือการตีรันฟันแทงหรือว่ามีครพาล ตั้งสมัครพรรคพวกจะก่อการร้ายขึ้นในตำบล ต้องรีบนำความไปแจ้งต่อ

กรมการอำเภอ ถ้าหากว่าอาจจะจับตัวผู้ร้ายได้ ก็ให้จับตัวไปส่งกรมการอำเภอด้วย

ช่วยในการอายัติชัณสูตรและตราสิน

ข้อ 4 ถ้ามีผู้มาขออายัติตัวตนหรือสิ่งของก็ดี หรือผู้ต้องโจรกรรมจะทำกฎหมายตราสิน หรือมีผู้จะขอทำชัณสูตรบาดแผลก็ดี ทั้งนี้ให้กำนันสืบสวนฟังข้อความแล้วรีบนำตัวผู้ขอแลต้องอายัติ และทรัพย์สิ่งของกลางบรรดาที่จะพาไปได้นั้น ไปยังนายอำเภอ ถ้าสิ่งของกลางอย่างใดจะพาไปไม่ได้ ก็ให้กำนันชัณสูตรให้รู้เห็นว่าเปนอย่างไร แล้วนำความไปแจ้งต่อนายอำเภอในขณะนั้น

สืบจับโจรผู้ร้ายแลส่งตัวคน

ข้อ 5 สืบสวนติดตามโจรผู้ร้าย แลผู้กระทำผิดกฎหมาย แลเรียกตัวคนส่งตามบัตรหาย แลคำสั่งของกรมการอำเภอ

สงเคราะห์คนเดินทาง

ข้อ 6 ดูแลคนเดินทาง ซึ่งไม่มีเหตุควรสงไสยว่าจะเปนผู้ร้าย ให้ได้มีที่พักตามควรถ้าเปนที่สงไสยให้พาตัวไปส่งกรมการอำเภอ

สงเคราะห์คนเดินราชการ

ข้อ 7 ถ้าผู้เดินทางด้วยราชการ จะต้องการคนนำทาง หรือจะขาดแคลนพาหะนะเสบียงอาหารลงในระหว่างทาง จะร้องขอต่อกำนันให้ช่วยสงเคราะห์ กำนันต้องช่วยจัดหาให้ตามที่จะทำได้ ถ้าหากว่าการที่ช่วยเหลือนั้น จะต้องออกราคาค่าจ้างเพียงใด ให้กำนันเรียกเอาแก่ผู้เดินทางนั้น กำนันไม่จำเปนจะต้องออกทุนทรัพย์ของตน แลห้ามมิให้กะเกณฑ์เอาทรัพย์สมบัติของผู้หนึ่งผู้ใดเปนอันขาด

รักษายอดสำมะโนครัว

ข้อ 8 ให้รักษาบาญชียอดหลังคาเรือนในตำบลนั้น และคอยแก้ไขเพิ่มเติมให้ถูกต้องกับบาญชีของผู้ใหญ่บ้าน แลทำบาญชียอดชายหญิงใน

ตำบลรักษาไว้ และคอยแก้ไขให้ถูกต้อง ตามที่คนจะไปอยู่ที่อื่นหรือมาอยู่แต่ที่อื่น หรือเกิดขึ้นใหม่แลตายไป

ทำบาญชีสิ่งของต้องภาษี

ข้อ 9 ทำบาญชีนา แลสิ่งซึ่งต้องภาษีอากรในแขวงนั้น ยื่นต่อกรมการอำเภอตามพระราชบัญญัติ ภาษีอากรนั้น

นำเก็บภาษี

ข้อ 10 นำเจ้าพนักงานเก็บภาษีอากรจากราษฎรในตำบลนั้น แลต้องตรวจตราให้เก็บแก่กันแต่ตามพิกัดอัตรา

รายงานเหตุการณ์ต่อกรมการอำเภอ

ข้อ 11 กำนันรู้เห็นเหตุทุกข์ร้อนของราษฎรหรือการแปลกประหลาด เกิดขึ้นในตำบลต้องรีบรายงานต่อกรมการอำเภอให้ทราบ แลรายงานนี้จะเขียนเปนจดหมายยื่นหรือจะไปให้ถ้อยคำแจ้งความก็ได้

กำนันต้องถือน้ำไว้

ข้อ 12 ถึงระดูตรุศสารท ต้องไปถือน้ำพระพิพัฒสัตยาที่เมืองใหญ่...”

นอกจากนี้ กำนันยังมีอำนาจทางอาญาอีกสองข้อและทางแพ่งอีกหนึ่งข้อ ตามความในมาตรา 27

“...อำนาจกำนัน

มาตรา 27 กำนันนายอำเภอมีอำนาจดังนี้ คือจับโจรผู้ร้ายได้

ข้อ 1 ถ้าจับโจรผู้ร้ายได้ จะจำโซ่ตรวนป้องกันมิให้หลบหนีก็ได้ แต่ให้รีบส่งกรมการอำเภอ

อำนาจเหนือผู้ใหญ่บ้านและราษฎร

ข้อ 2 ถ้ากำนันบังคับราชการ ตามหน้าที่ผู้ใหญ่บ้านแลราษฎรมิกระทำตาม หรือเททุบายหลอกลวงกำนันประการใด ผู้นั้นมีความผิดต้องระวางโทษ ปรับเปนเงินไม่เกิน 20 บาท สถาน 1 จำขังไว้ไม่เกินเดือน 1

สถาน 1 หรือทั้งปรับแลจำด้วยทั้ง 2 สถานให้กำนันคุมตัวผู้นั้นไปส่งกรมการอำเภอไต่สวนขอให้ศาลปรับไหมลงโทษตามโทษานุโทษ

เปรียบเทียบความแพ่ง

ข้อ 3 ความแพ่ง กำหนดโดยทุนทรัพย์หรือเบี้ยปรับไหมไม่เกิน 100 บาท แลเปนความซึ่งไม่มีโทษหลวงเหล่านี้ เกิดขึ้นในตำบลใดหรือตัวจำเลยอยู่ในตำบลใด ถ้าโจทย์มาร้องฟ้องต่อกำนัน ก็ให้กำนันนายตำบลนั้นมีอำนาจก็จะเรียกตัวจำเลย แลพยานมาไต่ถามแลเปรียบเทียบให้แล้วต่อกันตามสมควรโดยไม่ต้องไปร้องฟ้องยังโรงศาลก็ได้ ในการเปรียบเทียบนี้ ถ้าโจทก์จำเลยยอมกันตามคำ เปรียบเทียบ ให้ความนั้นเปนแล้วต่อกัน โจทย์หรือจำเลยจะเอาคะดีเรื่องนั้นไปรื้อร้องฟ้อง ยังโรงศาลต่อไปอีกไม่ได้ ถ้าหากว่าโจทย์หรือจำเลยไม่ยอมตามคำเปรียบเทียบ ก็ให้กำนันบอกโจทย์ให้ไปร้องฟ้องว่ากล่าวกัน ตามโรงศาลถ้าโจทก์จำเลย ยอมตามคำเปรียบเทียบแล้วแลภายหลังฝ่ายใด ไม่ กระทำตามยอมนั้นให้กำนันนายตำบลขออำนาจศาล ซึ่งได้บังคับคะดีท้องที่ตำบลนั้น บังคับคู่ความฝ่ายนั้นให้กระทำตามยอมนั้นได้ทุกประการ...”

กำนันจะพันจากตำแหน่งตามพระราชบัญญัติลักษณปกครองท้องที่ฯ มีสามประการคือคือ พ้นจากการเป็นผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านด้วยกันส่วนมากขอให้ออก ไร้ความสามารถ หรือเจ้าเมืองให้ออก ในส่วนของกำนันที่ปฏิบัติหน้าที่ไม่ถูกต้อง จะถูกลงโทษตามมาตรา 28

“...มาตรา 28 ถ้ากำนันละเมิดหน้าที่ ที่ว่ามานี้แล้วประการใดต้องปรับไหมถามละเมิดตามบรรดาศักดิ์ศักดินา 400 ไร่ ไหมลาหนึ่งเปนเงินไม่เกิน 48 บาท ตามความผิดแลเหตุผลยกขึ้นเปนพิไนยหลวง แต่ถ้าความผิดที่กระทำนั้น ต้องระวางโทษตามพระราชกำหนดกฎหมายเกินถานละเมิดขึ้นไป ต้องรับพระราชอาญา ตามโทษานุโทษในกระทงที่หนักนั้น...”

จากเนื้อหาของพระราชบัญญัตินี้ แสดงให้เห็นถึงกำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่มีอำนาจและหน้าที่ยึดโยงกับราชการส่วนกลาง ผ่านการดูแลของ

ข้าราชการหัวเมืองอีกชั้นหนึ่ง กำนันและผู้ใหญ่บ้าน มิใช่เป็นเพียงแต่ผู้กว้างขวางในพื้นที่และทำการรักษาความสงบเรียบร้อยทั่วๆ ไปอย่างที่เคยเป็นมา และจากกฎหมายฉบับนี้ได้แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของท้องถิ่นที่อยู่ห่างไกลจากระบบราชการส่วนกลาง ที่ส่วนกลางต้องการสร้างกลไกควบคุมดูแลและกลไกในการบริหารราชการปกครองให้เป็นไปในรูปแบบเดียวกัน อันแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของการปกครองที่ก้าวพ้นจากรัฐจารีตมาสู่รัฐสมัยใหม่

ข้อสังเกตการปกครองท้องที่จากพระราชบัญญัติฯ

การตราพระราชบัญญัติลักษณปกครองท้องที่ รัตนโกสินทร์ศก 116 เป็นผลมาจากการปฏิรูปการปกครองประเทศสยามใน พ.ศ.2435 ที่เปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองให้มีความทันสมัย เป็นการสร้างรัฐชาติ (Nation State) ตามอย่างนานาอารยประเทศ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นความสำคัญในการจัดการปกครองตั้งแต่ระดับท้องที่ที่ห่างไกลมาจนถึงส่วนกลางให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สาเหตุสำคัญในการปฏิรูปการปกครองครั้งนั้น เนื่องด้วยสยามถูกคุกคามจากมหาอำนาจตะวันตก โดยที่การปกครองแบบเดิมนั้นไม่สามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองได้ ดังที่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเล่าในพระนิพนธ์ “เทศาภิบาล” ถึงเมื่อครั้งที่ทรงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย โดยย้ายจากเสนาบดีกระทรวงธรรมการว่า

“...พระเจ้าอยู่หัวตรัสตอบว่าในส่วนพระองค์ก็ทรงเชื่อแน่ว่าข้าพเจ้าคงจะสามารถจัดกระทรวงธรรมการให้ดีได้ แต่การบ้านเมืองซึ่งสำคัญกว่านั้นยังมีอยู่ บางทีข้าพเจ้าจะยังมิได้คิดไปถึงด้วยต่างประเทศกำลังตั้งท่าจะรุกเมืองไทยอยู่แล้ว ถ้าเราประมาทไม่จัดการปกครองบ้านเมืองเสียให้เรียบร้อย ปล่อยให้หละหลวมอย่างเช่นเป็นอยู่ช้าไป เห็นจะมีภัยแก่บ้านเมือง บางทีอาจจะถึงเสียอิสรภาพของเมืองไทยก็เป็นได้ ถ้าบ้านเมืองเสียอิสระแล้ว

กระทรวงธรรมการจะดีอยู่ได้หรือ การรักษาพระราชอาณาเขตด้วยจัดการปกครองหัวเมืองให้เป็นระเบียบเรียบร้อยจึงเป็นการสำคัญกว่ามาก การนั้นตกอยู่ในหน้าที่กระทรวงมหาดไทยยิ่งกว่ากระทรวงอื่น...” (สมเด็จพระเจ้าบรมวงษ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2545: 31)

ซึ่งพระยาราชเสนา (ศิริ เทพหัสดิน ณ อยุธยา) เขียนอธิบายต่อเนื่องใน “เทศาภิบาล” ถึงการปฏิรูปการปกครองครั้งนั้นว่า

“...พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงคงจะหยั่งถึงวิเทโศบายการก่อกรณีรุกรานของราชศัตรู โดยในเบื้องแรกเขาอาจจะใช้วิธีปลุกปั่นประชาชาวขอบขัณฑสีมาที่ยังโง่งมงายไร้การศึกษาให้หลงเชื่อฟังเขา จนเกิดความกระด้างกระเดื่องแตกสามัคคีกัน เกิดระส่ำระสายเอาใจออกหากจากปิตุภูมิไปฝักใฝ่แก่ไท้ต่างด้าวท้างต่างแดนอันเป็นฝ่ายปัจจามิตร ในที่สุดก็เป็นการเปิดทางให้การรุกรานเข้าสู่ประเทศที่เขาหมายปองได้ ฝ่ายประเทศไทยเราย่อมเสียเปรียบด้วยประการทั้งปวง...” (สมเด็จพระเจ้าบรมวงษ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2545: 159)

ทั้งนี้การปกครองท้องที่ห่างไกลนั้น แต่เดิมมาไม่มีความสัมพันธ์กับการปกครองจากส่วนกลางโดยตรง กล่าวได้ว่าการปกครองท้องที่ต่างๆ เป็นเรื่องของเจ้าเมืองที่จะตั้งคนขึ้นมาดูแลความสงบในพื้นที่ ซึ่งมักจะเลือกคนที่ตนเองรู้จัก เป็นคหบดีที่มีฐานะหรือคนที่เป็นนักเลงมีบริวารมาก ซึ่งวิธีนี้ใช้ไม่ได้ผลในการดูแลราษฎรเพราะบางทีคนที่เจ้าเมืองตั้งขึ้นมาดูแลท้องที่ก็ประพฤติตนเอาเปรียบราษฎรหรือตั้งตนเองเป็นโจรก็มี

“...เจ้าเมืองประสงค์จะให้เป็นผู้รักษาสันติสุขในท้องที่นั้นเหมือนอย่างนายอำเภอซึ่งมีขึ้นในสมัยเทศาภิบาล จึงขอให้คฤหบดีคนนั้นเป็นกรมการ หรือว่าอีกอย่างหนึ่งคือตั้งนักเลงโตซึ่งมีพรรคพวกมากให้เป็นกรมการเพื่อจะให้โจรผู้ร้ายยำเกรงไม่กล้าปล้นสะดมในถิ่นนั้น แต่บางทีก็กลับให้ผลร้าย ดังเคยมีเรื่องปรากฏเมื่อตอนต้นรัชกาลที่ 5 ผู้รักษากรุงศรีอยุธยาตั้งคฤหบดีคนหนึ่งชื่อช้าง เป็นที่หลวงบรรเทาทุกข์ อยู่ที่เกาะใหญ่ ด้วยแม่น้ำ

ตอนเกาะใหญ่ลานเท เป็นย่านเปลี่ยวมักมีโจรตีปล้นเรือที่ขึ้นล่อง หลวงบรรเทาฯ คนนั้นขึ้นชื่อคนชมในการรับรองผู้มีบรรดาศักดิ์ซึ่งผ่านไปมา แม้จนชาวเรือขึ้นล่อง ถ้าใครไปพึ่งพำนักหลวงบรรเทาฯ โจรผู้ร้ายก็ไม่กล้าย่ำยี ดูเหมือนจะเป็นเช่นนั้นมาแต่ปลายรัชกาลที่ 4 ครั้นถึงรัชกาลที่ 5 ความปรากฏขึ้นจากคำให้การของโจรผู้ร้ายที่จับได้หลายราย ว่าเป็นพรรคพวกของหลวงบรรเทาฯ โปรดให้ข้าหลวงชำระก็ได้ความ ว่าหลวงบรรเทาฯ เป็นนายซ่องโจรผู้ร้าย เป็นแต่ให้ไปทำการโจรกรรมเสียในเขตแขวงอื่น ภายนอกถิ่นที่ตนปกครอง หลวงบรรเทาฯ จึงถูกประหารชีวิต เป็นเรื่องเลื่องลือกันอื้อฉาวอยู่พักหนึ่ง...” (สมเด็จพระเจ้าบรมวงษ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2545: 52-53)

การปฏิรูปการปกครองประเทศในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวลงไปถึงระดับท้องที่ท้องถิ่นที่นำมาสู่การพระราชบัญญัติลักษณปกครองท้องที่ รัตนโกสินทรศก 116 นั้น มีข้อสังเกตสามประการคือ

ประการแรก พระราชบัญญัติลักษณปกครองท้องที่ฯ ทำให้กำนันผู้ใหญ่บ้านมีฐานะกึ่งข้าราชการ แม้ไม่มีเงินเดือนตอบแทนแต่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับอำนาจส่วนกลาง มีการให้อำนาจ รวมทั้งกำหนดหน้าที่และบทลงโทษการปฏิบัติตนที่ผิดพลาดของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทำให้กำนันผู้ใหญ่บ้านจะเป็นเพียงคนมีฐานะหรือนักเลงโตที่คุมท้องที่ท้องถิ่นโดยไม่นำพาต่อความเป็นไปของราษฎรไม่ได้ แม้ว่าตามพระราชบัญญัติลักษณการปกครองท้องที่ฯ นี้จะไม่ใช่การปกครองท้องถิ่นตามนิยามทางรัฐศาสตร์สมัยใหม่ แต่มีรูปแบบของการปกครองท้องถิ่นคือการเลือกตั้ง ที่ให้อำนาจราษฎรในพื้นที่เลือกผู้ใหญ่บ้านโดยตรง และผู้ใหญ่บ้านทั้งปวงเลือกกันเองขึ้นมาคนหนึ่งให้ทำหน้าที่กำนัน นับว่าเป็นความแปลกใหม่ของการปกครองไทย เพราะไม่เคยปรากฏมาก่อนที่ราษฎรจะได้รับโอกาสให้มีการเลือกตั้งใดๆ มาก่อน และเมื่อพิจารณาในบทบัญญัติที่ว่าด้วยการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านจะเห็นว่า

เปิดให้มีการลงคะแนนแบบไม่เปิดเผยก็ได้ ซึ่งไม่ต่างจากหลักเสรีภาพในการเลือกตั้งสมัยนี้ และที่ต้องพิจารณาอย่างยิ่งคือพระราชบัญญัติลักษณการปกครองท้องที่ฯ เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการวางรูปแบบการปกครองสมัยใหม่ของสยาม ที่ส่วนกลางสร้างการรวมอำนาจการปกครองอย่างเป็นระบบและเป็นผู้สั่งราชการต่างๆ เช่น การทำสำมะโนครัว การทำบัญชีต่างๆ ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งก็คือการสร้างฐานข้อมูลของพื้นที่ต่างๆ ในราชอาณาจักร เพื่อจะได้วางแผนการปกครองและจัดการเรื่องต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ สยามไม่เคยทำการรวมศูนย์อำนาจ (Centralized Power) เช่นนี้มาก่อน สะท้อนถึงความเข้าใจในเรื่องรัฐสมัยใหม่ที่ต้องให้ความสำคัญกับอาณาเขต ราษฎรที่อยู่อาศัยและอำนาจในการปกครองที่มีต่อราษฎรเหล่านั้น รัฐบาลที่ส่วนกลางของสยามต้องการข้อมูลและความรู้ในราษฎรและพื้นที่ของตนอย่างจริงจังเพื่อจะได้นำความรู้และข้อมูลนั้นมาวางแผนการพัฒนาได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายว่างานด้านการปกครองของมหาดไทยนั้น ในเบื้องต้นคืองานปกครองและมีงานอื่นเสริมที่ต้องใช้กรมการทางฝ่ายปกครอง อาทิ กรมป่าไม้ กรมราชโลหกิจภูมิวิทยา (กรมแร่) ซึ่งกำนันผู้ใหญ่บ้านก็ต้องเป็นส่วนหนึ่งในการสนองงานของทางราชการเหล่านี้ด้วยตามสมควรอย่างเลี่ยงไม่ได้ ต่างจากรัฐในระบบจารีตของระบบศักดินาที่สืบเนื่องมาจากครั้งสมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่อำนาจในระบบราชการที่ราชธานีส่วนกลางกับราษฎรในท้องที่ท้องถิ่นต่างๆ มีความเกี่ยวข้องกันโดยตรงน้อยมาก

ประการที่สอง การให้ผู้ใหญ่บ้านและกำนันการถือน้ำพิพัฒน์สัตยา ซึ่งพิจารณาได้ว่าคือการสร้างความเชื่อมโยงกับสถาบันพระมหากษัตริย์ สร้างรัฐไทยที่เป็นรัฐชาติสมัยใหม่ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมของคนในชาติ ทั้งนี้ การถือน้ำพิพัฒน์สัตยาแต่ก่อนนั้น ไม่เคยปรากฏว่าผู้ที่ทำหน้าที่ระดับท้องที่ท้องถิ่นซึ่งอยู่ล่างที่สุดในโครงสร้างการปกครองต้องทำการถือน้ำเหมือนกับขุนนาง ข้าราชในกรุงและหัวเมือง การถือน้ำพิพัฒน์สัตยานั้นเป็น

สัญลักษณ์ในการแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์โดยตรง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่แม้จะมีฐานะเป็นกึ่งข้าราชการแต่ได้ทำการถือน้ำพิพัฒน์สัตยา เป็นการแสดงถึงความเกี่ยวข้องระหว่างท้องที่ท้องถิ่นกับพระมหากษัตริย์ ที่แม้ท้องที่ท้องถิ่นเหล่านั้นจะอยู่ห่างไกลจากเมืองหลวง แต่ก็ถือว่ากำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ที่มีภาระงาน รับสนองงานทางด้านการปกครองท้องที่ ท้องถิ่นของตน มีอำนาจที่ได้รับพระราชทานมาจากพระมหากษัตริย์ผ่าน พระราชบัญญัติลักษณปกครองท้องที่ฯ เมื่อเป็นผู้ที่ได้รับพระราชทานอำนาจ มาจึงพิจารณาได้ว่าสมควรแล้วที่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ต้องทำการถือน้ำพิพัฒน์ สัตยา เพื่อจะได้เกิดความตระหนักถึงหน้าที่ความรับผิดชอบของตน ไม่ปฏิบัติ ตนให้เป็นที่เสื่อมเสีย ผู้ที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เมื่อถือน้ำพิพัฒน์สัตยาแล้วถือ ว่าได้สาบานตนเป็นข้าทูลละอองธุลีพระบาท มิใช่เป็นเพียงคนธรรมดาที่ได้รับ มอบหมายจากเจ้าเมืองให้ดูแลพื้นที่ในท้องถิ่นและทำการดูแลไปแบบตามมี ตามเกิดอย่างที่เคยเป็นมา แต่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ถือว่าเป็นผู้ที่สนองงานรับใช้ ชาติบ้านเมือง บำบัดทุกข์บำรุงสุขราษฎรในพื้นที่ให้สมกับที่ได้รับตำแหน่งตาม รัฏฐาภิปาลโนบายที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชดำริไว้ ซึ่ง นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้ อธิบายไว้ว่าการปกครองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นี้เป็นการวางระบบรัฐไทยสมัยใหม่ที่เป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์เพื่อแทนที่ ระบอบราชาธิราช ระบบที่มีพระราชาใหญ่เหนือแคว้นต่างๆ ที่มีราชาหรือเจ้า เมืองของตัวเอง ประชาชนไม่ใช่ข้าราษฎรโดยตรงของราชาธิราช แต่หากเป็น ข้าของราชาหรือเจ้าเมืองในแคว้นต่างๆ ซึ่งสวามิภักดิ์ต่อราชาธิราชอีกทีหนึ่ง รัฐราชาธิราชเสื่อมสลายลงเพราะไม่อาจเผชิญกับภัยคุกคามของจักรวรรดิ นิยมตะวันตกได้ เกิดรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งพระมหากษัตริย์เป็นนาย เหนือหัวประชาชนทุกคนโดยเสมอกัน ทุกคนกลายเป็นข้าราษฎรของพระองค์ เท่าๆ กัน (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2548: 12)

ประการที่สาม การให้เสรีภาพแก่ราษฎรในการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน โดยตรง แม้ว่าการปกครองรัฐบาลสยามในเวลานั้นจะเป็นการปกครองแบบ

สมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่การให้สิทธิแก่ราษฎรในการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านได้นั้นถือว่าเป็นความแปลกใหม่ในการปกครอง ที่สะท้อนถึงการเริ่มต้นเพื่อเตรียมพร้อมไปสู่การพัฒนาระบอบประชาธิปไตยที่ราษฎรจะได้มีโอกาสทางการเมืองมากขึ้นไปอีก ทั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบถึงรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยเฉพาะอย่างยิ่งแบบรัฐสภาของอังกฤษเป็นอย่างดี แต่ทรงเห็นว่าการที่จะให้มีสภา มีผู้แทนราษฎรนั้น เป็นเรื่องที่สังคมไทยยังไปไม่ถึง “...เหมือนอย่างถ้าจะมีปาลิเมนต์จะไม่มีผู้ใดซึ่งสามารถเปนเมมเบอได้สักกี่คน แลโดยว่าจะมีเมมเบอเหล่านั้นเจรจาการได้ ก็ไม่เข้าใจในราชการทั้งปวงทั่วถึง เพราะไม่มีความรู้แลการฝึกหัดอันใดแต่เดิมมาเลย ก็คงจะทำให้การทั้งปวงไม่มีอันสำเร็จไปได้ แลจะซ้ำเปนที่หวาดหวั่นของราษฎรผู้ซึ่งไม่เข้าใจเรื่องราวอันใด เพราะไม่ได้นึกไม่ได้ต้องการเกิดขึ้นในใจเลย...” (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2470: 63) การที่ให้ราษฎรในหมู่บ้านซึ่งเป็นท้องถิ่นระดับล่างสุดรู้จักการเลือกตั้งจึงนับได้ว่าเป็นการฝึกหัดราษฎรให้มีความเข้าใจในการเมืองการปกครองขั้นแรกก่อนที่จะเรียนรู้และพัฒนาความเข้าใจเรื่องการปกครองให้มากขึ้นไป ทั้งนี้ทรงพยายามให้การพัฒนาในเรื่องการปกครองนี้ค่อยๆ เป็น ค่อยๆ ไป โดยยึดผลประโยชน์และความสุขของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง สิ่งใดที่ทรงทำได้ก็จะทรงทำทันทีโดยไม่ต้องให้มีผู้ใดเรียกร้องหรือเป็นผลที่มาจากความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างราษฎรกับผู้ปกครอง “...ส่วนที่กรุงสยามนี้ยังไม่มีเหตุการอันใดซึ่งเปนการจำเปนแล้ว จึงเปนขึ้นเหมือนประเทสอื่นๆ ประเทศอื่นๆ ราษฎรเปนผู้ขอให้ทำ เจ้าแผ่นดินจำใจทำ ในเมืองเรานี้เปนแต่พระเจ้าแผ่นดินคิดเห็นว่าควรจะทำ เพราะจะเปนการเจริญแก่บ้านเมืองแลเปนความศุขแก่ราษฎรทั่วไปจึงได้คิดทำ เปนการผิดกันตรงกันข้าม แลการที่จะปกครองบ้านเมืองเช่นประเทศสยามนี้ ตามอำนาจอย่างเช่นเจ้าแผ่นดินประเทศอื่นๆ คือประเทศยุโรป ก็จะไม่สามารถปกครองบ้านเมืองได้ แลจะไม่เปนที่ชอบใจ

ของราษฎรทั่วหน้าด้วย...” (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2470: 62-63)

สิ่งที่น่าสนใจคือตามพระราชบัญญัติลักษณปกครองท้องที่ฯ ชายและหญิงมีสิทธิ์เลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน แต่ผู้หญิงไม่มีสิทธิ์ลงสมัครนั้น เป็นการสะท้อนถึงค่านิยมเรื่องผู้หญิงในสมัยนั้น ที่แม้จะมีสิทธิเสรีภาพ ได้รับการสึกามากขึ้น แต่บทบาทนำในสังคมระดับครอบครัว ไปจนถึงระดับรัฐ ค่านิยมยังเป็นแบบผู้ชายเป็นใหญ่เป็นผู้นำผู้หญิงเสมอ ดังที่สายชล สัตยานุรักษ์ ได้ศึกษาบทบาทในพระนิพนธ์ของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพที่สะท้อนถึงคติค่านิยมเรื่องผู้หญิงของสังคมไทยสมัยนั้นว่า ในขณะที่สังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตั้งแต่รัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา อันเป็นผลมาจากการขยายตัวของระบบทุนนิยม การรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากประเทศตะวันตก และการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 บทบาทของ "ผู้หญิง" ในครอบครัวและในสังคมก็ได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย ทำให้ปัญหาเกี่ยวกับสถานภาพและหน้าที่ของ "ผู้หญิง" กลายเป็นปัญหาสำคัญที่ปัญญาชนจะต้องพยายามวางกรอบเอาไว้ เพื่อเป็นแนวทางที่ชัดเจนสำหรับ "ผู้หญิง" ที่จะประพฤติปฏิบัติตน "อย่างถูกต้องเหมาะสม" ซึ่ง สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงเลือกใช้วิธีที่ละเมียดละไมอย่างยิ่งในการปลูกฝังความคิดต่าง ๆ แก่ "ผู้หญิง" ให้ "ผู้หญิง" ยอมรับสถานภาพและบทบาทของตน ตามที่ทรงเห็นว่าเหมาะสม นั่นก็คือการเขียนชีวประวัติของผู้หญิงจำนวนมาก เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของผู้หญิงในฐานะ "มารดา" "ภรรยา" และ "มารดาของสามี" โดยได้ทรงทำให้ "ผู้หญิง" สำนึกว่า ตนจะต้องมีคุณธรรมตามหลักพุทธศาสนาและประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของ "ผู้หญิงไทย" ที่รับผิดชอบเรื่องภายในครัวเรือน เพื่อให้สามีและคนอื่น ๆ ในครอบครัวได้รับความสุขสบาย ส่วนบทบาทใน พื้นที่สาธารณะนั้น "ผู้หญิง" พึงมีบทบาทในเรื่องที่ส่งเสริมความสำเร็จของสามี รวมทั้งการแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อ "ผู้ใหญ่" ที่เคยมีบุญคุณต่อสามี และการช่วยเหลือเกื้อกูล "ผู้น้อย" ที่เป็นบริวารของสามี

ซึ่ง "หน้าที่" เหล่านี้ "ผู้หญิง" จะต้องประพฤติปฏิบัติไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่ แม้ว่าสามีจะถึงแก่กรรมไปแล้วก็ตาม ซึ่ง อัตลักษณ์ "ผู้หญิง" ที่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเน้น ทำให้ผู้หญิงไทยต้องยึดมั่นในกรอบจารีตประเพณีและวัฒนธรรมเดิมอย่างเคร่งครัด ในขณะที่ผู้ชายออกไปมีบทบาทในสังคมภายนอกซึ่งทำให้ผู้ชายต้องปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวอยู่ตลอดเวลา ผู้หญิงจึงเป็นผู้สืบทอดจารีตประเพณีและวัฒนธรรมเดิม ส่วนผู้ชายเป็นผู้รับวัฒนธรรมใหม่ๆ หรือสร้างวัฒนธรรมใหม่ๆ ขึ้น นับว่าอัตลักษณ์ "ผู้หญิง" ที่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสร้างขึ้นนี้ มีส่วนอย่างสำคัญในการทำให้ "ผู้หญิง" ยอมรับบทบาทตามประเพณีของ "ผู้หญิง" ในสังคมไทย โดยไม่เปลี่ยนแปลงตนเองไปตามบริบททางสังคมในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่กำลังเปลี่ยนจากสังคมประเพณี (Traditional society) ไปสู่สังคมสมัยใหม่ (Modern society) (สายชล สัตยานุรักษ์, 2546: 265-285)

จากข้อสังเกตทั้งสามประการนี้ ทำให้เห็นภาพว่าแม้พระราชบัญญัติลักษณปกครองท้องที่ รัตนโกสินทร์ศก 116 จะยังมิใช่รูปแบบการปกครองท้องถิ่นอย่างที่เข้าใจในปัจจุบัน แต่ก็เป็นการวางรากฐานเรื่องการเมืองลงไปในระดับท้องถิ่น ที่ทำให้ราษฎรทั้งหลายเกิดความรู้สึกว่าอยู่ภายใต้ระบบการเมืองเดียวกัน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่แม้จะมีฐานะเป็นกึ่งข้าราชการแต่ก็มีความสัมพันธ์โดยตรงกับระบบราชการส่วนกลางตามกฎหมาย มีอำนาจหน้าที่และข้อบังคับต่างๆ มาควบคุมการเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และถือว่าเป็นข้าทูลละอองธุลีพระบาทของพระมหากษัตริย์ผ่านการถือน้ำพิพัฒน์สัตยา มิใช่การปกครองท้องที่แบบสังคมจารีตที่อยู่กันแบบตามมีตามเกิดอีกต่อไป พระราชบัญญัติลักษณการปกครองท้องที่ฯ นี้ จึงเป็นการวางรูปแบบอำนาจการปกครองในพื้นที่ท้องถิ่นของไทยอย่างเป็นระบบครั้งแรก และเปิดโอกาสให้ราษฎรได้เรียนรู้การเลือกตั้งในระดับพื้นฐาน ซึ่งถือได้ว่าเป็นการเริ่มต้น

ฝึกหัดราษฎรให้รู้จักกับการเลือกตั้ง ให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน

หลังจากประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณปกครองท้องที่ รัตนโกสินทรศก 116 ได้มีการตราพระราชบัญญัติจัดการศุขาภิบาลตามหัวเมือง รัตนโกสินทรศก 127 ทำการจัดการปกครองพื้นที่ในเขตเมืองและเขตตำบลที่มีความเจริญ มีราษฎรอาศัยหนาแน่น ให้มีระบบสุขาภิบาลเพื่อจัดการดูแลความเรียบร้อย ซึ่งในระดับสุขาภิบาลตำบลนั้น กำนันและผู้ใหญ่บ้านเป็นกรรมการสุขาภิบาลโดยตำแหน่ง จัดการดูแลสุขาภิบาลร่วมกับข้าราชการฝ่ายปกครองระดับอำเภอ ซึ่งแม้ว่าจะไม่มีการเลือกตั้งกรรมการสุขาภิบาลโดยตรง แต่ถือได้ว่าในระดับสุขาภิบาลตำบล ผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นตัวแทนของราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงได้เข้าไปเป็นกรรมการด้วยจึงเป็นการแสดงให้เห็นว่าการจัดการสุขาภิบาลนั้นราษฎรได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย หาใช่การบังคับบัญชาจากส่วนกลางแต่ฝ่ายเดียวไม่ และเมื่อมีการปกครองส่วนท้องถิ่นหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 กฎหมายที่เกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่นที่เกิดขึ้นสืบเนื่องมาอย่างพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ.2476 พระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 พระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ.2540 พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 ที่ล้วนเปิดโอกาสให้ราษฎรเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นอย่างเต็มที่ทั้งในแง่การเลือกตั้งผู้บริหาร การมีสภาท้องถิ่น การมีอำนาจในการบริหารที่กว้างขวางมากขึ้นกว่าการปกครองท้องที่ จึงถือได้ว่าพระราชบัญญัติลักษณปกครองท้องที่รัตนโกสินทรศก 116 เป็นการหว่านเมล็ดพันธุ์แห่งการปกครองท้องถิ่นที่จะค่อยๆ เติบโตขึ้นต่อมาตามบริบทของสังคมไทย ที่กว่าจะมีการพัฒนาทางการเมืองมาสู่การกระจายอำนาจไปสู่การปกครองท้องถิ่นอย่างแท้จริงในเวลาเกือบหนึ่งศตวรรษหลังจากที่พระราชบัญญัติลักษณการปกครองท้องที่ฯ ได้ประกาศใช้ก็ตาม

สรุป

พระราชบัญญัติลักษณการปกครองท้องที่ รัตนโกสินทรศก 116 เป็นกฎหมายที่แสดงให้เห็นถึงการปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่สยามทำการปฏิรูปการปกครองจากรัฐจารีตแบบเดิมไปสู่รัฐสมัยใหม่ที่มีการรวมอำนาจการปกครองที่ส่วนกลางอย่างเป็นระบบ สร้างรัฐชาติ (Nation State) ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของรัฐที่เรียกได้ว่าเป็นรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แม้ในระดับท้องที่ท้องถิ่นต่างๆ ที่ห่างไกลเมืองหลวงก็มีกลไกของระบบราชการคือกำนันผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ทำหน้าที่ให้กับรัฐบาลในพื้นที่ โดยมีอำนาจ หน้าที่ความรับผิดชอบตามที่กฎหมายกำหนด ต่างจากการปกครองท้องที่ในแบบเดิมของรัฐในระบบจารีตที่ห่างเหินจากส่วนกลางและไม่มีความสัมพันธ์กันโดยตรง อีกทั้งยังมีการเปิดโอกาสให้ราษฎรมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นเป็นครั้งแรกคือการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ที่แม้จะไม่ใช่การปกครองท้องถิ่นอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน แต่ก็ถือได้ว่าเป็นการวางรากฐานสำคัญต่อการปกครองท้องถิ่นไทย

เอกสารอ้างอิง

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. *การปกครองตนเองในระดับท้องถิ่น.* สืบค้นเมื่อ 25 มกราคม 2561, จากวิกิพีเดียฐานข้อมูลการเมืองการปกครอง สถาบันพระปกเกล้า http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=การปกครองตนเองในระดับท้องถิ่น

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2548). *ประวัติศาสตร์ ชาติ ปัญญาชน.* กรุงเทพฯ: มติชน.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2470). *พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน.* พระนคร: โสภณพิพรรฒธนากร. (พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้พิมพ์แจกพระราชทาน ในงานบำเพ็ญพระราชกุศลสนองพระเดชพระคุณ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2470)

พระราชบัญญัติลักษณปกครองท้องที่ รัตนโกสินทรศก 116. *ราชกิจจานุเบกษา.* สืบค้นจาก http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2440/009/105_1.PDF

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2545). *เทศาภิบาล*. กรุงเทพฯ: มติชน.

สายชล สัตยานุรักษ์. (2546). *สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ การสร้างอัตลักษณ์ "เมืองไทย" และ "ชั้น" ของชาวสยาม.* กรุงเทพฯ: มติชน.

สิวาพร สุขเอียด. *การปกครองตนเองในระดับท้องถิ่น.* สืบค้นเมื่อ 25 มกราคม 2561, จากวิกิพีเดียฐานข้อมูลการเมืองการปกครอง สถาบันพระปกเกล้า http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=การปกครองส่วนท้องถิ่น

การสร้างเครือข่ายธุรกิจที่มีศักยภาพ: กรณีศึกษาเครือข่ายเครื่องนุ่งห่มและเสื้อผ้าในต่างประเทศ

Developing Effective Business Networking: Case Studies of Foreign Networks of Apparel and Clothing Business

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พนารัช ปรีดากรณ์*
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุภาวดี เหล่าฤทธิรัตน์**

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงแนวทางที่เป็นกรอบคิดในการสร้างเครือข่ายธุรกิจประกอบด้วยแนวทางห่วงโซ่คุณค่า (value chain approach) และแนวทางการรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย แบบคลัสเตอร์ (cluster approach) ซึ่งสามารถผนวกแนวคิดทั้งสองเพื่อนำมาดำเนินการสร้างเครือข่ายธุรกิจอย่างเป็นรูปธรรม และเพื่อให้เห็นถึงต้นแบบการนำแนวคิดดังกล่าวไปสร้างเครือข่ายธุรกิจจนประสบผลสำเร็จ เสื้อผ้าของแคนาดาและเครือข่ายธุรกิจแฟชั่นและเสื้อผ้าในเนเธอร์แลนด์ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการสร้างเครือข่าย โดยลงรายละเอียดอย่างใกล้ชิดไปที่กิจกรรมภายในห่วงโซ่คุณค่า บทเรียนจากตัวแบบนี้สามารถนำไปเพิ่ม

* คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
E-mail: panarach_pre@utcc.ac.th

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย E-mail: supavadee_lau@utcc.ac.th

มุมมองทางความคิดและการวิเคราะห์ให้กับแนวทางการสร้างเครือข่ายธุรกิจต่อไปได้

คำสำคัญ: เครือข่ายธุรกิจ, ห่วงโซ่คุณค่า, คลัสเตอร์

Abstract

The objective of this academic paper is to study the framework of business network development. This includes value chain approach and cluster approach. Both methods could be combined into a solid implementation of business networking. To demonstrate the effectiveness of this idea, two case studies of foreign apparel and clothing in Canada and Netherland are presented as examples, especially the detail on value chain activities. The lesson learnt from these examples could brought about the new direction of ideas, and eventually the proper framework for business networking.

Keywords: Business Networking, Value chain, Cluster

บทนำ

การสร้างเครือข่ายธุรกิจเป็นการปรับเทคนิคและกลยุทธ์ใหม่ ซึ่งจะช่วยสร้างพลังให้กับการดำเนินธุรกิจให้เกิดเครือข่ายทางธุรกิจที่หลากหลาย สามารถเชื่อมโยงด้านการตลาด ด้านราคา และแหล่งผลิตสินค้า เพื่อเพิ่มพูนศักยภาพในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ ปัจจุบันในหลายประเทศใช้พลังของการสร้างเครือข่ายธุรกิจ เพื่อการร่วมมือและเกื้อกูลกันทั้งที่เป็นเครือข่ายเชื่อมโยงในแนวตั้งและแนวนอน ดังนั้น หากศึกษาหลักการและ

แนวทางการสร้างเครือข่ายในรูปแบบที่เป็นพื้นฐาน ประกอบกับตัวแบบที่ประสบผลสำเร็จและมีความสมบูรณ์ในการดำเนินงานในรูปแบบเครือข่าย จะได้มาซึ่งความรู้ที่สามารถสังเคราะห์ร่วมกับการศึกษาวิเคราะห์บริบทของธุรกิจแต่ละราย ทำให้เกิดแนวทางการส่งเสริมการสร้างเครือข่ายธุรกิจไทยที่มีศักยภาพการแข่งขันทางการค้าเพิ่มขึ้น

บทความนี้เป็นบทความเชิงวิชาการ ที่ต้องการสร้างความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายธุรกิจ ที่ทำให้มองข้ามผ่านความรู้แบบเดิมๆ ที่ยึดติดกับเรื่องของการรวมกลุ่มแบบคลัสเตอร์ และความร่วมมือที่อยู่ในกลุ่มธุรกิจรูปแบบเดียวกัน ในขณะที่ปัจจุบันแนวทางการเพิ่มโอกาสทางการค้าภายในประเทศ ควรมุ่งปรับสู่การเชื่อมโยงในกลุ่มธุรกิจภายใต้ห่วงโซ่อุปทานเดียวกันเพื่อเพิ่มมูลค่าทางธุรกิจ การศึกษาได้ให้ตัวอย่างเครือข่ายธุรกิจที่เป็นที่ยอมรับว่าประสบผลสำเร็จอย่างสูง โดยใช้ธุรกิจที่อยู่ในอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่มและเสื้อผ้า ซึ่งเป็นกรณีศึกษาในแคนาดาและเนเธอร์แลนด์ ด้วยเหตุผลที่ว่าทั้ง 2 กรณี มีความโดดเด่นในการขับเคลื่อนธุรกิจจนสามารถนำมาเป็นต้นแบบให้กับการทำธุรกิจของประเทศไทย

การนำเสนอแบ่งเป็นสองส่วนสำคัญ ได้แก่ ส่วนแรกเป็นแนวทางที่เป็นกรอบคิดในการสร้างเครือข่ายธุรกิจ และส่วนที่สองเป็นการศึกษาตัวแบบเครือข่ายธุรกิจเครื่องนุ่งห่มและเสื้อผ้าในต่างประเทศ

แนวทางที่เป็นกรอบคิดในการสร้างเครือข่ายธุรกิจ

เครือข่ายธุรกิจ (Business Networks) หมายถึง การเข้ามาร่วมมือกันของธุรกิจในรูปแบบต่างๆ อาทิ การสร้างความสัมพันธ์และการทำธุรกิจร่วมกัน การเชื่อมโยงกันทางด้านการผลิตหรือการตลาด เพื่อให้ต่างฝ่ายต่างได้รับประโยชน์จากความร่วมมือนั้น

การสร้างเครือข่ายทางธุรกิจ (Business Networking) หมายถึง วิธีการร่วมมือระหว่างธุรกิจในรูปแบบต่างๆ ตลอดจนวิธีการสร้าง

ความสัมพันธ์และการทำธุรกิจร่วมกันในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ธุรกิจในเครือข่ายสามารถทำงานที่แต่ละฝ่ายทำตามลำพังไม่ได้ หรือทำได้แต่ไม่มีประสิทธิภาพ และมีความคิดริเริ่มที่ดีกว่าการดำเนินการแต่ลำพัง จึงเกิดประโยชน์ร่วมกัน และมีศักยภาพในการแข่งขันที่เพิ่มขึ้น นอกจากนั้นเครือข่ายธุรกิจอาจเป็นทางออกเพื่อการอยู่รอดในสภาวะที่มีการแข่งขันกันสูงทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ

กล่าวกันว่าการสร้างเครือข่ายทางธุรกิจเป็น “เทคโนโลยี”การจัดองค์กรที่ทำให้วิสาหกิจขนาดเล็กหลายแห่งรวมตัวกันดำเนินการให้ได้ประโยชน์ดังเช่นธุรกิจขนาดใหญ่ในขณะที่ยังคงรักษาจุดเด่นของธุรกิจขนาดเล็ก เช่น ความคล่องตัว การเข้าถึงสภาพในท้องถิ่น

ในความหมายกว้างๆ ของเครือข่ายธุรกิจ ที่หมายถึงการเข้ามาร่วมมือกันของธุรกิจต่างๆ ย่อมแสดงให้เห็นว่ารูปแบบของเครือข่ายมีหลากหลาย ทั้งนี้เพื่อสนองต่อการแก้ปัญหาหรือการแสวงหาแนวทางที่จะเกิดประโยชน์จากร่วมมือกันทางธุรกิจ

รูปแบบของเครือข่ายธุรกิจที่เกิดขึ้นมีอยู่มากมาย อาจเป็นรูปแบบเครือข่ายที่มีขอบเขตความร่วมมือในวงแคบหรือกว้าง มีระยะเวลาความร่วมมือสั้นหรือยาวนาน มีความเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายในแนวดิ่งหรือแนวราบ รูปแบบของเครือข่ายธุรกิจที่สำคัญ ได้แก่

1. เครือข่ายที่รวมตัวกันตามแนวดิ่ง (vertical networks) หมายถึง การร่วมมือเป็นเครือข่ายของธุรกิจที่มีการดำเนินการในแต่ละขั้นตอนของห่วงโซ่อุปทาน (supply chain) เดียวกัน

2. เครือข่ายที่รวมตัวกันตามแนวนอน (horizontal networks) หมายถึง การร่วมมือเป็นเครือข่ายของธุรกิจที่มีการดำเนินการในธุรกิจที่อยู่ในระดับเดียวกัน เช่น ทำธุรกิจประเภทเดียวกัน ทำธุรกิจคนละประเภทแต่ตอบสนองต่อกลุ่มเป้าหมายเดียวกันและสามารถเอื้อผลประโยชน์ต่อกันได้

3. เครือข่ายแบบชั่วคราว หรือพันธมิตรทางธุรกิจ (business alliance) หมายถึง การทำข้อตกลงระหว่างธุรกิจ โดยปกติจะทำเพื่อการลดต้นทุน และการปรับปรุงบริการให้ดีขึ้นสำหรับลูกค้า ความร่วมมือมักจะอยู่ในรูปของข้อตกลงแบบเดี่ยว (single agreement) ที่มีการแบ่งปันทั้งโอกาสและความเสี่ยงเท่าๆ กันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง นอกจากนั้น การสร้างพันธมิตรธุรกิจอาจอยู่ในรูปแบบที่เรียกว่า พันธมิตรทางธุรกิจเชิงกลยุทธ์ (strategic business alliances) เพื่อร่วมกันวางกลยุทธ์อันเป็นเป้าหมายใหญ่ของธุรกิจในระดับชาติร่วมกัน

การร่วมมือกันสร้างเครือข่ายธุรกิจ เกิดประโยชน์เชิงธุรกิจให้กับสมาชิกของเครือข่าย ซึ่งโดยทั่วไปมักกล่าวถึงโดยใช้แนวคิดว่าด้วยการประหยัดในด้านต่างๆ เช่น

o การเกิดการประหยัดต่อขนาด (economies of scale) หมายถึงการที่ธุรกิจในเครือข่ายแบ่งหน้าที่กันตามความชำนาญพิเศษทำให้ต่างฝ่ายสามารถผลิตสินค้าในปริมาณสูง เช่น ธุรกิจเครื่องจักรกลการเกษตรในอาเจนติน่าร่วมเครือข่ายกันผลิตเครื่องจักรกลการเกษตรสำหรับใช้ในสภาพดินที่มีปัญหาซึ่งต้องการการออกแบบทางวิศวกรรมเป็นพิเศษ ดังนั้นเมื่อเข้ามาร่วมกันเป็นเครือข่ายสามารถช่วยลดต้นทุนด้านนี้ลงได้และยังสามารถส่งออกเครื่องจักรกลไปขายที่ประเทศใหญ่ที่อยู่ใกล้เคียงคือประเทศบราซิลได้

o การประหยัดต่อขอบเขต (economies of scope) หมายถึงการที่ธุรกิจในเครือข่ายจัดระบบขั้นตอนและกระบวนการทำธุรกิจในห่วงโซ่คุณค่าใหม่จนสามารถผลิตสินค้าใหม่หรือมีสายการผลิตใหม่ได้เช่น ธุรกิจเสื้อผ้าสำเร็จรูปในเดนมาร์ครวมเครือข่ายกันผลิตสูทเสื้อเชิ้ต เสื้อผ้าถักและอุปกรณ์ราคาสูง ตลอดจนผลิตเครื่องแบบให้กับองค์กรธุรกิจขนาดใหญ่ในยุโรป หรือธุรกิจการต่อเรือ 7 แห่งในเดนมาร์คที่มีความชำนาญต่างกันร่วม

เครือข่ายกันในการติดต่อธนาคารและหน่วยงานวิจัยเพื่อผลิตเรือหาปลาที่มีอุปกรณ์ล้ำยุคสำหรับขายในตลาดต่างประเทศ

o การประหยัดด้านการจัดการ (economies of management) หมายถึง การร่วมเครือข่ายเพื่อลดต้นทุน หรือร่วมกันจ่ายต้นทุนทางการบริหาร แบ่งเบาภาระค่าใช้จ่าย (share costs) ทางการบริหารร่วมกัน ได้แก่ การจ้างหรือซื้อ ระบบการบริหาร ระบบการเงิน และระบบการตลาดร่วมกัน เช่น ชมรมธุรกิจเสื้อผ้าแห่งหนึ่งในอิตาลีมีสมาชิก 600 ราย ตั้งอยู่ในพื้นที่การเกษตร ห่างไกลจากเมืองใหญ่ แต่สามารถร่วมกันว่าจ้างธุรกิจวิจัยการตลาดระดับโลกเพื่อติดตามวงการแฟชั่นของโลก และร่วมกันเจรจาซื้อผ้าและเครื่องจักรที่ทันสมัยได้

การประหยัดต่างๆ เหล่านี้ ทำให้ธุรกิจเครือข่ายสามารถลดต้นทุนและเข้าถึงเทคโนโลยีที่มีราคาแพงโดยลงทุนร่วมกันแบ่งแยกหน้าที่กันทำให้สามารถร่วมกันผลิตสินค้าที่มีความซับซ้อนสูงร่วมกันเจรจาต่อรองกับคู่ค้าวัตถุดิบเพื่อให้ได้ข้อตกลงและเงื่อนไขที่ดีกว่า ร่วมกันผลิตสินค้าเพื่อส่งมอบให้ลูกค้ารายใหญ่และตลาดที่มีขนาดใหญ่ เรียนรู้เทคนิคการผลิตและการบริหารจากกันและกัน และร่วมกันเพิ่มส่วนแบ่งตลาดและผลกำไร

นอกจากนั้น การสร้างเครือข่ายทางธุรกิจสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลง อาทิ ทำให้ธุรกิจก้าวสู่การบริหารสมัยใหม่ เปลี่ยนธุรกิจที่ลอกเลียนแบบไปสู่ธุรกิจที่มีความชำนาญพิเศษและมีความคิดริเริ่ม เปลี่ยนธุรกิจที่เน้นจ้างแรงงานต้นทุนต่ำเป็นธุรกิจที่มีประสิทธิภาพและคุณภาพสูง เปลี่ยนธุรกิจที่เน้นแต่ด้านการผลิตไปเน้นด้านการบริการ เปลี่ยนธุรกิจในครอบครัวไปสู่ธุรกิจที่บริหารอย่างมืออาชีพ เปลี่ยนธุรกิจที่ห่วงแต่การรักษาความลับของตนไปสู่การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่กว้างขวาง และเปลี่ยนจากธุรกิจที่อยู่โดดเดี่ยวไปสู่การร่วมเครือข่ายธุรกิจในเชิงกลยุทธ์ (strategic business alliances)

จากการศึกษาพบว่าแนวทางที่ใช้เป็นกรอบคิดในการสร้างเครือข่ายธุรกิจอาจจำแนกเป็น 2 แนวทางที่สำคัญ ได้แก่

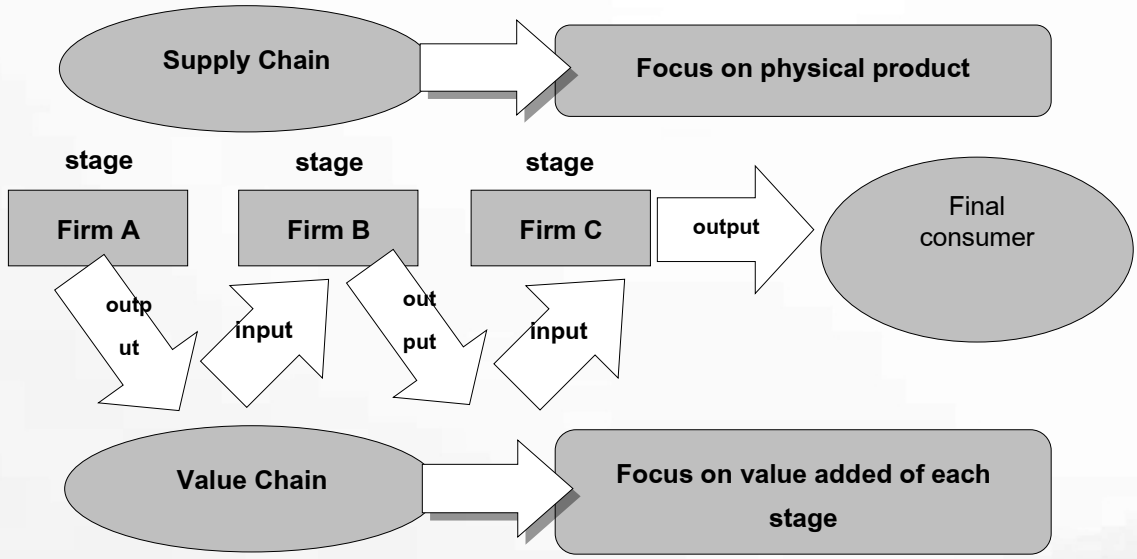
- แนวทางห่วงโซ่คุณค่า (value chain approach)
- แนวทางการรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย (cluster approach)

แนวทางห่วงโซ่คุณค่า (value chain approach)

ห่วงโซ่คุณค่า (value chain) แสดงถึงกิจกรรมทั้งหมดที่อยู่ในขอบเขตที่ธุรกิจและพนักงานในธุรกิจดำเนินงานเพื่อนำผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาด เริ่มจากแนวคิดจนจบที่การใช้งานและหลังจากการใช้งาน (เช่น บริการหลังการขาย การซ่อมแซม การรับประกัน) กิจกรรมต่างๆ ประกอบด้วยการออกแบบ การผลิต การตลาด การกระจาย และการสนับสนุนต่อผู้บริโภคคนสุดท้าย กิจกรรมที่ประกอบในห่วงโซ่คุณค่าอาจดำเนินการได้โดยหน่วยธุรกิจเดียวหรือแบ่งออกไปยังหน่วยธุรกิจอื่นๆ กิจกรรมห่วงโซ่คุณค่าสามารถผลิตสินค้าหรือบริการ โดยสามารถอยู่ภายในทำเลทางภูมิศาสตร์เดียวกัน หรือกระจายไปยังพื้นที่กว้างขวางออกไป

แนวทางของห่วงโซ่คุณค่าเป็นการมองห่วงโซ่อุปทาน (supply chain) ที่เน้นด้านการเพิ่มมูลค่าซึ่งหากเป็นห่วงโซ่อุปทาน เป็นการมองไปที่กระบวนการผลิตต้นน้ำไปปลายน้ำของแต่ละธุรกิจ ในเชิงของผลผลิตทางกายภาพที่ผลิตออกมาในแต่ละขั้นตอน ซึ่งหากผนวกแนวคิดมูลค่าเพิ่มเข้าไปจะเป็นมุมมองที่เรียกว่าห่วงโซ่คุณค่า (value chain) ที่เกิดจากการผลิตที่ไหลผ่านในแต่ละขั้นตอน (stage) ของการผลิตในห่วงโซ่ มีการใช้ผลผลิตที่ได้จากขั้นตอนก่อนหน้ามาเป็นปัจจัยการผลิตของขั้นตอนต่อไป ซึ่งก็จะเปลี่ยนรูปออกมาเป็นผลผลิตต่อเนื่อง นั่นคือเป็นการมองว่าภายในห่วงโซ่อุปทานแต่ละขั้นตอนจะเกิดมูลค่าเพิ่มขึ้นมาได้อย่างไร แสดงการอธิบายดังรูป

Supply Chain and Value Chain

แนวคิดห่วงโซ่คุณค่าใช้อธิบายการผลิตในระดับกว้างไม่ว่าจะเป็นในประเทศหรือไปยังต่างประเทศที่บริษัทอาจมีรูปแบบเป็นเพียงแค่สถานที่ประกอบชิ้นส่วนที่รวบรวมมาจากแหล่งต่างๆ ผ่านการว่าจ้างให้รับช่วงงาน (outsources) นอกบริษัท ทั้งนี้เพื่อเพิ่มศักยภาพการขายผลผลิตทั้งในและต่างประเทศจากปรากฏการณ์นี้เองจึงเกิดเป็นเครือข่ายที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นบริษัทในเครือเดียวกันหรือเป็นความร่วมมือกันแบบแนวดิ่งตามห่วงโซ่คุณค่าเพิ่มทำให้เกิดรูปแบบการผลิตที่เรียกว่าเป็นการผลิตโดยประเทศใดๆ (made by) มิใช่ผลิตในประเทศใดๆ (made in) ดังที่เคยเป็นมาในอดีต

ประเด็นสำคัญของแนวคิดคือ ความสามารถที่จะระบุถึงปัจจัยขับเคลื่อนมูลค่า (value drivers) หรือหนทางที่มูลค่าจะถูกเพิ่มเข้าไปในห่วงโซ่อุปทานหรืออีกนัยหนึ่งคือการระบุถึงส่วนของห่วงโซ่อุปทานที่เพิ่มมูลค่าได้ ซึ่งอาจทำให้เกิดการรื้อปรับระบบใหม่ (reengineer) เพื่อให้ได้มูลค่าเพิ่มสูงสุด ทั้งนี้การจำแนกระหว่างห่วงโซ่ที่ขับเคลื่อนโดยผู้ผลิตและห่วงโซ่คุณค่าที่ขับเคลื่อนโดยผู้บริโภคนับเป็นเรื่องสำคัญ

- ห่วงโซ่คุณค่าที่ขับเคลื่อนโดยผู้ผลิต (producer driven chain) เป็นห่วงโซ่ที่เชื่อมโยงตามแนวดิ่งที่บริหารจัดการโดยหลักเหตุผลของการผลิตขนาดใหญ่ มักเป็นเรื่องของการค้าข้ามชาติ การผลิตเหล่านี้มีการร่วมมือ/ประสานกับเครือข่ายการผลิตทั้งปลายน้ำและต้นน้ำ
- ห่วงโซ่คุณค่าที่ขับเคลื่อนโดยผู้บริโภค (consumer driven chain) เป็นการร่วมมือ/ประสานกันโดยผู้ค้าปลีกรายใหญ่ นักการตลาดผู้สร้างแบรนด์ อุตสาหกรผู้ผลิตแบรนด์ ปรับรูปแบบของการทำให้เป็นอุตสาหกรรมที่นำด้วยการค้ามาเป็นอุตสาหกรรมของผู้บริโภค ผู้แสดงบทบาทสำคัญของห่วงโซ่นี้มักเป็นเครือข่ายการผลิตที่กระจายไปทั่วโลกเพื่อให้เข้าใกล้ตลาดผู้บริโภค

แนวทางห่วงโซ่คุณค่า ให้มุมมอง 2 ด้าน ได้แก่

1. การแสวงหาช่องทางเพื่อให้การทำธุรกรรมมีต้นทุนต่ำ
2. การแสดงบทบาทของพลังทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ ว่าสามารถมีอิทธิพลต่อการบริหารห่วงโซ่คุณค่า เช่น นโยบายรัฐอาจส่งผลกระทบต่อธุรกิจในแต่ละจุดของห่วงโซ่คุณค่า จนทำให้ต้องมีการปรับการดำเนินงานภายในห่วงโซ่คุณค่าใหม่ (เช่น การกำหนดโควตาและการเปิดตลาดยุโรปตะวันออกเกิดผลต่อการจัดระเบียบห่วงโซ่คุณค่าในอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่มใหม่ โดยเกิดความต้องการบุคคลที่สามมาทำหน้าที่ตัวกลาง หรือการเกิดขึ้นของ AEC ทำให้ธุรกิจต้องพิจารณาถึงการดำเนินกิจกรรมแต่ละส่วนใหม่)

ลักษณะที่สัมพันธ์กันภายในห่วงโซ่คุณค่ายังก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในห่วงโซ่ การเข้าใจความสัมพันธ์เชิงอำนาจในห่วงโซ่ทำให้เข้าใจได้ว่ากระแสการค้าภายในห่วงโซ่ว่าจะเป็นไปในทิศทางใด

แนวทางการรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย (clusters approach)

แนวทางการรวมกลุ่มเป็นสร้างเครือข่าย ให้ความสนใจต่อการประหยัดภายนอกที่เกิดขึ้นได้จากการรวมกลุ่ม ซึ่งเน้นในเรื่องการประหยัดทางการเงินและการประหยัดทางด้านเทคโนโลยี โดยที่การประหยัดภายนอกด้านการเงินสัมพันธ์กับขนาดของตลาดจากความร่วมมือ ในขณะที่ผลภายนอกทางด้านเทคโนโลยีสัมพันธ์กับการพัฒนาความรู้และนวัตกรรมที่กระตุ้นให้เกิดขึ้นได้ภายในเครือข่าย ส่วนใหญ่แล้วการก่อตัวของเครือข่ายเน้นให้ความสำคัญต่อผลทางด้านเทคโนโลยีจากความจริงที่ว่า “ความรู้สามารถแบ่งปันกันได้ภายในเครือข่าย”

ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในเครือข่ายอาจจะเป็นแบบที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ และอาจมีความเท่าเทียมกันหรือมีความสัมพันธ์แบบลดหลั่นกันมา ในส่วนของความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการได้รับความสนใจกันมากในธุรกิจขนาดเล็กในเครือข่ายอุตสาหกรรมซึ่งการสร้างความสัมพันธ์กันในระดับท้องถิ่นนำไปสู่การแพร่กระจายของความรู้ และยังคงมีลักษณะของการพึ่งพาช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อให้อยู่รอดได้ในช่วงเศรษฐกิจขาลง อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์และสถาบันแบบเป็นทางการจะช่วยพัฒนาความได้เปรียบในการแข่งขันให้เหนือคู่แข่งภายนอกเครือข่าย ดังนั้นความสัมพันธ์ทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ต่างก็เป็นส่วนหนึ่งในแนวคิดของการรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย และทั้งความสัมพันธ์แบบพึ่งพากันระหว่างธุรกิจขนาดเล็กและความสัมพันธ์แบบลำดับขั้นระหว่างบริษัทขนาดใหญ่กับผู้ป้อนปัจจัยการผลิตหรือซัพพลายเออร์ (suppliers) ระดับท้องถิ่น ต่างก็ใช้ความหมายของเครือข่ายมาอธิบายได้เช่นเดียวกัน โดยกรณีของเครือข่ายมีลำดับขั้นแสดงถึงการมีอำนาจไม่เท่าเทียมกันและการขึ้นต่อกันภายในเครือข่าย อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการต่างก็มีความสำคัญ ตัวอย่างเช่น ในอุตสาหกรรมแฟชั่นซึ่งมีฐานะเป็นตัวกลางในห่วงโซ่คุณค่าของอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่ม

มีความสัมพันธ์แบบเป็นทางการกับกิจกรรมอื่นๆ ในอุตสาหกรรมในด้านการได้มาซึ่งความรู้เพิ่มขึ้นของผู้ให้บริการทางการค้าที่เป็นตัวกลาง ในขณะที่ความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการก็มีความสำคัญต่ออุตสาหกรรมเสื้อผ้าในลักษณะของการได้รับรู้ถึงแนวโน้มใหม่ๆ ที่กำลังจะมาถึง นอกจากนั้นความสัมพันธ์ภายในอุตสาหกรรมและระหว่างอุตสาหกรรมรวมไปถึงการกำหนดนโยบาย ก็เป็นสิ่งสำคัญมากเช่นกัน เพราะอาจมีอิทธิพลส่งผลต่อรายจ่ายของรัฐบาลเพื่อการสนับสนุน การรวบรวมความรู้ การก่อตัวของสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการรวมตัวเป็นเครือข่าย

เครือข่ายที่มีความร่วมกันทางภูมิศาสตร์เป็นพื้นฐานหรืออาจมีความสัมพันธ์เชิงลักษณะ โดยส่วนใหญ่เรียกลักษณะเครือข่ายแบบนี้ว่า “คลัสเตอร์” (cluster) ที่มีนัยของการเชื่อมโยงทางภูมิศาสตร์แต่ขณะเดียวกันก็มีมุมมองของคลัสเตอร์ในแง่ของการรวมกลุ่มเพื่อการเชื่อมโยงกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ดำเนินการร่วมกันได้แม้จะอยู่ต่างภูมิภาคกันหรือกระทั่งมีขนาดของภูมิภาคที่ต่างกัน อันเป็นการมองเครือข่ายในลักษณะที่ไม่ยึดติดกับภูมิศาสตร์ เนื่องจากความหมายของเครือข่ายธุรกิจไม่ได้ถูกนิยามเพียงแค่การมีเขตแดนของภูมิภาคหรือท้องถิ่นเดียวกัน แต่สามารถมีการเชื่อมโยงอย่างแผ่กว้างไปได้ในที่ต่างๆ ยิ่งไปกว่านั้นมุมมองของห่วงโซ่คุณค่า สามารถแสดงให้เห็นในโครงสร้างธุรกิจของบรรษัทข้ามชาติที่ใช้เครือข่ายในการเป็นตัวกลางการค้าในพื้นที่ต่างๆด้วยเหตุนี้เองความหมายของคลัสเตอร์จึงเป็นการแสดงถึงระบบความสัมพันธ์ที่มีรูปร่างทางภูมิศาสตร์ต่างกันได้โดยรวมถึงการร่วมกันพัฒนาความรู้และสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็น

การผนวกแนวคิดห่วงโซ่คุณค่าเข้ากับแนวคิดการสร้างเครือข่าย

การพัฒนาแนวทางสร้างเครือข่ายธุรกิจที่ใช้แนวคิดห่วงโซ่คุณค่า (value) ผนวกกับแนวคิดการสร้างเครือข่าย (cluster) ยึดหลักเหตุผลสำคัญ

คือ แนวคิดห่วงโซ่คุณค่าช่วยให้เห็นถึงเครือข่ายอุตสาหกรรมที่ไม่ได้อยู่ในรูปแบบเชื่อมโยงกันทางภูมิศาสตร์แต่เป็นภาพความสัมพันธ์โดยรวม เมื่อมีแนวคิดห่วงโซ่คุณค่าอยู่ในใจ ก็จะทำให้มีจุดเน้นที่ข้ามผ่านเรื่องของเขตแดนไปสู่ส่วนต่างๆ ภายในห่วงโซ่คุณค่า ซึ่งแนวคิดห่วงโซ่คุณค่าเปิดช่องให้เน้นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในห่วงโซ่ที่มีอิทธิพลต่อการเข้าถึงส่วนต่างๆ ภายในห่วงโซ่คุณค่า

ขณะเดียวกัน แนวคิดการสร้างเครือข่ายช่วยเปิดรับให้สมาชิกในเครือข่ายได้มีโอกาสตอบรับกับนวัตกรรมและมีความยืดหยุ่นตอบรับต่อการเปลี่ยนแปลงภายในระบบเศรษฐกิจที่ล้วนเป็นปัจจัยขับเคลื่อนหลักสู่ความสำเร็จทางเศรษฐกิจของเครือข่าย มีบทพิสูจน์ถึงการดำเนินธุรกิจที่ไม่ประสบผลสำเร็จว่ามาจากความล้มเหลวด้านนวัตกรรมตลอดจนการที่เครือข่ายติดอยู่กับเทคโนโลยีแบบเดิมทำให้ดังเช่นอุตสาหกรรมนาฬิกาสวิส (Swiss) ที่ประสบปัญหาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงกลไกนาฬิกาไปเป็นแบบดิจิตอลแต่อุตสาหกรรมไม่สามารถปรับเปลี่ยนตามได้ทันจึงประสบภาวะตกต่ำจนกระทั่งเมื่อมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตเป็นนาฬิกาสวอตช์ (Swatch) ที่มีการประยุกต์ใช้ความรู้ทางเทคโนโลยีเดิมของสวิสมาร่วมกับเทคโนโลยีของอุตสาหกรรมอื่นๆ จึงสามารถหยุดยั้งภาวการณ์ตกต่ำที่เกิดขึ้นได้

การศึกษาตัวแบบเครือข่ายธุรกิจเครื่องนุ่งห่มและเสื้อผ้าในต่างประเทศ

การศึกษาถึงเครือข่ายธุรกิจพบว่าโดยส่วนใหญ่ใช้แนวทางของไมเคิล อี.พอร์เตอร์ (Michael E. Porter) ซึ่งกำหนดกรอบแนวคิดการวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันที่เรียกว่า “Diamond Model” มาศึกษาถึงเครือข่ายธุรกิจในรูปแบบของคลัสเตอร์ ทำให้ผลที่ได้รับจากการศึกษามีความคล้ายคลึงกันคือเป็นศึกษาในเชิงการวิเคราะห์ศักยภาพเครือข่ายดังนั้น เพื่อให้การศึกษาเครือข่ายธุรกิจในต่างประเทศเกิดประโยชน์ต่อการเป็นแนวทางในการสร้างเครือข่ายธุรกิจ ในการศึกษาครั้งนี้จึงได้

ศึกษาเครือข่ายธุรกิจที่สามารถให้มุมมองทางแนวคิดและแนวทางการสร้างเครือข่ายได้อย่างหลากหลาย

เครือข่ายสิ่งทอและเสื้อผ้าของแคนาดา[1]

เครือข่ายสิ่งทอและเสื้อผ้าในเมืองมอนทรีออล ประเทศแคนาดา เกิดขึ้นจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจขององค์กรที่มีชื่อว่า “the Communauté métropolitaine de Montréal (CMM)” ที่ได้มีการจัดทำกลยุทธ์เพิ่มศักยภาพการแข่งขันโดยใช้เครือข่ายธุรกิจที่มีนวัตกรรมและมีพลวัตเป็นศูนย์กลางการพัฒนา เริ่มจาก ค.ศ.2003 โดย CMM ได้ทำโครงการที่เรียกได้ว่าเป็นการสร้างเครือข่ายธุรกิจให้กับมหานครมอนทรีออล อันถือได้ว่าเป็นระยะแรกของกระบวนการที่นำไปสู่การพัฒนาและผลักดันการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างบูรณาการ และเกิดการขับเคลื่อนกลยุทธ์เชิงนวัตกรรมขึ้น

ในแต่ละสาขาที่ทำการศึกษา CMM มีความปรารถนาเชื่อมต่อพลังของหน่วยงานทั้งหมดในพื้นที่และผู้มีส่วนได้เสียทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้อง นั่นหมายความถึงการทุ่มเทความพยายามให้กับบทบาทด้านการวางแผนและการร่วมมือ โดยไม่ได้มีความตั้งใจที่จะเข้าไปแทรกแซงกับผู้ที่มีบทบาทตัดสินใจในสาขาที่อยู่ก่อนแล้ว แต่ให้บทบาทของกลุ่มบุคคลเหล่านี้ในสาขาสิ่งทอและเสื้อผ้า สอดคล้องไปกับแผนการพัฒนาภายใต้คำแนะนำขององค์กรที่เป็นตัวแทนของสาขานี้ที่ได้มีการจัดวางตำแหน่งขึ้นมาใหม่

เครือข่ายสิ่งทอและเสื้อผ้าที่เมืองมอนทรีออล ได้รับการยอมรับว่าเป็นเครือข่ายที่มีศักยภาพในการแข่งขัน และมีผลกระทบทางเศรษฐกิจอย่างสำคัญต่อเมืองมอนทรีออลอย่างมาก ทั้งในด้านการจ้างงานในภาคอุตสาหกรรมที่มีอยู่เกือบ 40,000 ตำแหน่ง หรือประมาณ 20% ของการจ้างงานทั้งหมดในเมืองจึงนับได้ว่าเป็นสาขาการผลิตที่ใหญ่ที่สุดในมหา

[1] Michel Lefèvre. (2004). “Textiles and Clothing Cluster” Communauté métropolitaine de Mon.

นครแห่งนี้ และเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมเสื้อผ้าที่ใหญ่เป็นอันดับ 3 ในอเมริกาเหนือ ต่อจากลอสแอนเจลีสและนิวยอร์ค

เครือข่ายได้ปรับโครงสร้างใหม่เสร็จสิ้นโดยมีการลงทุนใหม่ แม้จะเชื่อกันว่าอุตสาหกรรมนี้เป็นอุตสาหกรรมดั้งเดิมที่หมดความสำคัญลงในช่วงทศวรรษ 1990 แต่การขยายตัวของการส่งออกอย่างมากของผลิตภัณฑ์จากเครือข่ายไปยังสหรัฐอเมริกาทำให้เกิดการตระหนักถึงศักยภาพที่เหนือความคาดหมายของเครือข่าย เนื่องจากลักษณะและขอบเขตของกระบวนการและการกระจายผลิตภัณฑ์ออกได้อย่างหลากหลาย เครือข่ายเสื้อผ้าเป็นสาขาหนึ่งที่มีความซับซ้อนมากที่สุด แม้ว่าสาขาเสื้อผ้าในอุตสาหกรรมสิ่งทอจะเป็นสาขาที่มีผู้บริโภคมากที่สุดแต่มีอยู่ในเครือข่ายการผลิตเพียง 35% ในขณะที่อีก 65% อยู่ใน 150 สาขาและสาขาย่อยอื่นๆ การกระจายผลิตภัณฑ์ในขอบเขตที่กว้างมากทำให้เกิดปัญหาทั่วไปในการจำแนกสาขาผลิตภัณฑ์ที่ชัดเจน

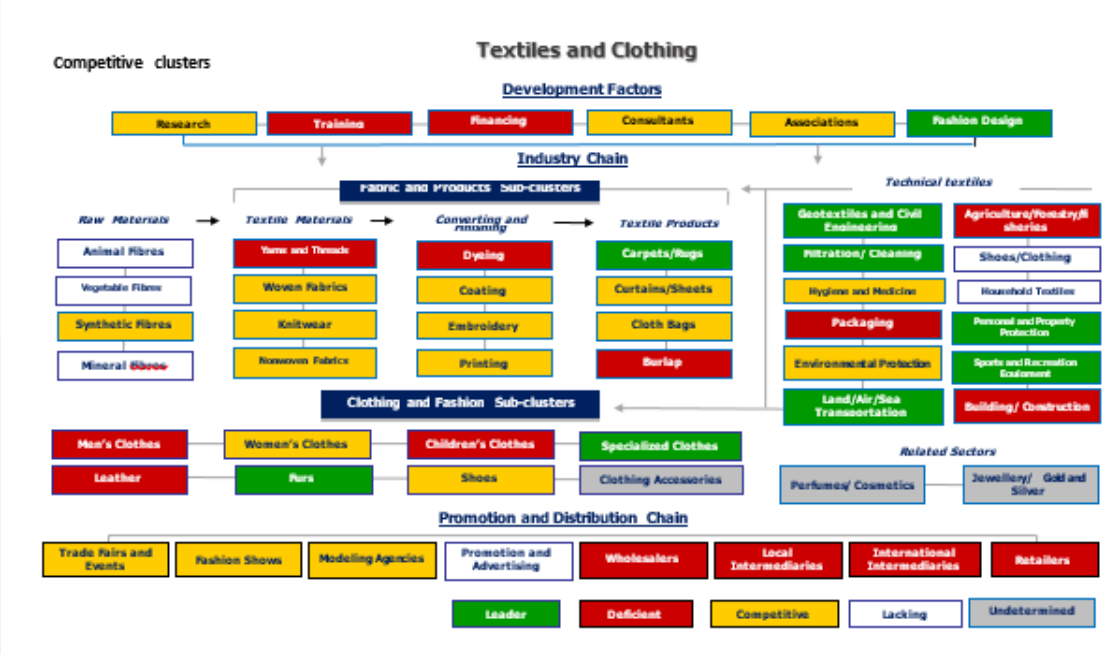
กล่าวได้ว่าเครือข่ายสิ่งทอและเสื้อผ้าแห่งนี้มีโครงสร้างที่ดียิ่ง ห่วงโซ่อุตสาหกรรมได้รวมขั้นตอนการผลิตทุกขั้นตอนไว้ทั้งหมด นับจากวัตถุดิบไปจนถึงการขายผลิตภัณฑ์ประเภทเทคนิค (technical outlet) โดยวัตถุดิบเป็นสาขาเบื้องต้นในโครงสร้างเครือข่าย การดึงวัตถุดิบมาใช้ถือเป็นขั้นตอนแรกในอุตสาหกรรมสิ่งทอ หลังจากนั้นจะทำการเปลี่ยนรูประดับปฐมภูมิและทุติยภูมิภายในโรงงานปั่นด้าย ที่ผลักดันให้เกิดกิจกรรมการเปลี่ยนรูปและสำเร็จรูปออกมา ภายในเครือข่ายมีผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปอยู่ 3 ประเภท ได้แก่ (1) ผลิตภัณฑ์สิ่งทอ เช่น พรมผืนใหญ่ พรมเช็ดเท้า ผ้าม่าน ผ้าปูที่นอน กระเป๋าผ้า ผ้ากระสอบ และผลิตภัณฑ์อื่นๆ (2) เสื้อผ้าประเภทต่างๆ เช่น ชุดชั้นใน ถุงน่อง ถุงเท้า ผลิตภัณฑ์ที่ใช้ถักด้วยไหมพรม เสื้อผ้าสตรี บุรุษ และเด็ก และ (3) เสื้อผ้าทางเทคนิคที่ใช้สำหรับเล่นกีฬาหรือทำงาน นอกจากนั้น ห่วงโซ่อุปทานนี้ยังประกอบด้วยห่วงโซ่อุปทานของสาขาที่

ขนานกัน 2 สาขา คือ เครื่องหนัง และผ้าขนสัตว์ ขณะเดียวกันก็มีผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกัน ได้แก่ น้ำหอม เครื่องสำอาง อัญมณี ทองคำและเงิน

สำหรับการขายผลิตภัณฑ์ทางเทคนิคเป็นการเสนอผลิตภัณฑ์ที่มีลู่ทางสดใสในอนาคตได้แก่ ผลิตภัณฑ์ในสาขาต่างๆ อาทิ เกษตร ประมง การคุ้มครองสภาพแวดล้อม อาคารและการก่อสร้าง สิ่งทอทางภูมิภาค เสื้อผ้าของผู้ชำนาญการและกีฬา ผลิตภัณฑ์ครัวเรือน สุขภาพและเวชภัณฑ์ วัตถุดิบที่ใช้ในการขนส่ง วัตถุดิบที่ใช้ในความปลอดภัย ผลิตภัณฑ์เชิงนิเวศ บรรจุภัณฑ์ และอุปกรณ์กีฬา

ในห่วงโซ่ด้านการส่งเสริมและการกระจายผลิตภัณฑ์ มีการมุ่งสู่การทำตามคำสั่งขนาดใหญ่ที่เข้ามาแสดงบทบาทสำคัญในเครือข่ายนี้โดยเฉพาะในตลาดเสื้อผ้า การเพิ่มขึ้นของผู้ขายปลีกรายหลักที่กำลังกลายมาเป็นผู้สั่งซื้อรายแรก แสดงให้เห็นถึงการมีพลังในการเข้าครอบครองในระดับหนึ่งที่แน่นอนอันเกิดขึ้นเหนือห่วงโซ่อุตสาหกรรมของเครือข่าย มีการใช้พาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ที่ให้ผลในระดับล่างโดยทำให้เกิดแนวโน้มของการผลิตตามคำสั่งซื้อขนาดใหญ่ที่เหนือกว่าการผลิตขนาดใหญ่

สิ่งดีได้จากเครือข่ายแห่งนี้ คือ โครงสร้างการจัดองค์กรที่ละเอียดและมีความครอบคลุมโดยรวมถึงช่วงปลายน้ำที่มีความเกี่ยวข้องกับการค้าและมีการจัดแบ่งคลัสเตอร์ย่อย (sub clusters) ที่ชัดเจน ตลอดจนสามารถแสดงรายละเอียดของแต่ละคลัสเตอร์ย่อยในแง่มุมต่างๆ ได้แก่ ห่วงโซ่อุปทาน ปัจจัยพัฒนาเครือข่าย และแนวทางการพัฒนาในอนาคต แสดงผังโครงสร้างเครือข่ายสิ่งทอและเสื้อผ้า ในเมืองมอนทรีออล ประเทศแคนาดา ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ผังโครงสร้างเครือข่ายสิ่งทอและเสื้อผ้า ในเมืองมอนทรีออล ประเทศแคนาดา

ที่มา: Michel Lefèvre. (2004). “Textiles and Clothing Cluster” Communauté métropolitaine de Mon.: 52

แผนผังโครงสร้างของการจัดระเบียบเครือข่ายธุรกิจของเครือข่ายสิ่งทอและเสื้อผ้าแห่งนี้ สามารถใช้เป็นต้นแบบที่ดีในการมองอย่างละเอียดถึงความเชื่อมโยงกันของส่วนต่างๆ ภายในห่วงโซ่อุปทาน และยังแสดงให้เห็นได้ชัดเจนว่า ณ ส่วนใดของโครงสร้าง ที่เป็นผู้นำ ยังไม่มีประสิทธิภาพ มีศักยภาพการแข่งขัน ยังขาดอยู่ หรือยังไม่ได้เข้าร่วมเป็นเครือข่าย ซึ่งจะเป็นตัวอย่างในการสร้างแผนผังโครงสร้างการเชื่อมโยงเครือข่ายธุรกิจได้เป็นอย่างดี

เครือข่ายธุรกิจแฟชั่นและเสื้อผ้าในเนเธอร์แลนด์[1]

เป็นเครือข่ายธุรกิจด้านเครื่องแต่งกายและแฟชั่น เนื่องจากเนเธอร์แลนด์เป็นประเทศที่มีชื่อเสียงในด้านการค้า และมีความเข้มแข็งมากทางด้านการเป็นตัวกลางทางการค้า ลักษณะพิเศษประการหนึ่งคือมีความชำนาญในการค้า โดยมีการค้าในรายการที่ไม่ได้ทำการผลิตเองในประเทศ ซึ่งการบันทึกทางสถิติเรียกรายการเหล่านี้ว่าการส่งออกซ้ำ (re-export) คิดเป็นมูลค่าสูง จากการที่หน้าที่ของการเป็นตัวกลางการค้าระหว่างประเทศเป็นหน้าที่อิสระนั่นหมายถึงไม่จำเป็นต้องมีการเชื่อมโยงกับด้านการผลิต (แม้จะเชื่อมโยงกันได้ก็ตาม) หมายความว่า ตัวแทนการค้าอาจเป็นหน้าที่ของอุตสาหกรรมเอง ทำให้มีอิทธิพลต่อทิศทางของกระแสการค้า มุมมองนี้มีความสำคัญต่อประเทศที่มีการค้าดังเช่นประเทศเนเธอร์แลนด์

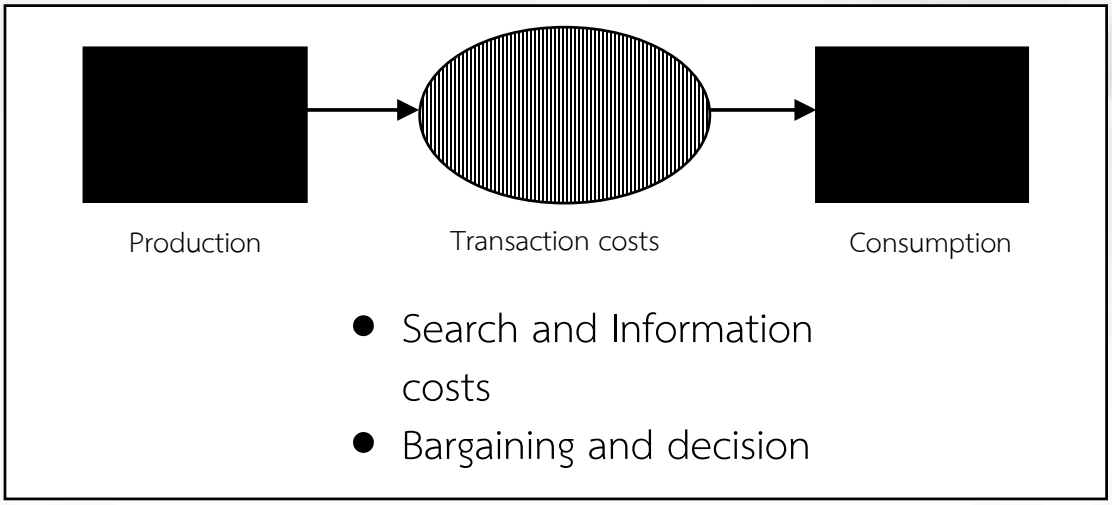
เนเธอร์แลนด์ เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของประเทศการค้า ทั้งจากการที่อัมสเตอร์ดัมเป็นเมืองระดับโลกในยุคทุนนิยมการค้า และการที่บรรษัทการค้าข้ามชาติใหญ่ของโลกเป็นของเนเธอร์แลนด์ ความชำนาญของเนเธอร์แลนด์ทางด้านการค้าเห็นได้จากข้อมูลทางการค้าในสินค้าที่ไม่ได้ทำการผลิตในประเทศนี้ แต่มีการซื้อสินค้ามา และหลังจากนั้นก็ส่งออกโดยไม่ได้ทำอะไรกับตัวสินค้านั้นเลย ดังปรากฏว่าในปี 2000 เนเธอร์แลนด์มีสัดส่วนของการส่งออกซ้ำอยู่ถึงร้อยละ 41 ของปริมาณสินค้าส่งออกทั้งหมด และหลังจากนั้นมาเกือบทุกปี ก็มีการเติบโตของการส่งออกซ้ำเร็วกว่าการ

---

[1]Melika Levelt. (2006). “Trade Clusters and Value Chains in the Netherlands: The Case of Fashion and Clothing”Paper to be presented at the DRUID Summer Conference 2006 on Knowledge, innovation and competitiveness: dynamics of firms, networks, regions and institutions. Copenhagen, Denmark, June 18-20.

ส่งออกสินค้าที่ผลิตในประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่สินค้าที่ส่งออกซ้ำเป็นสินค้าประเภทอุปกรณ์สำนักงาน เช่น คอมพิวเตอร์ พรินเตอร์

ในการทำการค้า มีต้นทุนในการทำธุรกรรมทางการตลาดที่เกิดจากความไม่แน่นอนเกี่ยวกับสิทธิความเป็นเจ้าของ โดยแบ่งต้นนี้ออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ก่อนการทำธุรกรรมจริง ต้องมีต้นทุนในการค้นหาและต้นทุนด้านข้อมูลเพื่อการสร้างตลาด และเพื่อรู้ว่าใครเป็นเจ้าของตลาดใดบ้าง หลังจากนั้นเป็นต้นทุนเพื่อการตัดสินใจและการต่อรองเพื่อสร้างธุรกรรม อาทิ การกำหนดอัตราการค้า หนทางที่สิทธิการครอบครองจะเปลี่ยนมือ และท้ายที่สุด เป็นต้นทุนทางด้านนโยบายและการให้เกิดการบังคับให้ปฏิบัติเพื่อให้มั่นใจว่าคู่สัญญาจะปฏิบัติตามที่ตกลงไว้แล้ว (การแลกเปลี่ยนสิทธิในการครอบครอง) ทั้งหมดนี้พิจารณาได้ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ต้นทุนในการทำธุรกรรมทางการตลาดของเครือข่ายธุรกิจเครื่องแต่งกายและแฟชั่นในเนเธอร์แลนด์

ที่มา: Melika Levelt. (2006). Trade Clusters and Value Chains in the Netherlands: The Case of Fashion and Clothing.Copenhagen, Denmark, June 18-20, 2006:5

การมีต้นทุนการทำธุรกรรมที่ประหยัดได้ตามความชำนาญเฉพาะทางที่เกิดขึ้นในระดับภูมิภาคการค้า เป็นผลจากการจ้างตัวกลางทางการค้าเพื่อดำเนินธุรกรรมระหว่างผู้ผลิตและผู้ขายต่างประเทศในการนำผลผลิตไปสู่ตลาด ซึ่งความสามารถในการนำผู้ซื้อและผู้ขายให้ทั้งสองฝ่ายมีต้นทุนการทำธุรกรรมต่ำเป็นเรื่องสำคัญ แต่อาจไม่เพียงพอต่อการอธิบายว่าทำไมบางประเทศหรือบางภูมิภาคจึงมีต้นทุนต่ำกว่าที่อื่นๆ ขั้นตอนแรกของความเข้าใจก็คือการเข้าใจอย่างลึกซึ้งในเรื่องของความรู้ที่จำเป็นสำหรับการที่ธุรกรรมว่าจะเกิดขึ้นได้อย่างไร ความรู้ที่จำเป็นต่อความสามารถในการรักษาต้นทุนในการทำธุรกรรมให้ต่ำลงได้นั้น เป็นเรื่องเฉพาะทางอย่างมาก กล่าวคือไม่ได้หามาได้โดยง่าย แต่เป็นเรื่องที่รวมถึงความรู้ในด้านผลผลิตและผู้ผลิต เช่น คุณภาพของผลผลิต ความปลอดภัยในการส่งมอบ และของผู้บริโภค เช่น ความชอบ/ความพึงพอใจ ความน่าไว้วางใจในฐานะผู้ซื้อ และยังคงเกี่ยวข้องกับนโยบายทางกฎหมายและการคลังของประเทศ ความชำนาญทางการค้าจึงอาจมีพื้นฐานบนความรู้ด้านการค้าที่ติดมากับเครือข่ายทางการค้า กับเส้นทางการพัฒนาที่ยาวนาน ดังตัวอย่างการกล่าวถึงในประเด็นนี้ว่าเป็น “การรู้ลึก” ถึงศักยภาพและความชอบของผู้ขายหรือผู้ซื้อภายในเครือข่ายการค้า การที่แต่ละฝ่ายต่างก็มีเกร็ดความรู้ และความเข้าใจที่ลึกซึ้ง เป็นสิ่งที่ทำให้เครือข่ายเป็นแหล่งสะสมการรู้ลึกในลักษณะดังกล่าวโดยผ่านการทำงานด้วยกันเป็นทีม

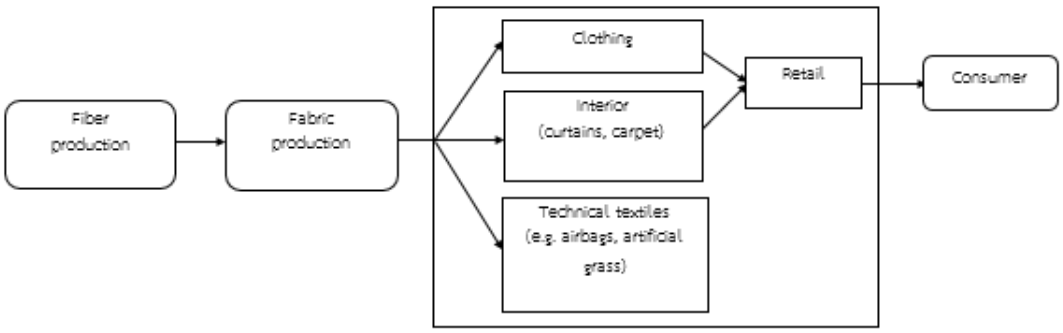
การสร้างความเข้าใจว่า ความรู้จำนวนมากที่จำเป็นต่อการทำการค้านั้น เป็นความรู้ที่ไม่ได้สร้างขึ้นเพียงคืนเดียว เพื่อให้เข้าใจในเรื่องนี้ การศึกษาถึงการค้าในแฟชั่นและเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่ดำเนินงานในเนเธอร์แลนด์สามารถให้ภาพที่ชัดเจน โดยแสดงให้เห็นว่าการมีต้นทุนในการทำธุรกรรมที่ต่ำยังไม่เพียงพอต่อการอธิบายสำหรับกรณีนี้ก็คือ การทำหน้าที่ของตัวกลางการค้ามีความจำเพาะเจาะจง และหน้าที่ตัวกลางการค้าต่างๆ

ที่เกิดขึ้นในทุกระยะของกระบวนการนับจากการผลิตสู่การบริโภค เป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่ง

มูลค่าการนำเข้าเครื่องนุ่งห่มและเสื้อผ้าในเนเธอร์แลนด์ มีมูลค่าประมาณ 5.6 ล้านยูโร ในช่วง 3 ปี หลังจากที่มีการเติบโตจากปี 1996 ถึงปี 2002 จาก 4.4 ล้านยูโรไปเป็นเกือบ 6 ล้านยูโร มูลค่าการส่งออกมีค่าต่ำกว่ามากแต่ก็มีการเติบโตสลับกันขึ้นและลงจาก 2.7 ล้านยูโร ในปี 1996 เป็น 3.5 ล้านยูโร ในปี 2004 การนำเข้าเสื้อผ้าส่วนใหญ่มาจากประเทศกลุ่มสหภาพยุโรป (ประมาณ 40%) โดยนำเข้าจากเยอรมนีมากที่สุด สำหรับตลาดส่งออกมียุโรปเป็นตลาดที่สำคัญ (ประมาณ 90%) การเป็นตัวกลางการค้าในเสื้อผ้าในเนเธอร์แลนด์มีการกระจุกตัวอย่างมากในพื้นที่ของอัมสเตอร์ดัม ในฐานะเป็นแหล่งการค้าส่งสินค้าประเภทเสื้อผ้าและแฟชั่นให้กับภายนอก ในความเป็นจริงนอกจากอัมสเตอร์ดัมแล้ว เมืองที่อยู่ทางตะวันออกของประเทศอีกเมืองหนึ่งและเมืองที่อยู่ทางตอนใต้ก็เป็นแหล่งศูนย์กลางแฟชั่นและเสื้อผ้า แต่ในพื้นที่เหล่านั้น รูปแบบของตัวแทนในอุตสาหกรรมมีการกระจายตัวมากกว่า และยังคงมีความแตกต่างระหว่างส่วนแบ่งของกลุ่มผลิตภัณฑ์ด้วย เท่าที่ผ่านมาเครื่องแต่งกายบุรุษมีการกระจายตัวมากกว่า ในขณะที่เสื้อกีฬามีการกระจุกตัวมากในเมืองเลอส์เดน เสื้อนอนและชุดชั้นในสตรีกระจุกตัวในเมืองนิวเวเคน ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศยุโรปอื่นๆ การนำเข้าและส่งออกเสื้อผ้าของเนเธอร์แลนด์ไม่ได้มีมูลค่าที่สูงมากนัก และจากตัวเลขการนำเข้าของดัชนีบาลัสสา (Balassa Index) แสดงให้เห็นว่าส่วนแบ่งตลาดเสื้อผ้าของเนเธอร์แลนด์มีค่าน้อยกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศยุโรปเล็กน้อยโดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรีซ โปตุเกส และอิตาลี ที่เป็นประเทศส่งออกเครื่องนุ่งห่มและเสื้อผ้าที่สำคัญ ทำให้เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศในยุโรปอื่นๆ เนเธอร์แลนด์ไม่ได้เป็นแถวหน้าของผู้ค้าแฟชั่นและเสื้อผ้า อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาอย่างใกล้ชิดขึ้นถึงห่วงโซ่คุณค่าประกอบด้วย อาจทำให้ข้อมูลสถิติที่กล่าวมานี้อ่อนด้อยลง และ

นำไปสู่ข้อสรุปที่แตกต่าง เพราะข้อมูลของแต่ละประเทศในยุโรปสะท้อนให้เห็นขั้นตอนอื่นหรือกิจกรรมอื่นในห่วงโซ่คุณค่าเป็นข้อมูลโดยทั่วไปของการนำเข้าและส่งออก ที่อาจไม่ใช่ข้อมูลที่ถูกต้องในการนำมาเปรียบเทียบกับศักยภาพของเครือข่ายสมาคมการค้าเครื่องนุ่งห่มและเสื้อผ้าในเนเธอร์แลนด์

โดยทั่วไปห่วงโซ่คุณค่าของเครื่องนุ่งห่มและเสื้อผ้าประกอบด้วย 5 ส่วน แสดงดังแผนภาพ ซึ่งห่วงโซ่คุณค่าเริ่มต้นด้วยการผลิตเส้นใย ที่ส่วนใหญ่มาจากแอฟริกา เอเชีย และสหรัฐฯ มีการใช้เส้นใยสังเคราะห์เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ โดผลิตจากเอเชีย เส้นใยเป็นวัตถุดิบพื้นฐานสำหรับกิจกรรมขั้นต่อไป คือ การผลิตผ้าและสิ่งทอ และผ้าจะนำมาใช้เพื่อผลิตเสื้อผ้า แต่ก็ใช้เพื่อทำผ้าม่านและพรมด้วย รวมถึงผลิตภัณฑ์เชิงเทคนิค เช่น ถุงลม และหญ้าเทียม หลังจากการผลิต ก็จะตามมาด้วยกิจกรรมการขายปลีกโดยนำผลผลิตไปสู่ผู้บริโภค ห่วงโซ่คุณค่าของเสื้อผ้า แสดงภาพที่ 3

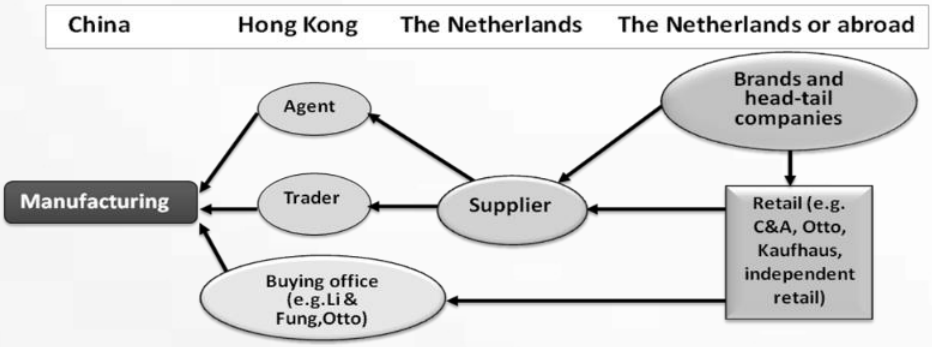

ภาพที่ 3 ห่วงโซ่คุณค่าของเครือข่ายธุรกิจเครื่องแต่งกายและแฟชั่นในเนเธอร์แลนด์

ที่มา: Trade Clusters and Value Chains in the Netherlands: The Case of Fashion and Clothing. Copenhagen, Denmark, June 18-20, 2006:15

หนทางต่างๆ ที่กิจกรรมการผลิตจะไปเชื่อมต่อระหว่างการผลิตและการขายปลีก ใช้การจัดระเบียบขึ้นมาโดยผ่านการผลิตข้ามประเทศเช่นไปยังจีน ทิศทางของความสัมพันธ์แสดงถึงการเคลื่อนออกจากบริษัทขายปลีก

และบริษัทแบรนด์ ที่แสดงให้เห็นว่าบริษัทขายปลีกและบริษัทแบรนด์แสดงบทบาทสำคัญในห่วงโซ่นี้ อันเป็นการกำกับทิศทางการเคลื่อนตัวและกำหนดอัตราการแลกเปลี่ยนทางการค้าออกมา การจัดระเบียบการผลิตเสื้อผ้าแสดงดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 การจัดระเบียบการผลิตเสื้อผ้าของเครือข่ายธุรกิจเครื่องแต่งกายและแฟชั่นในเนเธอร์แลนด์

ที่มา: Trade Clusters and Value Chains in the Netherlands: The Case of Fashion and Clothing. Copenhagen, Denmark, June 18-20, 2006:15

จากภาพ เห็นได้ว่าเนเธอร์แลนด์มีบริษัทแฟชั่นและเสื้อผ้าอยู่ 2 ประเภทด้วยกันที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในตลาดระหว่างประเทศ

ประเภทแรก เป็นบริษัทแบรนด์และบริษัทแยกส่วน (brands and Head-tail companies) โดย บริษัทแยกส่วนเป็นบริษัทที่ไม่ได้ทำการผลิตด้วยตัวเองเพียงแต่ทำการออกแบบและทำตลาดเสื้อผ้าเท่านั้น บริษัทมักใช้ซัพพลายเออร์เพื่อจัดระเบียบด้านการผลิตในเอเชียให้ ส่วนบริษัทแบรนด์มีลักษณะคล้ายกับบริษัทแยกส่วนที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับการตลาดของผลิตภัณฑ์โดยให้ความสำคัญในขอบเขตที่กว้างกว่าสามารถอธิบายได้ว่าบริษัทแบรนด์เป็น ‘บริษัทเครือข่าย’ ที่สร้างผลิตภัณฑ์มากกว่า 1 อย่าง ซึ่งสัมพันธ์กับตราสินค้ามีชื่อ (brand name) ที่ทำอยู่ บริษัทแบรนด์อาจจะใช้ซัพพลายเออร์เข้ามาจัดระเบียบการผลิตให้ ในขณะที่ทางด้านกระบวนการ

ออกแบบและการทำตัวอย่างใช้การดำเนินการภายนอกบริษัทมากขึ้นเรื่อยๆ บริษัทแบรนด์และบริษัทแยกส่วนทำการออกแบบผลิตภัณฑ์และเป็นตัวกลางนำผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาด (ซึ่งบางครั้งเป็นร้านค้าของสินค้าแบรนด์เนม) แต่จะไม่เข้าไปจัดการด้านการผลิต ปัจจุบันบริษัทแยกส่วนกำลังมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่บริษัทแบรนด์มากขึ้นเรื่อยๆ ในที่นี้เมื่อกล่าวถึงบริษัทแบรนด์และบริษัทแยกส่วนจะเรียกรวมกันว่าแบรนด์ (Brand) ประเภทตัวกลางแบบการดำเนินงานของแบรนด์ในเนเธอร์แลนด์มีความสำคัญมากขึ้น เห็นได้จากตราสินค้าของผู้ประกอบการชาวดัตช์เอง เช่น จีสตาร์ (G-Star) และจีสัส (GSus) ที่เริ่มต้นทำการส่งออกแต่สำหรับแฟชั่นชั้นสูงแล้วมีปารีส มิลาน และลอนดอน เป็นศูนย์กลางของเครือข่ายการกระจายสินค้าที่แท้จริง ไม่ใช่ที่อัมสเตอร์ดัมซึ่งถือว่าพลาดต่อการเป็นแหล่งรวมแฟชั่นขนาดใหญ่ การจัดแสดงนิทรรศการและแสดงสินค้า และพลาดในการกดดันตัวแทนให้กลายเป็นศูนย์กลางเสื้อผ้าประเภทนี้

ประเภทที่สอง ของการเป็นตัวกลางการค้าระหว่างประเทศ คือ ซัพพลายเออร์ภายในประเทศ (Dutch suppliers) ซึ่งเสนอบริการให้บริษัทขายปลีกและบริษัทแบรนด์ต่างประเทศ โดยส่งมอบผลิตภัณฑ์ของพวกเขาที่ผลิตขึ้นภายใต้ตราเอกชน (private labels) ซึ่งหมายถึงเสื้อผ้าที่ผลิตขึ้นตามคุณสมบัติที่ผู้ขายปลีกกำหนดแต่ซัพพลายเออร์เหล่านี้มักจะออกแบบให้กับแบรนด์หรือผู้ขายส่งรายใหญ่ โดยซัพพลายเออร์มักเป็นธุรกิจที่ผสมกันทั้งในด้านการจัดระเบียบการผลิตภายใต้ตราเอกชน และการผลิตภายใต้เครื่องหมายการค้าของธุรกิจตนเอง ทำให้พวกเขาเป็นบริษัทประเภทแยกส่วนในตัวเอง ตัวอย่างของบริษัทเช่นนี้ในเนเธอร์แลนด์ได้แก่ Freetax, Mervin Marxx, Answer Fashion, Lowland Fashion และ Mensclub Fashion เห็นได้ว่าการเป็นตัวกลางของซัพพลายเออร์เป็นความชำนาญเฉพาะด้านที่แท้จริงในแฟชั่นของเนเธอร์แลนด์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดระเบียบการผลิตในเอเชียให้กับผู้ค้าปลีกในเยอรมนี เช่น Otto โดย

ซัพลายเออร์ไม่ได้ผลิตเสื้อผ้าที่ตนเองออกแบบ แต่การจัดระเบียบการผลิตมักทำในเอเชียและมีมากในตุรกีและกรีซผ่านตัวแทน (agents) และผู้ค้า (traders) ต่างประเทศ ซึ่งตัวแทนเป็นเพียงผู้จัดทำสัญญาระหว่างผู้ผลิต ซัพพลายเออร์ไม่ได้เป็นฝ่ายซื้อรวบรวมสินค้าไว้ คนที่ทำหน้าที่นี้คือผู้ค้าและนั่นคือเป็นผู้รับความเสี่ยงที่มากกว่า ซัพพลายเออร์มักมีสำนักงานของตนเองในต่างประเทศเพื่อจัดการควบคุมเหนือการผลิต อย่างไรก็ตามผู้ขายปลีกขนาดใหญ่บางรายและแบรนด์พยายามที่จะตัดบทบาทของซัพพลายเออร์ในห่วงโซ่คุณค่าออกไป และจัดตั้งสำนักงานรับซื้อสินค้าข้ามประเทศขึ้นมา สำนักงานเหล่านี้จะหาตลาดต่างประเทศสำหรับผ้าและอุปกรณ์เครื่องนุ่งห่มต่างๆ เช่น กระดุม ซิป และจัดระเบียบการผลิตตามการออกแบบตามที่บริษัทแม่ทำขึ้นมา การใช้สำนักงานรับซื้อข้ามประเทศกลายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ แต่ด้วยการที่ฤดูกาลแฟชั่นที่มีความสั้น และมีกลุ่มแฟชั่นระยะสั้นๆ เพิ่มขึ้น กระตุ้นให้ต้องการใช้ซัพพลายเออร์ เพราะสามารถทำงานอย่างยืดหยุ่นกว่ามากและสามารถตอบสนองต่ออุปสงค์ของผู้ค้าปลีกหรือแบรนด์ได้รวดเร็วกว่า

การหาผ้าและผู้ผลิตในตลาดข้ามประเทศ เป็นความชำนาญเฉพาะทางอย่างมาก และมีความเสี่ยงสูง หากได้รับคำสั่งซื้อช้าเกินไป ณ ช่วงที่มีการซื้อกันมากๆ ก็อาจทำให้หาซื้อผ้าไม่ได้ หรือผ้าอาจมีความแตกต่างไปจากตัวอย่างที่ได้รับมา เช่น อาจมีสีซีดลง นั่นคือความรู้ลึกถึงตลาดต่างประเทศและการได้ผู้ผลิตที่ไว้วางใจได้นับเป็นสินทรัพย์อันสำคัญของบริษัท

กลุ่มของการให้บริการภายในห่วงโซ่มูลค่ามิได้ปรากฏในภาพ แต่นับว่ามีความสำคัญในการนำผลผลิตสู่มือผู้บริโภค ประกอบด้วย การขนส่งและบริการโลจิสติกส์ ผู้ให้บริการในสาขานี้มีการขยายขอบเขตการให้บริการออกไปมากขึ้นเรื่อยๆ จากการขนส่งพื้นฐานไปสู่เรื่องของคลังสินค้าและบริการควบคุมคุณภาพที่ให้บริการข้ามประเทศด้วย แต่งานเหล่านี้จะไม่มีการจัดระเบียบการผลิตด้วยตัวเอง ในความหมายนี้คือผู้ให้บริการเหล่านี้จะ

ไม่ดำเนินงานในหน้าที่ของตัวกลางการค้า แต่มีความสำคัญต่อการลดต้นทุนการทำธุรกรรมให้ต่ำลงภายในห่วงโซ่คุณค่า

ความสำเร็จของกิจกรรมการเป็นตัวกลางทางการค้าของเนเธอร์แลนด์ภายในห่วงโซ่คุณค่าเครื่องนุ่งห่มและเสื้อผ้า อธิบายได้ใน 4 ประเด็นร่วมกัน ได้แก่

(1) ฐานความรู้และทรัพยากรที่ไม่ใช่วัตถุที่มีในเนเธอร์แลนด์
(2) สิ่งอำนวยความสะดวกทางกายภาพและทรัพยากรที่เป็นวัตถุดิบในการดำเนินงาน รวมถึงการศึกษา
(3) การจัดการทางด้านสถาบันในแต่ละสถานที่ที่เข้าไปติดต่อ
(4) ตำแหน่งทางอำนาจของกิจกรรมเฉพาะด้านเมื่อเทียบกับกิจกรรมอื่นๆ ในห่วงโซ่ และการพัฒนาภายในห่วงโซ่คุณค่าในห่วงโซ่คุณค่า

ฐานความรู้และทรัพยากรที่ไม่ใช่วัตถุ

นับเป็นเรื่องสำคัญที่จะเข้าใจว่างานของซัพพลายเออร์ของตราเอกชน ในฐานะเป็นตัวกลางรวบรวมเสื้อผ้าอาจไม่มีการสร้างสรรค์มากนัก แต่สิ่งสำคัญคือต้องเก่งในด้านรูปแบบ/ความทันสมัย คือมีความสามารถในการเข้าใจลูกค้าได้อย่างเร็วและสามารถอ่านตลาดออก ซึ่งดูเหมือนว่าคู่ค้าและซัพพลายเออร์ชาวชาวดัตซ์มีความสามารถในเรื่องนี้เป็นอย่างดี ยิ่งกว่านี้ซัพพลายเออร์ต้องการความรู้ทางการค้าเชิงเทคนิคและความรู้เกี่ยวกับทั้งผู้ผลิตข้ามประเทศผู้ค้าปลีกและแบรนด์ชาวยุโรปที่อาจมีความสนใจในผลิตภัณฑ์ของพวกเขา ดังนั้นซัพพลายเออร์จึงมีสินทรัพย์หลักเป็นความสามารถในการกำหนดรูปแบบและศักยภาพทางด้านเครือข่ายทางการค้าต่างประเทศของพวกเขานั่นเอง ความรู้ด้านการผลิตทำให้ควบคุมกระบวนการผลิตต่างประเทศได้ และความรู้ด้านการตลาดทำให้หาตลาดสำหรับบริการของพวกเขาได้ สำหรับสินทรัพย์พิเศษของตัวแทนในการรับซื้อข้ามประเทศก็คือการที่พวกเขาดูเหมือนเปิดกว้างมากกว่าต่อความคิด

(idea) และความรู้ของผู้ผลิต มีการเปรียบเปรยว่า “ในอิตาลี ตัวแทนรับซื้อเป็นเหมือนดังพระเจ้าผู้หยั่งรู้ทุกเรื่องมาก่อนหน้า แต่ในฮอลแลนด์ตัวแทนรับซื้อยังต้องการเรียนรู้จากซัพพลายเออร์ สิ่งเหล่านี้ช่วยให้ตัวแทนชาวดัตช์มีหนทางที่จะรู้ถึงโอกาสใหม่ในการผลิตและสร้างความได้เปรียบจากมัน” สำหรับแบรนด์ยังเพิ่มเรื่องของการมีอารมณ์ (feeling) กับตลาดที่ต้องการผลิตภัณฑ์ของเขาอีกด้วย ตัวอย่างถึงความเข้าใจตลาดในลักษณะนี้คือกรณีของบริษัทวิสโก บริษัทเนเธอร์แลนด์ที่ทำการผลิตผ้าพิมพ์คุณภาพพิมพ์สำหรับตลาดแอฟริกัน สามารถที่จะทำความเข้าใจตลาดแอฟริกันทำให้ได้มาซึ่งส่วนแบ่งแฟชั่นระดับสูงในแอฟริกา แต่สำหรับแบรนด์และสำนักงานใหญ่ของแบรนด์นอกเหนือจากจะต้องรู้ด้านการตลาดแล้ว ยังเป็นความรู้ถึงแนวโน้มและการออกแบบซึ่งดูเหมือนว่าเป็นเรื่องสำคัญตราบเท่าที่ยังไม่ได้มีการจัดจ้างภายนอก (outsource) การเชื่อมโยงที่ดีทั้งหมดไปยังตลาดผ่านการขนส่งทางอากาศ และสิ่งอำนวยความสะดวกทางด้านเทคโนโลยีและการสื่อสาร (ICT) อาจเป็นสิ่งสำคัญสำหรับทั้งแบรนด์และซัพพลายเออร์ต่อศักยภาพในการรวบรวมข้อมูลด้านการตลาดที่อาจจะไม่สามารถหามาได้ในระดับท้องถิ่นเนื่องจากศูนย์กลางทางแฟชั่นชั้นสูงอยู่ที่ปารีส มิลาน และลอนดอน

สิ่งอำนวยความสะดวกและทรัพยากรทางวัตถุ

สิ่งอำนวยความสะดวกทางด้านการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความรู้ที่จำเป็นสำหรับการดำเนินงานระหว่างประเทศ ของทั้งซัพพลายเออร์และแบรนด์ ความรู้ด้านการออกแบบและจัดรูปแบบ (design and style) หาได้จากสถาบันวิชาการที่สำคัญ 2 แห่ง คือ ‘art academy Rietveld’ ในอัมสเตอร์ดัมและสถาบัน ‘Arnhem Fashion School’ หลักสูตรของสถาบันนี้สะท้อนถึงความรู้ที่จำเป็นของซัพพลายเออร์และแบรนด์ เช่น การบริหารจัดการแฟชั่น การออกแบบและจัดรูปแบบ แนวคิดและแบรนด์ ฯลฯ ถือเป็นความชำนาญพิเศษของโรงเรียนแห่งนี้ ที่นอกเหนือจากการศึกษาเชิง

สร้างสรรค์ในด้านแฟชั่นและการออกแบบโดยตรงแล้ว ยังให้ความสนใจอย่างมากถึงการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการขายและการรับซื้อเพื่อให้บุคลากรสามารถเป็นตัวกลางและเป็นผู้รับซื้อระดับระหว่างประเทศที่ดี จุดเน้นของการศึกษาทำให้เนเธอร์แลนด์มีความแตกต่างไปจากประเทศอื่นๆ ตัวอย่างเช่น การศึกษาในเบลเยียมดูเหมือนมุ่งให้ความสนใจในด้านการผลิตมากกว่าการดำเนินงานทางธุรกิจระหว่างประเทศ นอกเหนือจากสิ่งอำนวยความสะดวกทางด้านการศึกษาแล้ว สิ่งอำนวยความสะดวกทางการเงินเป็นเรื่องสำคัญ ในการติดต่อกับบริษัทแบรนด์เนมต่างๆ การจัดตั้งสำนักงานใหญ่ของบริษัทฯ รวมถึงการจัดตั้งบริษัทแบรนด์ มักนำเรื่องการเงินเข้ามาพิจารณาด้วย และพิจารณาทำเลที่ตั้ง พื้นที่สำนักงานและสภาพแวดล้อมที่ดึงดูด ในขณะเดียวกันธนาคารทางการค้าในเนเธอร์แลนด์ที่ดำเนินงานในต่างประเทศก็เอื้อให้ซัพพลายเออร์ดำเนินงานระดับต่างประเทศได้ง่ายขึ้น ท้ายที่สุดสิ่งอำนวยความสะดวกที่เชื่อมต่อกับแบรนด์ สำนักงานใหญ่และซัพพลายเออร์ ให้เข้ากับทั่วโลกก็เป็นเรื่องสำคัญ ในมุมมองนี้ในเนเธอร์แลนด์โดยเฉพาะในพื้นทีอัมสเตอร์ดัมและสคิปโฮล ดูเหมือนจะอยู่ในตำแหน่งในการติดต่อที่เหมาะสมในการเชื่อมต่อกับที่ต่างๆ ทั่วโลก

การจัดการทางด้านสถาบัน

การจัดการทางด้านสถาบันที่มีความแตกต่างจากที่อื่น เป็นสิ่งสนับสนุนการดำเนินงานในระดับต่างประเทศของแบรนด์และซัพพลายเออร์ชาวดัตช์ ในการสัมพันธ์กับบริษัทแบรนด์เนมต่างๆ และสำนักงานใหญ่ของพวกเขา เป็นที่ชัดเจนว่าขึ้นอยู่กับสิ่งอำนวยความสะดวกทางกายภาพ ได้แก่ การขนส่งทางอากาศ เทคโนโลยีและการสื่อสาร (ICT) บทบัญญัติทางด้านการเงิน เท่าๆ กับเรื่องของการออกแบบ ในการเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางด้านแฟชั่นของกลุ่มธุรกิจขนาดเล็กๆ ความสามารถหามาได้ของสิ่งอำนวยความสะดวกทางกายภาพเป็นผลลัพธ์หลักจากนโยบายระดับชาติที่สัมพันธ์กับเรื่องของท่าขนส่งสำคัญ (ท่าเรือรอตเตอร์ดัมและท่าอากาศ

ยานสคิปโฮล อัมสเตอร์ดัม (Amsterdam Schiphol) และนโยบายในระดับท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับเรื่องของเทคโนโลยีและการสื่อสาร (ICT) ตัวอย่างเช่น เทศบาลของอัมสเตอร์ดัมดำเนินโครงการเชื่อมต่อธุรกิจ สถาบัน และบ้านเรือน จำนวน 450,000 ราย เปิดไฟเบอร์กลาสสากล (universal fiberglass network) ในปี 2010

การดำเนินงานของแบรนด์และซัพพลายเออร์ในต่างประเทศของเนเธอร์แลนด์ ที่มีความสามารถในการหาตลาด การกำหนดรูปแบบ และการทำการค้า ดูเหมือนว่าตั้งอยู่บนพื้นฐานอย่างมากบนการทำงานร่วมกันของภาคการศึกษาและภาคอุตสาหกรรม การกระทำการร่วมกันผ่านองค์กรอุตสาหกรรมและนโยบายรัฐบาล ซึ่งมีการเชื่อมต่ออย่างเข้มข้นระหว่างธุรกิจกับการศึกษา เป็นตัวขับเคลื่อนการพัฒนาส่วนผสมที่ถูกต้องของความรู้ บุคลากรที่ผ่านการศึกษาในโรงเรียนแฟชั่นส่วนใหญ่เป็นผู้ที่กระตือรือร้นในทางธุรกิจด้วย เพื่อกระตุ้นการเชื่อมโยงการศึกษากับธุรกิจ มีการจัดงาน ‘Avonden aan de Amstel’ ขึ้นเป็นประจำทุกเดือน (จัดขึ้นในช่วงบ่ายริมแม่น้ำอัมสเทล ซึ่งจัดให้อุตสาหกรรมและการศึกษาได้มาพบกันในรูปของการอภิปรายและการบรรยาย) นอกจากนั้นยังมีสัปดาห์ ‘Amsterdam Fashion’ ซึ่งเป็นหนทางส่งเสริมให้อัมสเตอร์ดัมเป็นเมืองในระดับสากล นิทรรศการทั้งสองนี้ทำให้อัมสเตอร์ดัมกลายเป็นศูนย์กลางแฟชั่นของชาวดัตซ์ สะท้อนได้จากการกระจุกตัวของบริษัทตัวกลางการค้าและบริษัทค้าส่ง ทั้งจากความจริงที่ว่าการสร้างสรรค์งานแฟชั่นที่รอตเตอร์ดัมประสบความล้มเหลว

เมื่อมองด้านองค์กรด้านอุตสาหกรรมและนโยบายระดับชาติที่กระตุ้นการส่งออกและการดำเนินงานระดับระหว่างประเทศของซัพพลายเออร์ที่เป็นตราเอกชนก็มีองค์กรที่มีความสำคัญ เช่น ‘Modint’ ซึ่งเป็นองค์กรที่เข้าช่วยซัพพลายเออร์ที่ต้องการจะส่งออกด้วยความช่วยเหลือจากรัฐ ภายใต้โครงการเพื่อเริ่มต้นสู่ต่างประเทศ (Program for Starters

Abroad: PSB-grant) และยังคงเข้าร่วมในการจัดระเบียบทางการค้าเพื่อการเข้าสู่ตลาดใหม่หรือลูกค้ารายใหม่หรือในตลาดเก่า เช่น ผู้ค้าปลีกในสหราชอาณาจักร โดยทั่วไปบริษัท แบรนด์จะไม่ใช้ความช่วยเหลือนี้เพื่อจัดองค์กรอุตสาหกรรม แต่จะจัดระเบียบการนำเสนองานต่างประเทศด้วยตนเอง โดยการไปเสนอตัวในงานแฟชั่นต่างประเทศ การจัดองค์กรของแบรนด์นับเป็นสิ่งสำคัญในการส่งมอบข้อมูลข่าวสารทางการตลาด เช่น ความน่าเชื่อถือของลูกค้า และความรู้พื้นฐานในเรื่องขนาดตลาดในประเทศอื่นๆ ที่มีความแตกต่างกันไปตามที่ปรึกษาทางการค้าระหว่างประเทศในด้านสิ่งทอและแฟชั่น เช่น ผู้ผลิตตุรกีไม่มีแนวคิดเกี่ยวกับเสื้อผ้าที่ตุรกีได้ส่งออกไปยังเนเธอร์แลนด์มากนัก ข้อมูลเหล่านี้ไม่ได้หากันมาได้ง่ายๆ จากองค์กรทางอุตสาหกรรมของพวกเขาในตุรกี แต่ในเนเธอร์แลนด์ ข้อมูลเหล่านี้หาได้อย่างเสรี นอกเหนือจากข้อมูลข่าวสารจำนวนมากแล้ว องค์กรทางอุตสาหกรรมมักส่งมอบบริการที่ปรึกษาเฉพาะด้านให้กับสมาชิกของตนเองที่ยินยอมจ่ายเงิน และยังมีบริการข้อมูลด้านการพาณิชย์เฉพาะทางที่เป็นประโยชน์ในสาขา

สิ่งต่างๆ ทั้งหมดที่ทำให้บริษัทแบรนด์ที่ขายในระดับระหว่างประเทศไปยังเนเธอร์แลนด์ เป็นสิ่งที่ได้รับการสนับสนุนจากนโยบายระดับชาติที่สนับสนุนการเติบโตของท่าอากาศยานสคิปโฮลอัมสเตอร์ดัมและกำหนดระเบียบทางการเงินที่ดึงดูด ในขณะที่ความรู้ในด้านการส่งออก การขาย และการตลาด ได้จากสิ่งอำนวยความสะดวกทางการศึกษา และองค์กรทางอุตสาหกรรม เช่น ‘Modint’ หรือสมาคมผู้ส่งออกเสื้อผ้าและสิ่งทอของชาวดัตซ์ (NVKT) สำหรับซัพพลายเออร์ดูเหมือนว่าจะมีความเข้มแข็งในการติดต่อกับสถาบันต่างๆ ของดัตซ์จนสามารถดำเนินงานระหว่างประเทศได้ แต่เพราะเหตุใดกิจกรรมเหล่านี้และการทำงานเหล่านี้ร่วมกันจึงเกิดขึ้นได้ในเนเธอร์แลนด์ตามความชำนาญของสาขา แนวโน้มของการทำให้เป็นการค้าระหว่างประเทศของชาวดัตซ์ และโครงการและองค์กร

ต่างๆ ที่สนับสนุน เป็นปัจจัยสำคัญต่อการอยู่รอดได้โดยสมบูรณ์ เพราะว่าตลาดดัตซ์มีขนาดเล็ก แบรนด์และซัพพลายเออร์จึงต้องหาทางส่งออกหากต้องการเติบโตและอยู่รอด การทำงานร่วมกันและการแบ่งปันความรู้จึงเป็นเรื่องจำเป็น ต่างจากซัพพลายเออร์ในประเทศใหญ่ๆ ที่มีโอกาสเติบโตเพียงพอจากการเสนอขายเพียงแค่ตลาดภายในประเทศ การมีบริษัทแบรนด์และซัพพลายเออร์ที่ขายระหว่างประเทศในเนเธอร์แลนด์ จึงต้องเน้นการหาตลาดอย่างกระตือรือร้นและทำงานร่วมกัน ตัวอย่างเช่นเพื่อจัดระเบียบพันธกิจการค้าที่ทั้งซัพพลายเออร์และแบรนด์ใหม่ๆ ต้องร่วมมือกัน การตั้งรับจะนำพาไปสู่ตำแหน่งที่อ่อนแอในห่วงโซ่คุณค่านโยบายในสาขาการส่งออก การขนส่งและโลจิสติกส์ และกฎระเบียบทางการเงินที่ดึงดูด องค์กรทางอุตสาหกรรมและการศึกษา ทั้งหมดล้วนสนับสนุนในเรื่องเหล่านี้ อย่างไรก็ตาม เนเธอร์แลนด์ไม่ได้อยู่ในตำแหน่งท้ายสุดในกลุ่มประเทศยุโรปในด้านการนำเข้าและส่งออกเสื้อผ้า อาจเป็นเพราะโดยทั่วไปแล้ว การนำเข้าแฟชั่นและเสื้อผ้าในที่อื่นๆ ตลาดยังคงเป็นระดับท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ แบรนด์ส่วนใหญ่มีตัวแทนในแต่ละประเทศที่พวกเขาจำหน่ายสินค้าโดยที่ไม่พึ่งตัวกลางในเรื่องนี้

ตำแหน่งในห่วงโซ่คุณค่าและการพัฒนาห่วงโซ่คุณค่าของแฟชั่นและเสื้อผ้า

การทำความเข้าใจในเรื่องการเข้าถึงของซัพพลายเออร์และแบรนด์ในธุรกิจส่งเครื่องนุ่งห่มและเสื้อผ้าไปยังเนเธอร์แลนด์ แสดงให้เห็นได้ถึงการมีอำนาจของหน้าที่เหล่านี้ที่พวกเขาเป็นส่วนหนึ่งอยู่ในห่วงโซ่คุณค่า ห่วงโซ่คุณค่าของเครื่องนุ่งห่มและเสื้อผ้าเป็นการขับเคลื่อนจากผู้ซื้อ ที่ผู้ค้าปลีกและแบรนด์อยู่ในตำแหน่งที่เข้มแข็งในห่วงโซ่คุณค่า (โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพวกเขามีร้านค้าของตนเอง) ราคาขายเสื้อผ้าในตลาดที่แน่นอนค่อนข้างคงที่ไม่ค่อยแปรเปลี่ยนไปมากนัก ผลคือราคารับซื้อเป็นราคาที่ถูกกำหนดเพื่อส่วนเหลื่อมของกำไรที่สูง นั่นคือเป็นเรื่องสำคัญสำหรับแบรนด์และผู้ค้าปลีก

ที่จะรับซื้อในต้นทุนที่ต่ำที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ พวกเขากำหนดราคาและคุณภาพในสิ่งซึ่งซัพพลายเออร์มีเพื่อจัดการด้านการผลิต ทำให้ซัพพลายเออร์ต้องเป็นกลุ่มคนที่มีความรู้เกี่ยวกับผู้ผลิตต่างประเทศ มีความสามารถที่จะบ่งบอกได้ทั้งกับแบรนด์และผู้ค้าปลีกในเรื่องโอกาสและความเป็นไปได้ต่างๆ ที่เกิดขึ้น แต่โดยทั่วไป ซัพพลายเออร์มีตำแหน่งที่ค่อนข้างอ่อนแอกว่าแบรนด์และผู้ค้าปลีก เนื่องจากแบรนด์และผู้ค้าปลีกสามารถไปติดต่อกับซัพพลายเออร์รายอื่นได้เมื่อไม่พึงพอใจในสิ่งที่ซัพพลายเออร์ส่งมอบให้ แสดงให้เห็นว่าซัพพลายเออร์ชาวดัตซ์มีความขึ้นอยู่กับแบรนด์และผู้ค้าปลีกอย่างมาก การเปิดสำนักงานรับซื้อโดยแบรนด์และผู้ค้าปลีกในประเทศผู้ผลิตเองหมายถึงการสูญเสียงานของซัพพลายเออร์ชาวดัตซ์

จากการศึกษาตัวแบบของเครือข่ายธุรกิจเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มของเนเธอร์แลนด์ ได้สร้างความเข้าใจถึงกระแสสินค้าที่ไหลผ่านประเทศ ที่เห็นได้ความสำเร็จของเครือข่ายนี้คือความจำเป็นในการนำทั้ง 4 ประเด็นสำคัญที่ได้กล่าวถึงเข้ามาร่วมกันในห่วงโซ่คุณค่าตามที่ส่วนต่างๆ เหล่านี้เข้าไปเกี่ยวข้องอยู่ จากนั้นก็เข้าไปจับกิจกรรมทางธุรกิจที่สัมพันธ์กัน โดยใช้ความรู้และสินทรัพย์ที่จำเป็นสำหรับการดำเนินกิจกรรมเหล่านี้ ซึ่งอยู่บนตำแหน่งภายในห่วงโซ่คุณค่า ทำให้เกิดความชัดเจนว่าการเกิดขึ้นของหน้าที่ตัวกลางทางการค้าระหว่างประเทศนั้น ไม่สามารถอธิบายได้เพียงแค่ความสามารถในการรักษาต้นทุนให้ต่ำได้เท่านั้น การแสวงหาลูกค้าต่างประเทศอย่างกระตือรือร้น อันมาจากการที่ตลาดภายในมีขนาดเล็กดูเหมือนจะเป็นเหตุผลที่แท้จริงสำหรับการดำเนินงานระหว่างประเทศของตัวกลางและแบรนด์ชาวดัตซ์ นอกจากนั้นที่ยังต้องขึ้นอยู่กับตำแหน่งและการพัฒนาภายในห่วงโซ่คุณค่าที่เห็นได้ว่าเป็นเรื่องสำคัญ

เมื่อพิจารณาสิ่งที่ได้จากตัวแบบนี้คือการใช้แนวคิดของห่วงโซ่คุณค่าและกลุ่มเครือข่ายมาอธิบายถึงกิจกรรมที่แตกต่างกันที่เกิดขึ้นภายในธุรกิจเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มผ่านประเทศเนเธอร์แลนด์ อย่างน้อยใน 4 กิจกรรม

(การค้าปลีก บริษัทที่เกี่ยวข้อง (head-tail companies/brands) ซัพพลายเออร์ และการขนส่งและโลจิสติกส์) ยิ่งไปกว่านั้น เห็นได้ชัดว่ากิจกรรมเหล่านี้อยู่บนห่วงโซ่คุณค่าที่มีตำแหน่งทางอำนาจที่ต่างกันภายในธุรกิจเครื่องนุ่งห่มและเสื้อผ้า หากใช้การศึกษาในเชิงคลัสเตอร์ทั่วไปจะไม่มีการวิเคราะห์ในมุมมองเช่นนี้ นั่นคือ ประโยชน์ของการศึกษาตัวแบบเครือข่ายธุรกิจด้วยแนวทางห่วงโซ่คุณค่าและการสร้างเครือข่าย สามารถจำแนกระหว่างหน้าที่และกิจกรรมที่สัมพันธ์ต่อกระแสการค้าระหว่างประเทศ โดยกิจกรรมเหล่านี้จะมีเรื่องของการประหยัดภายนอก ความสัมพันธ์ทางอุตสาหกรรม โครงสร้างทางสถาบันและรัฐบาลภายในห่วงโซ่คุณค่า และตัวแปรเหล่านี้ก็เข้ามาเชื่อมโยงติดต่อกัน โดยลดการศึกษาเฉพาะด้านในเรื่องเรื่องของการมีต้นทุนการทำธุรกรรมที่ต่ำภายในห่วงโซ่คุณค่าลงไปได้

ผลการศึกษาตัวแบบนี้ ไม่ใช่ทุกคำตอบในการอธิบายถึงศักยภาพเครือข่ายธุรกิจเครื่องนุ่งห่มและเสื้อผ้าในเนเธอร์แลนด์ การศึกษาผลสำเร็จของเครือข่ายควรลงรายละเอียดอย่างใกล้ชิดไปที่กิจกรรมภายในห่วงโซ่คุณค่าโดยเปรียบเทียบกับประเทศยุโรปอื่น เช่น กรีซ และอิตาลี ที่มีหน้าที่ในด้านการผลิตมากกว่านี้ และในฝรั่งเศสเองที่มีศูนย์กลางสำคัญของธุรกิจเครื่องนุ่งห่มและเสื้อผ้า กลุ่มประเทศเหล่านี้ก็มีซัพพลายเออร์จำนวนมากที่มีลูกค้าต่างชาติเช่นกัน นั่นคือ อาจเป็นเพราะว่าการดำเนินธุรกรรมแบบนี้เป็นความชำชองเฉพาะด้านของเนเธอร์แลนด์โดยแท้จริง เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีศึกษาอื่นที่หากหน้าที่ตัวกลางมีตำแหน่งในห่วงโซ่คุณค่าแตกต่างไปหรือเครือข่ายธุรกิจอื่นๆ ความสำเร็จอาจมาจากเหตุผลเฉพาะของเครือข่ายนั้น แม้จะเป็นการทำหน้าที่ตัวกลางทางการค้าเช่นเดียวกันก็ตาม อย่างไรก็ตามบทเรียนจากตัวแบบนี้ สามารถนำไปเพิ่มมุมมองทางความคิดและการวิเคราะห์ให้กับแนวทางการสร้างเครือข่ายธุรกิจต่อไปได้

บทสรุป

จากการศึกษาทั้งหมดที่นำเสนอมานั้น เมื่อพิจารณาถึงเครือข่ายธุรกิจเครื่องนุ่งห่มและเสื้อผ้าของไทย ได้ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปปรับใช้กับการดำเนินธุรกิจเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ ดังนี้

1. *การขยายความร่วมมือให้ครอบคลุมธุรกิจการค้าตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ* โดยกลไกการขับเคลื่อนในการสร้างเครือข่ายธุรกิจการค้า คือ การที่มีสหพันธ์อุตสาหกรรมสิ่งทอแห่งประเทศไทยเป็นแกนกลางในการเชื่อมโยง มีวิธีการเชื่อมโยงเครือข่ายกลุ่มธุรกิจคือจัดกิจกรรมต่างๆ ที่เอื้อประโยชน์ สนับสนุน และแก้ไขปัญหาให้แก่กลุ่มธุรกิจ อาทิ การจัดประชุมสมาคมต่างๆ ของกลุ่มธุรกิจที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ต้นน้ำ-กลางน้ำ และปลายน้ำ เป็นประจำ จัดกิจกรรมเชื่อมเครือข่ายระหว่างประเทศ การจับคู่ธุรกิจระหว่างประเศ ประสานงานการจัดงานแสดงสินค้าร่วมกับกลุ่มแฟชั่นและเครื่องหนัง เป็นต้น โดยเน้นให้กิจกรรมต่างๆ มีความครอบคลุมทุกกลุ่มธุรกิจการค้า ตั้งแต่ต้นน้ำ-ปลายน้ำ และแสดงถึงการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มธุรกิจในระดับสากลทั้งในด้านการผลิต การพัฒนาบุคลากร การขยายช่องทางการตลาด

2. *การขยายเครือข่ายกลุ่มธุรกิจการค้าไปยังกลุ่มธุรกิจที่เกี่ยวเนื่อง (Related Sectors)* กลุ่มธุรกิจที่เกี่ยวเนื่องกับกลุ่มธุรกิจเสื้อผ้าสำเร็จรูปและเครื่องนุ่งห่ม อาทิ กลุ่มธุรกิจเครื่องหนัง เครื่องประดับ การขยายเครือข่ายทำได้โดยการเปิดโอกาสให้กลุ่มธุรกิจเหล่านี้เข้ามาร่วมกิจกรรมกับสหพันธ์อุตสาหกรรมสิ่งทอแห่งประเทศไทย ตัวอย่างของกิจกรรม เป็นต้นว่า เข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็น ร่วมกันจัดงานแสดงสินค้าเพื่อให้เกิดการประหยัดในการจัดการ ส่งเสริมสินค้าซึ่งกันและกันในรูปแบบต่างๆ เช่น สร้างรูปแบบการแต่งกายที่ทันสมัยเหมาะสมกับลูกค้าแต่ละกลุ่ม แต่ละวัย สำหรับการขยายเครือข่ายเช่นนี้ ในอนาคตอาจมีการขยายครอบคลุมไปยังกลุ่มธุรกิจอื่นๆ เช่น กลุ่มน้ำหอม

3. *การแบ่งปันโอกาส เพื่อกระจายประโยชน์ให้เกิดขึ้นอย่างทั่วถึงภายในเครือข่าย* การแบ่งปันโอกาสซึ่งกันและกัน หมายถึงการสร้างโอกาสร่วมขึ้นมาเพื่อขยายช่องทางการตลาด เช่น เมื่อมีลูกค้าต่างประเทศเข้ามาติดต่อการค้า สมาคมหรือสมาพันธ์ที่เกี่ยวข้องสามารถพานักธุรกิจต่างชาติเข้าชมตลาดค้าผ้าของกลุ่มสมาคมพ่อค้าผ้าไทย เยี่ยมชมโรงงานทอผ้าของสมาคมอุตสาหกรรมสิ่งทอไทย และพาไปเดินศูนย์การค้าย่านสยามสแควร์ของสมาคมอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่มไทย เป็นต้น

4. *การสร้างความร่วมมือด้านการจัดการทางวัตถุดิบ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์* การสร้างความร่วมมือด้านการจัดการทางวัตถุดิบและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ระหว่างกันในเครือข่าย จะทำให้เกิดการประหยัดในการผลิต รวมไปถึงการจัดกิจกรรมด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สามารถดำเนินการได้อย่างประหยัดยิ่งขึ้น ตัวอย่างของกิจกรรม เช่น

- การจัดอบรมและศึกษาดูงานร่วมกันในเครือข่ายเพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ ซึ่งนอกจากจะเกิดการประหยัดด้านการจัดการแล้ว ยังสร้างกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความคิดเห็น และแนวทางสร้างสรรค์ การสร้างความสัมพันธ์

- สร้างผลประโยชน์ร่วมจากการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายในห่วงโซ่อุปทานในแนวดิ่ง (vertical relationship) เพื่อเพิ่มมูลค่าและลดต้นทุนของกลุ่มธุรกิจ จากการแบ่งงานกันทำให้ตรงกับความถนัดของแต่ละกลุ่มธุรกิจ เช่น กลุ่มธุรกิจพ่อค้าผ้าไทยทำหน้าที่เป็น supplier ด้านวัตถุดิบที่เป็นผ้าผืนให้แก่กลุ่มธุรกิจเครื่องนุ่งห่มไทย และกลุ่มผู้ผลิตนำไปตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าสำเร็จรูป โดยมีกลุ่มผู้ผลิตใยสังเคราะห์เป็นผู้สนับสนุนวัตถุดิบที่เป็นเส้นใยสังเคราะห์ให้แก่กลุ่มอุตสาหกรรมสิ่งทอไทย และกลุ่มอุตสาหกรรมทอผ้าไทยนำไปผลิตเป็นผ้าทอ และส่งต่อผลิตภัณฑ์ผ้าทอให้แก่กลุ่มอุตสาหกรรมพิมพ์และตกแต่งสิ่งทอไทยนำไปผลิตเป็นผ้าผืนให้แก่กลุ่มพ่อค้าผ้าไทยนำไปจัดจำหน่าย

- สร้างผลประโยชน์ร่วมจาการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายในแนวราบ (horizontal relationship) เช่น การวางยุทธศาสตร์และแผนการจัดกิจกรรมประจำปีร่วมกันระหว่างสมาชิกเพื่อสร้างความสัมพันธ์และดำเนินงานไปในแนวทางเดียวกัน การใช้ความเข้มแข็งของเครือข่ายสมาคมเพื่อให้ข้อเสนอและข้อคัดค้านต่อนโยบายรัฐที่มีผลกระทบต่อกลุ่มธุรกิจ การให้ความรู้ด้านกฎหมายที่มีเป้าหมายเพื่อลดปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นในการผลิตและการค้า

- การใช้ตัวแบบของความสำเร็จเพื่อศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ยกระดับความสามารถผู้ประกอบการในกลุ่มธุรกิจให้แข็งแกร่งขึ้น เกิดการประหยัดต้นทุนในการผลิต มีความเป็นมืออาชีพในระดับสากล รูปแบบโครงการในลักษณะที่ดีเช่นนี้ เป็นประโยชน์กับสมาคมอื่นๆ ในเครือข่าย ที่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ และนำไปปรับใช้กับสมาคมของตนเอง

5. *สร้างสัมพันธ์เชิงปฏิบัติการกับสถาบันการศึกษาหรือสถาบันวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง* สถาบันการศึกษาหรือสถาบันวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับเสื้อผ้าสำเร็จรูปและเครื่องนุ่งห่ม มีอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งสถาบันเหล่านี้มีการเรียนรู้ ศึกษา หรือวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวข้อง ทั้งในระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ จึงสามารถเข้าร่วมเป็นเครือข่ายหรือพันธมิตร เช่น ให้ความรู้ทางวิชาการและงานวิจัยให้กับสมาชิกเครือข่ายธุรกิจ ในลักษณะการต่อยอดและบูรณาการกับปฏิบัติการของกระบวนการผลิตและการให้บริการต่างๆ

เอกสารอ้างอิง

มหาวิทยาลัยหอการค้าไทยคณะเศรษฐศาสตร์. (2555). *รายงานฉบับสมบูรณ์กิจกรรมการสร้างเครือข่ายสมาคมการค้ารายกลุ่มธุรกิจโครงการพัฒนาสถาบันการค้าและสร้างเครือข่ายธุรกิจไทยรองรับ AECประจำปีงบประมาณ 2555.* กรุงเทพฯ: กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์.

Michel Lefèvre. (2004). *Textiles and Clothing Cluster.* Communauté métropolitaine de Mon. October 2004.

Melika Levelt. (2006) . *Trade Clusters and Value Chains in the Netherlands: The Case of Fashion and Clothing.* Paper to be presented at the DRUID Summer Conference 2006 on Knowledge, Innovation and Competitiveness: Dynamics of Firms, Networks, Regions and Institutions. Copenhagen, Denmark, June 18-20, 2006.

Michael E.Porter. (2000) . Location, Competition, and Economic Development: Cluster in a Global Economy. *Economic Development Quarterly February*, February 2000: 15-34.

ยุทธโกษ: ภาพสะท้อนความคิดของทหาร ระหว่าง พ.ศ.2435 – 2500*

Yuttakot: A Reflection of Thai Military Ideas, 1892 – 1957

ปวีณา มูซอเฮด**

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาความคิดของทหารในหนังสือยุทธโกษ[1] ระหว่าง พ.ศ.2435 – 2500 ในระยะแรกบทความที่ลงตีพิมพ์มีเนื้อหาหลากหลาย เช่น ยุทธวิธีทางทหาร ประกาศและพระราชบัญญัติต่างๆ เป็นต้น ต่อมาช่วงต้นศตวรรษที่ 20 มีการลงบทความที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงการทหารของต่างประเทศ การรบในสงครามของประเทศต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น และภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 งานเขียนในหนังสือยุทธโกษเปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางการเมือง และการมีรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้ในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพายังมีการนำเสนอเกี่ยวกับการปลุกใจให้รักชาติอีกด้วย และเมื่อสงครามสิ้นสุดลงบทความในยุทธโกษจะมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเมืองและคอมมิวนิสต์ตามบริบททางการเมืองภายหลังการรัฐประหารใน พ.ศ.2490 เป็นต้น ดังนั้น บทความใน

---

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งจากวิทยานิพนธ์เรื่อง การจัดการการศึกษาของโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ระหว่าง พ.ศ.2491 – 2534 หลักสูตรอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ.2560

** นักศึกษาปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร E-mail: musorhed.p@gmail.com

[1] แม้ว่าบนหน้าปกของยุทธโกษจะระบุว่าเป็น “นิตยสารยุทธโกษ”ก็ตาม แต่ภายในยังคงมีการใช้คำว่า “หนังสือ” หรือ “หนังสือพิมพ์” อยู่เช่นเดิม ดังนั้นในบทความนี้จะใช้คำว่า “หนังสือ”ตลอดทั้งบทความ

ยุทธโกษจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิดของทหารซึ่งสอดคล้องกับบริบททางประวัติศาสตร์ในช่วงเวลานั้น ๆ

คำสำคัญ: ยุทธโกษ การทหาร การเมือง

Abstract

This article is a study Thai military ideas as reflected in the context of the Yuttakot Journal from 1892 – 1957. In the early stages in this context was mainly connected with tactics, military affairs, announcement and laws. Subsequently, in the early 20thcentury, the context experienced to comes military development and contends in other countries. After Revolution in 1932, the articles content changed with the political context and the constitution. In addition, during the Greater East Asia War, a countries patriotism made were appear with the end of the war saw the presentation of articles about Politics and communism after the 1947 coup d' etat. Then Yuttakot's context is reflected of the contemporary military ideas.

Keywords: Yuttakot, Military, Political

บทนำ

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2411 - 2453) เป็นสมัยที่มีการปรับปรุงการทหารเพื่อให้กองทัพของไทยมีรูปแบบของการทหารตามแบบตะวันตก โดยมีการจัดตั้งกรมทหารต่างๆ ขึ้นใน พ.ศ. 2430 ซึ่งประกอบด้วยทหารบก 7 กรม คือ กรมทหารมหาดเล็กรักษา

พระองค์ กรมทหารรักษาพระองค์ กรมทหารล้อมวัง กรมทหารหน้า กรมทหารฝีพาย กรมทหารปืนใหญ่ และกรมทหารช้าง ส่วนทหารเรือจะแบ่งเป็น 2 กรม คือ กรมเรือพระที่นั่งเวสาตรี และกรมอรสุมพล (สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2516: 25) อย่างไรก็ตาม กรมทั้ง 9 กรมนั้นต่างมีอิสระต่อกัน และเพื่อให้มีการบังคับบัญชาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจึงได้มีการตราพระราชบัญญัติกรมยุทธนาธิการขึ้นใน พ.ศ.2430 โดยรวมทหารบก และทหารเรือเข้าด้วยกัน ต่อมาใน พ.ศ.2435 ได้มีการแบ่งกระทรวงออกทั้งสิ้น 12 กระทรวง และมีเสนาบดีเป็นเจ้ากระทรวง (ปิยนาถ บุนนาค, 2550: 71) โดยกำหนดให้กระทรวงกลาโหมมีหน้าที่ในการดูแลกิจการทางทหารทั้งหมด และกำหนดให้กรมยุทธนาธิการเป็นกรมหนึ่งในกระทรวงกลาโหม อย่างไรก็ตาม สมเด็จฯ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชเสนาบดีกรมยุทธนาธิการ ได้มีดำริให้จัดพิมพ์ยุทธโกษขึ้น เพื่อใช้เป็นสื่อในการเผยแพร่ความรู้ทางทหาร รวมถึงประกาศต่างๆ ของกองทัพ โดยรับรูปแบบมาจากประเทศอังกฤษ ซึ่งกล่าวได้ว่ายุทธโกษเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปการทหารที่เกิดขึ้นในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยยุทธโกษถือเป็นกระบอกเสียงในการเผยแพร่ความรู้ทางทหารและความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการทหารทั้งในและต่างประเทศให้กับทหารในกองทัพ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาความคิดของทหารผ่านงานเขียนหนังสือยุทธโกษ โดยเริ่มจาก พ.ศ.2435 ซึ่งเป็นปีแรกที่หนังสือยุทธโกษออกจำหน่าย และจะสิ้นสุดใน พ.ศ.2500 ซึ่งจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ทำการรัฐประหารรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามและเป็นปีที่ “หนังสือยุทธโกษ” เปลี่ยนมาเป็น “นิตยสารยุทธโกษ”

ที่มาของหนังสือยุทธโกษ

ยุทธโกษเป็นหนังสือสำคัญของของทัพบก ฉบับแรกออกจำหน่ายเมื่อวันที่ 21 กันยายน ร.ศ. 111 (พ.ศ.2435) โดยมีรูปแบบตามหนังสือ

อามี แอนด์ เนวี แมกกาซีน (Army and Navy Magazine) ของประเทศอังกฤษ ระยะแรกจะมีการออกจำหน่ายทุก 7 วัน ให้แก่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการฝ่ายทหาร ส่วนพลเรือน[1] ถ้าต้องการรับหนังสือเล่มนี้ต้องได้รับอนุญาตจากกรมยุทธนาธิการเสียก่อน (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2435 อ้างถึงใน ภารดี มหาขันธ์, 2518: 152 และ กนกวลี ชูชัยยะ, 2528: 46) หนังสือทุกฉบับมีหน้าปกเป็นพระสยามเทวาธิราช มีพระหัตถ์ซ้ายถือไม้เท้า พระหัตถ์ขวาถือปากกาปลายขนนก ด้านหลังเป็นลูกโลกและธงจุฑาธุชธิปตัย[2] เบื้องล่างมีปืนใหญ่ จอบ พลั่ว เสียม ขวาน กระบี่ พร้อมทั้งเครื่องดนตรี คือ แตรเดี่ยว และกลอง (หลง ใส่ลายสือ, 2548: 26) หน้าปกของยุทธโกษแสดงถึงสัญลักษณ์ ของทหารที่มีความเกี่ยวข้องกับอาวุธ และเครื่องดนตรีซึ่งใช้ในการออกรบ เนื้อหาที่พิมพ์ในหนังสือยุทธโกษแต่ละฉบับมี 6 หมวด คือ คำนำ พระราชกฤษฎีกา พระราชกำหนดและกฎหมาย กฎข้อบังคับหรือคำสั่งในกรมยุทธนาธิการ ข่าวการทหารและการยุทธการ พงศาวดารและประวัติของทหาร (แจ้งความหนังสือพิมพ์ยุทธโกษ, 2435: 2)

[1] ประชาชนเริ่มอ่านและส่งบทความมาลงในยุทธโกษหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 โดยไม่ต้องขออนุญาตกับทางกองทัพเหมือนแต่ก่อน

[2] เป็นธงประจำกองทัพบก สร้างขึ้นในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีลักษณะเป็นธงพื้นสีแดงขอบมีจักรสีขาวสามด้าน กลางเป็นรูปตราแผ่นดิน

หน้าปกของหนังสือยุทธโกษ ซึ่งมีพระสยามเทวธิราชปรากฏอยู่
(แจ้งความหนังสือพิมพ์ยุทธโกษ, 2435: 1)

อย่างไรก็ตาม เนื้อหาที่ลงในยุทธโกษไม่มีความต่อเนื่องกัน เพราะการออกหนังสือในแต่ละครั้งนั้นมีความยาวเพียง 7-8 หน้าเท่านั้น ต่อมาใน พ.ศ.2445 หนังสือยุทธโกษเปลี่ยนมาออกรายเดือน (หนังสือพิมพ์ยุทธโกษ, 2445: 2 อ้างถึงใน กนกวลี ชูชัยยะ, 2528: 46) เพื่อให้เนื้อหาของบทความจบได้ภายในเล่มนั้นการออกจำหน่ายเป็นรายเดือนเช่นนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบจาก “หนังสือพิมพ์ยุทธโกษ” มาเป็น “หนังสือยุทธโกษ” ในระยะแรกยุทธโกษจะมีลักษณะเป็นหนังสือพิมพ์ข่าวทหาร มีการออกจำหน่ายเป็นแผ่นกระดาษ ต่อมารูปแบบการตีพิมพ์มีลักษณะเป็นเล่ม ทำให้รูปแบบเปลี่ยนแปลงไป โดยมีการพิมพ์ว่า “หนังสือยุทธโกษ” ไว้บนหน้าปกของหนังสือแต่ละฉบับด้วย

นับตั้งแต่ พ.ศ.2500 เป็นต้นมา “หนังสือยุทธโกษ” ได้เปลี่ยนสถานะเป็น “นิตยสารยุทธโกษ”และยังคงออกจำหน่ายเป็นรายเดือน อีกทั้งยังคงมีวัตถุประสงค์ในการให้ความรู้กับการทหาร การยุทธวิธี และพัฒนาการทางทหาร โดยผู้ที่เขียนบทความลงในนิตยสารยังเป็นทหารในกองทัพบกที่ส่งบทความลงตีพิมพ์เป็นจำนวนมาก

ความคิดของทหารในหนังสือยุทธโกษระหว่าง พ.ศ.2435 - 2475

หนังสือพิมพ์ยุทธโกษในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากจะมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชกฤษฎี พระราชบัญญัติ และกฎระเบียบของทหารแล้ว ยังมีการให้ความรู้ทางการทหารแบบตะวันตก เช่น บทความของร้อยเอกเยรินี ซึ่งนอกจากจะเป็นบรรณาธิการแล้ว ยังเขียนบทความเรื่อง *คำนำว่าด้วยวิธียุทธศึกษา* (เยรินี, 2436: 67 - 78) โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับข้องกับการฝึกหัดทหารในกิริยายุทธสงคราม ซึ่งเป็นคำสอนให้กับนักเรียนนายร้อย เพื่อให้สามารถใช้ยุทธวิธีแบบใหม่ได้อย่างคล่องแคล่ว (ภารดี มหาขันธ์, 2518: 155) เพราะเป็นช่วงเวลาที่ได้มีการปฏิรูปการทหารทั้งในด้านการศึกษา และโครงสร้างของกองทัพเพื่อให้มีความทันสมัยตามแบบตะวันตก นอกจากนี้ ยังมีนายทหารที่ส่งบทความลงในหนังสืออีกอยู่หลายครั้ง เช่น ร้อยเอกหลวงประสิทธิราชศักดิ์ซึ่งมักจะลงบทความที่เกี่ยวข้องกับการทหารของประเทศตะวันตก เช่น *คำนำว่าด้วยการธรรมเนียมทหารประเทศเยอรมัน* (หลวงประสิทธิราชศักดิ์, 2435: 51 – 52) โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับกฎข้อบังคับ และแบบแผนการทหารของเยอรมัน บทความเรื่อง *คำนำว่าด้วยความเสียดาย* (หลวงประสิทธิราชศักดิ์, 2436: 290 – 291) เป็นบทความที่แสดงถึงทัศนคติในการเป็นทหารของผู้เขียนที่เข้ามารับราชการในช่วงที่ประเทศไม่มีสงครามทำให้ไม่สามารถใช้การทหารที่ได้ศึกษามาให้เกิดประโยชน์ นอกจากนี้ยังมีบทความของพลตรีพระยาสีหราชเดโช เรื่อง *คำนำว่าด้วยลักษณะการจัดการทหารบกในทวีปยุโรป* (พระยาสีหราชเดโช, 2435: 67 – 68) มีเนื้อหาเกี่ยวกับการทหารสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นในทวีปยุโรปที่มีความเจริญรุ่งเรืองและทันสมัยที่สุดในช่วงเวลานั้น เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่า การนำเสนอบทความจะสอดคล้องกับบริบททางการทหารในเวลานั้น คือ การปรับปรุงกองทัพให้เป็นไปตามรูปแบบตะวันตก และทำให้ความคิดของทหารสะท้อนผ่านงานเขียนซึ่งเกี่ยวข้องกับการทหารของชาติตะวันตกที่สยามได้นำมาปรับใช้

บทความที่ตีพิมพ์ลงในหนังสือยุทธโกษเริ่มมีมากขึ้นหลัง พ.ศ.2449 เป็นต้นมา หลังจากสมเด็จฯ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เสด็จกลับมารับราชการในกองทัพ และทรงสนับสนุนให้ทหารมีความตื่นตัวในการนำความรู้มาตีพิมพ์ลงในยุทธโกษ (อัจฉราพร กมุทพิสมัย, 2542: 62) เพื่อนำความรู้เกี่ยวกับการทหารเผยแพร่ให้กับนายทหารในกองทัพให้ได้รับความรู้เพิ่มมากขึ้น สมเด็จฯ เจ้าฟ้าพิษณุโลกประชานาถทรงเขียนบทความลงในยุทธโกษด้วย และการนำเสนอบทความในแต่ละครั้งทหารหรือนักเรียนนายร้อยที่เสนอบทความลงในยุทธโกษมักจะสอดแทรกความคิดเห็นส่วนตัวลงไปในงานเขียนด้วย และทำให้เกิดการเปรียบเทียบกับชาติอื่น ทั้งในเรื่องของการทหารและด้านการปกครอง เพราะผู้เขียนบทความเหล่านี้ต่างมีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงประเทศ โดยเฉพาะการปรับปรุงการทหารเพื่อให้เหมือนกับชาติตะวันตก

การนำเสนอบทความลงในหนังสือยุทธโกษของสมเด็จฯ เจ้าฟ้าพิษณุโลกประชานาถโดยส่วนใหญ่จะเป็นบทความที่เกี่ยวข้องกับการทหาร หลักยุทธศาสตร์และการรบ เช่น บทความเรื่อง *พงษาวดารความเปลี่ยนแปลงในวิธีการทำสงคราม* (สมเด็จฯ เจ้าฟ้าพิษณุโลกประชานาถ, 2452: 937-958) ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางการทหารในเรื่องยุทธวิธี อาวุธ และวิธีการจัดการของทหาร โดยทรงยกตัวอย่างอาณาจักรที่มีความสำคัญทางทหาร เช่น อียิปต์ กรีก โรมัน เป็นต้น เพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นถึงพัฒนาของการรบ และยุทธวิธีการรบของอาณาจักรต่าง ๆ ที่มีความสำคัญของโลกเพื่อให้นายทหารในกองทัพได้รับรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงทางยุทธวิธีการรบของอาณาจักรเหล่านั้น นอกจากนี้ ยังมีบทความเรื่อง *คำแนะนำในการประลองยุทธ์กองผสม* (สมเด็จฯเจ้าฟ้าพิษณุโลกประชานาถ, 2452: 499-590) ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการวางยุทธศาสตร์การทหาร และรูปแบบของการรบ โดยนำหลักการผสมผสานของกองทหารในหน่วยต่าง ๆ เช่น ทหารม้า

ทหารช่าง มารวมกันและกำหนดบทบาทและหน้าที่ของทหารในการออกรบยามมีสงคราม

อย่างไรก็ตาม บทความที่ได้รับความนิยมจากทหารและนำมาแปลลงยุทธโกษอยู่บ่อยครั้งจะเป็นบทความที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาของกองทัพ การนำเสนอความคิดทางการเมือง และบทความเกี่ยวกับการรบในสมรภูมิต่างๆ โดยเฉพาะบทความที่เกี่ยวข้องกับสงครามรัสเซีย–ญี่ปุ่น (Russo Japanese War) ซึ่งเป็นสงครามที่เกิดขึ้นระหว่าง พ.ศ.2447-2448 ทำให้ภายหลังสงครามมีบทความของทหารหลายนายซึ่งสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยทหารบกได้นำเสนอบทความลงในหนังสืออยู่หลายบทความ โดยมีเนื้อหาเชิดชูญี่ปุ่นที่สามารถเอาชนะประเทศมหาอำนาจในขณะนั้นอย่างรัสเซียได้ เช่น บทความของว่าที่ร้อยตรีเต็ก เรื่อง *การสงครามญี่ปุ่นและรัสเซียซึ่งได้ทำมาแล้วต่อกันเมื่อเร็ว ๆ นี้* (เต็ก, 2450: 45-50) โดยว่าที่ร้อยตรีเต็กได้เขียนบทความโดยแปลจากหนังสือพิมพ์ La Revue In Chinoise ซึ่งแปลมาจากหนังสือภาษาอังกฤษของ นายพลเซอร์จอห์น แฮมิลตัล อีกทอดหนึ่งนายพลท่านนี้เป็นข้าหลวงของอังกฤษที่ได้รับอนุญาตจากกองทัพญี่ปุ่นให้เข้าไปสังเกตการณ์ในช่วงสงครามรัสเซีย – ญี่ปุ่น บทความของว่าที่ร้อยตรีเต็ก นำเสนอข้อมูลจากมุมมองของญี่ปุ่นเท่านั้น และตำหนินายพลของรัสเซียเกี่ยวกับการรบที่ตำบลซันเดอร์ปู เนื่องจากนายทหารบางส่วนไม่เชื่อฟังคำสั่งของผู้บังคับบัญชาจนทำให้เกิดความพ่ายแพ้ต่อกองทัพญี่ปุ่น อีกทั้งนายพลของรัสเซียพยายามที่จะถอยหนีเพื่อที่จะเอาชนะแต่ผลสุดท้ายกองทัพของรัสเซียก็พ่ายแพ้ต่อญี่ปุ่น

นอกจากนี้ ว่าที่ร้อยตรีเต็ก ยังเขียนบทความเกี่ยวกับการรบของรัสเซียและญี่ปุ่นลงในหนังสือยุทธโกษอีกหลายบทความ เช่น *ข่าวเปรียบเทียบทหารญี่ปุ่นรัสเซีย* (เต็ก, 2450: 193 – 204) เป็นบทความที่แปลมาจากหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษ โดยแสดงความเห็นในเชิงดูหมิ่นรัสเซียในเรื่องของระเบียบวินัยทางทหารว่าเป็นพวกไม่มีความรู้และไม่มีความเพียร

พยายาม แต่ยกย่องระเบียบวินัยของทหารญี่ปุ่นว่าเป็นพวกที่มีความว่องไวและมีความพยายามต่อสู้เพื่อเอาชนะต่อความยากลำบาก หรือในประเด็นของทหารรัสเซียเกี่ยวกับการยิงปืนใหญ่ ซึ่งว่าที่ร้อยตรีเต็กได้แสดงความคิดเห็นว่าทหารรัสเซียไม่มีความรู้มากพอที่จะใช้ปืนในการยิงข้าศึกแตกต่างจากทหารญี่ปุ่นที่มีความรู้ในการใช้ปืนมาก

การมองรัสเซียอย่างมีอคติในเรื่องของระเบียบวินัยทางทหารของรัสเซียเช่นนี้ ทำให้สมเด็จฯเจ้าฟ้าพิษณุโลกประชานาถทรงเขียนบทความเรื่อง *แก้ความเข้าใจผิดที่คาดเคลื่อนในข่าวเปรียบเทียบทหารญี่ปุ่นกับรูเซีย* (สมเด็จฯเจ้าฟ้าพิษณุโลกประชานาถ, 2450: 416 - 428) เนื่องจากผู้อ่านบางคนไม่ได้มีความรู้ทางทหารได้อย่างทั่วถึงอาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดต่อผู้อ่านได้ ประเด็นที่ทรงโต้แย้งกับว่าที่ร้อยตรีเต็ก เช่น การใช้ปืนของทหารรัสเซีย ซึ่งสมเด็จฯเจ้าฟ้าพิษณุโลกประชานาถทรงเห็นว่า ทหารที่ไปรบในสงครามรัสเซียญี่ปุ่นนั้น เป็นทหารกองหนุนซึ่งออกรบได้เพียงไม่กี่ปีเท่านั้น จึงไม่ค่อยชำนาญการยิงปืนสักเท่าใดและมีเป็นจำนวนน้อย โดยการที่จะมองทหารรัสเซียทั้งหมดว่ายิงปืนไม่เป็นนั้น เป็นการมองแบบมีอคติ และเป็นไปไม่ได้เลยที่ผู้บัญชาการจะไม่สอนทหารทั้งกองทัพในการใช้ปืน (สมเด็จฯเจ้าฟ้าพิษณุโลกประชานาถ, 2450: 416-428) นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงแก้ไขประเด็นเรื่องปืนใหญ่ของทหารรัสเซีย ซึ่งว่าที่ร้อยตรีเต็ก ได้แปลความออกมาว่าการยิงปืนใหญ่ของทหารรัสเซียไม่รู้จักการยิงปืนใหญ่ต้องมีการฝึกกันมาในรถไฟ ซึ่งสมเด็จฯเจ้าฟ้าพิษณุโลกประชานาถทรงโต้แย้งว่า เป็นช่วงที่ทหารรัสเซียเปลี่ยนรูปแบบปืนใหญ่จากแบบเก่ามาเป็นแบบใหม่ ซึ่งจะต้องใช้เวลายาวนานในการเรียนรู้สิ่งดังกล่าว (สมเด็จฯ เจ้าฟ้าพิษณุโลกประชานาถ, 2450: 428) การโต้แย้งของสมเด็จฯเจ้าฟ้าพิษณุโลกประชานาถที่มีต่อบทความแปลของว่าที่ร้อยตรีเต็กถือเป็นการให้ความรู้ทางทหารในอีกมุมมองหนึ่ง และสะท้อนให้เห็นว่าทหารส่วนหนึ่งมีความชื่นชมญี่ปุ่นซึ่งเป็นประเทศเล็กและสามารถเอาชนะรัสเซียได้ เพราะญี่ปุ่นได้มีการปรับปรุง

การทหารให้ทันสมัย ส่วนสมเด็จฯเจ้าฟ้าพิษณุโลกประชานาถซึ่งสำเร็จการศึกษามาจากรัสเซียทำให้ทรงเห็นโครงสร้างการทหารของรัสเซียมากกว่าผู้อื่นจึงทำให้พระองค์ต้องเขียนบทความโต้แย้งว่าที่ร้อยตรีเต็กไม่ให้มองรัสเซียอย่างมีอคติ

นอกจากนี้ ยังมีบทความที่นำเสนอข่าวการทหารของต่างประเทศอีกหลายบทความ เช่น *ข่าวการเปลี่ยนแปลงทหารบกในประเทศจีน* ของร้อยเอกวาด (วาด, 2450: 34 – 44) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงการทหารของจีนได้มีการจัดทัพตามรูปแบบสมัยใหม่ บทความเรื่อง *กำลังกองทัพบกอังกฤษ* (ผิน, 2450: 619 – 625) ซึ่งกล่าวถึง การจัดกองทหารของอังกฤษแบบใหม่ซึ่งได้แบ่งออกเป็น 3 แผนก คือ การปกครองบังคับบัญชา การแบ่งท้องที่เป็นจังหวัดหรือมณฑล และการป้องกันรักษาชายฝั่งทะเลฝ่ายทหารบก ซึ่งเป็นการจัดทัพรูปแบบใหม่เป็นการทำให้การทำงานของหน่วยทหารที่สังกัดอยู่ในกองทัพบกของประเทศอังกฤษสามารถทำงานได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีบทความเกี่ยวกับการทหารของต่างประเทศ เช่น บทความเรื่องปืนกลในกองทัพญี่ปุ่นของร้อยเอกชวน บทความเรื่องวิธีจัดการทหารของญี่ปุ่น และบทความเรื่องการทหารของประเทศบุลกาเรีย โดยทั้ง 2 บทความเป็นของร้อยเอกจำรัส เป็นต้น (อัจฉราพร กมุทพิสมัย, 2542: 65) บทความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความต้องการของทหารที่จะเปลี่ยนแปลงการทหารของประเทศสยามในเวลานั้นให้มีความทันสมัยเหมือนกับประเทศอื่นในยุโรป และบางประเทศในเอเชีย โดยเฉพาะญี่ปุ่น

หลังเหตุการณ์กบฏ ร.ศ.130 (พ.ศ.2453) ไม่พบว่ามีการเขียนบทความในเชิงสอดแทรกความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการทหารให้เป็นแบบประเทศอื่นมากเท่าใดนัก สะท้อนให้เห็นว่าทหารระมัดระวังที่จะแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการทหารของสยาม และส่งผลต่อรายวิชาทำให้โรงเรียนนายร้อยทหารบกต้องถอนวิชาการเมืองการปกครองที่

เคยสอนออกไปจากรายวิชาที่นักเรียนนายร้อยต้องศึกษาอันเนื่องมาจากทางกระทรวงกลาโหมมองวิชานี้จะส่งผลต่อความคิดของนักเรียนนายร้อย เพราะการปกครองของประเทศต่างๆ นั้นไม่เหมือนการปกครองของสยาม เพราะทหารส่วนหนึ่งต้องการเห็นความเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองให้เหมือนกับนานาอารยะประเทศ อย่างไรก็ตามบทความในยุทธโกษยังคงให้ความรู้ของทหารเป็นหลัก เช่น บทความเรื่อง *รายงานการศึกษาและการฝึกวิชาแพทย์ในสนาม* ของร้อยตรีชื่น ซึ่งตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ.2455 โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับการฝึกทหารของประเทศอังกฤษ ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ได้หากเกิดสงคราม หรือบทความเรื่อง *กฎว่าด้วยอำนาจการลงอาญาทหารบก และคำอธิบาย* ของสมเด็จฯ เจ้าฟ้าพิษณุโลกประชานาถ (สมเด็จฯ เจ้าฟ้าพิษณุโลกประชานาถ, 2454: 529 -549) โดยกฎดังกล่าวประกาศใช้ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน ร.ศ.131 โดยเนื้อหาของบทความกล่าวถึงบทลงโทษทหารที่กระทำผิดจากกบฏ ร.ศ.130 โดยทรงอธิบายกฎการลงโทษดังกล่าวเพิ่มเติมเพื่อให้ทหารมีความเข้าใจต่อกฎการลงโทษเพิ่มมากขึ้น

ความคิดของทหารในหนังสือยุทธโกษหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 หนังสือยุทธโกษได้มีการเปลี่ยนชื่อเป็น*หนังสือพิมพ์ทหารบก*[1] เนื่องจากทางกระทรวงกลาโหมไม่ต้องการให้มีการพิมพ์หนังสือหลายฉบับจึงได้ยุบหนังสือยุทธโกษ และเปลี่ยนมาเป็นหนังสือพิมพ์ทหารบกแทน นอกจากนี้คณะราษฎรได้พยายามใช้หนังสือพิมพ์ฉบับใหม่มาเป็นกระบอกเสียงของรัฐบาลในการปลูกฝังความคิดทางการเมืองให้แก่ทหารในกองทัพคือ ให้ทหารปกป้องรัฐธรรมนูญและสถาบันกษัตริย์ในคราวเดียวกัน ซึ่งเดิมทหารถูกสอนให้ปกป้องสถาบัน

[1] ต่อมาใน พ.ศ.2479 หนังสือได้เปลี่ยนมาเป็นหนังสือยุทธโกษเช่นเดิม

กษัตริย์เท่านั้น แต่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ทหารต้องปกป้องรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นอีกหน้าที่ซึ่งทหารพึงกระทำ อย่างไรก็ตามแม้บรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ทหารบกจะแถลงว่าการลงบทความในหนังสือพิมพ์ไม่มีความเกี่ยวข้องกับลัทธิทางการเมืองแบบใหม่ก็ตาม (หลวงรณสิทธิพิชัย, 2475: 3-4) แต่พบว่าหลายบทความที่ตีพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์ทหารบกมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการเมือง นอกจากนี้คณะราษฎรยังต้องการให้นายทหารส่งบทความลงตีพิมพ์เพื่อเผยแพร่ความรู้ต่าง ๆ เช่น บทบาทและหน้าที่ของทหารและกองทัพที่มีต่อการเมือง การปกครอง และยุทธวิธีทางทหาร เป็นต้น และการแสดงออกเกี่ยวกับความคิดเห็นทางการเมืองในหนังสือพิมพ์ทหารบกจะน้อยมากเมื่อเทียบกับการตีพิมพ์บทความลงในหนังสือยุทธโกษ เนื่องจากเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อทางการเมืองจึงทำให้ทหารแสดงออกเกี่ยวกับความคิดทางการเมืองน้อย เพราะทหารยังไม่มีความเข้าใจในระบอบการปกครองแบบใหม่เท่าใดนัก จึงทำให้ต้องมีการให้ความรู้เกี่ยวกับการปกครองในรูปแบบใหม่นี้ให้กับนายทหารในกองทัพผ่านหนังสือพิมพ์ทหารบก

จาก “ยุทธโกษ” สู่ “หนังสือพิมพ์ทหารบก”: การแสดงความคิดเห็นทางการเมืองของทหารภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475

หนังสือพิมพ์ทหารบกมีอายุ 4 ปี ตีพิมพ์ระหว่าง พ.ศ.2475 - 2479 ฉบับแรกออกจำหน่ายเมื่อวันที่ 28 กันยายน พ.ศ.2475 โดยจำหน่ายให้กับทหารในกองทัพ และประชาชนทั่วไปที่สนใจการทหารสามารถซื้อหนังสือดังกล่าวโดยที่ไม่ต้องขออนุญาตจากกระทรวงกลาโหมแต่อย่างใด เนื้อหาในหนังสือพิมพ์ดังกล่าวนอกจากจะมีบทความที่เกี่ยวข้องกับการทหารแล้วยังเพิ่มเรื่องเกี่ยวกับการปกครองในรูปแบบประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญเข้ามาในหนังสือพิมพ์ด้วย เพื่อให้นายทหารในกองทัพเข้าใจการปกครองในรูปแบบผ่านบทความในหนังสือพิมพ์ทหารบก ตัวอย่างบทความ เช่น *เรื่อง*

คำอธิบายธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ.2475 (หลวงพลพินัยการ, 2475: 52 – 58) อธิบายความหมายของธรรมนูญการปกครองและสาเหตุที่สยามได้มีธรรมนูญในการปกครอง ตอนหนึ่งผู้เขียนวิพากษ์วิจารณ์กษัตริย์บางพระองค์ในอดีตเกี่ยวกับการกดขี่ราษฎร และประพฤติตนไม่เหมาะสมตามหลักทศพิศราชธรรม แม้มีการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นก็ยังยึดตามธรรมเนียมเดิมโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะการปกครองให้ดีขึ้น กระทั่งก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 สถาบันกษัตริย์และคณะอภิรัฐมนตรีสภาก็ยังไม่มีความเข้าใจถึงสภาพความเป็นอยู่ของราษฎร และความต้องการของราษฎรส่วนมากเลยแม้แต่น้อย จนทำให้ราษฎรกลุ่มหนึ่งต้องลุกขึ้นทำการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยบทความดังกล่าวของหลวงพลพินัยการเป็นบทความต่อเนื่องและเป็นบทความที่ไม่ได้จบภายในฉบับเดียว แต่ทว่าบทความดังกล่าวกลับตีพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์ทหารบกแค่ฉบับเดียวเท่านั้น และทางบรรณาธิการได้มีการระงับบทความโดยไม่ทราบสาเหตุ (หลวงรณสิทธิพิชัย, 2475: 3-4) หากมองบริบทในเวลานั้น การวิพากษ์วิจารณ์สถาบันกษัตริย์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองอาจจะก่อให้เกิดความวุ่นวายจึงทำให้ทางบรรณาธิการระงับบทความ เพราะนายทหารส่วนหนึ่งยังคงมีความผูกพันกับสถาบันพระมหากษัตริย์อยู่ อาจทำให้เกิดความไม่พอใจได้

นอกจากนี้ยังมีบทความที่มีเนื้อหาในการยกย่องและเชิดชูรัฐธรรมนูญ เช่น บทความเรื่อง *เทิดรัฐธรรมนูญ* (สุตรจิต จารุศ์รนี, 2475: 2 -4) ที่มีเนื้อหาเชิดชูรัฐธรรมนูญของของสยาม และตระหนักว่ารัฐธรรมนูญคือของขวัญสำหรับประชาชนทุกคน โดยผู้เขียนได้แสดงความคิดเห็นว่าในฐานะคนไทยควรที่จะพิทักษ์และปกป้องรัฐธรรมนูญให้มีความยืนยงต่อไปและพร้อมที่จะเสียสละชีวิตเพื่อที่จะปกป้องรัฐธรรมนูญให้คงอยู่ต่อไปในอนาคต หรือบทความเรื่อง *ทหารรัฐธรรมนูญ* (หลวงสารานุประพันธ์, 2475: 142 – 155) เนื้อหาเน้นบทบาทและหน้าที่ของทหารในการปกป้อง

รัฐธรรมนูญ เพิ่มเติมจากการปกป้องชาติและพระมหากษัตริย์ หากมีผู้คิดที่จะทำลายรัฐธรรมนูญก็จะเท่ากับทำลายชาติและพระมหากษัตริย์อีกด้วย นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้แสดงความคิดเห็นอีกว่า การมีพรรคการเมืองจะทำให้เกิดความวุ่นวาย ทหารก็จะทำหน้าที่ในการปราบปราม บทความดังกล่าวได้แสดงความคิดเห็นออกมาอย่างชัดเจนในความต้องการที่จะให้ทหารทำหน้าที่ในการปกป้องรัฐธรรมนูญ และบทความเรื่อง *ทหารของชาติ* (ร.ร.ภ., 2475: 18 – 27) ได้แสดงความคิดเห็นในทิศทางเดียวกันกับบทความของหลวงสารานุประพันธ์ โดยระบุถึงความจำเป็นของการมีทหาร เพราะมีคนส่วนหนึ่งได้แสดงความเห็นว่าไม่ควรมีทหาร โดยอ้างเหตุผลว่า ทหารไม่มีความคิด มีทหารสิ้นเปลืองงบประมาณ และเปรียบทหารเหมือนแขกยาม เป็นต้น (ร.ร.ภ., 2476: 23-25) ซึ่งผู้เขียนมองว่าการมีทหารนั้นจะสามารถช่วยในการปกป้องชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ให้คงอยู่ต่อไป

นอกจากนี้ยังมีบทความของหลวงรณสิทธิพิชัย เรื่อง *ทหารกับการเมือง* (หลวงรณสิทธิพิชัย, 2476: 54 – 62) มีเนื้อหาเกี่ยวกับการที่ทหารเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง ซึ่งผู้เขียนมองว่า ทหารจำเป็นจะต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง เพราะทุกครั้งที่มีปัญหาทางการเมืองการที่จะรักษาความสงบได้ก็จะมีแต่กำลังทางทหารเท่านั้นที่จะกระทำได้ เพราะทหารมีหน้าที่ในการปกป้องชาติ เป็นทหารของชาติ ซึ่งเป็นหน้าที่หลักที่ทหารจะต้องพึงกระทำ ซึ่งผู้เขียนได้เน้นย้ำถึงคำว่าทหารของชาติ ว่า การเกิดเหตุการณ์กบฏบวรเดชในเดือนตุลาคม พ.ศ.2476 นั้น ไม่ใช่การกระทำของทหารในการปกป้องรัฐบาลใดรัฐบาลหนึ่ง แต่เป็นสิ่งที่ทหารพึงกระทำเพื่อป้องกันความสงบ และพึงให้ชาติได้ดำรงอยู่ เพราะทหารทำงานเพื่อชาติ และทหารไม่ได้เป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการต่อสู้กับฝ่ายตรงข้ามในครั้งนั้น ซึ่งบทความดังกล่าวนี้สะท้อนเห็นว่า ทหารในเวลานั้นมักถูกมองว่า เป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการต่อสู้กับฝ่ายตรงข้ามอยู่บ่อยครั้ง จนผู้เขียนคือหลวงรณสิทธิพิชัย ต้องเขียนบทความขึ้นมาเพื่ออธิบายถึงบทบาทหน้าที่ของทหารที่ทำ

เพื่อชาติ ไม่ได้ทำเพื่อรัฐบาลใดรัฐบาลหนึ่งเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีบทความที่เขียนในทำนองเดียวกันคือเรื่อง *การทหารกับการเมือง* (อัศวจารุ, 2476: 51–57) ได้แสดงความคิดเห็นทำนองเดียวกับหลวงรณสิทธิพิชัยว่า ผู้คนมักมองทหารว่าเป็นคนของรัฐบาลจากกรณีของการปราบกบฏบวรเดชใน พ.ศ. 2476 นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับทหารต้องเป็นนักการเมืองหรือไม่ โดยแสดงความคิดเห็นว่า ทหารอาจมีหน้าที่เป็นนักการเมืองด้วยหากมีความจำเป็น ซึ่งหมายความว่า ทหารจะทำการรัฐประหารเพื่อขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีและจัดตั้งรัฐบาลบริหารประเทศเสียเอง เพื่อยุติความวุ่นวาย (อัศวจารุ, 2476: 56)

นอกจากบทความของทหารที่เกี่ยวข้องกับการแสดงความคิดเห็นเรื่องรัฐธรรมนูญและการปกครองในรูปแบบประชาธิปไตยแล้ว ยังมีบทความที่เกี่ยวข้องกับการทหารอีกด้วย ซึ่งพบว่าบทความประเภทการทหารนั้นมีจำนวนมากกว่าบทความที่เกี่ยวข้องกับรัฐธรรมนูญและการปกครองในรูปแบบประชาธิปไตย ซึ่งตรงกับรูปแบบของหนังสือพิมพ์ทหารบกที่บรรณาธิการได้แถลงว่าต้องการให้หนังสือพิมพ์ฉบับนี้จะแสดงออกทางการเมืองให้น้อยกว่าหนังสือยุทธโกษ โดยบทความทางทหารที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ทหารบก เช่น เรื่อง *การป้องกันการต่อสู้เครื่องบิน* (พระยาทรงสุรเดช, 2475: 7 – 18) เนื้อหาของบทความเกี่ยวกับการใช้เครื่องบินในยามสงคราม บทความเรื่อง *การหัดทหารใหม่* (ขุนถนอมนิติเวชช์, 2475: 28 – 38) มีเนื้อหาเกี่ยวกับการฝึกทหารในการเดิน การเตรียมร่างกายตั้งแต่กล้ามเนื้อ และหัวใจเพื่อให้พร้อมกับการเป็นทหาร (ขุนถนอมนิติเวชช์, 2475: 30-31) และบทความเรื่อง *การศึกษาของนักเรียนนายร้อย* (ผู้อำนวยการหนังสือพิมพ์ทหารบก, 2476: 41 – 49) มีเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาของนักเรียนนายร้อย บทความดังกล่าวเป็นการโต้แย้งที่มีผู้กล่าวว่า การศึกษาของนักเรียนนายร้อยของไทยเป็นการศึกษาที่เน้นในเรื่องเกี่ยวกับตำรา เน้นการฝึกภาคสนามน้อยกว่าการศึกษาในห้องเรียน ผู้เขียน

ได้ยกประโยชน์ของรายวิชาต่าง ๆ ที่ศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบก เช่น การศึกษาวิชาทหารปืนใหญ่เพื่อให้นักเรียนนายร้อยมีความรู้เกี่ยวกับทหารปืนใหญ่ และสามารถมีความรู้ได้อย่างกว้างขวางทั้งในเรื่องปืนใหญ่และเรื่องทหารราบ การศึกษาวิชาประวัติศาสตร์การสงครามเพื่อให้นักเรียนนายร้อยมีความรู้ประกอบกับการสอนในหัวข้อวิชายุทธศิลป์ เป็นต้น (ผู้อำนวยการหนังสือพิมพ์ทหารบก, 2476: 44-45) ผู้เขียนได้แสดงความคิดเห็นลงท้ายว่านักเรียนนายร้อยของไทยมีการเรียนรู้ในทางปฏิบัติเป็นพื้นฐาน ส่วนการเรียนในตำรานั้นเป็นการเรียนเพื่อเตรียมความคิดที่จะนำไปสู่ทางปฏิบัติในอนาคต

บทความในหนังสือพิมพ์ทหารบกนอกจากนายทหารที่เป็นผู้เขียนแล้ว ยังมีบทความของนักเรียนนายร้อยตีพิมพ์อยู่หลายบทความ เช่น บทความเรื่อง *ขวัญของทหาร* (ประสิทธิ์ สุชีวะ, 2476: 21 – 23) เนื้อหาของบทความกล่าวถึงการสร้างขวัญและกำลังให้กับทหารทั้งในยามสงบและยามสงคราม หรือบทความเรื่อง *ชาติที่พร้อมรบ* (เจริญ วัฒนวงษ์ศิรี, 2476: 2 – 11) โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับการใช้กำลังในการป้องกันประเทศ และกำลังทางทหารที่จะต้องพร้อมรบตลอดเวลาทั้งในเวลาการรุกราน หรือการป้องกันตนเอง และบทความเรื่อง *สงครามอเมริกาญี่ปุ่น* (ไสว เกตุสุวรรณ, 2475: 24 – 31) เป็นบทความเปรียบเทียบกำลังอาวุธ และยุทธศาสตร์ระหว่างอเมริกาและญี่ปุ่นในมหาสมุทรแปซิฟิก และหากมีการประกาศสงคราม ผู้เขียนเห็นว่าทั้งญี่ปุ่นและอเมริกาต่างฝ่ายต่างมียุทธศาสตร์และยุทธวิธีที่แตกต่างกัน แต่เห็นว่าอเมริกาจะมีชัยชนะ (ไสว เกตุสุวรรณ, 2475: 30) เพราะอเมริกามีความเจริญทั้งอาวุธและการได้เปรียบทางยุทธศาสตร์ เป็นต้น บทความที่ยกตัวอย่างมานี้เป็นส่วนหนึ่งของบทความที่นักเรียนนายร้อยได้ตีพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์ทหารบก ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่านักเรียนนายร้อยมีความตื่นตัวที่จะนำเสนอความความรู้ทางทหารลงในหนังสือพิมพ์ทหารบก รวมถึงได้มีการแสดงความคิดเห็นของตนเองลงในบทความดังกล่าวด้วย

ความคิดของทหารในหนังสือยุทธโกษช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา (พ.ศ. 2484 – 2488)

การเข้าร่วมสงครามมหาเอเชียบูรพากับฝ่ายญี่ปุ่นของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ใน พ.ศ.2484 ซึ่งมีสาเหตุจากความต้องการดินแดนที่เคยเสียให้กับฝรั่งเศสและอังกฤษให้กลับคืนมาเป็นของไทย และการดำเนินนโยบายเชื่อผู้นำชาติพ้นภัยทำให้บทความที่ตีพิมพ์ลงในยุทธโกษมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความรักชาติ และการปลุกใจ รวมถึงเนื้อหาที่เกี่ยวกับการทหาร ยุทธวิธีทางการรบ ข่าวการรบต่าง ๆ และข่าวทั่วไป เป็นต้น ตัวอย่างบทความในช่วงนี้ได้แก่ บทความเรื่อง *กรณีพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส* (พโยม จุลานนท์, 2484: 19 – 41) โดยเนื้อหาของบทความมีลักษณะในเชิงชาตินิยมที่กล่าวถึงความเหมาะสมที่ไทยจะเป็นผู้ครอบครองดินแดนอินโดจีนของฝรั่งเศส ซึ่งผู้เขียนได้ยกลักษณะร่วมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และชาติพันธุ์ว่าดินแดนเหล่านี้เป็นของไทยโดยแท้จริง แม้จะอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสก็ตาม ซึ่งการนำเสนอบทความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงสถานการณ์ทางการเมือง กรณีไทยและฝรั่งเศสเกิดข้อพิพาทเกี่ยวกับการเรียกร้องดินแดนของลาวและเขมรคืนจากฝรั่งเศส จนสุดท้ายไทยได้ปกครองดินแดนดังกล่าวและจัดตั้งเป็นจังหวัดใหม่ขึ้น 4 จังหวัด คือจังหวัดนครจัมปาศักดิ์ จังหวัดล้านช้าง จังหวัดพิบูลสงครามและจังหวัดพระตะบอง อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงความคิดของทหารในเชิงชาตินิยมเกี่ยวกับการเสียดินแดนของไทยให้กับฝรั่งเศส เพราะทหารมองว่าการเสียดินแดนดังกล่าวเป็นเพราะฝรั่งเศสใช้กลอุบายในการช่วงชิงดินแดนไปครอบครองอย่างไม่เป็นธรรม นอกจากนี้ยังมีบทความทางทหารที่ตีพิมพ์ในช่วงสงคราม เช่น บทความเรื่อง *เครื่องบินดำทิ้งระเบิด* (สมบูรณ์ วิริยศิริ, 2484: 41 – 46) ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการใช้เครื่องบินรบเพื่อทิ้งระเบิดในช่วงของสงคราม บทความเรื่อง *สงคราม หรือสันติภาพ* (ฟื้น ริทธาคนี, 2485: 65 – 72) เป็นบทความที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเกิดสงครามในแต่ละครั้งจะส่งผล

กระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของประเทศที่เป็นชนวนของสงคราม นอกจากนี้ ยังกล่าวถึงหน้าที่ของคนไทยในช่วงของสงคราม ซึ่งผู้เขียนได้แสดงความคิดเห็นว่าให้ประชาชนมั่นใจรัฐบาล และทหารซึ่งมีความเตรียมพร้อมรับมือกับสถานการณ์ในช่วงของสงครามได้ เป็นต้น (ฟื้น ริทธาคนี, 2485: 71)

นอกจากนี้ ยังมีบทความในเชิงปลุกใจอีกหลายบทความเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายชาตินิยมของรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งหลังจากมีการประกาศรัฐนิยมทั้ง 12 ประการ พบว่ามีบทความที่เกี่ยวข้องกับการเชิดชูชาติ การยกย่องนโยบายรัฐนิยม และการยกย่องผู้นำอยู่หลายบทความ เช่น บทความเรื่อง *รักชาติต้องสร้างชาติ* (แสวง ทัพภะสุด, 2484: 45 – 51) ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเคารพบูชาชาติ และการปฏิบัติตามนโยบายรัฐนิยมทั้ง 12 ฉบับ อันเป็นลัทธิชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นอกจากนี้ ทัศนคติของประชาชนที่มีต่อทหารเริ่มเปลี่ยนแปลงไปประชาชนได้หันมาสนับสนุนเงินบำรุงการทหารเพิ่มมากขึ้นภายหลังจากกรณีพิพาทอินโดจีนกับฝรั่งเศส (แสวง ทัพภะสุด, 2484: 48-49) เพราะประชาชนเริ่มมีความเชื่อมั่นต่อสถาบันทหารว่าจะสามารถนำพาประเทศให้สามารถเจริญรุ่งเรืองได้ อีกทั้งการได้ดินแดนคืนจากฝรั่งเศสประชาชนยิ่งเชื่อมั่นไปอีกว่าจะสามารถได้ดินแดนอื่นกลับคืนมาได้อีกเช่นกันหลังเคยสูญเสียให้กับมหาอำนาจเมื่อครั้งอดีตที่ผ่านมา นอกจากนี้ยังมีบทความเรื่อง *แนวหลัง* (อุดม พุทธิเกษตริน, 2484: 47 – 64) ผู้เขียนได้ให้ความหมายว่าแนวหลังคือพลเมืองทุกคน ที่ไม่ใช่ทหาร และหน้าที่ของแนวหลังในช่วงของสงครามคือการเป็นขวัญกำลังใจให้กับทหารซึ่งเข้าไปรบในแนวหน้า และการปฏิบัติตัวในยามสงครามซึ่งอาจเกิดปัญหาเกี่ยวกับการขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภคและบางสิ่งอาจมีราคาสูง ซึ่งผู้เขียนได้เสนอว่า ควรให้ความสำคัญกับของอุปโภคบริโภคกับทหารเป็นอับดับแรก เพราะพวกเขาเหล่านี้คือผู้ที่ออกรบและในฐานะแนวหลังควรเสียสละสิ่งเหล่านี้ให้กับบรรดาทหารเสียก่อน

ซึ่งถือเป็นหน้าที่ของพลเมืองที่สามารถปฏิบัติได้โดยที่ไม่ต้องออกรบ และบทความปลุกใจอีกบทหนึ่งคือ *ความสามัคคีคือกำลังไหย่ของชาติ* (ชานชานไช้จักร, 2484: 45 – 49) เนื้อหาของบทความกล่าวถึงการสร้างความสามัคคีโดยอาศัยหลักการสร้างความสามัคคี 7 ประการ คือ ความซื่อสัตย์ การปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง ความอดทน การระลึกถึงพรหมวิหาร 4 ประการ การให้อภัยต่อกัน การสำนึกผิด และการมีสัมมาคารวะ ซึ่งการสร้างความสามัคคีทั้ง 7 ประการนั้นเป็นสิ่งที่คนในชาติจะต้องพึงกระทำเพื่อให้เกิดความสามัคคีในช่วงที่ประเทศเกิดสงคราม โดยบทความที่ยกตัวอย่างมานั้น เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิดของทหารที่เกิดขึ้นในช่วงของสงครามเกี่ยวกับการพยายามสร้างความสามัคคีและปลุกใจคนในชาติให้สามารถนำพาประเทศฝ่าวิกฤตของสงครามไปให้ได้ บทความที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่ามีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประชาชนเนื่องจากประชาชนหันมาอ่านหนังสือยุทธโกษเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ในพ.ศ.2485 หนังสือยุทธโกษต้องยุติลงชั่วคราว เนื่องจากสถานการณ์สงคราม และกลับมาพิมพ์จำหน่ายอีกครั้งใน พ.ศ.2489

ดังนั้น การตีพิมพ์บทความลงในหนังสือพิมพ์ยุทธโกษช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา จึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิดของทหารควบคู่ไปกับบริบททางการเมืองของไทยในช่วงเวลานั้นซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับ การทหาร ความรักชาติ และการปลุกใจในช่วงสภาวะของสงคราม ซึ่งทหารมองว่าการเชื่อผู้นำจะสามารถนำพาประเทศชาติให้สามารถพ้นวิกฤตต่าง ๆ ได้ และประชาชนจะเป็นส่วนสำคัญที่จะสามารถส่งเสริมให้ชาติมีความเข้มแข็งได้ นอกจากนี้ ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ยังพบว่าประชาชนทั่วไปส่งบทความมาตีพิมพ์ อาจเพราะบทความที่ลงในยุทธโกษมีเนื้อหาในทางปลุกใจเป็นส่วนใหญ่ และกองทัพก็อนุญาตให้ประชาชนอ่านหรือส่งบทความลงยุทธโกษได้

ความคิดของทหารในหนังสือยุทธโกษภายหลังสงครามมหาเอเชียบูรพา – พ.ศ.2500

เมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพาสิ้นสุดลง สถานการณ์ทางการเมืองได้คุกรุ่นขึ้นอีกครั้ง ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ.2490 ทำให้ทหารกลับมามีอำนาจนับจากการลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม หลังสภาไม่อนุมัติ “พระราชกำหนดระเบียบบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พุทธศักราช 2487” และ“พระราชกำหนดพุทธบุรีมณฑล พุทธศักราช 2487” เพื่อให้จังหวัดสระบุรีเป็นเมืองแห่งศาสนาและเขตปลอดทหาร หลังจากนั้นเป็นช่วงที่พลเรือนได้ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี ระหว่าง พ.ศ.2488-2490 แต่เป็นช่วงระยะเวลาสั้นๆ เท่านั้น แต่การรัฐประหารใน พ.ศ.2490 ทำให้ทหารกลับเข้ามามีบทบาทและอำนาจทางการเมืองอีกครั้ง และครองอำนาจมาอย่างยาวนานจนถึง 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 อำนาจของทหารจึงได้สิ้นสุดลงอีกครั้ง

หลังจากยุทธโกษได้ยุติไปในช่วงสงคราม และกลับมาตีพิมพ์อีกครั้งใน พ.ศ.2489 พบว่าบทความที่ตีพิมพ์ลงในหนังสือ มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับควันหลงหลังสงครามสิ้นสุดลง เช่น บทความเรื่อง *ข้อคิดหลังสงคราม* (ส.สรานุชิต, 2490: 13 – 39) ซึ่งผู้เขียนได้เขียนถึงผลกระทบหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการทหาร หรือบทความเรื่อง *ความเป็นกลาง* (ประหยัด อจลภูมิ , 2489: 59 – 67) ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการวางตัวเป็นกลางของประเทศต่าง ๆ ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และบทความเรื่อง *ทำไม...นอร์มังดี* (วัลลภ โรจนวิสุทธิ์, 2490: 31 – 46) เป็นต้น

หลังรัฐประหาร พ.ศ.2490 บทความที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการขึ้นมาบริหารประเทศอีกครั้งของทหารมีมากขึ้น เช่น บทความเรื่อง *รัฐสภากับการทหาร* (พโยม จุลานนท์, 2491: 124 – 131) มีเนื้อหาเกี่ยวกับการขึ้นมาบริหารงานของคณะรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ซึ่งมีคณะรัฐประหารควบคุม

อยู่อีกระดับหนึ่งโดยนายควงพยายามที่จะเสนอรัฐสภาในการห้ามทหารเข้ามามีบทบาททางการเมือง โดยคณะรัฐประหารไม่เห็นด้วยกับการเสนอต่อรัฐสภาในประเด็นดังกล่าว ซึ่งทำให้ในเวลาต่อมานายควงถูกบังคับให้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามได้กลับขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง

นอกจากนี้ยังมีบทความเรื่อง *สัญลักษณ์ของนักการเมือง* (เปรมชัย วิตตะ, 2492: 87 – 90) ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการที่ทหารเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง โดยผู้เขียนได้ยกเหตุการณ์ในขณะที่ตนเองเป็นนักเรียนนายร้อยซึ่งอยู่ในช่วงเวลาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ในโรงเรียนนายร้อยทหารบกจะมีการสอนไม่ให้ทหารเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง ซึ่งหากทหารเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองแล้วจะทำให้เกิดการแตกแยกกันทั้งในเรื่องของความคิดเห็นและอุดมการณ์ทางการเมือง นอกจากนี้การเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมืองของทหารยังทำให้วินัยของทหารหย่อนยานอีกด้วย (เปรมชัย วิตตะ, 2492: 87-90 อ้างถึงใน ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2548: 340) ซึ่งงานเขียนของร้อยเอกเปรมชัย วิตตะสะท้อนให้เห็นว่า ในโรงเรียนนายร้อยทหารบกนั้นมีการสอนให้นักเรียนนายร้อยไม่ให้ไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง แต่เมื่อจบการศึกษาแล้วนายทหารเหล่านี้กลับไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2548: 340) เนื่องจากทหารตระหนักว่า ตนเองมีหน้าที่ในการปกป้องผลประโยชน์ของประชาชนและของชาติ ซึ่งทำให้ทหารมองว่า หากการกระทำใดๆ ของรัฐบาล ทำให้เกิดปัญหาทำให้ทหารในฐานะของของผู้ที่ทำหน้าที่ในการปกป้องประเทศจำเป็นที่จะต้องเข้ามาทำหน้ารักษาผลประโยชน์ดังกล่าวโดยการทำรัฐประหาร เพื่อเข้าควบคุมสถานการณ์ทางการเมืองให้อยู่ในความสงบและขึ้นมาจัดตั้งรัฐบาลขึ้นมาบริหารงานด้วยตนเอง

นอกจากนี้ ร้อยเอกเปรมชัยยังได้มีการเขียนบทความเรื่อง *รักชาติจะดีอย่างไร* (เปรมชัย วิตตะ, 2492: 97 - 82) โดยเนื้อหาของบทความนั้นได้

กล่าวถึงการรักชาติที่เปรียบดังเงาตามตัวที่ติดตัวทุกคนมาตั้งแต่เกิด และการเกิดลัทธิชาตินิยมในสมัยที่ผ่านมาเป็นสิ่งที่มักถูกตำหนิจากประชาชนอยู่เสมอ ซึ่งผู้เขียนมองว่าลัทธิชาตินิยมที่เกิดขึ้นนั้นเป็นสิ่งควรเห็นใจ และเป็นสิ่งที่ทำให้ไทยรอดพ้นจากการถูกกดขี่ได้ (เปรมชัย วิตตะ, 2492: 80) นอกจากนี้ยังมีบทความของร้อยเอกเปรมชัยอีกเรื่องคือ *เหตุใดไทยจึงจน* (เปรมชัย วิตตะ, 2492: 77 - 81) โดยบทความดังกล่าวเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ชาวจีน และต่างด้าวอย่างรุนแรง ซึ่งเป็นสาเหตุของความยากจน อีกทั้งคนเหล่านี้ยังอยู่ในทุก ๆ ที่ประเทศไทย โดยผู้เขียนมองว่าการเข้ามาของคนเหล่านั้นจะทำให้คนไทยและลูกหลานในอนาคตเกิดความยากจน ซึ่งผู้เขียนได้มีการปลุกปั่นผ่านบทความดังกล่าวว่า “ถึงเวลาแล้วหรือยัง? ที่วิญญาณแห่งความรักชาติของนักสู้แห่งบรรพบุรุษไทยจะได้ปลุกเราตื่น และลุกขึ้นพร้อมๆ กัน” (เปรมชัย วิตตะ, 2492: 79) ซึ่งข้อความดังกล่าวมีเนื้อหาในเชิงรักชาติ และพยายามปลุกปั่นให้คนไทยเกิดความรังเกียจชาวจีนและคนต่างด้าวที่เข้ามายังประเทศไทย อย่างไรก็ตาม หากมองตามบริบทในเวลานั้นแล้ว ร้อยเอกเปรมชัยคือ นายทหารที่ศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบกในช่วงของสงครามมหาเอเชียบูรพา ที่มีการสอนเกี่ยวกับความรักชาติ ทำให้บทความของร้อยเอกเปรมชัยจึงเกี่ยวกับความรักชาติและแสดงให้เห็นถึงภายคุกคามของคนจีนและชาวต่างด้าวที่เข้ามาแย่งงานของคนไทย

บทความที่มีเนื้อหาทางการเมืองในหนังสือยุทธโกษที่มีจำนวนมากขึ้นทำให้เมื่อ พ.ศ.2490 ได้มีผู้วิจารณ์ หนังสือยุทธโกษว่า มีเนื้อหาเป็นไปในเชิงการเมืองมากกว่าการนำเสนอความรู้ทางทหาร จึงทำให้บรรณาธิการต้องออกถ้อยแถลง โดยยืนยันว่า แม้ทหารจะถูกห้ามในการเป็นสมาชิกพรรคการเมือง หรือทำการช่วยเหลือพรรคการเมือง แต่ทหารไม่ได้ถูกห้ามในการแสดงออกทางความคิดเห็นทางการเมืองแต่อย่างใด (บรรณาธิการ, 2490: 97-98) จึงทำให้การแสดงออกทางการเมืองของทหารในหนังสือยุทธโกษเป็นสิ่งที่พึงกระทำได้ อย่างไรก็ตาม แม้หนังสือจะถูกวิจารณ์เช่นไร แต่ทหารเป็น

จำนวนมากก็ยังคงส่งบทความที่เกี่ยวข้องการเมืองลงตีพิมพ์ในวารสาร อีกหลายเรื่อง เช่น *พลเมืองทหาร* (วัฒนา พยัฆนิธิ, 2492: 17 -22) ได้ให้นิยามของพลเมืองทหารไว้ว่า พลเมืองในชาติมีหน้าที่ในการป้องกันประเทศชาติ และให้มองว่ากองทัพที่เราเห็นอยู่นั้นคือ โรงเรียนสำหรับฝึกให้รู้จักการปกป้องชาติ (วัฒนา พยัฆนิธิ, 2492: 20-21) หรือ บทความเรื่อง*หลักประจำใจสำหรับนักประชาธิปไตย* (พระยาอานุภาพไตรภพ, 2492: 69 – 76) ซึ่งได้กล่าวถึงหลักประจำใจของนักประชาธิปไตยไว้ 7 ประการ ได้แก่ การเคารพความคิดเห็นส่วนมาก การใฝ่ใจสามัคคี การเสียสละ การรักษาระเบียบวินัย การรู้แพ้รู้ชนะ มีศีลธรรม และการรู้จักรักษาสิทธิและหน้าที่ของคนไทยตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งผู้เขียนมองว่า การรักษาหลักดังกล่าวจะสามารถจรรโลงประเทศชาติให้สามารถอยู่มั่งคงและถาวรได้ (พระยาอานุภาพไตรภพ, 2492: 76) เป็นต้น ซึ่งบทความที่ยกตัวอย่างมานี้เป็นการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองให้ทหารรู้จักหน้าที่ของตนคือการปกป้องชาติไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง นอกจากนี้ยังมีความที่เกี่ยวข้องกับการทหาร เช่น *วินัย เกียรติ กล้าหาญ สุจริต รักชาติ* (จุลรถ, 2492: 71 – 80) และบทความเรื่อง *ใครชนะในสงครามเกาหลี* (เกษม โชติดิลก, 2496: 15 – 26) เป็นต้น ซึ่งบทความที่ยกตัวอย่างมานี้เป็นส่วนหนึ่งของบทความที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการทหาร ซึ่งทหารได้นำเสนอความคิดผ่านหนังสือยุทธโกษ

การแสดงออกทางการเมืองของทหารในช่วงทศวรรษที่ 2490 - 2500 เป็นช่วงเวลาที่ทหารจำนวนมากตระหนักถึงการถูกคุกคามจากคอมมิวนิสต์ในช่วงหลังสงครามเย็นเป็นต้นมา ทหารเริ่มมีงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับการปกครองของคอมมิวนิสต์ และการทหารของสหรัฐเข้ามาตีพิมพ์ลงในหนังสือยุทธโกษเป็นจำนวนมาก เช่น บทความเรื่อง *คนอพยพหลบภัย และพลัดถิ่น* (พระยาอภัยสงคราม, 2499: 15 – 18) มีเนื้อหาเกี่ยวกับการโจมตีลาวโดยกองทัพคอมมิวนิสต์ของโฮจิมินทร์จนทำให้ประชาชนต้องอพยพนี้ภัยสงครามเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก

บทความเรื่อง *กำลังสำรองกองหนุนของกองทัพสหรัฐอเมริกา* (พนม โชติพิมาย, 2499: 11 – 24) โดยเนื้อหาของบทความกล่าวถึงการจัดตั้งกำลังพลสำรองของกองทัพสหรัฐ และนำรูปแบบของการจัดตั้งดังกล่าวมาใช้กับกองทัพบกของไทย และบทความเรื่อง*ยุทธวิถีของโซเวียต* (ประยูร พุทกาญจนกุล, 2499: 61 – 86) เป็นต้น บทความดังกล่าวที่ยกตัวอย่างมานี้เป็นบทความส่วนหนึ่งที่นายทหารในกองทัพเขียนลงในหนังสือยุทธโกษ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าทหารในกองทัพมีการตื่นตัวต่อการทหารของทั้งประเทศในโลกเสรีนิยม และคอมมิวนิสต์ เพื่อนำความคิดในการจัดรูปแบบกองทัพ หรือ ยุทธวิธีการรบของประเทศเหล่านำมาปรับใช้กับประเทศไทยในอนาคต

อย่างไรก็ตาม พ.ศ.2500 ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองขึ้นอีกครั้ง ภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ที่ได้ทำการรัฐประหารรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และเป็นจุดเริ่มต้นการปกครองแบบเผด็จการทางทหารนับแต่นั้นเป็นต้นมา โดยเนื้อหาในยุทธโกษนั้นบทความโดยส่วนใหญ่ยังคงให้ความสำคัญกับการทหารและยุทธวิธีทางทหารมากกว่าด้านอื่นๆ รวมถึงการให้ความสนใจกับการสงครามในต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสหรัฐเมริกาซึ่งไทยได้รับความช่วยเหลือด้านอาวุธยุทโธปกรณ์ และการฝึกในกองทัพ (กนกวลี ชูชัยยะ, 2528: 131) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ความคิดของทหารที่แสดงผ่านงานเขียนในยุทธโกษนั้นจะสอดคล้องกับบริบททางการทหารคือการให้ความร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาในช่วงสงครามเย็น

บทสรุป

หนังสือยุทธโกษ เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ทางทหารของกองทัพบกที่ทหารจะส่งบทความลงตีพิมพ์ในหนังสือเป็นจำนวนมาก ช่วงแรกคือในสมัยรัชกาลที่ 5 – รัชกาลที่ 6 เนื้อหาของยุทธโกษจะให้ความรู้เกี่ยวการทหารสมัยใหม่ตามแบบตะวันและการปรับปรุงกองทัพของสยาม เป็นต้น ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 เนื้อหาของยุทธโกษจะสะท้อนความคิด

ของทหารเกี่ยวกับการปกป้องรัฐธรรมนูญ ซึ่งแต่เดิมทหารจะปกป้องสถาบันกษัตริย์เท่านั้น รวมถึงการให้ความรู้เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญด้วย ต่อมาในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา ทหารจะนำเสนอความคิดเกี่ยวกับความรักชาติและการปลุกใจ เพื่อให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นต่อสถาบันของทหารในช่วงของสงคราม และช่วงสุดท้ายคือช่วงหลังสงครามมหาเอเชียบูรพาจนถึง พ.ศ. 2500 ทหารจะมีการนำเสนอความคิดเกี่ยวกับการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองของทหาร ภัยคอมมิวนิสต์ และการทหารของประเทศคอมมิวนิสต์และเสรีนิยม เป็นต้น ดังนั้น งานเขียนในหนังสือยุทธโกษจึงเป็นภาพที่สะท้อนความคิดของทหารในช่วงเวลาต่างได้อย่างชัดเจน แม้งานเขียนในหนังสือยุทธโกษจะสะท้อนความคิดของทหารเพียงส่วนหนึ่งของกองทัพก็ตาม กระนั้นงานเขียนในยุทธโกษก็แสดงให้เห็นว่า ทหารส่วนน้อยเหล่านี้มีความคิดต่อเหตุการณ์ทางการเมืองไปในทิศทางใด

เอกสารอ้างอิง

กนกวลี ชูชัยยะ. (2558). *พัฒนาการทางความคิดของกลุ่มทหารอาชีพ พ.ศ.2475 – 2524*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เกษม โชติดิลก, พลตรี. (2494, พฤศจิกายน). ใครชนะในสงครามเกาหลี. *ยุทธโกษ,* 59, 15-26.

ขุนถนอมนิติเวชช์, ร้อยโท. (2475, ตุลาคม). การหัดทหารใหม่. *หนังสือพิมพ์ทหารบก,* 2, 28-38.

จุลรถ. (2492, ธันวาคม). วินัย เกียรติ กล้าหาญ สุจริต รักชาติ. *ยุทธโกษ,* 57, 71-80.

เจริญ วัฒนวงษ์ศิรี, นักเรียนนายร้อย. (2476, มกราคม). ชาติที่พร้อมรบ. *หนังสือพิมพ์ทหารบก,* 8, 2-11.

แจ้งความหนังสือพิมพ์ยุทธโกษ. (2435, กันยายน). *ยุทธโกษ,* 1, 2-3.

ชาน ชานไช้จักร, เรือเอก. (2484, มกราคม). ความสามัคคีคือกำลังไหย่ของชาติ. *ยุทธโกษ,* 45-49.

ชื่น, ร้อยตรี. (2455, เมษายน). รายงานการศึกษาและการฝึกวิชาแพทย์ในสนาม. *ยุทธโกษ,* 20, 376-392.

เต็ก, ว่าที่ร้อยตรี. (2450, กันยายน). การสงครามญี่ปุ่นและรัสเซีย ซึ่งได้ทำมาแล้วต่อกันเมื่อเร็วๆนี้. ยุทธโกษ, 16, 45-50.

_____. (2450, พฤศจิกายน). ข่าวเปรียบเทียบทหารญี่ปุ่นรัสเซีย. *ยุทธโกษ,* 16, 193-204.

ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. (2548). *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ*, แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์, หม่อมราชวงศ์ประกายทอง สิริสุข และธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิตำรา-สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

บรรณาธิการแถลง. (2490, ธันวาคม). *ยุทธโกษ,* 54, 97-99.

ปิยนาถ บุญนาค. (2550). *ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ (ตั้งแต่การทำสนธิสัญญาบาวริงถึง เหตุการณ์14 ตุลาคม พ.ศ.2516).* กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประยูร พุทกาญจนกุล, พันโท. (2499, เมษายน). ยุทธวิถีของโซเวียต. *ยุทธโกษ,* 64, 61-86.

ประสิทธิ์ สุชีวะ, นักเรียนนายร้อย. (2476, มกราคม). ขวัญของทหาร. *หนังสือพิมพ์ทหารบก,* 8, 21-23.

ประหยัด อจลภูมิ, พลตรี. (2489, ธันวาคม). ความเป็นกลาง. *ยุทธโกษ,* 52, 59-67.

เปรมชัย วิตตะ, ร้อยเอก. (2492, มิถุนายน). สัญลักษณ์ของนักการเมือง. *ยุทธโกษ,* 57, 87-90.

_____. (2492, ตุลาคม). เหตุใดไทยจึงจน. *ยุทธโกษ*, 57, 77-81.

_____. (2492, พฤศจิกายน). รักชาติจะดีอย่างไร. *ยุทธโกษ,* 57, 97-82.

ผิน, ร้อยโท. (2450, มีนาคม). กองทัพบกอังกฤษในปัจจุบัน. *ยุทธโกษ,* 16, 619-625.

ผู้อำนวยการหนังสือพิมพ์ทหารบก. (2476, มีนาคม). การศึกษาของนักเรียนนายร้อย. *หนังสือพิมพ์ทหารบก,* 13, 41-49.

พนม โชติพิมาย, พลจัตวา. (2499, พฤศจิกายน). กำลังสำรองกองหนุนกองทัพบกสหรัฐ. *ยุทธโกษ,* 63, 11-24.

พระยาทรงสุรเดช. (2475, กันยายน). การป้องกันการต่อสู้เครื่องบิน. *หนังสือพิมพ์ทหารบก,* 1, 7-18.

พระยาสีหราชเดโช, พลตรี. (2435, พฤศจิกายน). คำนำว่าด้วยลักษณะการทหารในยุโรป. *ยุทธโกษ,* 1, 67-68.

พระยาอภัยสงคราม, พลเอก. (2499, พฤศจิกายน). คนอพยพ,หลบภัยและพลัดถิ่น. *ยุทธโกษ,* 62, 15–18.

พระยาอานุภาพไตรภพ, พลตรี. (2492, พฤศจิกายน). หลักประจำใจสำหรับนักประชาธิปไตย. *ยุทธโกษ,* 57, 69-76.

พโยม จุลานนท์, พันตรี. (2484, ธันวาคม). กรณีพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส. *ยุทธโกษ,* 50, 19-41.

_____. (2491, เมษายน). รัฐสภากับการทหาร. *ยุทธโกษ,* 52, 124-131.

ฟื้น ริทธาคนี, นาวาเอก. (2485, มกราคม). สงคราม หรือสันติภาพ. *ยุทธโกษ,* 50, 65-72.

ภารดี มหาขันธ์. (2518). *การปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.* (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

เยรินี, ร้อยเอก. (2436, กรกฎาคม). คำนำว่าด้วยคำนำว่าด้วยวิธียุทธศึกษา. *ยุทธโกษ,* 1, 67-78.

ร.ร.ภ. (2476, กรกฎาคม). ทหารของชาติ. *หนังสือพิมพ์ทหารบก,* 40, 18- 27.

วัฒนา พยัฆนิธิ, ร้อยเอก. (2492, มิถุนายน). พลเมืองทหาร. *ยุทธโกษ,* 57, 17-22.

วาด, ร้อยเอก. (2450, กันยายน). การเปลี่ยนแปลงทหารบกในประเทศจีน. *ยุทธโกษ,* 16, 34-44.

วัลลภ โรจนวิสุทธิ์, พันตรี. (2490, กุมภาพันธ์). ทำไม...นอร์มังดี. *ยุทธโกษ,* 52, 31-46.

สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2516). *พระประวัติจอมพลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช.* กรุงเทพฯ: กรมยุทธศึกษาทหารบก.

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าพิษณุโลกประชานาถ. (2450, พฤศจิกายน). แก้ความเข้าใจผิดที่คลาดเคลื่อนในข่าวเปรียบเทียบทหารญี่ปุ่นกับรูเซีย. *ยุทธโกษ,* 16, 416-428.

_____. (2452, กุมภาพันธ์). คำแนะนำในการประลองยุทธ์กองผสม. *ยุทธโกษ,* 18, 499-590.

_____. (2452, สิงหาคม). พงษาวดารความเปลี่ยนแปลงในวิธีการทำสงคราม. *ยุทธโกษ,* 17, 937-958.

_____. (2454, มิถุนายน). กฎว่าด้วยอำนาจการลงอาญาทหารบกและคำอธิบาย. *ยุทธโกษ,* 20, 529-549.

สมบูรณ์ วิริยสิริ, นักเรียนเท็ฆนิค. (2484, กุมภาพันธ์). เครื่องบินดำทิ้งระเบิด. *ยุทธโกษ,* 50, 41-46.

สุตรจิต จารุศ์รนี, ร้อยโท. (2475). เทิดรัฐธรรมนูญ (ฉบับพิเศษฉลองรัฐธรรมนูญ). *หนังสือพิมพ์ทหารบก,* 2-4.

ไสว เกตุสุวรรณ, นักเรียนนายร้อย. (2475, ธันวาคม). สงครามอเมริกาญี่ปุ่น. *หนังสือพิมพ์ทหารบก,* 11, 24-31.

ส.สรานุชิต, พลตรี. (2490, กรกฎาคม). ข้อคิดหลังสงคราม. *ยุทธโกษ,* 52, 13-39.

แสวง ทัพภะสุด, พันตรี. (2484, พฤศจิกายน). รักชาติต้องสร้างชาติ. *ยุทธโกษ,* 50, 45-51.

หลง ใส่ลายสือ. (2548, พฤษภาคม). พระสยามเทวาธิราชปางประทับนั่งฝีมือใคร?. *ศิลปวัฒนธรรม,* 307, 24-27.

หลวงประสิทธิราชศักดิ์, ร้อยเอก. (2435, พฤศจิกายน). คำนำว่าด้วยการธรรมเนียมทหารประเทศเยอรมัน.*ยุทธโกษ,* 1, 51-52.

_____. (2436, พฤษภาคม). คำนำว่าด้วยความเสียดาย. *ยุทธโกษ,* 1, 290- 291.

หลวงพลพินัยการ, พันตรี. (2475, ตุลาคม). คำอธิบายธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ.2475. *หนังสือพิมพ์ทหารบก,* 2, 52- 58.

หลวงรณสิทธิพิชัย, ร้อยเอก. (2475, พฤศจิกายน). ถ้อยแถลง. *หนังสือพิมพ์ทหารบก,* 1, 1-7.

_____. (2476, ธันวาคม). ทหารกับการเมือง. *หนังสือพิมพ์ทหารบก,* 6, 54-62.

หลวงสารานุประพันธ์, พันตรี. (2475). ทหารรัฐธรรมนูญ (ฉบับพิเศษฉลองรัฐธรรมนูญ). *หนังสือพิมพ์ทหารบก,* 142-155.

อัจฉราพร กมุทพิสมัย. (2542). *กบฏ ร.ศ.130 กบฏเพื่อแนวคิดประชาธิปไตยแนวคิดทหารใหม่.* กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิชาการ.

อัศวจารุ. (2476, กุมภาพันธ์). การทหารกับการเมือง. *หนังสือพิมพ์ทหารบก,* 2, 51-57.

อุดม พุทธิเกษตริน, พันตรี. (2482, พฤศจิกายน). แนวหลัง. *ยุทธโกษ*, 50, 47-64.

แนวคิดเรื่องตัวตนที่รู้คิดและกระบวนการสร้างตัวตนของมิเชล ฟูโกต์
Foucault's Concept of Subjectivity and the Process of Subjectification

เบญจวรรณ อุปัชฌาย์*

บทคัดย่อ

การศึกษาความเป็นตัวตนที่รู้คิดตามแนวทางของ มิเชล ฟูโกต์ เป็นความพยายามที่จะทลายข้อจำกัดของศาสตร์ที่ว่าด้วยมนุษย์ในยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา ซึ่งเดิมเคยถูกตีกรอบจากญาณวิทยาในการศึกษามนุษย์ที่ถูกหยิบยกมาจากการสร้างความรู้เชิงประจักษ์เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ที่มองเห็นและจับต้องได้ ผสมผสานเข้ากับวิธีคิดของการสร้างความหมาย ตามหลักคิดของความเป็นเหตุเป็นผลเชิงปรัชญาที่ให้ความสำคัญกับโครงสร้างและความตระหนักรู้ของมนุษย์กับภาพปรากฏที่มนุษย์รับรู้ จากรูปแบบของการวิเคราะห์เชิงปรัชญาที่หลากหลายดังกล่าว ก่อให้เกิดความคลุมเครือในการก่อตัวของความรู้ในศาสตร์ว่าด้วยมนุษย์ ฟูโกต์นำเสนอแนวคิดใหม่ของการศึกษาศาสตร์ว่าด้วยมนุษย์ จากการก่อตัวทางวาทกรรมและความสัมพันธ์ของถ้อยแถลงอันเป็นวิธีการสร้างความรู้แบบโบราณคดี ร่วมกับการสืบสาวปฏิบัติการที่เป็นวาทกรรมและปฏิบัติการที่ไม่ใช่วาทกรรม ตลอดจนกระบวนการผลิตสร้างความรู้ว่าด้วยความสัมพันธ์ทางอำนาจในรูปแบบวงศาวิทยา ทำให้เขามองเห็นตัวตนของมนุษย์ซึ่งไม่ได้เป็นองค์ประธานของทุกสรรพสิ่งอีกต่อไป แท้จริงแล้ว ความเป็นมนุษย์กลับมีแต่ความไม่ต่อเนื่อง การไม่ลงรอย และการเปลี่ยนแปลง ซึ่งทำให้ตัวตนของมนุษย์มีรูปลักษณะที่

* นักการข่าวชำนาญการ กองยุทธศาสตร์ข่าวกรอง สำนักข่าวกรองแห่งชาติ
E-mail: oh_benjawan@hotmail.com

หลากหลาย เปลี่ยนรูปแปลงร่างไปตามสภาวการณ์ทางสังคมและสำนึกของตัวตน โดยปรากฏตัวท่ามกลางสนามของปฏิบัติการและความสัมพันธ์ทางอำนาจซึ่งเป็นตัวกำหนดตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมที่มนุษย์ดำรงอยู่ พร้อมกันนั้นมนุษย์ต่างมีกำลังความสามารถที่จะสร้างความเป็นตัวตนของตนเอง จากศิลปะแห่งการดำรงอยู่ที่สัมพันธ์กับจริยธรรมในการดำรงชีวิตซึ่งบุคคลผู้นั้นยึดถืออันเป็นเทคโนโลยีแห่งตัวตนที่เปลี่ยนผ่านบุคคลให้เป็นตัวตนที่รู้คิด ซึ่งแสดงว่าตัวตนของมนุษย์ดำรงอยู่อย่างเสรีและมีความรู้สึกนึกคิดของตัวเอง

คำสำคัญ: มิเชล ฟูโกต์ ตัวตนที่รู้คิด เทคโนโลยีแห่งตัวตน

Abstract

Michel Foucault's studies on the concepts of subjectification are an attempt to overcome the limitations placing by human sciences throughout the history. These limitations are formed under the epistemological framework that based on the studies on empirical and hermeneutic concepts, which emphasize on rational and structural ideas. As a result, human is scattered across various fields, making it is difficult to understand. Due to this issue, Foucault introduced a new concept to study the human sciences, which he termed "archaeology" or the study of discursive and non - discursive formation; their links to particular knowledge and the historical process of discourse from the past to the present. Then, Foucault provided another concept calling "genealogy" to connect his study of knowledge with the mechanisms of power. According to these two concepts, Foucault recognized that human are no longer the author of their

own stories. Contradicting with the main belief at that time, he believed that human's subjectivity is not fixed however, it is fluid and changeable depending on the social conditions and self - consciousness. For him, human's subjectivity from the field of power and relies on the relation of power within the society whereas, individuals have the ability to shape up their own self, using the arts of existence and ethic that each person possesses. He referred to this process of subjectification as the technologies of the self, which individuals can use to overcome the subjugation and become the master of their subjectivity.

Keywords: Michel Foucault, Subjectivity, Technology of Self

บทนำ

> "...จุดมุ่งหมายในการศึกษาของข้าพเจ้ามากกว่า 25 ปีที่ผ่านมา ไม่ใช่การวิเคราะห์ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของอำนาจ หรือขยายความให้กับพื้นฐานของการวิเคราะห์อำนาจ แท้จริงแล้วข้าพเจ้ามุ่งที่จะสร้างประวัติศาสตร์ว่าด้วยวิถีทางต่าง ๆ ในวัฒนธรรมซึ่งมนุษย์ได้พัฒนาความรู้เกี่ยวกับตนเอง เพื่อเปลี่ยนมนุษยชาติให้เป็น "ผู้ที่มีความรู้สึกนึกคิด" ... ดังนั้น ประเด็นหลักในการศึกษาของข้าพเจ้าจึงไม่ใช่เรื่องของอำนาจแต่คือการเกิดขึ้นของตัวตนในรูปแบบต่าง ๆ ..." Foucault, 1983b: 208; Foucault, 1997: 224)

ในห้วงท้ายของชีวิตการทำงานของฟูโกต์ได้ชี้ให้เห็นว่าเป้าหมายการทำงานของเขาเป็นการแสดงว่าแต่ละวัฒนธรรมของมนุษย์นั้น มีกระบวนการในการผลิตสร้างตัวตนอันมีรูปลักษณะแตกต่างกันที่เกิดขึ้นในสังคม และไม่ใช่

เป็นเรื่องของอำนาจแต่เป็นการทำงานของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีผลต่อการเปลี่ยนมนุษย์ไปสู่ความเป็นตัวตนแบบใดแบบหนึ่ง โดยการย้อนกลับไปศึกษาจุดกำเนิดที่สร้างความเป็นตัวตนขึ้นมา จากการสืบสาวว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในสังคมและวัฒนธรรมที่ผันแปรไปแต่ละยุคสมัย ส่งผลให้กระบวนการสร้างตัวตนนั้นแตกต่างกันอย่างไร ผ่านงานเขียนหลายชิ้นของเขา อาทิ Discipline and Punish (1977) Power/Knowledge (1980) The History of Sexuality Vol.1 (1990a) The History of Sexuality Vol.2 (1990b) The History of Sexuality Vol.3 (1990c) The Order of Things (1994) The Archaeology of Knowledge (2002) The Birth of the Clinic (2003) และ The Birth of Biopolitics: Lectures at the College de France 1978 - 1979 (2008) การศึกษาข้างต้นทำให้เขาประกาศว่ามนุษย์นั่นเองที่สร้างตัวตนของตนเองขึ้นมา โดยความเป็นตัวตนของมนุษย์นั้นจะก่อตัวขึ้นภายในความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ดำรงอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมของตนเอง (Rabinow, 1984: 42) อันเป็นความเชื่อที่ท้าทายการเดินทางออกไปยังโลกภายนอกเพื่อค้นหาตัวเอง ความลับ หรือความจริงที่ซ่อนเร้นอยู่ของตัวเรา ตามฐานคิดของปรัชญามนุษยนิยมที่ฝังรากลึกในสังคมตะวันตกนับแต่ยุคแสงสว่างทางปัญญาอย่างถอนรากถอนโคน

แนวคิดของฟูโกต์ก่อตัวขึ้นในช่วงที่กระแสมาร์กซิสกำลังอ่อนแรงลงในยุโรปและสังคมกำลังมองหาวิธีใหม่ ๆ ในการวิเคราะห์วัฒนธรรมและความมีเหตุผลในวัฒนธรรมของมนุษยชาติ โดยให้ความสนใจกับปรัชญาโครงสร้างนิยม (Structuralism) และหลังโครงสร้างนิยม (Post Structuralism) ซึ่งต่อมาพัฒนามาสู่แนวคิดหลังสมัยใหม่นิยม (Post Modernism) แม้ว่าฟูโกต์ให้คำอธิบายวิธีการทำงานของตนเองว่าต้องการวิพากษ์ต่อระบบคิดเพื่อสร้างความเข้าใจสังคมร่วมสมัยและกรอบความรู้ตามยุคสมัย แต่จะเราจะรับรู้ได้ถึงอิทธิพลทางความคิดของเขาในเชิงสังคมวิทยาซึ่งมักถูกนำไปอ้างอิงวิเคราะห์ และสร้างคำอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีพลัง นั่นทำให้งาน

ของฟูโกต์มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าผลงานของนักคิดผู้ทรงอิทธิพลของโลก เช่น คาร์ล มาร์ก (Karl Marx) เกออร์ก ซิมเมล (Georg Simmel) และแม็กซ์ เวเบอร์ (Max Weber) ด้วยเหตุนี้ ฟูโกต์จึงได้รับการยอมรับเพิ่มมากขึ้นในฐานะนักคิดทางสังคมวิทยา รวมถึงแวดวงสังคมศาสตร์ของไทยนับเป็นเวลากว่า 30 ปีแล้วที่นักวิชาการแถวหน้าไม่ว่าจะเป็น วิทยากร เชียงกูล ธเนศ วงศ์ยานนาวา ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์ นพพร ประชากุล ปริตตา เฉลิมเผ่า กออนันตกุล ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร หรือธีรยุทธ บุญมี ต่างหยิบยกแนวคิดของฟูโกต์มาวิพากษ์วิจารณ์ระบบสังคมไทยอย่างกว้างขวาง โดยงานที่พบในระยะแรกเป็นการวิเคราะห์ระดับมหภาคในแง่มุมของอำนาจรัฐ เศรษฐศาสตร์การเมือง วรรณกรรม วัฒนธรรมชุมชน กระทั่งแยกย่อยลงสู่ระดับจุลภาคที่เกี่ยวเนื่องกับตัวตนและอัตลักษณ์ของกลุ่มคนต่างๆ เพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน (แบรี่ สมาร์ท, 2555: 14 - 17) สำหรับผู้เขียนแล้วงานของฟูโกต์นับเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะคลี่คลายความสลับซับซ้อนของชีวิตทางสังคมสมัยใหม่ ด้วยการนำเอาการตีความของเขาไปใช้วิเคราะห์ร่างกาย ความเป็นตัวตน และการรับรู้แบบต่าง ๆ ตลอดจนเทคนิควิธีทางการปกครองในปัจจุบันที่เข้ากำหนดความเป็นตัวตนของมนุษย์

หากกล่าวถึงแนวคิดของฟูโกต์ในทางสังคมวิทยาแล้ว คงเป็นไปไม่ได้ที่นักสังคมศาสตร์ไทยในปัจจุบันจะไม่ศึกษางานของเขา เราจะพบว่ามีงานเขียนต่าง ๆ ที่อ้างอิงความคิดของเขาทั้งทางด้านการปกครอง การเมือง กฎหมาย วรรณคดี แม้กระทั่งในแวดวงศิลปะสมัยใหม่ เพื่อเพิ่มมุมมองจากการวิเคราะห์ในมิติที่ต่างออกไป สำหรับการสร้าง “ความเป็นตัวตน” ในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมของไทยนั้น ที่ผ่านมามักถูกนำมาอธิบายตัวตนซึ่งเกิดขึ้นภายในโครงข่ายทางอำนาจบนพื้นที่เฉพาะ เช่น วิทยานิพนธ์ซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางเรื่อง “คุกกับคน อำนาจและการต่อต้านขัดขืน” (สายพิณ ศุพุทธมงคล, 2545) ด้วยการฉายภาพให้เห็นกระบวนการกำเนิดตัวตนของนักโทษจากลักษณะการทำงานของอำนาจเชิงวินัย แม้ต่อมา

จะมีงานที่พยายามคลี่คลายกระบวนการสร้างพลเมืองจัดการตนเองบนพื้นที่ทางสังคมที่กว้างขวางขึ้น ใน “ชุมชนกับการปกครองชีวญาณ: กลุ่มผู้ติดเชื้อเอชไอวีในภาคเหนือของไทย” (ชิเกฮารุ ทานาเบ, 2551) แต่การศึกษาดังกล่าวมุ่งเน้นไปที่ปฏิบัติการสร้างพื้นที่ทางสังคม มากกว่าการแสดงถึงวิถีการดำเนินชีวิตที่ถึงพร้อมซึ่งความสมบูรณ์ของคนเหล่านั้น จึงเป็นความตั้งใจของผู้เขียนที่จะขยายความเพิ่ม จากการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับตัวตนซึ่งปรับเปลี่ยนการวิเคราะห์ไปตามความเลื่อนไหลทางความคิดของฟูโกต์ กระทั่งค้นพบวิธีการสร้างตัวเราเช่นผลงานทางศิลปะเพื่อเปลี่ยนตัวเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ผู้สมบูรณ์พร้อมหรือกระบวนการสร้างตัวตนที่มีความรู้สึกนึกคิดซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในการทำงานของฟูโกต์ ตลอดจนคุณค่าและข้อจำกัดของการหยิบยกตัวตนตามแนวทางนี้มาศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมตามลำดับดังนี้

ปรัชญามนุษยนิยมในโลกตะวันตกและกระแสการท้าทาย

ความเป็นตัวตน (Subject) เป็นเรื่องที่นักปรัชญาตั้งแต่อดีตกระทั่งปัจจุบันให้ความสนใจศึกษารวมไปถึงบริบทแวดล้อมและกระบวนการที่ก่อสร้างร่างรูปความเป็นตัวตนของมนุษย์แต่ละยุคสมัยขึ้นมา ซึ่งเกิดจากการตั้งคำถามถึงการดำรงอยู่ของมนุษย์ อันเป็นผลสืบเนื่องจากประสบการณ์เชิงอัตวิสัย (Subjective) และความสัมพันธ์ที่มีต่อวัตถุหรือวัตถุวิสัย (Objective) จากการที่ตัวตนเป็นผู้เฝ้าสังเกตปรากฏการณ์จริงที่เกิดขึ้น วิธีคิดดังกล่าวมานี้เป็นการคิดที่มีอิทธิพลต่อการให้คำอธิบายเรื่องธรรมชาติความเป็นตัวตนของมนุษย์ในโลกตะวันตกมาเป็นระยะเวลานาน มนุษย์ถือว่าตัวเองเป็นศูนย์กลางของความรู้ทั้งมวล เนื่องจากตัวมนุษย์เองเป็นทั้งแหล่งของความรู้และเป็นผู้แสวงหาความรู้ต่างๆ ได้ด้วยตนเอง แม้กระทั่งบริบทแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นการเมือง เศรษฐกิจ สังคม หรือแบบแผนทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่หล่อหลอมความเป็นมนุษย์ขึ้นมานั้น มนุษย์ก็เป็นฝ่ายเข้าจัดการทุกอย่างได้โดย

เบ็ดเสร็จ จากความเชื่ออย่างไม่มีข้อสงสัยว่ามนุษย์เป็นองค์ประธานของทุกสรรพสิ่ง

ความเชื่อมั่นในสถานะของมนุษย์เช่นนี้เป็นรากฐานของความรู้ในห้วงศตวรรษที่ 18 - 20 จากต้นแบบความคิดเรื่องตัวตนของเดส์การ์ต (Rene Descartes) ซึ่งใช้กรอบความรู้ (Epistemology) ที่ว่าความจริงหรือความรู้ทางปรัชญาจะเข้าถึงได้ด้วยเหตุผล ตามที่เขาเชื่อว่าโดยธรรมชาตินั้นจิตของมนุษย์มีกำลังความสามารถอยู่สองประการ คือ อัชฌัตติกญาณ (Intuition) และการอ้างเหตุผลแบบนิรนัย (Deduction) การก่อตัวของความรู้เริ่มจากการตั้งสมมุติฐาน (Postulate) ซึ่งจิตของเรารับรู้ถึงตัวบท (Axiom) ได้เองโดยอัชฌัตติกญาณ จากนั้นจึงใช้วิธีการนิรนัยพิสูจน์การดำรงอยู่จริงของสรรพสิ่งและตนเอง อันเป็นการให้คุณค่ากับตัวตนที่เที่ยงแท้ แน่นอน (Certainty) เดคาร์ตแสดงความสนใจที่มีต่อเรื่องของตัวตน (Self) และการรับรู้ของมนุษย์ (Subjectivity) จากการหาคำอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับร่างกายซึ่งประกอบขึ้นเป็นตัวตนของมนุษย์ว่าแม้จะเป็นสสารสองอย่างที่แตกต่างกัน แต่ต่างก็มีความสัมพันธ์กันและมีผลกระทบถึงกัน ด้วยการใช้ความสงสัยนำทางการแสวงหาความรู้ ซึ่งแม้ว่าเราจะมีความสงสัยต่อสรรพสิ่งรอบตัว แต่สิ่งหนึ่งที่ไม่จำเป็นต้องสงสัยเลยก็คือ “ความสงสัย” (Doubt) ของตัวเราเอง ดังนั้น เมื่อมีความสงสัยจึงต้องมี “ผู้สงสัย” (I Doubt) นั่นหมายความว่าเมื่อสงสัยก็ต้องมีการคิดอยู่ด้วย (I Doubt, Therefore I Think) โดยสรุปเป็นมูลบทของปรัชญาตะวันตกนับแต่นั้นมาว่า “เมื่อฉันคิด ดังนั้น ตัวฉันจึงมีอยู่” (I Think Therefore I Am) กลายเป็นพื้นฐานของการศึกษาเรื่องจิตสำนึกของบุคคล (Self – Conscious) และอัตลักษณ์ของบุคคล (Identity) ของนักปรัชญาสาขาต่าง ๆ ในเวลาต่อมา (Atkins, 2005: 7 - 11)

ค้านท์ (Immanuel Kant) ขยายความเชื่อของเดคาร์ตที่ว่าความรู้มีต้นกำเนิดจากตัวตนของมนุษย์ออกไป โดยเขาเสนอว่าสิ่งที่จริงแท้สามารถรับรู้ได้ด้วยเหตุผล (Innate Idea) ซึ่งอยู่เหนือผัสสะ กล่าวคือ เรารับรู้โลก

ผ่านทางประสบการณ์ที่เกิดจากประสาทสัมผัสร่วมกับมโนภาพที่ติดตัวมนุษย์มาแต่เกิด ความรู้ต่อสรรพสิ่งจึงเป็นเพียงภาพปรากฏที่รับรู้ผ่านประสาทสัมผัสเท่านั้น ตามที่ค้านท์เชื่อว่า “จิต” มนุษย์เป็นตัวกำหนด “วิธีการรับรู้” ทั้งยังเป็นตัวกำหนดเงื่อนไขบางอย่างของมโนทัศน์ของมนุษย์เกี่ยวกับโลก โดยสิ่งแรกที่ปัจเจกจะต้องมีคืออิสระที่จะปกครองตนเอง พร้อมทั้งยอมรับกฎของธรรมชาติและกฎทางสังคมเพื่อดำรงความเป็นผู้มีเหตุผล ด้วยค้านท์เชื่อว่าเหตุผลเป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์และมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ดังนั้น มนุษย์ย่อมมีอิสระที่จะดูแลตัวเอง หรือกล่าวอย่างรวบรัดว่ามนุษย์เป็นผู้มีเหตุผลเพราะมนุษย์มีอิสระเสรีที่จะรู้จักปกครองตนเองและควบคุมตัวเองได้โดยสมบูรณ์ กรอบความรู้เช่นนี้ของค้านท์เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างการสร้างความรู้โดยไม่จำเป็นต้องใช้ประสบการณ์กับทุกสิ่งทุกอย่างที่เรารู้มีที่มาจากประสบการณ์ หรือ Copernican Turn ส่งผลต่อความก้าวหน้าของการสร้างความรู้แบบปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) ทั้งยังแตกแขนงไปสู่แนวทางการศึกษาต่าง ๆ (Approaches) ด้วยการตั้งคำถามต่อความเป็นตัวตนและอัตลักษณ์ของมนุษย์ในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 เป็นอย่างมาก (Atkins, 2005: 47 - 51)

กระแสความคิดมนุษยนิยมในโลกตะวันตกแพร่กระจายจนกลายเป็นอารยธรรมของศตวรรษที่ 20 ด้านความคิดที่ปฏิเสธความสำคัญของมนุษย์อยู่เหนือสรรพสิ่งต่าง ๆ เริ่มก่อตัวขึ้น แต่จำกัดวงอยู่ในหมู่นักคิดจำนวนหนึ่ง เมื่อตระหนักถึงความเสียหายของโลกจากการตกอยู่ภายใต้อำนาจของจักรวรรดินิยมและระบอบอำนาจนิยมที่มาในรูปอุดมการณ์ของสังคมนิยม ซึ่งเข้มแข็งขึ้นจากการเติบโตของการแสวงหาความรู้แบบวิทยาศาสตร์ ทำให้เกิดการตั้งคำถามกับรากฐานความคิดปรัชญาของยุคสมัยใหม่ว่าความคิดดังกล่าวได้สร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับโลกอย่างแท้จริงหรือ เป็นผลให้การถือเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางและความเชื่อมั่นในกำลังความสามารถของมนุษย์ที่จะเป็นองค์ประธานของทุกสรรพสิ่งและดำรงอยู่อย่างถาวรถูกนำมา

วิพากษ์วิจารณ์อย่างจริงจัง โดยกระแสความคิดที่ทรงอิทธิพลในการท้าทายมนุษยนิยมก็คือโครงสร้างนิยม (Structuralism) โดยที่มาของโครงสร้างนิยมมาจากนักภาษาศาสตร์ชื่อเฟอร์ดินาน เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) ซึ่งเสนอภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้าง (Structural Linguistic) ด้วยการเจาะลึกลงไปที่แกนกลางของกฎเกณฑ์ที่ซ่อนอยู่ภายใต้ขนบธรรมเนียมจารีตที่ทำให้ภาษาสามารถปฏิบัติการได้ และอธิบายให้เห็นว่าความสามารถในการสื่อสารของมนุษย์เกิดจากความเชื่อมโยงระหว่างรูปสัญญะ (Signifier) และความหมายสัญญะ (Signified) ซึ่งก่อรูปให้เกิดเป็นภาษา โดยวิธีการมองภาษาในเชิงของระบบและในเชิงของความสัมพันธ์เมื่อนำมาใช้วิเคราะห์การกระทำของคนในสังคมในฐานะที่เป็นสัญญะและระบบของสัญญะนั้น พฤติกรรม เหตุการณ์ หรือปรากฏการณ์ทางสังคมจะมีความหมาย หากมีกฎเกณฑ์ชุดหนึ่งกำหนดให้มีความหมายขึ้นมา โดยนัยนี้ ศูนย์กลางของการศึกษาจึงมิได้อยู่ที่ตัวกระทำ (Actor) แต่อยู่ที่กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคมที่เป็นตัวกำหนดและสร้างความหมายให้กับการกระทำของบุคคล อันเป็นวิธีคิดที่สลายและสั่นคลอนฐานะความเป็นองค์ประธานของมนุษย์ลงอย่างสิ้นเชิง (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545: 31, 33 - 36)

นักโครงสร้างนิยมที่สำคัญคือ เลวี สโทรส (Claude Levi Strauss) มองว่าภาษาได้สร้างหรือสถาปนาความจริงสำหรับมนุษย์ จากข้อค้นพบในการศึกษาระบบคิดของชาวพื้นเมืองโบราณและนิทานปรัมปรา (Myth) ที่ว่าสรรพสิ่งต่างๆ ดำรงอยู่ในรูปของระบบความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงและร้อยรัดทุกสรรพสิ่งให้อยู่ด้วยกันอย่างที่เป็นอยู่ ดังนั้น การกระทำต่าง ๆ หรือคำพูดที่เกิดขึ้นไม่ได้มีความหมายที่ดำรงอยู่ในตัวเองอย่างแท้จริง แต่เป็นโครงสร้างที่กำกับความสัมพันธ์ของสิ่งเหล่านั้นกับสิ่งอื่นๆ ภายใต้ระบบเดียวกัน เขาจึงมุ่งเน้นศึกษาความหมายในระดับลึกลงไปซึ่งเป็นโครงสร้างที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังการกระทำ เหตุการณ์ คำพูด และปฏิบัติการที่ทำให้สิ่งนั้น ๆ ดำรงอยู่อย่างที่เป็นอยู่ปัจจุบัน (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545: 57 - 82) ซึ่งต่อมา

โรลอง บาร์ต (Roland Barthes) พัฒนาต่อให้เป็นระบบ โดยการแยกระหว่างรูปสัญญะ (รหัส) ออกจากความหมายสัญญะ (ข้อความที่สื่อ) ขณะเดียวกันก็ผ่า แบ่ง และแยกโลกแห่งความเป็นจริง เพื่อก่อให้เกิดระบบที่แตกต่างกันและการเทียบเคียงขึ้น ทำให้เขามองเห็นว่าการพูดและการใช้ภาษาในแต่ละครั้งเป็นการสร้างความแตกแยกขาดตอน เพื่อก่อให้เกิดความหมายที่ต้องการขึ้นมา เมื่อภาษาทำหน้าที่เพียงเท่านี้ ดังนั้น ความหมายที่เกิดขึ้นย่อมไม่มีคุณค่าใด นอกจากชิ้นส่วนที่ถูกภาษาตัดและแบ่งออกเป็นรูปร่างต่างๆ เท่านั้นเอง สำหรับบาร์ตแล้ว ความจริงและความหมายจึงมิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นมาตามธรรมชาติ หากแต่เป็นผลผลิตของสังคมและสิ่งที่ดำรงอยู่ในระดับการรับรู้ของมนุษย์เท่านั้น (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545: 93 - 97)

นักคิดในยุคโครงสร้างนิยมและหลังโครงสร้างนิยมไม่ได้พยายามค้นหาความหมายของสรรพสิ่งในลักษณะที่หยุดนิ่ง ตายตัว โดยมีมนุษย์เป็นผู้กระทำการต่อสรรพสิ่ง อันเป็นทัศนะทางปรัชญาที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric) แต่กลับค้นหารูปแบบและกระบวนการของภาษาที่กระทำต่อสรรพสิ่ง แม้กระทั่งตัวตนของมนุษย์เองจนก่อให้เกิดความหมายขึ้นมามากกว่า ซึ่งเป็นการสร้างญาณวิทยาชุดใหม่ (Epistemology) จากความคิดที่มีมาก่อนหน้าที่เชื่อว่ามนุษย์สร้างสังคม มาสู่ความคิดที่ว่าระบบสังคมต่างหากที่สร้างมนุษย์ สร้างตัวตนของมนุษย์ขึ้นมาด้วยการตอกย้ำระบบระเบียบ กฎเกณฑ์ และแนวปฏิบัติทางสังคมไว้ในระดับของจิตไร้สำนึก (Unconcious Subject) การทำความเข้าใจกับพฤติกรรมของมนุษย์นั้นต้องเข้าใจจารีตปฏิบัติของสังคมที่มนุษย์อาศัยอยู่ และจารีตประเพณีต่างหากที่เป็นการสร้างความหมายให้กับการกระทำไม่ใช่พฤติกรรมที่ปฏิบัติกันอย่างตรงไปตรงมา (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545: 10 - 11) ทั้งยังมีท่าทีต่อโลกว่าสรรพสิ่งทั้งหลายล้วนเกิดจากการประกอบสร้างที่เกี่ยวโยงกับความแตกต่างและความตรงข้ามที่ร่วมกำหนดความหมายซึ่งกันและกัน เช่น คุณค่า - ไร้คุณค่า ความจริง - ความเท็จ หรือถูก - ผิด เป็นต้น อันเป็นปฏิบัติการทาง

ภาษาที่กำหนดความหมาย ซึ่งไม่หยุดนิ่งตายตัว หากแต่ขึ้นอยู่กับบริบทแวดล้อมทางวัฒนธรรม กาลเวลา และกรอบความรู้ของมนุษย์แต่ละยุคในการมองและเข้าไปให้ความหมายกับสรรพสิ่งต่าง ๆ ซึ่งฟูโกต์เรียกกระบวนการเหล่านี้ว่า “ภาคปฏิบัติการทางวาทกรรม” (Discursive) (Danaher, Schirato; & Webb, 2000: 31) ที่เกี่ยวเนื่องกับการใช้ภาษาเพื่อนิยามสิ่งต่างๆ เป็นตัวกำหนดว่าเราจะพูดอะไร ทำสิ่งใด ในเวลาใด เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจต่อโลกรอบตัว เพราะวาทกรรมนั้นเป็นเรื่องของปฏิบัติการทางอำนาจที่สร้างความจริงครอบงำความคิดของเรา ด้วยเหตุนี้ วาทกรรมของฟูโกต์จึงเชื่อมโยงกับกระบวนการทางภาษาที่สร้างตัวตนด้วยตัวของมันเองและกระทำการต่างๆ ด้วยตัวเอง

ฟูโกต์ไม่เชื่อว่ามนุษย์นั้นมีอำนาจในการใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการเรียกแทนชื่อคน สัตว์ และสิ่งของ เพื่อส่งผ่านความคิดของตนเองตลอดจนเป็นตัวแทนความจริง (Representative) ที่ตายตัวอย่างตรงไปตรงมา แต่กลับมองว่าภาษาคือกระบวนการสร้างสัญญะและเป็นการใช้อำนาจรูปแบบหนึ่งในการสร้างถ้อยแถลง (Statement) ผลิตซ้ำความหมายและคุณค่าให้แก่มนุษย์และสังคม ด้วยการตอกย้ำและปิดกั้นความเชื่อบางประการ กระทั่งชุดของถ้อยแถลงนั้นกลายเป็นความรู้ ความจริงเข้าครอบงำสังคมแห่งนั้น ด้วยเหตุนี้ ภาษาจึงไม่มีความหมายในตัวเองแต่อย่างใด ที่เราคิดว่าภาษามีความหมาย เนื่องจากสังคมให้การรับรองว่าเป็นจริงแท้จริงแล้วภาษาไม่ได้เป็นสื่อกลางในการสื่อสาร แต่คืออำนาจที่ก่อรูปวาทกรรม (Discursive Practice) เพื่อชูเอกลักษณ์ให้แก่บางสิ่ง ขณะเดียวกันก็สร้างความเป็นอื่นให้กับบางสิ่งต่างหาก (Foucault, 1994: 43) นั่นหมายความว่าภาษาเป็นปฏิบัติการในการสร้างความจริงและความชอบธรรมให้กับตัวมันเอง หากกล่าวตามการมองของนักโครงสร้างนิยมแล้ว มนุษย์จึงไม่ได้เป็นผู้กระทำการที่สามารถคิด ทำ พูด และตัดสินใจกระทำการอย่างมีเหตุผลด้วยตัวของตัวเองโดยอาศัยภาษาเป็นตัวกลางส่งผ่านความคิด มนุษย์

เป็นเพียง “ร่างทรง” ของภาษา หรือโครงสร้างเฉพาะชุดหนึ่งเท่านั้น ตามที่เลวี สโทรส เชื่อว่า “ข้าพเจ้าไม่มีความรู้สึกเลยว่าได้เขียนหนังสือ ข้าพเจ้ามีแต่ความรู้สึกว่าหนังสือต่างหากที่เขียนผ่านตัวข้าพเจ้า” เหล่านี้ ดูเหมือนว่านักโครงสร้างนิยม รวมทั้งฟูโกต์เองพยายามชี้ให้เห็นว่าการที่สังคมมองว่ามนุษย์เป็นผู้กระทำการที่เสรีนั้น หากมองลึกลงไปถึงปฏิบัติการทางภาษา มนุษย์กลับกลายเป็นฝ่ายที่ถูกกระทำเสียมากกว่า

มนุษย์: ผลผลิตจากวาทกรรม

ดูเหมือนว่าพื้นฐานทางความคิดของฟูโกต์จะเริ่มต้นจากโครงสร้างนิยม แต่การพัฒนางานในช่วงหลังจากนั้นเขาพยายามหลุดพ้นออกจากระบบโครงสร้างที่สลับซับซ้อนซึ่งมองมนุษย์เป็นเพียงผลผลิตของภาษาที่มีเอกภาพและลักษณะเฉพาะตัวตามที่นักโครงสร้างนิยมเคยเสนอไว้ ในถ้อยคำและสรรพสิ่ง (The Order of Things. 1994) ฟูโกต์แสดงให้เห็นว่าความรู้ของมนุษย์ไม่ได้มาจากการค้นพบความจริงในโลกธรรมชาติและสังคม แต่ถูกกำหนดให้ผันแปรและค้นพบสิ่งใหม่ ๆ โดยระบบตรรกะในการคิดของมนุษย์เอง เมื่อพบว่าระบบตรรกะและชุดของการคิดในแบบต่าง ๆ ซึ่งเป็นรากฐานของวิชาเศรษฐศาสตร์ ภาษาศาสตร์ และชีววิทยา ในช่วงศตวรรษที่ 17 - 19 ที่เปลี่ยนแปรไปในแต่ละห้วงเวลาได้ทำให้แบบแผนของความรู้นั้นๆ เปลี่ยนไปด้วย เขาจึงเสนอว่ามนุษย์ไม่ใช่องค์ประธานที่กำหนดประวัติศาสตร์ของสรรพสิ่ง ตรงข้ามมนุษย์ถูกประกอบสร้างขึ้นโดยเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนผ่านทางสังคมและผลผลิตของสถาบันทางสังคม จากองค์ความรู้ การตกเป็นเป้าหมายหรือโครงการที่สามารถอธิบายด้วยหลักเหตุผลของความรู้และปฏิบัติการทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่แตกต่างหลากหลายซึ่งถูกรวบรวมขึ้นภายในโลก อันเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในยุคสมัยใหม่ (Foucault, 1984: 43) หรือกล่าวอย่างตรงไปตรงมาว่า “มนุษย์เป็นเพียงผลผลิตของวาทกรรม” เพราะตัวตนของมนุษย์ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างคงที่แน่นอนในตัวของ

ตัวเอง ทั้งยังไม่มีโครงสร้างที่ถาวรในสมองของบุคคลซึ่งสร้างและกำหนด สรรพสิ่งความเป็นตัวตนของมนุษย์ถูกผลิตขึ้นมาจากโลกทางสังคมและเปลี่ยนแปรอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น มนุษย์ย่อมไม่มีแก่นแท้ ความเป็นตัวตนที่ตายตัว แม้แต่เรือนร่างของมนุษย์ก็สามารถจำแนกได้เป็นส่วนๆ ซึ่งแต่ละส่วนถูกกำหนด สร้าง และกำกับจากสังคม

วาทกรรมเป็นตัวสร้างความเป็นตัวตนของมนุษย์ขึ้นมา โดยฟูโกต์เป็นผู้เผยให้เห็นถึงกระบวนการที่วาทกรรมสร้างความเป็นตัวตนของมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ยึดถือและทำให้เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างตัวตนของตัวเองขึ้นมา ที่เรียกการสถาปนาความเป็นตัวตนของมนุษย์ ซึ่งมีลักษณะเป็นภววิสัย (Objective) โดยกระบวนการนี้ฟูโกต์เรียกว่า “วงศาวิทยาของความรู้” (Archaeology of Knowledge) อันเป็นกระบวนการขุดคุ้ยความรู้ เช่นเดียวกับวิธีการสืบวงศาคณาญาติ ด้วยการขุดคุ้ยให้เห็นส่วนประกอบต่าง ๆ ของความรู้ เช่นเดียวกับการขุดค้นทางโบราณคดีซึ่งทำการประมวลหลักฐานเกี่ยวกับมนุษย์จากแหล่งและยุคสมัยต่าง ๆ ให้เป็นชุดความรู้ที่เป็นระบบเพื่อสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับมนุษย์ สำหรับฟูโกต์แล้ววาทกรรมก็เหมือนวัตถุสิ่งของในชั้นดิน กล่าวคือก่อตัวขึ้นและดำรงอยู่ภายใต้เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์แบบหนึ่งๆ แต่ละวาทกรรมต่างเป็นผลผลิตของสภาวการณ์เฉพาะเจาะจง ที่มีเงื่อนไขการดำรงอยู่เฉพาะตัว เครือข่ายทางวาทกรรมจำนวนมากภายในสังคมที่ครอบงำมนุษย์อยู่ก็เช่นเดียวกันต่างมีเงื่อนไขการดำรงอยู่เฉพาะของตน เมื่อเรากล่าวว่าวาทกรรมเป็นเครือข่ายของความเป็นไปได้ของความรู้ (Possibility of Knowledge) จึงหมายถึงการที่วาทกรรมในระนาบต่างๆ สามารถประสานหรือบรรจบกันเป็นครั้งคราวเฉพาะสถานการณ์จนเกิดเป็นปฏิบัติการทางวาทกรรม(Discursive Practice) และก่อร่างเป็นความหมายหรือความรู้ขึ้น หรือนัยหนึ่งองค์ความรู้ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันว่าด้วยมนุษย์มาจากองค์ประกอบที่หลากหลายไม่ขึ้นต่อกัน แต่มาสัมพันธ์กันและประกอบเข้าด้วยกัน ซึ่งฟูโกต์

เห็นว่าความรู้ทั้งหลายก็มีลักษณะเช่นนี้ และยิ่งไปกว่านั้นตัวตนและความเป็นมนุษย์ก็มีลักษณะเช่นนั้น (ธงชัย วินิจจะกูล, 2558: 139 - 144)

โดยสรุปแล้วการศึกษาตัวตนจากการวิเคราะห์แบบโบราณคดีนั้น ฟูโกต์ต้องการจะชี้ให้เห็นถึงกลไกทางอำนาจที่มากับวาทกรรมเข้าบงการการสร้างเรือนร่างมนุษย์ จากการผนวกรวมของกลไกต่างๆ และการแพร่ขยายของกลไกนั้นที่สร้างความเป็นมนุษย์ขึ้น (Foucault, 1983b: 113) ต่อมาฟูโกต์พยายามปรับวิธีการวิเคราะห์กระบวนการสร้างตัวตนของตนเองด้วยการนำเสนอแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับอำนาจ จากการเปลี่ยนรูปของปฏิบัติการทางวาทกรรมซึ่งเชื่อมโยงเข้ากับชุดของการปรับเปลี่ยนที่ซับซ้อนทั้งในอาณาบริเวณที่มิใช่วาทกรรมและที่เป็นวาทกรรมด้วยการสืบสาวความเป็นตัวตนแบบวงศาวิทยา (Genealogy) อันเป็นไปเพื่อค้นหาการเกิดขึ้นของเทคโนโลยีสมัยใหม่แห่งการใช้อำนาจ การสร้างระเบียบวินัยและความรู้รูปแบบใหม่ที่สัมพันธ์กัน ซึ่งเป็นการหาคำอธิบายใหม่ให้กับศาสตร์ว่าด้วยมนุษย์ที่ทำให้ตัวของมนุษย์ถูกสร้างให้เป็นทั้งตัวตนภายใต้อำนาจและมนุษย์ผู้เป็นวัตถุแห่งความรู้

จากเรื่องการเฝ้าดูและลงโทษ (Discipline and Punish) เป็นการแสดงถึงภาคปฏิบัติการของการสร้างวินัยที่มีพลังอำนาจในการสร้างความเป็นตัวตนที่สยบยอมต่ออำนาจ (Docile Body) รวมถึงเป็นการจำแนกบุคคล (Classification) ด้วยการแยกบุคคลที่เป็นพลเมืองดีกับนักโทษที่มีการกระทำที่เบี่ยงเบนจากบรรทัดฐานของสังคม จากการเกิดขึ้นของโครงสร้างทางกฎหมายและกฎเกณฑ์ทางอาชญาวิทยาสมัยใหม่ทำให้เกิดพื้นที่ใหม่ที่สร้างความเป็นตัวตนของนักโทษเหล่านั้นขึ้นมา โดยการปรับเปลี่ยนจากวิธีการทรมานร่างกายมาสู่การลงโทษเชิงวินัยและปฏิบัติการต่างๆ ที่สร้างตัวตนของนักโทษขึ้นมาในรูปลักษณะใหม่ที่พึงปรารถนาของสังคม ผ่านปฏิบัติการแบ่งแยกพื้นที่ด้วยการปิดล้อม การตีตาราง การแบ่งพื้นที่ตามประโยชน์ใช้สอยจนมาถึงการจัดอันดับ ทำให้เรามองเห็นการเกิดขึ้นใหม่ของพื้นที่

ในหลายลักษณะ รวมไปถึงการจำกัดระยะเวลาการนอนหลับ หรือข้อห้ามกิจกรรมทางเพศ นี่คือวิธีการปรับเปลี่ยนรูปพฤติกรรมใหม่ของนักโทษไปทีละน้อยภายใต้การตรวจตราจากเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ กำกับด้วยหลักสูตรการศึกษาและโครงการฝึกอบรมวิชาชีพต่าง ๆ เพราะเป้าหมายสูงสุดของการเข้าจัดการกับชีวิตมนุษย์ด้วยวินัยก็คือการจัดสร้าง “พื้นที่” ที่สามารถจับสังเกตความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา หรือสามารถเปลี่ยนแปลง “เวลา” ให้กลายเป็นพื้นที่อีกรูปแบบหนึ่ง พื้นที่ - เวลา จึงเป็นทรัพยากรใหม่ที่เรายอมให้ “อำนาจ” เข้าไปทำการจัดแบ่งหรือกะเกณฑ์เพื่อควบคุมเหมือนเช่นพื้นที่ชนิดอื่น ๆ ขณะเดียวกันก็สร้างสภาพความพึงพอใจในการดำรงชีวิตอยู่ภายใต้การถูกควบคุมดูแลดังกล่าว ด้วยการเรียนรู้ทางสังคมจากนักโทษอื่น ๆ และสร้างพวกเขาให้เป็นแรงงานที่มีประสิทธิภาพอย่างค่อยเป็นค่อยไปภายใต้อิสรภาพในสังคม ร่างกายที่เชื่องเชื่อการทำงานและการให้การศึกษาใหม่ ซึ่งนำไปสู่การฟื้นฟูสภาพของนักโทษในที่สุด (Foucault, 1977: 135 - 169; Malette, 2010: 66 - 67; ทองกร โภคธรรม และ นพพร ประชากุล, 2547: 16 - 48)

ในทางเดียวกับปฏิบัติการทางอำนาจภายในสังคมที่แทรกตัวเข้าสู่วิถีชีวิตของผู้คนเพื่อจำแนกประเภทตัวตนของบุคคลออกเป็นรูปแบบต่างๆ กำหนดคุณลักษณะของบุคคลนั้นด้วยความเป็นตัวตนของเขาเอง จากนั้นจะยึดโยงพวกเขาไว้ด้วยปฏิบัติการของอำนาจที่สร้างตัวตนแต่ละรูปแบบนั้นขึ้นมาในสองลักษณะคือ “ตัวตนที่ตกอยู่ภายใต้การครอบงำจากบุคคลอื่นโดยการบังคับหรือตกอยู่ภายใต้การพึ่งพา และการตอกตรึงพวกเขาไว้ด้วยอัตลักษณ์แห่งตัวตนด้วยสำนึกรับผิดชอบหรือความสามารถในการเข้าถึงความรู้ด้วยตนเอง” (Foucault, 1977: 212) เมื่อตัวตนเป็นเพียงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากปฏิบัติการทางอำนาจ ภายใต้โครงข่ายความสัมพันธ์ทางอำนาจของสังคม มนุษย์ย่อมไม่อาจกระทำการต่างๆ อย่างอิสระ หรือกำหนดชีวิตของตนเองได้โดยสมบูรณ์ หากเขาต้องดำเนินชีวิตไปตามทางที่ถูกกำหนดไว้

จากจารีตปฏิบัติทางสังคม เพราะมนุษย์เป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคมที่ตนอาศัยอยู่ เช่นนั้นแล้วคุณลักษณะความเป็นตัวตนของบุคคลจึงมิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นมาเองตามธรรมชาติ แต่ถูกสร้างขึ้นตามคุณลักษณะที่พึงปรารถนาของสังคมแห่งนั้น โดยตัวตนของเราจะเกิดขึ้นมาหลายรูปแบบที่ต่างกันออกไปตามยุคสมัย (Danaher, Schirato; & Webb, 2000: 116 - 118)

มนุษย์ในฐานะผู้กระทำการทางสังคม

การเฝ้าดูและลงโทษนั้น ฟูโกต์ยังไม่สามารถมองไกลออกไปจากพื้นที่ของร่างกายและความเป็นตัวตนซึ่งตกอยู่ภายใต้โครงข่ายของอำนาจซึ่งไม่เปิดพื้นที่ให้มนุษย์เป็นผู้กระทำการทางสังคมที่เสรี ต่อเมื่อเขาทบทวนงานเขียนเกี่ยวกับทฤษฎีเสรีนิยมอีกครั้ง ทำให้สามารถพัฒนาแนวคิดเรื่องตัวตนขึ้นมาจากความเข้าใจใหม่ที่ว่า

> “...ฉันเชื่อว่าตัวเราไม่อาจสั่งการตนเองอย่างสิ้นเชิง หรือมีอำนาจเต็มในการควบคุมตนเอง การออกไปแสวงหาตัวตนของตนเอง หรือมีตัวตนในรูปแบบเดียวตลอดไป ฉันกังขาต่อมุมมองเช่นนั้น เพราะฉันคิดว่าเป็นตรงข้าม ตัวตนค่อย ๆ ก่อรูปร่างขึ้นจากความรู้สึกนึกคิดของตัวเอง หรือด้วยวิธีการซึ่งมีความเฉพาะตัว เช่น ถูกหล่อหลอมจากระบบการเมืองการปกครอง หรือจารีตประเพณีเช่นในยุคสมัยโบราณ...” (Foucault, 2004: 50)

โดยการแสดงความคิดดังกล่าวให้เห็นในงานช่วงหลังของเขาเริ่มต้นจากประวัติศาสตร์แห่งเพศวิถีเล่มที่ 1 ซึ่งมองรูปแบบของอำนาจและพิธีกรรมแห่งความรู้ว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ “มนุษย์” สร้างความเป็นตัวตนขึ้นมาโดยให้ความสนใจกับพัฒนาการของเทคนิคที่เกี่ยวพันกับศาสตร์ว่าด้วยมนุษย์ในเชิงการตีความและเชิงอัตวิสัยเป็นหลักในการวิเคราะห์ตัวตน การพัฒนาแนวคิดตัวตนของฟูโกต์ในช่วงนี้เป็นการเชื่อมโยงแนวคิดเชิง

ปรัชญาในยุคกรีกโบราณเข้ากับแนวคิดทางอำนาจของเขา เพื่อแสดงถึงระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างมนุษย์กับสังคมซึ่งช่วยให้เราเข้าใจถึงวิธีการสถาปนาตัวตน (Constitutive Subject) ขึ้นมาในยุคสมัยต่างๆ อันเป็นวิธีคิดที่แตกต่างจากแนวคิดมนุษยนิยมซึ่งเชื่อในความเป็นตัวตนที่มีแก่นแท้ แน่นอน เพราะตัวตนตามการมองของฟูโกต์นั้นต่างก็เลื่อนไหลไปตามกาลเวลาและมีรูปแบบแตกต่างกันไป ซึ่งเกิดจากปัจเจกบุคคลที่มีอิสระในการใช้ชีวิต โดยตัวตนที่มีบุคลิกลักษณะต่าง ๆ นั้นจะเกิดขึ้นจากกระบวนการสร้างตัวตนตามยุคสมัยนั้นๆ ทั้งนี้ ฟูโกต์ได้ยกตัวอย่างกระบวนการสร้างตัวตนในยุคกรีกโบราณซึ่งเกิดขึ้นจากการปลูกฝังให้บุคคลประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในกรอบประเพณี เพื่อหล่อหลอมความเป็นพลเมืองดีที่มีเสรีภาพกระทำการทางสังคมขึ้นมา (An Active Freedom) ภายใต้ข่ายใยของอำนาจที่แผ่ซ่านเข้ากำกับปริมณฑลทางสังคมอย่างแน่นหนา เป็นการอธิบายแนวคิดการสร้างตัวตนของเขาที่แสดงให้เห็นว่าความเป็นตัวตนตามการมองของฟูโกต์นั้น ไม่อาจหลุดพ้นจากสังคมและเป็นอิสระเสรีโดยแท้จริง ตามที่เขากล่าวไว้ว่า

> “...แม้ฉันสนใจศึกษากระบวนการสร้างตัวตนขึ้นมาด้วยตนเองในลักษณะผู้กระทำการที่แข็งขันในสังคมก็ตาม ทว่าบุคคลมิอาจที่จะประดิษฐ์สร้างสิ่งนั้นขึ้นมาด้วยตนเอง หากแต่ค้นพบได้ภายในสังคมของตน เช่น จากการประกอบธุรกิจ การเข้าร่วมกิจกรรมทั้งทางสังคม การเมือง วัฒนธรรมและประเพณี ซึ่งเข้ากำหนดตัวตนของเราจากการชี้แนะของบุคคลรอบข้าง ภายในแวดวงทางสังคมของเรานั่นเอง...” (Foucault, 2004: 11)

พื้นฐานแนวคิดเรื่องตัวตนของฟูโกต์นั้นไม่ได้ต่างไปจากแนวคิดอื่นกล่าวคือตัวตนประกอบไปด้วยส่วนที่เป็นผู้กระทำ (Active) และส่วนที่เป็นฝ่ายถูกกระทำ (Passive) (Rabinow, 1984: 11) ดังที่เขาได้จำแนกวิถีทาง

การสร้างตัวตนออกเป็นสามประเภท (Foucault, 2004: 7 - 8) ได้แก่ ปฏิบัติการแบ่งประเภท (Dividing Practice) หรือการสร้างความต่างระหว่างตัวเองกับความเป็นอื่น (The Other) ทั้งจากภายนอกและภายในตัวเอง ซึ่งเกิดจากกระบวนการสร้างองค์ความรู้ที่ซับซ้อนและเชื่อมโยงกันระหว่างศาสตร์ต่าง ๆที่เกี่ยวกับมนุษย์ ก่อเกิดสำนึกด้วยตนเองถึงแนวปฏิบัติที่ตนควรยึดถือ และการกระทำใดที่ควรละเว้นไว้ด้วยสำนึกว่าตัวเองนั้นแตกต่างจากผู้อื่นอย่างไร อันเป็นการแบ่งแยกกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งให้มีสถานะเหนือกว่ากลุ่มคนบางกลุ่ม หรือเป็นการยัดเยียดอัตลักษณ์บางประการให้แก่กลุ่มคนบางกลุ่มในปฏิบัติการประเภทนี้

การจำแนกด้วยองค์ความรู้ที่เป็นศาสตร์ (Scientific Classification) ความก้าวหน้าของศาสตร์ที่เกี่ยวกับมนุษย์สาขาวิชาต่าง ๆ เป็นแรงผลักดันที่ทำให้บุคคลเชื่อว่าตนเองเป็นองค์ประธานของความรู้ทั้งปวง อันเนื่องมาจากองค์ความรู้ที่เป็นศาสตร์มีลักษณะที่เป็นกฎเกณฑ์สากล เปรียบเสมือน “วัตถุ” ที่มีความเป็นกลาง ซึ่งบุคคลสามารถเข้าไปครอบครองเป็นองค์ประธานเหนือสรรพสิ่งทั้งปวงได้โดยเฉพาะในสามศาสตร์ต่อไปนี้ ภาษาศาสตร์ที่ทำให้ผู้ใช้ภาษากลายเป็นองค์ประธานของภาษานั้น ๆ เศรษฐศาสตร์ที่ทำให้เราสร้างสำนึกของความเป็นแรงงานขึ้นมา และชีววิทยาที่ก่อกำเนิดตัวตนขึ้นจากประสบการณ์ในการดำรงชีวิตร่วมกับธรรมชาติ

และสุดท้ายคือการกระทำตัวเองหรือการสร้างตัวเองให้เป็นตัวตน (Subjectification) แม้ว่าตัวตนจะถูกหล่อหลอมจากบริบทแวดล้อมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานของการก่อร่างสร้างตัวตนที่มีรูปลักษณะต่างๆ ทว่าฟูโกต์กลับนำเสนอมุมมองด้านใหม่ที่ว่ามนุษย์มีคุณลักษณะสองด้าน กล่าวคือด้านหนึ่งมนุษย์ตกอยู่ภายใต้โครงสร้างทางสังคม ส่วนอีกด้านนั้นมนุษย์ต่างมีอิสระในการแสวงหาหรือเข้าถึงความรู้ของสรรพสิ่งต่าง ๆด้วยตนเองหรือควบคุมตนเองได้

การกระทำตนเองให้กลายเป็นตัวตนในรูปแบบสุดท้ายนี้ จะถูกรับรองจากการเป็นตัวตนด้วยการจำแนกทางวิทยาศาสตร์ ทั้งนี้ เพราะการทำตัวเองให้เป็นตัวตนด้วยตัวเองนั้นมีความสัมพันธ์กับความรู้ที่ถูกผลิตขึ้นโดยศาสตร์ที่เกี่ยวกับมนุษย์สาขาต่าง ๆ ความรู้และความจริงที่ถูกผลิตขึ้นนั้นเป็นตัวชี้ทางที่จะบอกว่า ความเป็นตัวตนที่มีความรู้สึกนึกคิดในลักษณะเช่นนั้น จะนำมาสู่ผลที่เกิดขึ้นกับตนเองอย่างไร ยกตัวอย่างเช่น การออกกำลังกายและการควบคุมชนิดอาหารย่อมนำมาสู่การมีร่างกายที่แข็งแรงปราศจากโรคภัย สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นภายใต้ระบอบแห่งความรู้ทางการแพทย์ ดังนั้น แม้ว่าจะไม่มีใครมาบังคับ ตัวเราเองย่อมรู้ถึงผลดี - ผลเสียที่เกิดขึ้นแก่ตนเอง ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรา (Self) ต่อตัวเอง (Self) แทนที่จะเป็นผู้อื่นที่มาบังคับควบคุมตัวเรา โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวจะผูกโยงอยู่กับการผลิตความจริง ความสมเหตุสมผล ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้นกับความรู้ (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2532: 15 - 16)

ตัวตนที่มีความรู้คิดด้วยตนเองเช่นนี้ ฟูโกต์จะให้ความสำคัญมากที่สุด เนื่องจากเป็นการสร้างตัวตนของบุคคลที่สัมพันธ์กับความเป็นจริง กระบวนการที่มนุษย์สร้างตนเองขึ้นมาโดยยอมรับการเป็นองค์ประธาน ผู้ถูกกระทำที่สามารถตัดสินใจกระทำการด้วยตนเอง (Conscious Agency) ไม่ได้เป็นเพียงร่างกายที่สยบยอมซึ่งเป็นพื้นที่ปฏิบัติการของอำนาจอย่างสิ้นเชิงอีกต่อไป การกำเนิดตัวตนในรูปลักษณะนี้เป็นผลผลิตของบริบททางสังคม ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่สลับซับซ้อนซึ่งจัดกระทำต่อร่างกาย จิตวิญญาณ ความคิด และพฤติกรรมของมนุษย์ เมื่อผ่านกระบวนการทำความเข้าใจและการใช้เหตุผลก็จะนำไปสู่การยอมรับอย่างไม่มีข้อสงสัยในการเลือกที่จะนำไปสู่การกระทำ (Foucault, 1983b: 208) โดยการก่อร่างสร้างรูปตัวตนที่ตัดสินใจกระทำการต่างๆ ด้วยตนเองนี่เอง เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้บุคคลรู้ว่าตัวเองคือใคร จากการสร้างความสัมพันธ์กับผู้คนรอบข้าง ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ทำให้บุคคลนั้นรับรู้ถึงความเฉพาะตน เพราะความรู้สึกนึกคิด

ไม่อาจรับรู้ได้ด้วยตัวเองแต่รู้จากการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม เมื่อบุคคลรู้สำนึกอยู่ตลอดเวลาว่าตัวเองนั้นเป็นใคร มีความคิดหรือการมองโลกไปในทางใดจึงจะทำให้เราวางตัวอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะควร นอกจากสายสัมพันธ์ที่เรามีภายในสังคมจะทำให้รู้ว่าตัวตนของเราเหมือนหรือต่างจากผู้อื่นอย่างไรแล้ว เรายังรู้เท่าทันอีกว่าเพราะเหตุใดตัวตนของเราจึงต่างไปจากคนอื่น

การสร้างตัวตนให้มีความรู้สึกนึกคิดตามแนวทางของฟูโกต์คือการหลอมรวมกันระหว่างตัวตนที่เราเป็นผู้สร้างขึ้นมากับตัวตนของเราซึ่งถูกผลิตจากวาทกรรม ด้วยการรับรู้ของมนุษย์นั้น (Subjectivity) เป็นทั้งสิ่งที่อยู่นอกเหนือและอยู่ภายใต้ครอบงำจากอำนาจในรูปของความรู้ (Objectivity) สลับกันไปมา เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะประสบการณ์ชีวิตหรืออัตถิภาวะวิสัยของเรานั้น มักเกิดขึ้นจากการน้อมนำเอาความรู้ที่เป็นระบบระเบียบและความเชื่อส่วนตัวของเรามาเชื่อมโยงเข้ากับกรอบความรู้ในยุคสมัยหนึ่ง (Episteme) ให้เป็นการรับรู้เฉพาะตัว โดยนัยนี้ ความเป็นตัวตนของเราย่อมถูกหล่อหลอมจากสิ่งที่สังคมกำหนดไว้แล้วว่าสิ่งใดจริงสิ่งใดไม่จริงและผลจากการลองผิดลองถูกด้วยตนเอง (Boucher, 2010: 80 - 82) เราทุกคนจำเป็นต้องปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมที่ผันแปรไปตามกาลเวลา ด้วยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปตามสถานภาพและยุคสมัยทางสังคมของตนในขณะนั้น ที่ส่งผลให้ตัวตนของเราในห้วงชีวิตต่าง ๆ มีบุคลิกลักษณะแตกต่างกันไป

ตัวตนตามการมองของฟูโกต์จึงไม่มีแก่นแท้เป็นแต่เพียงร่างทรงที่รอคอยการเติมเต็มให้สมบูรณ์และสามารถปรับเปลี่ยนไปตามบทบาทหน้าที่และสถานภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เป็นเหตุให้ตัวตนของบุคคลไม่มีรูปลักษณะเดียวที่ตายตัว แต่สามารถแตกแยก และแตกตัวออกเป็นส่วนเสี้ยวผันแปรไปตามสภาวการณ์ทางสังคม สถานภาพทางสังคมและสำนึกของตัวตน ที่ถูกทำให้กลายเป็นส่วนประกอบภายในเกมส์แห่งความเป็นจริง สนามของปฏิบัติการ และความสัมพันธ์ทางอำนาจที่เป็นตัวกำหนด

ตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมที่มนุษย์เผชิญหน้าอยู่ในการดำเนินชีวิตประจำวัน (Foucault, 1983b: 116)

การกำเนิดตัวตนจากปฏิบัติการของชีวอำนาจ

ฟูโกต์ปรับเปลี่ยนวิธีการวิเคราะห์อำนาจในกระบวนการสร้างตัวตนของมนุษย์ของตนไปตามห้วงเวลา โดยมีความแตกต่างจากความเป็นตัวตนที่มีแก่นแท้ตามแนวคิดมนุษยนิยมที่สังคมตะวันตกเคยยึดถือมาก่อนหน้า ซึ่งในเบื้องต้นการที่เราจะเข้าใจกระบวนการสร้างตัวตนในลักษณะของ “การทำตัวเองให้มีความรู้สึกนึกคิด” ได้อย่างชัดเจนนั้น ผู้เขียนจำเป็นต้องอธิบายเพื่อสร้างความเข้าใจแนวคิดเรื่องอำนาจตามความคิดของฟูโกต์ว่ามีลักษณะอย่างไร และวิธีการของอำนาจที่ไปจัดการกับคนให้สร้างตัวตนนั้นมีการทำงานเช่นไร ด้วยเป็นแนวคิดเรื่องอำนาจที่สลับซับซ้อนและต่างไปจากการศึกษาตามแนวทางอื่นๆ สำหรับฟูโกต์แล้ว อำนาจมีความเลื่อนไหลเป็นสิ่งบางประการที่ไม่มีใครสามารถครอบครอง กำหนดขนาด หรือแบ่งสรรปันส่วนได้ เพราะอำนาจมาจากทุกทิศทุกทาง ระหว่างความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันและพลิกผันไปมาอยู่ตลอดเวลา ในระบบความสัมพันธ์ทางสังคม อำนาจในที่นี้ จึงไม่ได้ถูกกำหนดมาจากปลายยอดของลำดับชั้นทางสังคม หรือเกิดขึ้นจากขั้วตรงข้ามระหว่างชนชั้นปกครองกับชนชั้นที่ถูกปกครอง แต่อำนาจมีลักษณะแตกแขนงเป็นเลือดฝอย (Capillary) และมักมาจากเบื้องล่าง นอกจากนี้อำนาจยังเปรียบเสมือนการกระทำที่มีเจตนาแต่มิได้เป็นไปในลักษณะของการกำหนดกฎเกณฑ์ (Both Intentional and Non - Subjective) ดังนั้น การทำความเข้าใจเรื่องของอำนาจนั้น ต้องเข้าใจว่ามันไม่ได้เกิดขึ้นจากการกำหนดของใคร แต่เป็นผลมาจากการที่ความสัมพันธ์ที่ซึ่งอำนาจได้แผ่ซ่านโดยผ่านการคาดคำนวณและกำหนดเป้าประสงค์ต่าง ๆ มาก่อนแล้ว (Foucault, 1990a: 94)

แนวคิดเรื่องอำนาจถูกขยายความให้กว้างออกไปในหนังสือของฟูโกต์เรื่อง “กำเนิดของชีวะการเมือง” (The Birth of Biopolitics) แสดงให้เห็นว่าอำนาจที่ถูกใช้ในการปกครองสมัยปัจจุบันคือการบูรณาการอำนาจอธิปัตย์กับชีวอำนาจให้อยู่ในรูปของ “ศิลปะแห่งการปกครองที่เกี่ยวเนื่องกับการผลิตหรือสร้างความจริง” (The Art of Government According to Truth) ในทางการปกครองแล้วความเป็นจริงก็คืออำนาจที่รัฐใช้สร้างความชอบธรรมเข้ากำกับประชาชนนั่นเอง (Foucault, 2008: 311) โดยเส้นทางการปรับเปลี่ยนวิธีการใช้อำนาจของรัฐสมัยใหม่มาสู่ “ชีวอำนาจ” (Bio - Power) นั้น ฟูโกต์ให้คำอธิบายโดยละเอียดในประวัติศาสตร์ของเพศวิถี เล่มที่ 1 (Foucault, 1990a: 135 - 139) เริ่มจากการเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างระหว่างอำนาจรูปแบบเก่าและอำนาจรูปแบบใหม่ที่ปฏิบัติการอยู่เหนือชีวิตมนุษย์ในสังคมว่าอำนาจอธิปัตย์มีวิธีการใช้อำนาจผ่านการตัดสินความตาย (Power of Life and Death) ให้กับผู้อยู่ภายใต้การปกครองซึ่งเป็นปฏิบัติการในการฆ่าหรือทำลายชีวิต ต่างจากการบริหารจัดการชีวิตที่มีวิธีการใช้อำนาจในเชิงสร้างสรรค์ด้วยการเข้าเสริมสร้างประสิทธิภาพของชีวิตผ่านการเข้าจัดระเบียบ ควบคุม ตรวจสอบและใช้ประโยชน์จากร่างกายให้ได้สูงสุด ว่าเป้าประสงค์ของการใช้อำนาจยังคงเดิมนั่นคือมุ่งหวังปฏิบัติการอยู่เหนือชีวิตและร่างกายของมนุษย์เพียงแต่อำนาจในรูปแบบเก่าเป็นพลังอำนาจที่จัดกระทำต่อตัวตนจากภายนอกและยังสามารถใช้อำนาจได้โดยสมบูรณ์เข้ากระทำต่อชีวิตของมนุษย์โดยตรง ส่วนอำนาจในรูปแบบใหม่จะกระทำโดยที่มนุษย์ไม่รู้ตัวว่าถูกกระทำเพราะเป็นอำนาจในการควบคุมตนเองจากภายใน

อำนาจในลักษณะนี้จะมีวิธีการทำงานของอำนาจในสองระดับ คือ ระดับของปัจเจกซึ่งให้ความสำคัญกับร่างกายเปรียบเสมือนกลไก จากการฝึกฝนให้ร่างกายอยู่ใน “ระเบียบวินัย” (Discipline) เพื่อใช้ประโยชน์สูงสุดจากศักยภาพของร่างกายด้วยการบีบเค้นพลังออกจากร่างกายและการทำให้

ร่างกายเชื่องเชื่อซึ่งเป็นวิธีการควบคุมร่างกายที่ผนวกรวมทั้งระบบประสิทธิภาพและระบบเศรษฐกิจเข้าด้วยกัน การพัฒนาร่างกายจึงเป็นไปเพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นโดยกระบวนการทำให้เป็นวินัยหรือการทำให้เป็นการเมืองของร่างกาย (Anatomo - Politics of the Human Body) และระดับของประชากรโดยรวมซึ่งให้ความสำคัญกับความเป็นมนุษยชาติกระตุ้นกลไกของชีวิตและอำนาจให้เป็นพื้นฐานของกระบวนการทางชีวภาพผ่านการแพร่เผ่าพันธุ์ การทำให้อายุขัยยืนยาวและทำให้สภาวะของการดำรงชีวิตมีความหลากหลาย ซึ่งเป็นผลจากการแทรกแซงและการใช้กฎเกณฑ์ต่างๆ ทางสังคมเข้ากำกับควบคุมประชากรอย่างรอบด้าน ที่เรียกว่าการใช้อำนาจแบบชีวะการเมือง (Bio - Politics) เข้ากระทำต่อประชากรทั้งมวล ขณะเดียวกันก็สร้างพวกเขาให้กลายเป็นผู้ที่สามารถเข้าปกครองได้ ส่วนวิธีการควบคุมและเข้าจัดการกับชีวิตจะดำเนินการผ่านเทคนิควิธีของอำนาจในรูประเบียบวินัยซึ่งถูกสร้างขึ้นภายใต้สถาบันของรัฐและกลไกทางสังคมต่างๆ เช่น มหาวิทยาลัย โรงเรียน โรงงานอุตสาหกรรม โรงพยาบาล และค่ายทหาร เป็นต้น เพราะพื้นที่เหล่านี้เป็นแหล่งปฏิบัติการทางการเมืองและการตรวจตราอย่างเข้มงวดของระบบเศรษฐกิจ ซึ่งต่อมาได้แพร่เข้าสู่พื้นที่ในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้คนโดยทั่วไป อำนาจในลักษณะนี้เป็นอำนาจที่มีความละเอียดแยกย่อย (Micro - Power) มีพื้นที่ปฏิบัติการตั้งแต่ระดับร่างกายของปัจเจกและในทุกระดับของปริมณฑลทางสังคม ผ่านเครือข่ายของอำนาจที่ไหลเวียนอยู่ภายในพื้นที่เฉพาะและแผ่ขยายไปถึงพื้นที่ของการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้คนภายในสังคมได้อย่างเป็นธรรมชาติ ในรูปของกฎเกณฑ์ ระเบียบวินัย และการสร้างบรรทัดฐาน (Norm) ที่ทุกคนภายในสังคมยอมรับปฏิบัติเป็นไปในทิศทางเดียวกัน (Foucault, 2008: 139 - 140)

การปรับเปลี่ยนวิธีการใช้อำนาจของรัฐมาสู่ชีวอำนาจคือปรากฏการณ์ใหม่ที่นำพาชีวิตเข้าสู่การจัดการของความรู้ (Knowledge)

และอำนาจ (Power) ซึ่งเป็นเทคนิควิธีใหม่ทางการปกครองเพื่อพัฒนาอาณาบริเวณต่าง ๆ ที่เกี่ยวพันกับชีวิตของมนุษย์ เริ่มจากการปรับปรุงเทคนิคด้านเกษตรกรรม การเข้าสังเกตการณ์และวัดปริมาณสรรพสิ่งที่สัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของมนุษย์ ซึ่งเป็นความเคลื่อนไหวที่มุ่งหวังการเอาชนะ การขยายและจัดระเบียบพื้นที่ โดยใช้เทคนิควิธีการทำงานของอำนาจร่วมกับความรู้ ทำให้เทคโนโลยีทางการเมืองสามารถคืบคลานเข้าจัดการกับกระบวนการใช้ชีวิตทุกด้านของประชากรโดยเบ็ดเสร็จ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการดูแลสุขภาพร่างกาย การเลือกถิ่นที่อยู่อาศัย การอพยพโยกย้ายถิ่นฐาน หรือการประกอบอาชีพ เหล่านี้ล้วนทำให้ชีวอำนาจมีความเข้มแข็งขึ้นโดยการปฏิบัติการของบรรทัดฐานร่วมกับสถาบันทางสังคมต่างๆ อย่างค่อยเป็นค่อยไป การจัดการกับชีวิตของประชากรจึงเป็นไปเพื่อเสริมสร้างคุณค่าของพวกเขาให้เกิดประโยชน์สูงสุด ด้วยอำนาจต่อรองอันเกิดจากความรู้ อันได้แก่ ด้านการแพทย์ การบริหาร การศึกษา ตลอดจนสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกำกับควบคุมให้ผู้คนตกอยู่ภายใต้กฎข้อบังคับของการดำเนินชีวิตและสร้างสังคมที่เป็นปกติสุข (Foucault, 2008: 141 - 144)

หลักการปกครองเช่นนี้เองทำให้ฟูโกต์ค้นพบกระบวนการสร้างตัวตนที่มีความรู้สึกนึกคิดรูปแบบหนึ่ง ที่เรียกว่า “Homo Economicus” ตัวตนที่มีลักษณะคล้ายผู้ประกอบการที่มีชั้นเชิงทางธุรกิจ (Enterprising Self) หรือผู้ที่มีความกระตือรือร้นในการสร้างตัวเอง (Foucault, 2008: 226) เนื่องมาจากการปกครองระบอบเสรีนิยมใหม่สร้างช่องทางให้รัฐเข้าจัดการกับประชากรให้กลายเป็นทั้งผู้ตกอยู่ภายใต้การปกครองและผู้ที่สามารถในการปกครองตนเอง เพราะรัฐได้เปิดพื้นที่ให้ประชาชนสามารถประกอบการค้าการลงทุนและการแข่งขันในตลาดอย่างเสรี โดยทำหน้าที่กำหนดกฎกติกาเพื่อกระตุ้นเตือนมิให้ประชาชนมุ่งหวังเพียงผลกำไรโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัวแต่เพียงอย่างเดียว ไม่เพียงเท่านั้นรัฐยังจัดสรรสวัสดิการเพื่อ

ตอบสนองความต้องการของประชาชน โดยมุ่งหวังให้ทุกคนเกิดการพัฒนาตนเองให้เป็นแรงงานที่มีประสิทธิภาพ เป็นพลเมืองที่ดูแลตัวเองได้ และร่วมกันสร้างสังคมให้เจริญก้าวหน้า (Foucault, 2008: 63) อันแสดงให้เห็นว่าเสรีนิยมใหม่เป็นแนวคิดที่มีความย้อนแย้งอยู่ในตัวเองเพราะเป็นการปกครองที่ปราศจากการบังคับควบคุม รัฐทำหน้าที่เพียงชี้แนะหนทางที่ก่อประโยชน์ต่อประชาชน แล้วปล่อยให้พวกเขามีเสรีภาพในการเลือกชีวิตไปตามทางของตัวเอง

การปกครองในลักษณะนี้ฟูโกต์เรียกว่า “การบริหารจัดการชีวิต” (Governmentality) (Dean, 2010: 19; Foucault, 1991: 90) ซึ่งเปิดโอกาสให้ตัวเรามีสิทธิจัดการ ควบคุม และกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับตัวเอง ความสัมพันธ์ที่มีกับผู้อื่น รวมไปถึงการเข้าสังคม (Foucault, 2004: 19) โดยตัวตนของเราจะค่อยๆ แสดงตัวเป็นรูปเป็นร่างชัดเจนขึ้น เมื่อตัวเรามีโอกาสเลือกทำในสิ่งที่คิดว่าเกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ด้วยความเชื่อมั่นว่าตนเป็นผู้ที่รู้ซึ้งที่สุดว่าวิธีการใดจะเพิ่มคุณค่าแก่ชีวิตของตัวเอง และสามารถช่วยเหลือผู้คนรอบข้างให้มีชีวิตที่ดีขึ้น การพึ่งตนเองไม่เพียงหล่อหลอมตัวตนที่รู้คิดขึ้นมาเท่านั้น แต่ยังกระตุ้นเตือนให้เราปฏิบัติตนภายในกรอบที่ยึดมั่นอย่างเคร่งครัด เพราะการปล่อยให้บุคคลได้คิด เลือก และทำในสิ่งที่ตนเองเชื่อว่าถูกต้องดีงามนั้น จะเกิดขึ้นไม่ได้หากเขาผู้นั้นไม่ตระหนักถึงคุณค่า เกียรติยศ และศักดิ์ศรีของตนเอง เมื่อคนทุกคนรู้สึกผิดชอบชั่วดีด้วยตัวเอง เขาย่อมจะเฝ้าดูและสั่งการตนเองเพื่อสร้างสรรค์โลกของตนให้สวยงาม สุดท้ายแล้วอิสรภาพในการเลือกเส้นทางเดินของตัวเองย่อมกลายเป็นสิ่งที่เข้าครอบงำ กำกับ ควบคุมตัวเอง (Regulated Freedom) จากความเชื่ออย่างไร้ข้อกังขาว่าตนนั้นปกครองตัวเอง (Self - Government) และควบคุมตนเองได้เต็มที่ (Self - Control) เพราะการนำทางของรัฐนั้น มุ่งหวังให้ประชาชนเกิดความนับถือตนเอง (Self - Esteem) และจัดการตัวเองด้วยการสร้างชีวิตที่ถึงพร้อมด้วยความสมบูรณ์ตามที่ตนนั้นปรารถนา (Mckee, 2009: 467)

เทคโนโลยีทางอำนาจที่ก่อรูปตัวตนให้มีความรู้สึกนึกคิด

การค้นพบเทคนิควิธีทางการปกครองรูปแบบใหม่ซึ่งฟูโกต์เรียกว่า “การบริหารจัดการชีวิต” นั้น เขาต้องการจะบอกกับเราว่ามนุษย์ในปัจจุบันนี้ถูกควบคุมด้วยวิธีการอย่างไร เมื่อรัฐนำอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่มาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองในการกำกับประชากรทั้งมวล ด้วยการเข้าควบคุมและจัดการพฤติกรรมถึงในระดับของปัจเจก จากนั้นฟูโกต์นำมาขยายความต่อในงานประวัติศาสตร์เพศวิถี เล่มที่ 2 The Use of Pleasure (1990b) และประวัติศาสตร์แห่งเพศวิถี เล่มที่ 3 The Care of the Self (1990c) ด้วยการอธิบายถึงกระบวนการสร้างตัวตนที่รู้คิดขึ้นมาในสังคมปัจจุบัน จากการย้อนกลับไปศึกษาวิธีสร้างตัวตนของพลเมืองกรีกสมัยโบราณเพื่อสืบสาวกระบวนการสร้างตัวตนรูปแบบต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมแห่งนั้น โดยเขาพบว่าพลเมืองกรีกในสมัยโบราณนั้นมีแนวทางพัฒนาตัวเองให้เป็นพลเมืองดีด้วยการปฏิบัติตนอยู่ในกรอบทางศีลธรรมอย่างเคร่งครัด ที่เปิดช่องให้อำนาจแผ่ซ่านเข้าจัดการกับพวกเขาด้วยวิธีการต่างๆ ที่สลับซับซ้อน กระตุ้นเตือนให้พวกเขาเกิดความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะสร้างตัวเองให้เป็นผู้กล้าหาญและมีบุคลิกที่สง่างามเพื่อที่จะนำพาชีวิตไปสู่ความเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์แบบ จึงกล่าวได้ว่าความเป็นพลเมืองของกรีกในยุคโบราณต่างก็ยึดโยงอยู่กับจริยธรรมประจำตัว หรืออีกนัยหนึ่งตัวตนของบุคคลต่างสัมพันธ์กับกฎเกณฑ์ที่ตนเป็นผู้เลือกเข้ามากำกับตัวเอง ซึ่งเป็นการน้อมนำตัวเองเข้าสู่ปฏิบัติการทางสังคมตามยุคสมัย ด้วยแนวทางนี้จะทำให้บุคคลสามารถเปลี่ยนตัวเองไปตามความคิด ความเชื่อของตน เพื่อกระทำตัวเองให้เป็นผู้ถึงพร้อมซึ่งความดีงามตามกรอบของจารีตปฏิบัติที่ก่อร่างสร้างรูปตัวตน (Ascetism) นั้น ๆ ขึ้นมา (Foucault, 1983a: 238)

หัวใจสำคัญของการสร้างตัวตนจากการนำทางของจริยธรรมในสมัยกรีกโบราณนั้น อยู่ที่ความสามารถในการเป็นผู้เลือกของบุคคลที่แสดงถึงความเป็นผู้มีเสรีภาพหรือการเป็นตัวของตัวเอง แม้ว่าชีวิตของเขาผู้นั้นจะถูกผูกติดอยู่กับจารีตปฏิบัติทางสังคมก็ตามที ทว่าเขายังมีสิทธิในการเลือกที่จะกระทำ หรือเลือกหนทางของชีวิตที่พอเหมาะพอดีกับตัวเอง จากตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมของตนที่เอื้ออำนวยให้ ในเบื้องต้นแล้วบุคคลจำเป็นต้องเข้าใจตัวเองอย่างถ่องแท้ (Know Yourself) รู้ถึงความต้องการที่แท้จริงของตน จากการเลือกว่าตนจะใช้ชีวิตไปในทางใดจึงจะบรรลุความปรารถนาสูงสุดของตัวเองอย่างเต็มภาคภูมิ ซึ่งเกิดจากการตรวจสอบตนเองอย่างลึกซึ้ง (Self -Examination) ทบทวนและสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของตัวเองออกมาอย่างสม่ำเสมอ(Self - Reflection) อันเป็นวิธีการไตร่ตรองตัวเองอย่างรอบด้าน ด้วยการตั้งประเด็นปัญหา (Problemization) และการคิดอย่างวิพากษ์ (Critical Thinking) รู้เท่าทันถึงสิ่งที่เข้ากำหนดความเป็นจริงให้เกิดขึ้นกับตนเองในแต่ละห้วงเวลา เหล่านี้เป็นหนทางที่บุคคลจะหลุดพ้นและเข้าถึงความรู้ต่าง ๆ ด้วยตนเอง และเกิดความเชื่อมั่นต่อการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นภายในสังคมของตน (Markula & Pringle, 2006: 142 - 143)

ฟูโกต์เสนอว่าหนทางสำคัญของการสร้างตัวตนในยุคกรีกโบราณคือการเอื้ออาทรตัวตนของมนุษย์ (Care of the Self) ซึ่งเป็นวิธีการที่บุคคลทำความเข้าใจกับตัวเองอย่างลึกซึ้งเพื่อค้นหาวิถีชีวิตที่เหมาะควร (Foucault, 2004: 110 - 112) เพราะการรู้จักตัวเองอย่างถ่องแท้ย่อมทำให้บุคคลสามารถกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาตนเองจากพื้นฐานของความเป็นจริงเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องและเหมาะสม เมื่อบุคคลตระหนักว่าตนมีกำลังที่จะพัฒนาตัวเองเพียงใด ย่อมจะสร้างตัวเองอย่างเต็มกำลังไปตามทางนั้น (Danaher, Schirato; & Webb, 2000: 128) สำหรับวิธีการสร้างตัวเองหรือกระบวนการในอันที่บุคคลจะกลั่นกรองทางเลือกที่ดีที่สุดให้กับตนเองโดยทางเลือกต่าง ๆ นั้น เราจะค้นพบจากความสัมพันธ์ที่ตัวเรามีต่อตัวเอง หรือ

กระทำตัวเอง หรือกำกับตัวเองไปตามทางเลือกเหล่านั้น ด้วยความปรารถนาอันแรงกล้าที่จะเปลี่ยนชีวิตของตนไปสู่สภาวะที่ดีกว่าจึงกล่าวได้ว่าแรงผลักดันที่บุคคลผู้หนึ่งจะทำการเปลี่ยนแปลงตัวเอง มิได้เกิดจากการบังคับของกฎเกณฑ์ทางสังคมที่เข้ากระทำต่อตัวเขาเท่านั้น หากแต่เป็นผลของการตรวจตราและทบทวนตนเองอย่างสม่ำเสมอ จนเกิดการตระหนักรู้จากภายในกลายเป็นพลังอำนาจจากจิตใจที่สั่งการให้ตนพัฒนาตัวเองเป็นสำคัญ (Foucault, 2004: 110)

ฟูโกต์เชื่อว่าหลักการเอื้ออาทรตัวตนของมนุษย์ในสมัยกรีกโบราณนั้นเปรียบเสมือนหางเสือที่คอยกำกับควบคุมตัวเองซึ่งยึดโยงอยู่กับความเชื่อที่ตนยึดถือ สร้างความสัมพันธ์ที่ตัวเรามีต่อตัวเอง โดยบุคคลจะค้นพบจากการดำเนินชีวิตประจำวันด้วยความเข้าใจของตนเอง จึงเป็นวิธีการเปลี่ยนตัวเองที่มีลักษณะเปรียบดัง

> “...ศิลปะแห่งการดำรงชีวิต (The Art of Existence) ตามที่เขาขยายความไว้ว่าการสร้างตัวตนโดยอาศัยเทคโนโลยีแห่งตัวตนคือความมุ่งมั่นและสมัครใจที่จะกระทำการ โดยบุคคลเป็นผู้เลือกที่จะทำจนกลายเป็นกฎเกณฑ์ทางพฤติกรรม มุ่งหวังเปลี่ยนแปลงตนเองและมีวิถีชีวิตที่เป็นตัวของตัวเอง สร้างชีวิตดั่งงานศิลปะที่มีคุณค่าทางสุนทรียะ เพื่อบรรลุสู่บรรทัดฐานในการดำรงชีวิตบางประการ...” (McNay, 1996: 135)

กล่าวอีกทางหนึ่งศิลปะแห่งการดำรงชีวิตเกิดขึ้นจากการที่บุคคลรู้เท่าทันว่ากฎเกณฑ์ทางสังคมใดมีอิทธิพลต่อความคิดและส่งผลต่อพฤติกรรมของตัวเอง อันเป็นผลของความรับรู้ที่ลึกซึ้งถึงสัมพันธภาพระหว่างความคิดกับจิตใจในส่วนลึกสุดของตนเอง โดยบุคคลผู้นั้นจะทำการตรวจสอบตัวเองอยู่ตลอดเวลาว่าเกิดความเข้าใจตรงตามสภาพความเป็นจริงมากน้อยเพียงใด

อย่างไรก็ดี เป้าหมายของการที่บุคคลนำเทคโนโลยีแห่งตัวตนมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันมิใช่เพียงการเปลี่ยนตัวเองให้มีประสิทธิภาพสูงสุดเท่านั้น ทว่าการพัฒนาตัวเองให้มีกำลังความสามารถกระทำการตามสภาพ ย่อมส่งผลต่อสังคมโดยทั่วไปเกิดความก้าวหน้าและมีสภาพการณ์ที่ดี (Danaher, Schirato; & Webb, 2000: 129 - 131)

ฟูโกต์เน้นย้ำว่าการสร้างความเป็นตัวตนที่รู้คิดของบุคคล ซึ่งเป็นการเปลี่ยนตัวเองให้สมบูรณ์ขึ้นจากการประพฤติตนไปตามบรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งเป็นการประยุกต์แนวคิดของกรีกโบราณเทียบเคียงเข้ากับชีวิตประจำวันในสังคมปัจจุบันนั้น ไม่อาจปรับใช้ได้โดยตรงเพราะบริบทแวดล้อมทางสังคมนั้นต่างกัน เขาเพียงต้องการนำกระบวนการสร้างตัวตนซึ่งเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ที่ตัวเรามีต่อตัวเองและความสัมพันธ์ที่ตัวเรามีต่อผู้อื่นภายในระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจมาวิเคราะห์ให้เห็นถึงวิธีการสร้างตัวตนจากปฏิบัติการของอำนาจที่สัมพันธ์กับความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวพันกับมนุษย์ ที่สำคัญคือความรู้ทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเข้ากำหนดบุคคลให้ตรวจสอบตนเองไปตามที่ศาสตร์นั้นกำกับแนวทางไว้ โดยการศึกษาแนวคิดของกรีกโบราณนั้นจะช่วยให้บุคคลรู้จักคิดอย่างวิพากษ์ ไตร่ตรองถึงปฏิบัติการทางความรู้ทั้งหลายที่เข้าครอบงำมนุษย์ ด้วยการจำกัดอัตลักษณ์ที่ตายตัวให้กับเขา โดยเฉพาะการสร้างความเป็นปัจเจกบุคคลที่ทันสมัยและรับรู้ถึงเสรีภาพที่ตนเองมีอยู่อย่างเต็มเปี่ยม (Danaher, Schirato; & Webb, 2000: 110) ดังนั้นแล้วการสร้างตนเองของฟูโกต์จึงมิได้มุ่งหวังที่จะนำไปสู่การปลดปล่อยมนุษยชาติให้มีเสรีภาพซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของปรัชญามนุษยนิยม เขาเพียงชี้ให้เห็นว่าการเมือง จริยธรรม หรือแม้แต่ปรัชญาต่าง ๆ เป็นความรู้ที่มิได้ทำให้เราเป็นอิสระจากรัฐและจากสถาบันของรัฐโดยแท้จริง เขาจึงต้องการที่จะปลดเปลื้องตัวตนจากความเป็นปัจเจกบุคคลของรัฐและการถูกกำหนดให้เป็นปัจเจกบุคคลประเภทต่าง ๆ ซึ่งเชื่อมโยงบุคคลเข้ากับรัฐ ด้วยการผลักดันให้บุคคล

สร้างตนเองขึ้นมาเป็นคนใหม่ จากการปฏิเสธความเป็นปัจเจกบุคคลที่เข้ากำหนดตัวเรามาเป็นเวลานาน (Foucault, 1983b: 216)

การดำรงตนเฉกเช่นมนุษย์ผู้มีสุนทรียะ

ฟูโกต์พยายามหาหนทางในการสร้างชีวิตของตัวเราเช่นผลงานทางศิลปะเพื่อจะบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดในการทำงานของตนเอง ตามที่เขากล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าจุดมุ่งหมายของการทำงานไม่ใช่เรื่องอำนาจ หากแต่ต้องการศึกษาวิถีทางต่างๆ ในสังคมของเราที่ทำให้มนุษย์มีตัวตนรูปแบบต่างๆ ดังจะเห็นจากงานในช่วงหลังของเขาโดยเฉพาะในประวัติศาสตร์แห่งเพศวิถี เล่มที่ 3 The Care of the Self (1990c) ซึ่งพูดถึงเทคนิควิธีที่จะพัฒนาตัวเองให้กลายเป็น “ตัวตนผู้มีความรู้คิดรูปแบบต่างๆ” ที่สามารถขีดเขียนและแต่งแต้มเรื่องราวของชีวิตให้มีสีสันด้วยตนเอง ตามที่ฟูโกต์เชื่อว่าบุคคลสามารถสร้างชีวิตที่สวยงามขึ้นมาด้วยตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการออกกำลังกายและควบคุมอาหารเพื่อสร้างรูปร่างหรือบุคลิกลักษณะที่ตนนั้นเห็นว่างดงาม การเพิ่มทักษะในการประกอบอาชีพให้เกิดความเชี่ยวชาญเพื่อสร้างฐานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคง ตลอดจนการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมอย่างสงบสุขจากประสบการณ์ชีวิตที่มีพื้นฐานของความเป็นผู้มีศิลปะในการดำรงชีวิตเช่นเดียวกับศิลปินขึ้นรูปชิ้นงานแสดงทางศิลปะอย่างประณีต ตามที่ฟูโกต์เชื่อว่า “ศิลปะแห่งการดำรงอยู่” จะเป็นเครื่องมือที่บุคคลใช้สำหรับพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สร้างตัวเองให้มีคุณค่าสูงสุดจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตบางอย่างเพื่อสร้างสมดุลให้กับตนเอง ความเป็นตัวตนของเราจึงเป็นสิ่งที่ตัวเราเป็นผู้ฟูมฟักขึ้นมาจากแรงบันดาลใจที่จะสร้างตัวเองให้สมบูรณ์พร้อม และทำให้ตัวเราสามารถที่จะยืนหยัดในความเป็นตัวเองเพื่อต่อรองกับเครือข่ายทางอำนาจอันสลับซับซ้อนภายในสังคมที่พยายามเข้ากำหนดตัวเราให้เป็นเช่นนั้นเช่นนี้

ฟูโกต์ประยุกต์แนวทางการทำงานของบุคคลในบางอาชีพ อาทิ นักประพันธ์ นักประติมากรรม ผู้กำกับภาพยนตร์ แม้กระทั่งนักวิชาการ ผู้บุกเบิกแนวคิดทฤษฎีใหม่ๆ ซึ่งอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ในการสร้างสรรค์ผลงาน เพื่อสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนต่อกระบวนการสร้างตัวตนของบุคคลในลักษณะของการสวมบทบาทของผู้ประพันธ์ (The Author Function) (Danaher, Schirato & Webb, 2000: 153) ด้วยวิธีการสร้างสรรค์ผลงานและใช้ชีวิตประจำวัน ทำให้เราเห็นชัดถึงกระบวนการก่อรูปตัวตนของพวกเขาที่มีลักษณะต่างไปจากบุคคลอื่นโดยทั่วไป ความเป็นตัวตนที่มีเอกลักษณ์นี้ถูกสร้างขึ้นจากมุมมองที่มีต่อโลกในลักษณะเฉพาะซึ่งสะท้อนออกมาให้เห็นทางค่านิยม ความคิด หรือความเชื่อของเขาไปตามคุณลักษณะของตนเอง โดยฟูโกต์ชี้ให้เห็นว่าบทบาทของความเป็นผู้ประพันธ์ทั้งหลายจะดำรงอยู่ตราบเท่าที่ผลงาน หรือความรู้ หรือความจริงของพวกเขายังคงแพร่และไหลเวียนอยู่ภายในปริมณฑลทางสังคมแห่งนั้น ผลงานที่แสดงถึงความเป็นตัวตนของพวกเขาซึ่งถูกเผยแพร่ออกสู่สาธารณะย่อมถูกประทับแล้วฝังตรึงอยู่ภายในจิตใจของผู้คนโดยทั่วไปและเป็นตัวเชื่อมให้บทบาทและสถานภาพของผู้สร้างผลงานเหล่านั้นดำรงอยู่ เช่นนั้นแล้วความเป็นตัวตนของพวกเขาจึงไม่มีวันตายจากโลกนี้ไปได้

สำหรับแนวทางการสร้างความเป็นตัวตนของบุคคลขึ้นมาเช่นเดียวกับการแสดงบทบาทผู้ประพันธ์นั้น ฟูโกต์เสนอว่ามีอยู่ 2 วิธีการ (Danaher, Schirato & Webb, 2000: 155 - 156) ได้แก่

(1) การบันทึกเป็นตัวอักษรซึ่งเป็นการให้ความหมายกับบุคคล สัตว์และสิ่งของ ด้วยการบัญญัติศัพท์ขึ้นมาหรือการสร้างความเป็นรูปธรรมให้กับสิ่งนั้น ในทางเดียวกันการเขียนก็สามารถแปลงกลับทุกสรรพสิ่งที่ดำรงอยู่ให้มีลักษณะเป็นนามธรรมหรือการสร้างภาพแทนให้กับสิ่งนั้น ๆ แม้ว่าจะเป็นการนำเสนอเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงก็ตาม โดยนัยยะนี้การให้ความหมายกับสรรพสิ่งต่าง ๆ จะช่วยให้เรารู้ถึงจุดกำเนิดและเกิดความเข้าใจตัวเราที่ดำรงอยู่ใน

ขณะนี้ว่าไม่ได้คงทน เป็นจริง และเที่ยงแท้ แต่ตัวตนของเรานั้นปรับเปลี่ยนไปมาอยู่ตลอดเวลา มีหลายบุคลิกลักษณะ และบางขณะถูกสร้างขึ้นมาเพื่อแสดงภาพแทนของตัวเรานั่นเอง

(2) การใช้ระบบสัญลักษณ์แสดงความคิด (อักษรภาพ) เป็นการนำเสนอเรื่องราวที่ต้องการบอกเล่าโดยการสื่อสารด้วยรูปภาพอย่างตรงไปตรงมา เห็นได้จากวรรณกรรมดั้งเดิมในยุคก่อนคริสตกาลซึ่งถูกรังสรรค์ขึ้นมาจากระบบสัญลักษณ์ ด้วยวิธีนี้จะทำให้คนทุกคนสามารถถ่ายทอดเรื่องเล่าของตน จากการถักทอและร้อยเรียงเรื่องราวต่างๆ ที่ปรากฏตัวขึ้นมาภายในสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน หรือเรื่องราวของวีรบุรุษของพวกเขา สิ่งที่ถูกสื่อสารออกมานั้นไม่เพียงนำเสนอเรื่องราวของบุคคลต่างๆ ออกมา ทว่ายังสะท้อนคุณลักษณะเฉพาะตัวของพวกเขา ซึ่งบอกเล่ามุมมองที่มีต่อโลกและสิ่งแวดล้อมให้กลายเป็นชุดประสบการณ์ชีวิตที่เขาสั่งสมขึ้นมาด้วยตนเอง

ฟูโกต์เห็นว่าสุนทรียะได้ก่อร่างสร้างรูปตัวตนของเราขึ้นมา เพราะตัวเรานั้นย่อมจะปรับเปลี่ยนบุคลิกลักษณะไปตามการรับรู้ที่เรามีต่อตัวเอง (The Transformation of One’s Self by One’s Knowledge Is) (Danaher, Schirato & Webb, 2000: 159 - 160) อันเป็นวิธีการที่บุคคลโดยทั่วไปสามารถจะสร้างตนเองให้เป็นผู้ที่ดำรงอยู่อย่างมีสุนทรียภาพตามเบ้าหลอมของจารีตปฏิบัติทางสังคม ซึ่งชี้นำเราให้เรียนรู้วิถีชีวิตที่ดีงามตามครรลองของสังคม แนวทางดำรงตนและมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น รวมทั้งการมองโลกรอบตัวให้สอดรับกับกฎเกณฑ์ทางสังคม ในแง่นี้ โลกของศิลปะและสุนทรียภาพย่อมมีผลต่อวิธีการสร้างความเข้าใจของตัวเราที่มีต่อความเป็นจริง เปรียบเหมือนการที่เราพิจารณางานศิลปะจากแก่นสารที่สะท้อนมาจากชิ้นงานนั้นๆ มากกว่ากลวิธีในการนำเสนอผลงานหรือการยึดติดอยู่กับสิ่งที่มองเห็นได้ เช่น รับรู้จากคำพูด การกระทำ แม้กระทั่งความคิด ความเชื่อที่คนแต่ละคนแสดงออกมา โดยละเลยซึ่งเนื้อหาสาระหรือแก่นของสิ่งนั้น

กล่าวอีกทางหนึ่งศิลปะแห่งการดำรงอยู่ล้วนเกี่ยวโยงกับจริยธรรมที่บุคคลผู้นั้นยึดถือ เพราะการใช้ชีวิต อย่างมีศิลปะของบุคคลคือการดำรงตน เช่นผู้มีรสนิยมที่ดี ประคองตนอย่างมีสติโดยใช้ปัญญา ดำเนินชีวิตตามครรลองคลองธรรมอันดี ดังที่ฟูโกต์กล่าวย้ำว่าการเป็นผู้มีศิลปะแห่งการดำรงอยู่และมีจริยธรรมแห่งตัวตนนั้น บุคคลไม่สามารถที่จะสร้างขึ้นมาด้วยตนเองอย่างแท้จริง ทว่าเป็นสิ่งที่พวกเราเรียนรู้และถูกหล่อหลอมขึ้นมาจากสังคม ซึ่งพยายามนำเสนอ ชี้แนะ และเข้ากำหนดตัวตนของเรา จึงกล่าวได้ว่าตัวตนของบุคคลคือผลผลิตแห่งสังคมโดยแท้ เมื่อเป็นเช่นนี้ตัวตนของบุคคลซึ่งดำรงอยู่อย่างมีสุนทรียะย่อมไม่ใช่ผู้กระทำการทางสังคมที่มีอิสรภาพโดยสมบูรณ์ ทว่าพวกเขาคือผู้ที่สามารถหยิบยกจริยธรรมที่เหมาะควรกับตนเอง ถือเป็นแนวปฏิบัติเพื่อเสริมความเชื่อมั่นต่อการสร้างสรรค์ชีวิตของตนให้งดงาม

ท้ายที่สุดแล้วเราจะพบว่าความเป็นตัวตนของฟูโกต์นั้นครอบคลุมทั้งเรื่องส่วนตัวและเรื่องราวทางสังคม ตามที่เขาเสนอแนวทางการปรับเปลี่ยนตัวเองของบุคคลไปสู่การเป็นตัวตนที่สมบูรณ์พร้อมไว้ในสองระดับ คือ ระดับร่างกาย (Physics) ใช้เทคโนโลยีแห่งตัวตน (Technology of Self) สร้างตัวตนที่ตระหนักรู้ว่าตนเองเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของสังคมหรือผู้กระทำการที่ขับเคลื่อนสังคมให้เดินหน้า และระดับของสังคม (Moral) ใช้เทคโนโลยีทางสังคม (Technology of Social) สร้างประชาสังคมซึ่งรวมตัวกันดำเนินกิจกรรมที่สร้างสรรค์ทางสังคม (Lemke, 2011: 175) ความเป็นตัวตนที่ถึงพร้อมจึงมีนัยของตัวตนซึ่งดำรงอยู่ภายในพื้นที่เหลื่อมซ้อนกันระหว่างความเป็นปัจเจกบุคคลและสังคม อันเป็นจุดกำเนิดของตัวตนที่ส่งผลให้บุคคลกำหนดหรือให้ความหมายต่าง ๆ ด้วยตนเอง กระทำการทางสังคมตามสภาพของตน ตลอดจนคิดริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ด้วยความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองให้เกิดสุขและความมั่นคงในชีวิต จากศักยภาพในการจัดแจงตัวเอง ทั้งยังเป็นแบบอย่างที่ดีในการเดินรอยตามของผู้คนในสังคม เมื่อบุคคลแต่ละคน

ดูแลรับผิดชอบตัวเองและชักนำผู้คนรอบข้างให้เดินไปในทางเดียวกันแล้วย่อมค้ำจุนให้สังคมเกิดความผาสุกและก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป

บทวิพากษ์และคุณค่าของการศึกษาตัวตนตามแนวทางของฟูโกต์

แนวคิดยุคหลังสมัยใหม่กำลังได้รับความสนใจจากนักวิชาการและสังคมในวงกว้างเพิ่มมากขึ้นแต่นักวิชาการหลายสำนักยังมีข้อกังขาต่อสถานะของแนวทางการศึกษานี้ที่มีผลต่อสังคมศาสตร์อยู่มาก หากแนวคิดหลังสมัยใหม่เชื่อว่าโลกนี้ไม่มีความจริงที่แท้แน่นอน เช่นเดียวกับตัวตนตามความคิดของฟูโกต์ซึ่งไม่มีแก่นแท้ ไม่คงที่ หรือมีความเป็นตัวตนเพียงรูปลักษณะเดียว เมื่อเป็นเช่นนี้เราจะให้คำอธิบายตัวตนของเราแก่บุคคลอื่นได้รับรู้อย่างไร และจะเข้าถึงความเป็นตัวตนของบุคคลอื่นเช่นไร โดยประเด็นที่หลายฝ่ายมองแนวคิดหลังสมัยใหม่อย่างเคลือบแคลงเนื่องจากมีลักษณะสัมพัทธ์นิยมอยู่หลายประการ ได้แก่ หลักเกณฑ์ที่ใช้ตรวจสอบความน่าเชื่อถือในเรื่องเล่าของคนเล็กคนน้อย (Little Narrative) ทั้งในประเด็นความเป็นจริงตามการมองของผู้เล่า หรือการมองโลกแห่งความเป็นจริงของเขา รวมถึงการสรรหาคำอธิบายความเป็นตัวตนของพวกเขาให้สังคมรับรู้ ซึ่งไม่อาจหามาตรวัดความจริงเหล่านั้นอย่างแน่ชัด ความสมเหตุสมผลของเรื่องเล่าจึงถูกหยิบยกขึ้นมาถกเถียงอยู่เสมอ นอกจากนี้แนวคิดหลังสมัยใหม่มักถูกวิพากษ์ว่าไม่ได้สร้างความก้าวหน้าให้กับสังคมศาสตร์ ทั้งในแง่ของการตั้งข้อสงสัยต่อความรู้ในยุคทองแห่งแสงสว่างซึ่งก่อร่างสร้างสังคมศาสตร์ให้เป็นปึกแผ่นขึ้นมา ตลอดจนการปฏิเสธความเป็นจริงและการวิพากษ์ต่อความเป็นเหตุเป็นผลซึ่งนำพามนุษยชาติไปสู่ความเจริญทางวิทยาศาสตร์ด้วยการสร้างความรู้เกี่ยวกับสรรพสิ่งต่างๆ ให้แก่โลก อันเป็นความรู้ที่ถูกยอมรับว่าเอื้อต่อการทำความเข้าใจตัวตนของบุคคลและสังคมโดยรวมได้ดีขึ้น

ความคิดเห็นอีกด้านหนึ่งนักวิชาการบางกลุ่มยอมรับว่าการศึกษาตัวตนตามแนวคิดหลังสมัยใหม่ทำให้เราเห็นถึงพลวัตทางสังคมได้ชัดเจนขึ้น เมื่อสังคมปัจจุบันเคลื่อนเข้าสู่สังคมแห่งการบริโภคอย่างเต็มตัว จากการก้าวกระโดดของเทคโนโลยีและระบบการผลิต พร้อมไปกับการเกิดขึ้นของกลุ่มชนชั้นนำใหม่ทางสังคมซึ่งขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยแสดงตัวให้เห็นจากการบริโภคสินค้า บริการ และข่าวสารที่นำสมัย ยืนยันความเชื่อของฟูโกต์ว่าความเป็นตัวตนของมนุษย์ไม่คงทนถาวร ไม่มีเอกลักษณ์ที่แน่นอน ด้วยมนุษย์มีกำลังที่จะสร้างตัวเองให้ผสมกลมกลืนไปกับยุคสมัยทางสังคม ตัวตนของมนุษย์จึงปรับเปลี่ยนตัวเองให้มีหลายบุคลิกลักษณะ เลื่อนไหล และแยกย่อยออกไปตามวิธีการที่เขาพยายามสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับตนเองให้สังคมได้รับรู้ นอกไปจากนั้นการศึกษาการสร้างตัวตนตามแนวคิดหลังสมัยใหม่ยังทำให้เรารับรู้ถึงผลกระทบของโลกาภิวัตน์ที่มีต่อสังคม วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของบุคคล โดยเฉพาะบทบาทของสื่อสารมวลชนและการชี้นำสังคมของภาคประชาสังคมซึ่งนับว่าเป็นสถาบันหลักที่ขับเคลื่อนประเด็นทางสังคมในขณะนี้ ดังนั้น การสร้างความเข้าใจที่มีต่อตัวตนตามแนวทางนี้อย่างลุ่มลึกย่อมจะเพิ่มพูนความรู้ใหม่ๆ ให้กับสังคมศาสตร์ในการทำความเข้าใจกระบวนการสร้างตัวตนของบุคคลตามยุคสมัย ตลอดจนทำนายได้อย่างแม่นยำถึงแนวโน้มของการเกิดและการแสดงตัวตนรูปแบบใหม่ๆ ในยุคสมัยต่อไป (Baker & Jane, 2016: 290 - 292)

การทำความเข้าใจแนวคิดเรื่องตัวตนของฟูโกต์ซึ่งมีความซับซ้อนและเข้าใจได้ยาก สิ่งสำคัญคือผู้ที่นำไปปรับใช้จำเป็นต้องทบทวนแนวคิดทฤษฎีอย่างละเอียด ลึกซึ้ง และด้วยการมองที่รอบด้าน จากการพิจารณาข้อถกเถียงต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการนำเสนอการวิเคราะห์ภายในสถาบันแห่งอำนาจที่สร้างความเป็นตัวตนขึ้นมาโดยฟูโกต์มักถูกวิพากษ์ไปที่การละเลยความสำคัญของรัฐ เช่น งานของพูลันท์ซัส (Nicos Poulantzas) เรื่องรัฐ อำนาจ และสังคมนิยม (State, Power, Socialism) (แบรี่ สมาร์ท, 2555: 228 - 232)

ที่แม้จะเป็นการศึกษาตามแนวทางของทฤษฎีมาร์กซิส แต่ก็ชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดของการวิเคราะห์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจกับความรู้ที่ผู้ศึกษามิอาจละเลยถึงสองประการด้วยกัน คือ

ประการแรก การมิได้กล่าวถึงจุดกำเนิดที่แน่ชัดของอำนาจ สำหรับฟูโกต์แล้วความสัมพันธ์เชิงอำนาจจะอยู่ภายในชีวิตทางสังคมหรือเป็นสิ่งเดียวกันกับความเป็นสังคม ซึ่งนำไปสู่การไม่ใส่ใจกับความเป็นรูปธรรม (Mate - Reality) เชิงสถาบันแห่งรัฐ และถูกมองว่าเป็นที่มาของทางตันแห่งตรรกะซึ่งเต็มไปด้วยคำถามต่อมุมมองเรื่องอำนาจของฟูโกต์ หากอำนาจปราศจากรากฐานแต่ดำรงอยู่ทุกแห่งจนแลดูเป็นธรรมชาติของสังคมจริงตามที่ฟูโกต์ว่าไว้ ดังนั้น “ทำไมจึงมีการต่อต้านอำนาจด้วยเล่า” แล้ว “การต่อต้านเหล่านั้นมาจากที่ไหน” และ “มันจะเกิดขึ้นได้อย่างไร” โดยประเด็นเรื่องการต่อต้านอำนาจของฟูโกต์นั้น ได้รับความสนใจทั้งจากนักวิชาการในแนวมาร์กซิสและที่มิใช่แนวมาร์กซิส โดยเฉพาะการพยายามพัฒนาวิธีที่จะต่อต้านกับชีวอำนาจ

ประการที่สอง การเพิกเฉยต่อประเด็นอำนาจรัฐ ณ ช่วงเวลาที่มันได้แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง อีกทั้งอิทธิพลของรัฐก็กำลังเพิ่มขึ้นมากอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน โดยงานของฟูโกต์มักใช้เพียงมโนทัศน์ที่มองรัฐจำกัดอยู่เฉพาะกลไกที่เป็นสาธารณะ เช่น กองทัพ ตำรวจ เรือนจำ ศาล หรือในพื้นที่อื่นๆ ที่รัฐใช้เพื่อสร้างปฏิบัติการทางอำนาจ เช่น กลไกในสถานบำบัดผู้ป่วยทางจิต และโรงพยาบาล แม้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของฟูโกต์จะพยายามขยายออกไปพ้นเกินขอบเขตของความเป็นรัฐ แต่ก็กลับถูกทำให้อ่อนแอลงอย่างมากจากการมองรัฐสมัยใหม่โดยใช้กรอบคิดที่แคบเกินไป และแม้ฟูโกต์จะเผยให้เห็นถึงรูปธรรมของเทคนิควิธีสมัยใหม่บางประการในการใช้อำนาจ แต่ในขณะเดียวกันเขากลับประเมินบทบาทของกฎหมายและความรุนแรงในฐานะเป็นฐานสำคัญแห่งการใช้อำนาจในระดับที่ต่ำเกินไปอีกด้วย

นักวิชาการของไทย อานันท์ กาญจนพันธุ์ วิพากษ์การทำงานเรื่องตัวตนของฟูโกต์เอาไว้อย่างน่าฟัง ในหนังสือคิดอย่างมิเชล ฟูโกต์ คิดอย่างวิพากษ์ จากวาทกรรมของตัวตนถึงจุดเปลี่ยนของอัตตา (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555: 114 - 115, 213 - 218) ซึ่งผู้เขียนได้นำความเห็นบางประการมาสรุปไว้ในข้อเขียนนี้เพื่อเพิ่มมุมมองแก่ผู้ศึกษาที่จะหยิบยกตัวทฤษฎีนี้ไปใช้งานให้เกิดประโยชน์สูงสุด ดังนี้

(1) การมองอำนาจของฟูโกต์ในลักษณะที่สลับซับซ้อนและมีความเป็นนามธรรมสูง มักสร้างความซับซ้อนให้กับตำแหน่งแห่งที่ของตัวตนมากจนเกินไป และอาจทำให้ผู้ศึกษางานของฟูโกต์หลุดเข้าไปอยู่ในโลกทางจินตนาการ กระทั่งละเลยปฏิบัติการของอำนาจในมิติอื่นๆ อาทิ อำนาจทางการเมือง หรืออำนาจทางการทหาร ซึ่งเป็นอำนาจที่ทำงานอย่างตรงไปตรงมาและเข้าจัดการกับชีวิตของมนุษย์อย่างชัดเจนดังที่พบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน ในแง่ของการนำทฤษฎีมาปรับใช้ เราจึงไม่อาจการนำความคิดตามแนวทางของฟูโกต์มาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกี่ยวเนื่องกับอำนาจได้ครอบคลุมทุกประเด็น ผู้ศึกษาต้องรู้จักเชื่อมโยงความคิดระหว่างแนวคิดทฤษฎีต่างๆ และพยายามเรียนรู้ทฤษฎีในเชิงวิพากษ์มากขึ้น เพื่อทำความเข้าใจในตัวทฤษฎีอย่างถ่องแท้

(2) ข้อจำกัดในงานช่วงหลังของฟูโกต์ซึ่งให้ความสำคัญกับปฏิบัติการของชีวอำนาจ เป็นความพยายามของเขาที่จะแสดงให้เห็นว่าการสร้างอัตลักษณ์ของตนเองผ่านเพศวิถีเป็นหนทางที่ดีที่สุด (อาจเนื่องด้วยแรงขับดันที่เขาเป็นผู้รักเพศเดียวกัน) ทั้งที่จริงแล้วยังมีปฏิบัติการอื่นๆ ที่บุคคลนำมาใช้เพื่อปรับเปลี่ยนสังคม อาทิ การบริโภคสินค้าและบริการ หรือขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยความคิดที่ว่าตัวตนนั้นสามารถที่จะหลุดพ้นจากปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ของฟูโกต์ถูกมองว่าเป็นการนำเสนอมุมมองที่ยังไม่ให้ความสำคัญกับบริบทที่เฉพาะเจาะจงอย่างเพียงพอ จนไม่สามารถเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ทางอำนาจได้อย่างชัดเจนและอาจตกหลุมพรางของ

ความคิดแก่นสารนิยมในทางหนึ่งได้ ทั้งที่ฟูโกต์พยายามปฏิเสธสิ่งที่เป็นแก่นแท้มาโดยตลอด

ในทางตรงข้ามนักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์ที่นำแนวคิดการสร้างตัวตนของฟูโกต์มาตีความใหม่ต่างมองเห็นถึงการทำงานของอำนาจในเชิงสร้างสรรค์ (Burchell; Gordon; & Miller, 1991; Rose & Miller, 2008; Dean, 2010; Milchman & Rosenberg, 2010; Lemke, 2011) เช่นเดียวกับนักพัฒนาชุมชนซึ่งให้ความสนใจขยายแนวคิดของฟูโกต์ไปสู่กระบวนการสร้างตัวตนของประชาชนที่มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาของชุมชนที่อยู่อาศัย (Cruikshank, 1994; Shama, 2011) พบว่าการขยายคำจำกัดความว่าด้วย “อำนาจ” ในแง่มุมของฟูโกต์ทำให้เราเห็นถึงอำนาจในมิติที่กว้างไกลออกไปกว่าขอบเขตของกฎหมายและความเป็นรัฐ โดยแนวคิดชีวอำนาจหรือชีวะการเมืองได้คลี่คลายถึงเทคนิควิธีทางการปกครองในอีกมิติหนึ่ง ด้วยการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนดูแลตนเอง เพราะเชื่อมั่นถึงความสามารถในการสั่งการและควบคุมตัวเองได้ พวกเขาจึงมีสิทธิในการเลือกทางเดินชีวิตของตน และด้วยลักษณะความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ปรับเปลี่ยนไปทำให้วิธีการใช้อำนาจมีความแนบเนียน มองไม่เห็นถึงต้นตอของอำนาจที่ชัดแจ้ง ในแง่นี้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนจึงมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น ทั้งยังเป็นการกำกับดูแลประชากรที่เชื่อว่ามีประสิทธิภาพสูงสุด

สำหรับนักวิชาการหลังสมัยใหม่ เดอเลิซ (Deleuze, 1995: 116, 94 - 101 อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญ-สินโอฬาร, 2561: 76 - 78) เสนอว่าระบบคิดของฟูโกต์นำเราไปสู่มิติใหม่ของการมองธรรมชาติความเป็นมนุษย์ซึ่งเป็นแนวคิดใหม่ที่ไม่เคยปรากฏในยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ใดมาก่อน เพราะเป็นคำถามทางปรัชญาของความเป็นมนุษย์ที่มิได้มุ่งหาคำตอบว่ามนุษย์คืออะไร แต่ให้ความสนใจว่ามนุษย์กำลังจะเป็นอะไรต่อไป ความคิดในลักษณะนี้จึงไม่ได้ติดตรึงเอกลักษณ์เฉพาะตัวให้กับเรา เพราะตัวเราสามารถปรุงแต่งบุคลิกลักษณะของตนเองไปกาลเวลา ดังนั้น เป้าหมายของการศึกษา

ประวัติศาสตร์ความเป็นตัวตนของฟูโกต์จึงเป็นไปเพื่อจะบอกว่าด้วยวิธีการใดที่ทำให้ตัวตนของเราไม่ถูกกำหนดให้เป็นอะไร โดยการมองอำนาจในลักษณะของพลัง (Force) และการทำงานของพลัง (The Play of Force) ซึ่งไหลเวียนอยู่ภายในความรู้ที่หลากหลาย อันเป็นอำนาจในระดับแยกย่อย (A Microphysics of Power) ทำงานร่วมกับพลังรูปแบบต่างๆ ซึ่งนำไปสู่การสร้างมนุษย์ในฐานะตัวแทนทางสังคมและกฎหมายนั้น เป็นเครื่องมือชนิดใหม่หรือนวัตกรรมเทคโนโลยีทางอำนาจรูปแบบใหม่สำหรับศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่ต่างจากเครื่องมือชนิดอื่นๆ ที่เราเคยใช้ศึกษาทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ตรงกับความเห็นของเลมเก้ (Lemke, 2011: 174) การเปลี่ยนวิธีใช้อำนาจรัฐมาสู่ชีวะการเมืองคือความก้าวหน้าขององค์ความรู้ที่ทำให้รู้ว่าตัวตนของเราไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่ปฏิบัติการของอำนาจที่สัมพันธ์กับความรู้ หรืออยู่นอกอาณาบริเวณทางการปกครอง เพราะอำนาจในลักษณะนี้เชื่อมโยงตัวตนของประชาชนเข้ากับรัฐ ด้วยการผลิตพลเมืองตามความต้องการของรัฐขึ้นมาจากแนวนโยบายที่รัฐเป็นฝ่ายกำหนด ชีวะการเมืองจึงเป็นศิลปะทางการปกครองที่อาจนับเนื่องเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมของมนุษยชาติ ซึ่งเกิดขึ้นจากการประดิษฐ์สร้างของระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจ

ในงานหลายชิ้นของนักวิชาการไทย อาทิ ธเนศ วงศ์ยานนาวา (2532; 2548) ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2560; 2561) และธีรยุทธ บุญมี (2551) ซึ่งหยิบยกแนวคิดเรื่องตัวตนของฟูโกต์มาวิเคราะห์งานของตนมองไปในทางเดียวกันว่า การศึกษาของฟูโกต์มุ่งเน้นไปที่เรื่องของความรู้ อำนาจ และการสร้างตัวตน โดยมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจร้อยรัดสิ่งเหล่านี้เข้าด้วยกันในรูปของวาทกรรมแบบต่างๆ กระบวนการสร้างตัวตน (The Process of Subjectification) ของฟูโกต์นำไปสู่การคิดค้นความเป็นไปได้แบบใหม่เกี่ยวกับชีวิต นั่นคือการทำให้ปราศจากความเป็นอัตบุคคล (Subjectless Individual) หรือตัวตนที่มีแก่นแท้ในแบบของเดคาร์ต

ด้วยงานของฟูโกต์มีลักษณะของความเป็นไปได้และความเป็นไปไม่ได้ในเวลาเดียวกัน ทั้งยังปรับเปลี่ยนวิธีการวิเคราะห์ตามการเลื่อนไหลทางความคิดของเขาอยู่ตลอดเวลา ทำให้การแสวงหาคุณลักษณะที่แน่นอน ตายตัว เป็นสิ่งที่กำหนดได้ยาก ดังจะเห็นจากการพิจารณางานของฟูโกต์โดยมุ่งไปที่การวิเคราะห์อำนาจในระดับแยกย่อยแล้ว จะทำให้แนวคิดการบริหารจัดการชีวิตนั้นเลือนหาย นั่นหมายความว่าการใช้อำนาจในระดับมหภาคของรัฐได้หมดไป เพราะการใช้อำนาจในลักษณะของชีวอำนาจนั้นไม่ได้ดำรงอยู่ในระดับจุลภาคเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงอำนาจในระดับมหภาคด้วย หรือนัยหนึ่งการวิเคราะห์อำนาจในกระบวนการสร้างตัวตนย่อมทำให้ความเป็นจุลภาคมหภาค พร่ามัวหรือสลายลงไป ดังนั้น คุณค่าของการศึกษางานของฟูโกต์ในเรื่องอำนาจรูปแบบใหม่หรือชีวอำนาจจะอยู่ที่การแสดงให้เราเห็นว่าอำนาจรัฐในปัจจุบันทำหน้าที่สองด้านไปพร้อมกัน ด้านหนึ่งเป็นเทคนิคในการทำให้เป็นความเฉพาะเจาะจง (Individualizing) อีกด้านหนึ่ง คือ การรวมศูนย์ทั้งหมด (Totalizing) การรวมอำนาจทั้งสองลักษณะเอาไว้ภายใต้ความเป็นรัฐจึงเป็นอำนาจที่ทรงพลัง เพียงแต่ที่ผ่านมาเราอาจมองไม่เห็นถึงความเป็นรัฐซึ่งเป็นกลไกสำคัญของการบังคับใช้อำนาจเพื่อให้บุคคลสยบยอม เพราะเข้าใจว่ารัฐใช้แต่อำนาจทางการเมืองหรือรัฐเป็นเรื่องของส่วนรวมเท่านั้น

บทวิพากษ์ในทัศนะของผู้เขียน

การทบทวนงานของฟูโกต์ทำให้เรามองเห็นถึงความลุ่มหลงในการศึกษาเรื่อง “อำนาจ” ของเขาจนทำให้ผู้ศึกษาต่างสับสนต่อเป้าหมายในการทำงานของเขาว่าอยู่ที่การวิเคราะห์ประเด็นนี้เป็นหลักหลายครั้งที่ฟูโกต์ถึงทางตันในความคิดและพยายามหาหนทางตอบคำถามที่ว่าด้วยการทำงานของอำนาจจากการปรับเปลี่ยนวิธีการวิเคราะห์ของตนเองอยู่ตลอดเวลา แสดงถึงการเลื่อนไหลของความหมายในตัวบทต่างๆ ที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้แม้กระทั่งตัวผู้แต่งเอง เริ่มจากการเปลี่ยนมุมมองของการศึกษาอำนาจจาก

เดิมมุ่งหาคำตอบว่า “อำนาจคืออะไร” มาสู่ “อำนาจทำงานอย่างไร” ทำให้เป้าหมายของการวิเคราะห์อำนาจย้ายจากตัวบุคคล หรือสถาบันทางสังคมเข้าสู่การทำงานของอำนาจในระดับแยกย่อยซึ่งแพร่กระจายอยู่รอบตัวของผู้คน เริ่มจากคำอธิบายวิธีการทำงานของอำนาจเชิงวินัยที่เข้าบงการร่างกายของนักโทษ ขยายไปสู่โครงข่ายทางอำนาจในระดับมหภาคที่ครอบคลุมประชากรทั้งมวลจากการพัฒนาแนวคิดการบริหารจัดการชีวิตโดยการการรวบรวมเครือข่ายของอำนาจประเภทต่างๆ เฉพาะแห่งเฉพาะที่ไปสู่โครงสร้างระดับสากล แต่การมุ่งเน้นประเด็นเรื่องการทำงานของอำนาจมากเกินไปกลับนำไปสู่การไม่สามารถให้คำอธิบายการทำงานของอำนาจในระดับแยกย่อยที่ปฏิบัติการอยู่บนอำนาจในระดับมหภาคได้อย่างชัดเจน จนอาจทำให้ฟูโกต์ไม่สามารถแสดงถึงความแตกต่างระหว่างอำนาจอธิปัตย์กับอำนาจรัฐรูปแบบใหม่หรืออำนาจในระดับมหภาคตามความต้องการของตนได้ เพราะมุ่งเน้นไปที่กลยุทธ์หรือศิลปะในการเข้าจัดการกับประชากรเป็นสำคัญ

การทำงานในประเด็นเรื่องอำนาจอย่างต่อเนื่องและการวิเคราะห์ที่ลุ่มลึกทำให้มุมมองเรื่องอำนาจของฟูโกต์มีความสมบูรณ์มากขึ้น โดยเฉพาะการมองเห็นอำนาจในเชิงสร้างสรรค์จากการเอื้ออำนวยประโยชน์สุขของรัฐที่มีต่อประชาชน ด้วยการส่งเสริมให้พวกเขาสร้างตัวเองให้กลายเป็นผู้มีความรู้สึกนึกคิด ซึ่งเผยให้เรารับรู้ถึงอำนาจในอีกแง่มุมหนึ่ง ไม่ใช่เพียงการกดขี่ บังคับ หรือควบคุม แต่ยังเป็นพลังในการสร้างสรรพสิ่งนำมาซึ่งสังคมที่งดงาม อันเป็นลักษณะการทำงานของอำนาจในรูปแบบเครือข่ายปฏิบัติการที่แผ่ซ่านเข้าครอบคลุมทั่วทั้งองคายพทางสังคม จากการสร้างความจริงเข้าครอบงำบุคคลจนเกิดพลังอำนาจที่ปฏิบัติการจากภายในตัวบุคคลผ่านการแสดงความเป็นตัวตนของพวกเขา เหล่านี้เป็นคำอธิบายที่ทำให้เราตระหนักถึงอำนาจที่มีพลังรุนแรงเข้ากำกับบุคคล แม้ฟูโกต์จะเพิ่มมุมมองความรู้เรื่องอำนาจของเราอย่างรอบด้าน แต่ความพยายามของเขานั้นทำให้อำนาจ

กระจัดกระจายและเป็นนามธรรมมากเกินไป จนยากต่อการทำความเข้าใจของผู้คนโดยทั่วไป

สำหรับคุณค่าของการศึกษากระบวนการสร้างตัวตนในแนวทางของฟูโกต์ตามการมองของผู้เขียนอาจสรุปได้อย่างน้อยสามประการด้วยกัน คือ

ประการแรก พัฒนาการทางการปกครอง ฟูโกต์ชี้ให้เราเห็นถึงเป้าหมายสูงสุดทางการปกครองว่ารัฐที่แข็งแกร่งและมั่นคงจำเป็นต้องแผ่ขยายอาณาบริเวณทางการปกครองออกไปให้ครอบคลุมทุกมิติ ตามที่ฟูโกต์มองภาพการปกครองในปัจจุบันว่าไม่อาจแยกเรื่องของการจัดการทรัพยากร เศรษฐกิจ กฎหมาย หรือทางการเมืองออกจากกันอย่างเด็ดขาด ทำให้วิธีใช้อำนาจทางการปกครองในปัจจุบันต่างไปจากเดิมอย่างชัดเจน เพราะการปกครองเป็นกิจกรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับร่างกายและชีวิตของมนุษย์โดยตรง ตั้งแต่เกิดจนตายในรูปของอำนาจในการสร้างความมีวินัยให้เกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคล การสร้างการรับรู้หรือความจริงว่าประชากรทั้งมวลนั้นดำรงอยู่อย่างอิสระ จากความเชื่อมั่นในการเลือกทางเดินของตนเอง อำนาจที่มาในรูปของวินัยจึงเป็นอำนาจเหนือชีวิต ไม่ใช่อำนาจเหนือบุคคลอย่างในอดีตที่ผ่านมา ด้วยเป็นอำนาจที่ทำให้คนต้องควบคุมตัวเองในการดำรงชีวิตให้เป็นปกติในสังคม เพราะความปกติคือการทำงานรูปลักษณะหนึ่งของอำนาจ

ประการที่สอง พัฒนาการทางสังคม แนวคิดการบริหารจัดการชีวิตให้คำอธิบายกระบวนการก่อตัวของ “ประชาสังคม” (Foucault, 2008: 296) ประชาชนจัดการตัวเองและขับเคลื่อนประเด็นปัญหาทางสังคม เพราะประชาสังคมตามการมองของฟูโกต์ คือ พื้นที่กระทำการทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของมวลสมาชิกในสังคมซึ่งมีเสรีในการเลือกทางเดินชีวิตเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองและการประกอบการทางเศรษฐกิจในขอบเขตที่รัฐเอื้ออำนวย สร้างผู้กระทำการที่แข็งขันในการจัดการตนเองและชุมชนขึ้นมาภายใต้โครงข่ายทางอำนาจที่รัฐสอดแทรกเข้าจัดแจงชีวิต

ทุกแง่มุมของเขาอย่างเป็นธรรมชาติ พร้อมทั้งก่อตั้งสถาบันทางสังคมเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้คนและยึดโยงสายสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในประชาสังคม ซึ่งเอื้อต่อการสร้างพหุสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายเข้าด้วยกันและเกิดการขยายตัวของกลุ่มคนต่างๆ เช่น กลุ่มคนรักเพศเดียวกัน กลุ่มชาติพันธุ์ เหยื่อของการถูกล่วงละเมิดทางเพศและความรุนแรงในครอบครัว เป็นต้น อันเป็นการเปิดพื้นที่ของการเมืองแบบมีส่วนร่วมโดยเฉพาะการดึงกลุ่มชายขอบของสังคมซึ่งไร้ช่องทางในการบอกเล่าปัญหาของตนให้เข้ามามีบทบาทร่วมกับรัฐ ชุมชนที่ก่อตัวขึ้นในลักษณะนี้จึงประกอบด้วยสมาชิกที่แม้จะเป็นเอกเทศแต่ก็มีความเป็นเอกภาพสูง

ประการสุดท้าย การพัฒนาองค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ ฟูโกต์คลี่คลายถึงวิธีการอันแยบยลของการปกครองในยุคปัจจุบัน ที่เรียกว่า “ชีวะการเมือง” โดยอาศัยศักยภาพในการบงการตนเองของปัจเจกบุคคลมาใช้ควบคุมประชากรทั้งมวล ทำให้เราเข้าใจถึงพลังและการทำงานของพลังอำนาจในการขับเคลื่อนประเด็นปัญหาทางสังคมของภาคประชาสังคมต่างๆ ที่สะท้อนถึงความคิด ความเชื่อ และมุมมองที่มีต่อโลกซึ่งแฝงฝังอยู่ในตัวบุคคลเหล่านั้น อันเป็นการต่อยอดแนวคิดที่นักสังคมวิทยารุ่นเก่า เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) และมอสส์ (Marcel Mauss) เคยนำมาอธิบายสภาวะของการตระหนักรู้ภายในตัวบุคคล หรือความสามารถในการดูแลตนเองจากพลังอำนาจภายในตัวตนที่บ่งชี้ว่าตัวเรานั้นต่างไปจากผู้อื่นเช่นไร (Dean, 2010: 19) โดยนัยนี้ฟูโกต์ได้ชี้ชวนให้เราขบคิดในประเด็นปัญหาทางสังคมที่กว้างไกลออกไปจากการแบ่งขั้วตรงข้าม ซึ่งเป็นแนวทางการศึกษาทางสังคมศาสตร์แบบเดิม มักจำแนกพลเมืองออกเป็นกลุ่มคนประเภทต่างๆ (Categories) จากการกำหนดมาตรวัดที่แน่นอน หรือการแยกเรื่องส่วนตัวออกจากเรื่องราวทางสังคม และความมีอิสรภาพออกจากการถูกครอบงำของอำนาจโดยเด็ดขาด (Rose, 1999: 128) ทั้งยังสร้างการรับรู้ของเราถึงการขยายตัวของศาสตร์สาขาต่าง ๆ จากการก่อตัวของการบริหารจัดการชีวิต

หรือศิลปะทางการปกครองของรัฐในปัจจุบัน โดยการบูรณาการองค์ความรู้ทั้งทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ อาทิ การบริหาร ภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ เข้ากับการทำงานของอำนาจในลักษณะที่เป็นทางการและชีวอำนาจ

ปัจจุบันเราจะพบงานที่นักวิชาการหลายสาขานำแนวคิดชีวอำนาจมาเป็นกรอบวิเคราะห์การแผ่ขยายอำนาจรัฐเข้าสู่พื้นที่เฉพาะภายในสังคมอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการสร้างพลเมืองที่มีคุณลักษณะพึงปรารถนาเพื่อเสริมความเป็นเอกภาพและเสริมความแข็งแกร่งให้กับรัฐ ดังจะเห็นจากการศึกษาการทำงานของชีวอำนาจที่กระทำต่อประชากร (Gordon, 1991; Legg, 2005; Dean, 2010; Lemke, 2011) การวิพากษ์เทคนิควิธีทางการปกครองสมัยใหม่ที่มาในรูปการจัดการชีวิตของประชาชน (Luke, 1996; Mackinon, 2000) ดังเช่นโครงการช่วยเหลือและการพัฒนาตนเอง (Cruikshank, 1996; Shama, 2011) หรือกระบวนการสร้างตัวตนของประชาชน (Gibson, 2001; Mitchell, 2003; Agrawal, 2005; Rutherford, 2007) ในแวดวงสังคมศาสตร์ของไทยก็มีการใช้แนวคิดกระบวนการสร้างตัวตนของฟูโกต์เป็นช่องทางให้กลุ่มชายขอบของสังคมได้แสดงตัว อาทิ การสร้างตัวตนของคนพิการ (จิตติมา เจือไทย, 2551) ผู้รู้คิดทางสิ่งแวดล้อม (เบญจวรรณ อุปัชฌาย์, 2558) ชาวนาเกษตรอินทรีย์ (วรฉัตร วริวรรณ, 2559) กระทั่งการสร้างตัวตนของพ่อแม่ในการศึกษาทางเลือก (กัญญาวีร์ แก้วนุ้ย, 2559) จึงมีความน่าสนใจที่จะสืบสาววิธีการของอำนาจในการสร้างตัวตนของฟูโกต์มาเขียนบทความชิ้นนี้ เพราะผู้เขียนมองว่าการคิดในลักษณะนี้จะเปิดพื้นที่ทางความรู้แบบใหม่ที่ช่วยให้สังคมไทยรับรู้ถึงปฏิบัติการทางอำนาจที่แผ่ขยายเข้าครอบงำตัวตนของเราผ่านการแพร่เข้าสู่ศาสตร์สาขาต่างๆ และเตือนให้เราใช้สติพิจารณาถึงความเป็นจริงต่างๆ ทางสังคม เพราะการเปลี่ยนมุมมองของสังคมที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าความเป็นจริงของมนุษย์ไม่เที่ยงแท้ และไม่มีความจริงใดที่ถูกแสดงออกมาโดยปลอดจากค่านิยมบาง

ประการอย่างที่สังคมต้องการให้เราเชื่อเช่นนั้น แต่ความเป็นจริงมีอยู่หลายชุดตามการมองของกลุ่มคนต่างๆ ในสังคมที่มีสถานภาพ ความคิด และความเชื่อที่ต่างกันไป คุณค่าของการศึกษาตัวตนตามความคิดของฟูโกต์นอกจากจะช่วยให้รู้เท่าทันว่ามนุษย์หลีกไม่พ้นการถูกครอบงำจากอำนาจของความจริงอย่างใดอย่างหนึ่งที่เข้ากำกับตัวเราอย่างเข้มข้นถึงระดับของจิตใจแล้ว ยังพบว่ามนุษย์มีกำลังที่จะขัดขืนอำนาจจากการแสดงความเป็นตัวตนของเราด้วยการเลือกทางเดินชีวิตและมีความรู้สึกนึกคิดที่เป็นของตัวเอง

โดยสรุป ฟูโกต์สร้างงานของตนเองจากการพัฒนาความคิดอย่างต่อเนื่อง โดยยึดหลักการวิพากษ์ความรู้เฉพาะอย่างยิ่งความรู้ทางวิทยาศาสตร์ว่าเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาภายใต้ระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ดำรงอยู่ในสังคมยุคปัจจุบัน ความน่าสนใจคือเขาสามารถชี้ให้เราเห็นถึงอำนาจในแง่มุมที่เราไม่เคยรับรู้มาก่อน นอกจากด้านของการกดบังคับและควบคุมแล้ว อำนาจยังผลิตสร้างสังคมที่สวยงามให้แก่เรา การมองในมิติที่ต่างออกไปช่วยให้ฟูโกต์สร้างองค์ความรู้ใหม่ในการวิเคราะห์วาทกรรม โดยการรื้อสร้างความหมายของกระบวนการสร้างตัวตนของบุคคลขึ้นมาตามยุคสมัย เริ่มจากการตั้งคำถามที่ต่างออกไปจากวิธีการสร้างตัวตนในยุคปลายศตวรรษที่ 19 ซึ่งให้ความสนใจค้นหาว่า “อะไรคือโลก” “อะไรคือมนุษย์” “อะไรคือความจริง” “อะไรคือความรู้” และ “เราจะรู้ได้อย่างไร” โดยเราจะพบคำตอบได้จากงานของคานท์ มาเป็นคำถามทางปรัชญาที่ต้องการรู้ว่า “เราเป็นอะไร” หรือ “เราเป็นอะไรในความเป็นจริง” (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2561: 142) ฟูโกต์พยายามตอบคำถามเหล่านี้จากมุมของประวัติศาสตร์ทางความคิด ด้วยการสืบสาวกระบวนการสร้างตัวตนของเราว่าเกิดขึ้นมาได้อย่างไร จากการทบทวนหลักจริยธรรมแห่งตัวตนในยุคสมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน ทำให้เขาค้นพบคำตอบว่าอยู่ที่การเข้าจัดการกับชีวิตให้กลายมาเป็นประชากร หรือเทคนิควิธีทางการเมืองที่ทำให้ชีวิตของปัจเจกบุคคลกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ เพื่อสร้างความแข็งแกร่งให้กับรัฐและอำนาจรัฐนั่นเอง

แม้ฟูโกต์จะเปิดมุมมองทางความคิดและการมองสังคมปัจจุบันในมิติใหม่ๆ ที่เราไม่เคยคาดคิดมาก่อน แต่ด้วยแนวคิดของเขามีความเป็นนามธรรมสูง และมุ่งเน้นไปที่การปรับเปลี่ยนความคิดของบุคคลมากกว่าการเคลื่อนไหวทางสังคม ดังนั้น การปรับใช้แนวคิดเรื่องอำนาจในลักษณะของกระบวนการสร้างตัวตนจำเป็นต้องอาศัยแนวคิดอื่นๆ ประกอบเพิ่มเติมเพื่อเสริมให้ความคิดของฟูโกต์มีพลังในการสร้างคำอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กัญญาวีร์ แก้วนุ้ย. (2559). การสร้างตัวตนของพ่อแม่ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว. *วารสาร มจรสังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 5* (2), 394 - 408.

จิตติมา เจือไทย. (2551). การก้าวข้ามสู่สุนทรียะแห่งตัวตนของคนพิการ. *วารสารลุ่มน้ำโขง, 4* (2), 81 - 102.

ชิเกฮารุ ทานาเบ. (2551). *ชุมชนกับการปกครองชีวญาณ: กลุ่มผู้ติดเชื้อเอชไอวีในภาคเหนือของไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). *สัญวิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์*.กรุงเทพฯ: วิภาษา.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2560). *วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น = Development Discourse: Power Knowledge Truth Identity and Otherness* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: วิภาษา.

-------- (2561). วาทกรรมกับอำนาจ. ใน *อำนาจไร้พรมแดน ภาษา วรรณกรรม ชีวิตประจำวันและโลกที่เปลี่ยนแปลง* (หน้า 71 - 148). กรุงเทพฯ: วิภาษา.

ทองกร โภคธรรม และนพพร ประชากุล. (2547). *ร่างกายใต้บงการ*. กรุงเทพฯ: คบไฟ.

ธงชัย วินิจจะกูล. (2558). การศึกษาประวัติศาสตร์แบบสาแหรก วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ของฟูโกต์. ใน *อ่านวิพากษ์มิเชล ฟูโกต์*. กรุงเทพฯ: ศยาม.

ธเนศ วงศ์ยานนาวา. (2532). *การวิเคราะห์ซับเจค (Subject) ทฤษฎีที่ใช้ทฤษฎีว่าด้วยอำนาจของมิเชล ฟูโก*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

---------- (2548). *การสร้าง "ซับเจค": บทวิพากษ์ Foucault และการวิเคราะห์ "ซับเจค" จากภาพ* Las Meninas กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ธีรยุทธ บุญมี. (2551). *มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault)*. กรุงเทพฯ: วิภาษา.

เบญจวรรณ อุปัชฌาย์. (2558). นักสิ่งแวดล้อมที่รู้คิด: สิ่งประดิษฐ์สร้างทางการปกครองเพื่อการรักษาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน. *วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม,* 11 (2), 24 - 43.

แบรี่ สมาร์ท. (2555). *มิเชล ฟูโกต์* (จามะรี เชียงทอง และสุนทร สุขสราญจิต แปล). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

วรฉัตร วริวรรณ. (2559). การสร้างตัวตนของชาวนาอินทรีย์. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 5* (2), 367 - 382.

สายพิณ ศุพุทธมงคล. (2545). คุกกับคน: อำนาจและการต่อต้านขัดขืน (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2555). *คิดอย่างมิเชล ฟูโกต์ คิดอย่างวิพากษ์ จากวาทกรรมของตัวตนถึงจุดเปลี่ยนของอัตตา.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Agrawal, A. (2005). E*nvironmentality: Technologies of* Government and the Making of Subject. Durham: Duke University Press.

Atkins, K. (2005). Commentary on Descartes. In K. Atkins (Ed.), Self and Subjectivity (pp.7 - 11). Oxford: Blackwell.

---------- (2005). Commentary on Kant. In K. Atkins (Ed.), *Self and Subjectivity* (pp. 47 - 51). Oxford: Blackwell.

Baker, C., & Jane, E. A. (2016). Issues of Subjectivity and Identity. *Cultural Studies: Theory and Practice* (5 ed.). London: SAGE.

Boucher - Bonnafous, M. (2010). The Concept of Subjectivation: A Central Issue in Governmentality and Government of the Self. In S. Binkley & J. Capetillo (Eds.), A Foucault *for the 21st Century Governmentality, Politics and Discipline in the New Millennium*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.

Burchell, G., Gordon, C., & Miller, P. (1991). *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. London: Haverster Weatsheaf.

Cruikshank, B. (1996). Revolutions within: Self - Government and Self - Esteem. In B. Andrew, O. Thomas & r. Nikolas (Eds.), *Foucault and*

Political Reason: Liberalism, Neo - Liberalism and Rationalities of Government (pp. 231 - 251). Chicago: University of Chicago Press.

Danaher, G., Schirato, T., & Webb, J. (2000). Art of the Self. *Understanding Foucault*. London: SAGE.

Dean, M. (2010). *Governmentality: Power and Rule in Modern Society* (2 ed.). London: SAGE.

Foucault, M. (1977). Discipline and Punish: The Birth of a Prison. London: Allen Lane.

---------- (1980). Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977. New York: Panteon.

---------- (1983a). On the Genealogy of Ethics: An Overview of Work in Progress. In H. L. Dreyfus & P. Rabinow (Eds.), *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics* (2 ed.). Chicago: The University of Chicago Press.

---------- (1983b). The Subject and Power. In H. L. Dreyfus & P. Rabinow (Eds.), *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics* (2 ed.). Chicago: The University of Chicago Press.

---------- (1984). What is Enlightenment? In P. Rabinow (Ed.), The Foucault Reader. New York: Pantheon Books.

---------- (1990a). The History of Sexuality Volume 1: An Introduction. New York: Vintage Books.

---------- (1990b). *The History of Sexuality Volume 2: The Use of Pleasure* (R. Hurley, Trans.). New York: Vintage Books.

---------- (1990c). The History of Sexuality Volume 3: The Care of the Self. London: Penguin Books.

---------- (1991). Governmentality. In G. Burchell, C. Gordon & P. Miller (Eds.), *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. Chicago: The University of Chicago Press.

---------- (1994). The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences. New York: Vintage Books.

---------- (1997). The Hermeneutics of the Subject. In P. Rabinow (Ed.), *The Essential Works of Michel Foucault V.1 Ethics: Subjectivity and Truth.* New York: The New Press.

---------- (2002). The Archeology of Knowledge. (A. Sheridan, Trans.). London: Routledge.

---------- (2003). *The Birth of the Clinic*. London: Routledge.

---------- (2004). Technology of the Self. In the Aberdeen Body Group (Ed.), The Body: Critical Concepts in Sociology (Vol.1). New York: Routledge.

---------- (2008). T*he Birth of Biopolitics.* Lectures at College de France 1978-1979. (G. Burchell, Trans.). New York: Palgrave Macmillan.

Gibson, K. (2001). Regional Subjection and Becoming. *Environment and Planning, D 19*, 639 - 667.

Gordon, C. (1991). Governmental Rationality: An Introduction. In G. Burchell, C. Gordon & P. Miller (Eds.), *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. Hemel Hempstead: Haverster Weatsheaf.

Legg, S. (2005). Foucault's Population Geographies: Classifications, Biopolitics and Governmental Spaces. Population, Space and Place 11, 137 - 156.

Lemke, T. (2011). *Beyond Foucault: From Biopolitics to the Government of Life*. In Brockling, U. ; Krasmann, S. & Lemke, T. (Ed.) , *Governmentality Current Issues and Future Challenges.* New York: Routledge.

--------- (2002) . Foucault, Governmanetality and Critique, Rethinking Marxism. *14* (3), 49 - 64.

Luke, T. W. (1996). Governmentality and Contragovernmentality: Rethinking Sovereignty and Territoriality After the Cold War. *Political Geography, 13*, 491 - 507.

MacKinnon, D. (2000). Managerialism, Governmentality and the State: Neo - Foucauldian Approach to Local Economic Governance. Political Geography, 19, 293 - 314.

Malette, S. (2010). *Green Governmentality and Its Closeted Metaphysics: Toward an Ontological Relationality.* University of Victoria.

Markula, P., & Pringle, R. (2006). The Technologies of the Self. *Foucault, Sport and Exercise: Power, Knowledge and Transforming the Self*. New York: Routhledge.

Mckee, K. (2009). Post - Foucauldian Governmentality*: What Does It Offer Critical Social Policy Analysis? Critical Social Policy, 29 (3), 465 - 486.*

McNay, L. (1996). Foucualt: A Critical Introduction. Cambridge: Polity Press.

Mitchell, K. (2003). Educating the National Citizen in Neoliberal Times: from the Multicutural Self to the Strategic Cosmopolitan *Transactions of the Institute of British Geographers, NS 25*, 65 - 76.

Milchman, A., & Rosenberg, A. (2010). The Final Foucault: Government of Others and Government of the Self. In S. Binkley & J. Capetillo (Eds.), *A Foucault for the 21st Century*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.

Rabinow, P. (1984). Introduction. In P. Rabinow (Ed.), The Foucault Reader. New York: Pantheon Books.

Rose, N. (1999). *Power of Freedom: Reframing Political Thought*. Cambridge: The United Kingdom at the University Press.

Rose, N., & Miller, P. (2008). *Governing the Present: dministering Economic, Social and Personal Life*. Cambridge: Polity.

Rutherford, S. (2007). Green Governmentality: Insights and Oppotunities in the Study of Nature's Rule. *Progess in Human Geography, 31* (3), 291 - 307.

การศึกษาปัจจัยที่ส่งผล และแนวทางการส่งเสริมการปรับตัวของนักเรียนนายร้อยใหม่โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า*

THE STUDY OF FACTORS AND GUIDELINES FOR SUPPORTING THE NEW CRMA CADETS ADAPTATION

พันเอกหญิง ดร.รุ่งอรุณ วัฒยากร**

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับตัว และหาแนวทางการส่งเสริมการปรับตัวของนักเรียนนายร้อยใหม่โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ประชากรและกลุ่มตัวอย่างของผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย นักเรียนนายร้อย ชั้นปีที่ 1 ปีการศึกษา 2560 จำนวน 241 คน นักเรียนนายร้อย ชั้นปีที่ 5 ที่เป็นนักเรียนบังคับบัญชา จำนวน 21 คน และผู้บริหาร โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า จำนวน 10 คน รวมทั้งสิ้น 272 คน เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสำรวจข้อมูลทั่วไป แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และแบบประเมินระบบนักเรียนนายร้อยใหม่ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสำรวจ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ การวิเคราะห์เนื้อหา และการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป นำเสนอผลการวิเคราะห์โดยวิธีพรรณนา ตาราง และภาพ

---

* ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากกองทุนวิจัยและพัฒนา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ประจำปี 2560

** อาจารย์ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
E-mail: roongaroon.wat@crma.ac.th

ผลการศึกษา พบว่า

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับตัวของนักเรียนนายร้อยใหม่ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า จำแนกได้เป็น 2 ปัจจัยหลัก ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านห้วงเวลาและลักษณะการปรับตัวของนักเรียนนายร้อยใหม่ และ 2) ปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ ได้แก่ ปัจจัยด้านโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ปัจจัยส่วนบุคคลด้านนักเรียนนายร้อยใหม่ และปัจจัยด้านครอบครัวของนักเรียนนายร้อยใหม่

แนวทางการส่งเสริมการปรับตัวของนักเรียนนายร้อยใหม่ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า มีดังนี้ 1) มุ่งเน้นการคัดเลือกนักเรียนนายร้อยที่มีความรัก ศรัทธา และมีอุดมการณ์ในการเป็นทหาร 2) การมีนักเรียนบังคับบัญชาที่ถูกหล่อหลอมมาแล้วเป็นอย่างดี 3) ไม่มีระบบการลงโทษที่นอกเหนือจากกฎเกณฑ์ที่กำหนด 4) มุ่งเสริมสร้างให้ นักเรียนนายร้อยทุกนายเป็นผู้มีคุณธรรมหลัก 4 ประการ ได้แก่ มีความกตัญญูรู้คุณต่อแผ่นดินและองค์การเป็นหลัก มีความยุติธรรม มีความแข็งแกร่งทั้งทางร่างกายและจิตใจ ยึดถือระบบเกียรติศักดิ์ และ 5) การมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่ายที่ปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มที่ ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี และการไม่เพิกเฉยต่อการกระทำความผิดของนักเรียนนายร้อย รวมทั้งการไม่เพิกเฉยต่อการชื่นชมในการทำความดีของนักเรียนนายร้อยด้วยเช่นกัน

คำสำคัญ: การปรับตัว, ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับตัว, แนวทางการส่งเสริมการปรับตัว, นักเรียนนายร้อยใหม่, โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

Abstract

The purpose of this research was to study the factors that affected the adaptation and determine the ways to supported the adaptation for new CRMA Cadets. Population and sample of informant included 241 new cadets (1st semester academic year 2017), 21 cadets (5th year cadets who commanded new CRMA cadets) and 10 administrators of CRMA. Total was 272 informants. The research instruments were a survey of general information, questionnaire and semi-structured interviews. Collected data by questionnaire, in-dept interview and workshop. Statistics were used data analysis included frequency, percentage, content analysis and constructive data Analysis. Analytical results were presented by descriptive, tables and images. The results indicated that:

Factors that affected adaptation to the new cadet system were 2 main factors: 1) duration factors and adaptation of new cadet system, 2) other factors that; academic factors, personal factors of new cadets, and family factors of new cadets.

Guidelines for supporting the adaptation for new cadets are as follow; 1) New cadets who have selected, has love, faith and a good ideology in the military service. 2) Having a well-trained commanders. 3) No other penalty system than the prescribed rules, 4) Strengthen 4 CRMA cadets' moral to be; person who has love and gratitude to the country and the organization; person who has fairness and justice; person who has strong physical and mental strength; and person who

abides by the honor system. 5) All participation of personnel who responsible for training had fully performed their duties and being good examples for cadets, not ignore the offense of cadets and also not ignore the appreciation of the good work of cadets as well.

Keywords: Adaptation, Factors affecting adaptation, Guidelines for supporting adaptation, New cadets, Chulachomklao Royal Military Academy.

บทนำ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงรับสั่งเกี่ยวกับความสำคัญของการปรับตัวพระราชทานแก่ครูและนักเรียนโรงเรียนจิตรลดา เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2523 ไว้ว่า “...การดำรงชีวิตที่ดีจะต้องปรับปรุงตัวตลอดเวลา การปรับปรุงตัวจะต้องมีความเพียรและความอดทนเป็นที่ตั้ง ถ้าคนเราไม่หมั่นเพียร ไม่มีความอดทน ก็อาจจะท้อใจไปโดยง่าย เมื่อท้อใจไปแล้ว ไม่มีทางที่จะมีชีวิตเจริญรุ่งเรืองแน่ๆ”

จากพระราชดำรัสนี้ การเปลี่ยนแปลงจึงถือเป็นความงดงามซึ่งเป็นทั้งศาสตร์และเป็นทั้งศิลป์ แต่ความสามารถในการรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของแต่ละบุคคลนั้นไม่เท่ากัน ปัญหาที่เข้ามากระทบรุมเร้าบีบคั้นต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ทำให้มนุษย์ตกอยู่ในภาวะความตึงเครียด บางรายไม่สามารถปรับตัวเองได้ เกิดความกดดัน วิตกกังวล ย้ำคิดย้ำทำ ซึมเศร้า เครียด ก่อเกิดเป็นความคับข้องใจและขัดแย้งในใจ ซึ่งเป็นสาเหตุให้มนุษย์ต้องอาศัยการปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคทางจิตใจ ถ้าสามารถปรับตัวให้ข้ามพ้นปัญหาและอุปสรรคเหล่านั้นได้ ชีวิตก็จะกลับมามีความสุข

และดำเนินชีวิตในวิถีทางที่ควรจะเป็นต่อไป แต่ถ้าบุคคลเหล่านั้นไม่สามารถปรับตัวได้ก็อาจจะเกิดการสูญเสียในด้านต่าง ๆ ตามมา

จากสถิติที่ผ่านมาพบว่า ในทุก ๆ ปีการศึกษาจะมีนักเรียนนายร้อยใหม่ จำนวน 1 – 11 นาย ไม่สามารถศึกษาได้จบหลักสูตรนักเรียนนายร้อย (ข้อมูลจาก ฝกพ.กรม นนร.รอ.รร.จปร. ณ. 1 ส.ค.60) ต้องลาออกหรือถูกให้ออกในทุก ๆ ปี ส่วนหนึ่งเป็นเพราะ ทนรับสภาพความเครียดที่เกิดขึ้นจากการเรียนและการฝึกศึกษาไม่ไหว โดยเฉพาะนักเรียนนายร้อยใหม่ที่ต้องพบกับกิจกรรมการฝึกในระบบนักเรียนนายร้อยใหม่ ต้องพบกับความกดดันเพื่อฝึกให้มีความเข้มแข็ง อดทน ส่งผลให้ไม่สามารถปรับตัวให้ศึกษาต่อได้จนจบตามหลักสูตร ดังปรากฏในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนนักเรียนนายร้อย ที่ลาออกหรือถูกให้ออกจากการเป็นนักเรียนนายร้อย โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ระหว่าง พ.ศ. 2556 - 2559

ปีการศึกษา	จำนวนนักเรียนนายร้อยทั้งหมด (นาย)	จำนวนนักเรียนนายร้อยที่ลาออก (นาย)					
		ชั้นปีที่ 1	ชั้นปีที่ 2	ชั้นปีที่ 3	ชั้นปีที่ 4	ชั้นปีที่ 5	รวม
2556	783	4	1	0	0	0	5
2557	808	5	0	0	0	0	5
2558	834	11	0	0	0	0	11
2559	1,057	2	1	0	0	0	3

ที่มา: ฝ่ายกำลังพล กรมนักเรียนนายร้อย รักษาพระองค์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า (2559)

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับตัว และแนวทางการส่งเสริมการปรับตัวของนักเรียนนายร้อย นับเป็นพื้นฐานสำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้นักเรียนนายร้อย ชั้นปีที่ 1 โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า สามารถ

ศึกษาต่อได้จนสำเร็จตามหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับตัวของนักเรียนนายร้อย ซึ่งผลจากการศึกษาในครั้งนี้ จะช่วยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถนำมาใช้วางแผนเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนนายร้อย ให้เกิดการปรับตัวที่ดีจนสามารถศึกษาต่อได้จนสำเร็จตามหลักสูตร เป็นนายทหารสัญญาบัตรของกองทัพที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับตัวของนักเรียนนายร้อยใหม่โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
2. เพื่อหาแนวทางการส่งเสริมการปรับตัวของนักเรียนนายร้อยใหม่โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

ขอบเขตการวิจัย

1. ด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษา

1.1ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับตัวของนักเรียนนายร้อยใหม่โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

1.2แนวทางส่งเสริมการปรับตัวของนักเรียนนายร้อยใหม่โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

2. ด้านประชากร ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนนายร้อยชั้นปีที่ 1 และนักเรียนนายร้อยชั้นปีที่ 5 ที่เป็นนักเรียนบังคับบัญชาของนักเรียนนายร้อยชั้นปีที่ 1 ปีการศึกษา 2560 โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า และผู้บริหารหน่วยงานในโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

ทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับระบบนักเรียนนายร้อยใหม่ แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัว แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการของวัยรุ่น ดังนี้

1. ระบบนักเรียนนายร้อยใหม่

โดยสรุป ระบบนักเรียนนายร้อยใหม่ หมายถึง แนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้องที่นักเรียนนายร้อยชั้นสูงและอาวุโสปฏิบัติต่อนักเรียนนายร้อยใหม่อย่างเหมาะสม เพื่อปรับสภาพนักเรียนนายร้อยใหม่ให้มีความพร้อมพื้นฐานทั้งทางร่างกาย และจิตใจ ทราบถึงแบบธรรมเนียมทหารและประเพณีนิยม สามารถปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าได้ เริ่มต้นจากพิธีต้อนรับหรือวันรับน้องใหม่ ซึ่งจะกระทำในวันแรกหรือโอกาสแรกที่พร้อม เพื่อให้ได้รับทราบว่า นักเรียนนายร้อยใหม่ทุกนายเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า แต่เป็นส่วนที่เล็กที่สุด และทุกนายจะมีสิทธิเท่ากับศูนย์ นักเรียนนายร้อยใหม่จะได้รับคำสั่งให้ปฏิบัติ ซึ่งจะต้องปฏิบัติอย่างรวดเร็วที่สุดอย่างไม่มีเงื่อนไขใด ๆ ทั้งสิ้น เวลาทั้งหมดจะถูกใช้ไปด้วยการปฏิบัติตามคำสั่ง เพื่อไม่ให้มีเวลาว่างสำหรับนึกคิด หรืออยู่ตามลำพังเป็นอันขาด ห้วงเวลาของระบบนักเรียนนายร้อยใหม่ จะเริ่มต้นจากวันส่งตัวจากโรงเรียนเตรียมทหาร ถึงวันที่ 5 สิงหาคม ของทุกปี ซึ่งเป็นวันรับนักเรียนนายร้อยใหม่เป็นนักเรียนนายร้อยเก่า โดยจะมีพิธีสวนสนามและมอบกระบี่สั้น ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สำหรับนักเรียนนายร้อยเก่า (กรมนักเรียนนายร้อย รักษาพระองค์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, 2560: 109)

อนึ่ง ในห้วงเวลาดังกล่าวก่อนถึงวันที่ 5 สิงหาคม นายทหารปกครองและนักเรียนผู้บังคับบัญชา จะใช้สถานการณ์ที่ยากลำบากบีบบังคับให้นักเรียนนายร้อยใหม่แสดงคุณลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ เพื่อที่จะได้ทราบความพร้อมขั้นพื้นฐานทั้งทาง กาย สติปัญญา อารมณ์ และอุปนิสัยของนักเรียนนายร้อยใหม่แต่ละนาย นำมาเป็นข้อมูลในการที่จะหล่อหลอม

ปรับปรุง และเสริมสร้างคุณลักษณะผู้นำต่อไป สำหรับการรับนักเรียนนายร้อยใหม่เป็นนักเรียนนายร้อยเก่านั้น จะมีการประเมินผลด้วยการตรวจสอบการฝึกของนักเรียนผู้บังคับบัญชา และนายทหารปกครอง เพื่อรับรองว่านักเรียนนายร้อยใหม่นายนั้น ๆ สมควรที่จะได้เป็นนักเรียนนายร้อยเก่าหรือไม่ ถ้าไม่สมควรก็จะต้องได้รับการปรับปรุงเพิ่มเติมจนกว่าจะได้ตามเกณฑ์ที่กำหนด

2. แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัว

การปรับตัว หมายถึง ความสามารถของนักเรียนนายร้อยชั้นปีที่ 1 ปีการศึกษา 2560 ในการจัดการกับปัญหา ความเครียด ความคับข้องใจ ความวิตกกังวล ที่กำลังเผชิญอยู่ให้สามารถผ่านการฝึกในระบบนักเรียนนายร้อยใหม่ และสามารถผ่านการศึกษา ในปีการศึกษา 2560 ได้ โดยจำแนกออกเป็น 2 ทางเลือก ได้แก่ 1) ปรับตัวและสามารถศึกษาต่อไปได้ และ 2) ไม่สามารถปรับตัว และไม่สามารถศึกษาต่อไปได้ ต้องหยุดพักการศึกษาหรือลาออกจากความเป็นนักเรียนนายร้อย

ลักษณะการปรับตัว มาลินี อยู่โพธิ์ (2525: 36 อ้างถึงใน นิรมล สุวรรณโคตร, 2553: 18) กล่าวว่า บุคคลที่สามารถปรับตัวได้ดี มิใช่ผู้ที่ปราศจากปัญหา แต่เป็นผู้ที่กล้าจะเผชิญปัญหาอุปสรรคและความยุ่งยากในชีวิตอย่างมีสติ แม้จะประสบความผิดหวังก็ยังเข้มแข็งที่จะดำเนินชีวิตโดยไม่ยอมแพ้หรือท้อถอย ดังนั้น ลักษณะการปรับตัว จำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ

2.1 ลักษณะการปรับตัวที่ดี ซึ่ง นิรมล สุวรรณโคตร (2553: 21) กล่าวไว้ว่า ลักษณะของบุคคลที่สามารถปรับตัวได้ดี จะมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ 1) สามารถเข้าใจตนเองและผู้อื่น 2) มีความเชื่อมั่นในตนเอง และ 3) เป็นผู้ที่สามารถเผชิญความเป็นจริงแห่งชีวิต สามารถแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นได้

2.2 ลักษณะการปรับตัวที่ไม่ดีซึ่ง แคพแพลน (Kaplan, 1959 อ้างถึงใน สุกัญญา ตันตระบัณฑิตย์, 2548: 22) ได้กล่าวถึง ลักษณะของผู้ที่

ปรับตัวไม่ได้ว่า จะมีพฤติกรรม 6 ประเภท ดังต่อไปนี้ 1) พวกชอบกระพริบตาบ่อยๆ เลียริมฝีปาก ดึงผม กัดเล็บ กระดิกขา หรือปัสสาวะบ่อยๆ พฤติกรรมเหล่านี้เกิดจากความวิตกกังวล 2) พวกหมกมุ่นอยู่กับความเศร้าตื่นเต้นเกินความเป็นจริง ไม่รับผิดชอบงาน พวกนี้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางอารมณ์ที่รุนแรง 3) พวกที่ต้องพึ่งพาบุคคลอื่น ไม่สามารถทำงานด้วยตัวคนเดียวได้ หวาดระแวงสงสัย ขาดเหตุผล ไม่สามารถตัดสินใจได้ รู้สึกว่าตนเองขาดความสามารถ และมีปมด้อย พฤติกรรมเหล่านี้เกิดจากการขาดวุฒิภาวะทางอารมณ์ 4) พวกแสดงอาการก้าวร้าวผู้อื่น พูดจาขวานผ่าซาก พวกนี้คิดว่าตนเองมีความสามารถเหนือกว่าผู้อื่น 5) พวกที่พูดจาไม่สุภาพ ชอบขัดกฎระเบียบวินัย ชอบรังแกและทารุณสัตว์ พฤติกรรมเหล่านี้เกิดจากการต่อต้านสังคม และ 6) พวกที่เจ็บป่วยโดยขาดสาเหตุ กินจุแต่หิวบ่อย บางครั้งอาเจียน และอุจจาระไม่เป็นเวลา พวกนี้มีสาเหตุจากจิตใจได้รับความกระทบกระเทือน

3. แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการของวัยรุ่น

นักเรียนนายร้อยชั้นปีที่ 1 ที่ก้าวเข้ามาสู่ระบบนักเรียนนายร้อยใหม่ ผ่านการเรียนจากโรงเรียนเตรียมทหาร เข้าสู่รั้วโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า เป็นผู้มีอายุอยู่ระหว่าง 17 - 20 ปี ซึ่งเป็นอายุที่อยู่ในช่วงวัยรุ่น ต้องเผชิญการเปลี่ยนผ่านการเปลี่ยนแปลงจากวัยเด็กสู่วัยผู้ใหญ่ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงมากทั้งทางร่างกาย อารมณ์ และสังคม จึงเป็นช่วงวัยที่ประสบปัญหา และต้องการการปรับตัวเป็นอย่างมาก ประกอบกับการฝึกในระบบนักเรียนนายร้อยใหม่ต้องพบเจอความกดดันต่างๆ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีผู้ดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด เพื่อช่วยส่งเสริมการปรับตัวให้ผ่านช่วงวัยนี้ไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดความเข้าใจจึงศึกษาพัฒนาการของวัยรุ่นดังนี้

3.1 พัฒนาการในช่วงวัยรุ่น

ศรีเรือน แก้วกังวาล (2540: 131 - 135) กล่าวถึง พัฒนาการของช่วงวัยรุ่นว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ได้แก่ 1) พัฒนาการด้านร่างกาย 2) พัฒนาการทางอารมณ์ 3) พัฒนาการด้านสังคม 4) พัฒนาการทางความคิดและสติปัญญา และ 5) พัฒนาการทางจริยธรรม

3.2 ปัจจัยที่ส่งเสริมการปรับตัวในวัยรุ่น

สุริยเดว ทรีปาตี (2554: 38) ได้เสนอ ปัจจัยที่ส่งเสริมให้วัยรุ่นมีบุคลิกภาพที่ดี ดังนี้ 1) พ่อแม่ควรมีลักษณะยอมรับความสามารถของลูก มีความภาคภูมิใจ เข้าใจ สนับสนุนในความสามารถด้านอื่นๆ ของลูก 2) ส่งเสริมให้เด็กมีความเป็นตัวของตัวเอง มั่นใจในตนเอง 3) ส่งเสริมให้เด็กมีการสื่อสารที่ดี กล้าพูด กล้าคิด กล้าแสดงออก และกล้าที่จะทำตัวต่างจากผู้อื่นโดยยึดหลักการที่ถูกต้อง 4) ส่งเสริมให้เด็กมีทางออกหลายทาง และ 5) ส่งเสริมให้เด็กมีโอกาสเรียนรู้ทั้งส่วนดีและส่วนที่ไม่ดี จะช่วยทำให้ความอยากลองลดลงได้

นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึงลักษณะของพ่อแม่ที่ไม่ค่อยมีปัญหากับลูกวัยรุ่น มักจะมีลักษณะ ดังต่อไปนี้ 1) รัก ให้ความอบอุ่น และไว้วางใจลูก 2) มีการสื่อสารที่ดีต่อกัน ต่างคนต่างไว้วางใจกัน 3) มั่นคง มีหลักการมีเหตุผล และมีความยืดหยุ่น 4) ควบคุมตัวเองได้ดี 5) เรียกร้องและแสดงความต้องการให้เด็กเติบโตสมวัยมาทุกช่วงอายุ

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน โดยประชากรได้แก่ นักเรียนนายร้อย ชั้นปีที่ 1 โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ปีการศึกษา 2560 จำนวน 241 คน และมีกลุ่มตัวอย่างของผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ นักเรียนนายร้อย ชั้นปีที่ 1 ปีการศึกษา 2560 ซึ่งเป็นผู้ที่ประสบปัญหาในการปรับตัวทั้งสิ้น และเป็นการศึกษาเฉพาะกรณีโดยมิได้มีการสุ่ม

เลือกแต่อย่างใด จำนวน 13 คน นักเรียนนายร้อย ชั้นปีที่ 5 ที่เป็นนักเรียนบังคับบัญชาระดับหัวหน้านักเรียนถึงหัวหน้ากองร้อย จำนวน 21 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง และผู้บริหาร โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า จำนวน 10 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 272 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสำรวจข้อมูลทั่วไป แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและแบบประเมินระบบนักเรียนนายร้อยใหม่ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสำรวจ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ การวิเคราะห์เนื้อหา และการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป แล้วนำเสนอผลการวิเคราะห์โดยวิธีพรรณนา ตาราง และภาพ

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับตัวของนักเรียนนายร้อยใหม่ มีผลการศึกษา ดังนี้

1.1 สำรวจข้อมูลปัจจัยทั่วไปที่คาดว่าจะส่งผลต่อการปรับของนักเรียนนายร้อย โดยใช้แบบสำรวจข้อมูลที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากนักเรียนนายร้อยใหม่ทุกคน ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2560 จำนวนทั้งสิ้น 241 คน ได้ผลดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีเหตุผลที่เลือกเข้ามาเป็นนักเรียนนายร้อย เพราะ ชื่นชอบ และศรัทธาในการเป็นทหารบก จำนวน 201 คน คิดเป็นร้อยละ 83.40 และมีเหตุผลอื่น จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 16.60 เรียงตามลำดับจากมากไปน้อย ดังนี้ 1) บิดา – มารดาหรือผู้ปกครองอยากให้เป็นทหารบก 2) จำนวนการรับเข้าศึกษามากกว่าเหล่าอื่น 3) ไม่รู้จะเลือกเรียนอะไรจึงเลือกเหล่าทหารบก 4) เป็นอาชีพที่มั่นคงและมีเกียรติ 5) ต้องการสอบชิงทุนไปเรียนต่อที่ต่างประเทศ และ 6) ได้รับโอกาสจากโรงเรียนนายสิบทหารบก

มีนักเรียนนายร้อยใหม่ เพียง 1 นายเท่านั้นที่ตอบว่า ไม่มีความภาคภูมิใจในการเข้ามาเป็นนักเรียนนายร้อย คิดเป็นร้อยละ 0.41 โดยระบุเหตุผลว่า รับระบบบางระบบไม่ได้

ผู้ให้ข้อมูลมีความวิตกกังวลในการเข้ามาเป็นนักเรียนนายร้อย มีจำนวน 135 นาย คิดเป็นร้อยละ 56.02 และไม่มีความวิตกกังวล จำนวน 106 นาย คิดเป็นร้อยละ 43.98 และผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ไม่ต้องการความช่วยเหลือเมื่อเข้ามาเป็นนักเรียนนายร้อย โดยมีจำนวน 136 นาย คิดเป็นร้อยละ 56.43 และต้องการความช่วยเหลือ จำนวน 105 นาย คิดเป็นร้อยละ 43.57 โดยมีข้อน่าสังเกตคือ นักเรียนนายร้อยเพียงคนเดียวตอบว่าไม่มีความภาคภูมิใจในการเข้ามาเป็นนักเรียนนายร้อย และไม่ต้องการความช่วยเหลือโดยระบุเหตุผลว่า ถ้าไม่ไหวต้องหาทางออกด้วยตนเอง

ผู้ให้ข้อมูลมีความคาดหวังต่อระดับผลการศึกษา ในภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2560 ในระดับ 1.75 – 3.49 จำนวน 151 นาย คิดเป็นร้อยละ 62.66 ระดับ 3.50 – 3.69 จำนวน 71 นาย คิดเป็นร้อยละ 29.46 ระดับตั้งแต่ 3.70 ขึ้นไป จำนวน 19 นาย คิดเป็นร้อยละ 7.88 และไม่มีนักเรียนนายร้อยนายใดคาดหวังต่อระดับผลการศึกษาในระดับ ต่ำกว่า 1.75

มีนักเรียนนายร้อยใหม่ เพียง 1 นายเท่านั้นที่ตอบว่า ไม่สามารถศึกษาได้จนจบหลักสูตรนักเรียนนายร้อย คิดเป็นร้อยละ 0.41 โดยระบุว่าอาจลาออกกลางคัน ถ้าทนไม่ไหวในเรื่องของการยอมรับระบบบางระบบไม่ได้ ซึ่งมีข้อน่าสังเกตคือ เป็นบุคคลเดียวกันกับที่เลือกตอบว่า ไม่มีความภาคภูมิใจในการเข้ามาเป็นนักเรียนนายร้อย

1.2 การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับตัวของนักเรียนนายร้อยใหม่ พบว่า

1.2.1 ปัจจัยด้านห้วงเวลาและลักษณะการปรับตัวของนักเรียนนายร้อยใหม่ สรุปได้ว่า ห้วงเวลาของระบบนักเรียนนายร้อยใหม่ จะเริ่มต้น

จากวันส่งตัวจากโรงเรียนเตรียมทหาร ถึงวันที่ 5 สิงหาคม ของทุกปี โดยช่วงระยะเวลาของการฝึกในระบบนักเรียนนายร้อยใหม่ แบ่งได้เป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ก่อนเข้ารับการฝึกในระบบนักเรียนนายร้อยใหม่ ระยะที่ 2 ระหว่างเข้ารับการฝึกในระบบนักเรียนนายร้อยใหม่ และ ระยะที่ 3 หลังจากสำเร็จการฝึกในระบบนักเรียนนายร้อยใหม่ โดยมีการปรับตัวใน 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) ลาออกจากการเป็นนักเรียนนายร้อย 2) หยุดพักการศึกษา และ 3) ยอมรับระบบและสามารถศึกษาต่อไปได้

1.2.2 ปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า 2) ปัจจัยส่วนบุคคลด้านนักเรียนนายร้อยใหม่ และ 3) ปัจจัยด้านครอบครัวของนักเรียนนายร้อยใหม่ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) ปัจจัยด้านโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า จำแนกเป็น

1.1) ระบบการปกครองบังคับบัญชา เป็นการปกครองบังคับบัญชาที่ให้พี่ชั้นสูง โดยเฉพาะนักเรียนนายร้อย ชั้นปีที่ 4 และชั้นปีที่ 5 เป็นผู้ปกครองบังคับบัญชานักเรียนใหม่ ซึ่งเป็นรุ่นที่นักเรียนใหม่ไม่เคยรู้จัก เนื่องจากไม่ได้พบเจอหรือสร้างความสัมพันธ์มาก่อนจากโรงเรียนเตรียมทหาร ถือเป็นบุคคลแปลกหน้าต่อกันอย่างสิ้นเชิง จึงเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ไม่ได้มาจากพื้นฐานความรักและศรัทธาอย่างแท้จริง ประกอบกับเงื่อนไขเบื้องต้นในระบบนักเรียนนายร้อยใหม่ ที่กำหนดไว้ว่า “น้องใหม่มีสิทธิ์เป็นศูนย์” (กรมนักเรียนนายร้อย รักษาพระองค์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, 2560: 109) เมื่อรวมเข้ากับระบบนักเรียนนายร้อยใหม่ที่นักเรียนบังคับบัญชาบางนายขาดความตระหนักว่า นักเรียนใหม่ก็มีข้อจำกัด ต้องมีการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อม และความกดดันหลายๆ ด้าน (รุ่งอรุณ วัฒยากร, 2556) ยิ่งก่อให้เกิดความคับข้องใจต่อนักเรียนนายร้อยใหม่ จนทำให้บางนายไม่สามารถปรับตัวให้ผ่านระบบนักเรียนใหม่และไม่สามารถเรียนต่อจนสำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรได้ ซึ่งสอดคล้องกับตัวอย่างความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

> “ผมไม่เคยรู้จักกับรุ่นพี่มาก่อน เมื่อตอนเข้าเรียนอยู่ที่โรงเรียนเตรียมทหารก็ไม่ทันกัน”..“พี่บางคนก็ดีมาก เห็นพวกผมเป็นน้อง แม้จะธำรงวินัยก็มีเหตุผลที่ยอมรับได้ แต่บางคนก็แทบจะไม่คิดว่าพวกผมก็เป็นคน เวลาทำอะไรลงไป พวกผมก็กลัวว่าจะถูกทำโทษ” (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก นักเรียนนายร้อยใหม่, 2560)...
>
> “ระบบนักเรียนใหม่ เป็นการฝึกที่หนักและมีผลกระทบกับสภาพจิตใจ น้องบางคนจึงพยายามต่อต้านเพื่อประโยชน์ของตนเองร่วมกับความคิดฟุ้งซ่านจากภายนอกมารบกวนจิตใจ เช่น การอยากกลับบ้านคิดถึงครอบครัว และแฟน” (ข้อมูลจากการสัมมนากลุ่มนักเรียนบังคับบัญชา, 2560)

1.2) ระบบการเรียน นักเรียนนายร้อยใหม่ที่มีผลการเรียนที่ดี และมีแนวคิดที่ไม่ชื่นชอบต่อระบบนักเรียนใหม่ของนักเรียนทหารมาจากโรงเรียนเตรียมทหาร ส่วนใหญ่มักจะกลัวที่จะต้องพบเจอกับระบบนักเรียนนายร้อยใหม่ จึงมักจะหาทางออกโดยการตั้งใจเรียนเพื่อสมัครคัดเลือกไปศึกษาเป็นนักเรียนนายร้อยต่างประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับตัวอย่างความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

> “เมื่อเข้ามาเรียนที่โรงเรียนเตรียมทหาร ผมก็รู้สึกว่าตนเองไม่ชื่นชอบระบบ แต่การจะออกไปจากโรงเรียนเตรียมทหาร ผมก็จะต้องหาที่เรียนซึ่งน่าจะยาก อาจต้องเสียเวลารอเป็นปี ดังนั้นเมื่อทำอะไรไม่ได้ ผมจึงตั้งใจเรียนเพื่อจะได้ไปเรียนที่ต่างประเทศ โดยไม่ต้องขึ้นเหล่าที่นี่ เกรดเฉลี่ยของผมประมาณ 3.5 แต่พอไม่ได้รับคัดเลือกให้ไปเรียนต่างประเทศตามที่ตั้งใจ ผมจึงอยากลาออกเพื่อไปเตรียมเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยครับ” (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก นักเรียนนายร้อยใหม่, 2560)

แต่อย่างไรก็ตาม ไม่พบว่าผู้ที่คาดหวังต่อผลการศึกษาในระดับสูง จะเกิดความคับข้องใจหรือวิตกกังวลต่อการเรียน

นอกจากปัญหาการหลับในห้องเรียนบ้าง เนื่องมาจากการฝึกในระบบนักเรียนใหม่ ทั้งนี้ มีข้อที่น่าสังเกต คือ นักเรียนที่มีแนวโน้มการปรับตัวไม่ได้จนกระทั่งไม่สามารถผ่านระบบนักเรียนใหม่ในโรงเรียนเหล่า เกือบทุกนายจะค้นพบว่าตนเองมีความคับข้องใจตั้งแต่การเข้ารับการฝึกในระบบนักเรียนนายร้อยใหม่ ซึ่งจะได้ผลตรงข้ามกับนักเรียนบางนายที่เกิดการเรียนรู้และปรับตัวต่อระบบนักเรียนใหม่ได้มาตั้งแต่ครั้งที่อยู่โรงเรียนเตรียมทหาร โดยให้ข้อมูลว่า ไม่วิตกกังวลต่อระบบนักเรียนใหม่เพราะเคยผ่านการฝึกจากโรงเรียนเตรียมทหารมาแล้ว และเชื่อว่าจะสามารถผ่านพ้นไปได้เพราะรุ่นพี่ในเหล่าของตนก็สามารถผ่านไปได้ดังนั้นตนเองจึงเชื่อว่าตนเองก็จะต้องผ่านระบบนี้ไปได้เช่นกัน

2) ปัจจัยส่วนบุคคลด้านนักเรียนนายร้อยใหม่ จำแนกเป็น

2.1) แรงจูงใจในการเข้ามาเป็นนักเรียนนายร้อย โดยนักเรียนนายร้อยใหม่ที่มีแรงจูงใจหรือแรงขับมาจากภายนอก (Outside In Motivation) มีแนวโน้มจะทำให้นักเรียนนายร้อยใหม่ไม่สามารถปรับตัวให้สามารถศึกษาต่อจนสำเร็จตามหลักสูตร สอดคล้องกับตัวอย่างความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้ “ผมไม่ได้ชื่นชอบอะไรเป็นพิเศษ พ่อบอกให้ผมไปลองกวดวิชาเพื่อเข้าเรียนโรงเรียนเตรียมทหาร ผมก็เลยไปลองดู อีกอย่างผมก็อยากสอบแทนพ่อด้วย เพราะพ่อของผมเคยอยากเป็นทหาร แต่สอบเข้าเรียนไม่ได้” (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก นักเรียนนายร้อยใหม่, 2560)... “พวกผมเห็นว่า น้องใหม่ที่มีปัญหาส่วนใหญ่ไม่ได้มีอุดมการณ์และความชื่นชอบอย่างแท้จริงในการเป็นทหารอย่างแท้จริง บางคนก็เข้ามาเพราะไม่รู้จะเรียนอะไร บางคนก็ถูกจ้างให้มาเรียน หรือมาตามหาความฝันของพ่อตนเอง ทั้ง ๆ ที่ตนเองก็ไม่ได้ชอบอย่างแท้จริง” (ข้อมูลจากการสัมมนากลุ่ม นักเรียนบังคับบัญชา, 2560)

2.2) เจตคติ และการรับรู้ต่อเป็นนักเรียนนายร้อย และนายทหารสังกัดกองทัพบก พบว่า นักเรียนนายร้อยใหม่บางนายมีเจต

คติที่ดีต่อการเป็นทหารผ่านบทความหรือการนำเสนอด้วยสื่อต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการรับรู้เพียงด้านเดียว เมื่อเขามาสู่ระบบนักเรียนทหาร ต้องอยู่ในระเบียบวินัย มีระบบพี่ปกครองน้อง ซึ่งรุ่นพี่บางนายก็ไม่ได้มีภาวะผู้นำที่เพียงพอจะเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่น้องได้ จึงทำให้นักเรียนนายร้อยใหม่เกิดความผิดหวัง และคับข้องใจ ซึ่งสอดคล้องกับตัวอย่างความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้ “เมื่อผมไปอ่านหนังสือเรื่อง ผมชื่อนักเรียนเตรียมทหาร ผมก็รู้สึกชื่นชอบ จึงตั้งใจที่จะเข้าเรียนทหารให้ได้ แต่เมื่อเข้ามาแล้วไม่เป็นอย่างที่ในหนังสือเขียน ทำให้ผมผิดหวังอย่างแรง และไม่อยากเรียนอีกต่อไป”... “ทำไมข้อมูลที่ผมหาได้จึงมีแต่ความสง่างาม สวยหรู แต่เมื่อผมเข้ามาอยู่ในระบบจริง ๆ ไม่ได้เป็นอย่างนั้นเลย ผมผิดหวังจริง ๆ” (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก นักเรียนนายร้อยใหม่, 2560)... “พวกผมก็ไม่ปฏิเสธว่ามีเพื่อนบางคนที่ไม่ทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่น้อง แต่ในทางกลับกันน้องที่มีปัญหาก็มักจะไม่ยอมรับในอุดมการณ์ทางทหารที่รุ่นพี่พยายามปลูกฝังเข้าไป อาจเพราะน้องไม่ได้มีอุดมการณ์ที่แท้จริงมาตั้งแต่ต้น จึงขาดความอดทนและไม่มีพลังที่จะการต่อสู้กับการฝึกฝนตามระบบก็เป็นได้” (ข้อมูลจากการสัมมนากลุ่ม นักเรียนบังคับบัญชา, 2560)

2.3) เป้าหมายในการประกอบอาชีพของนักเรียนนายร้อย โดยพบว่า นักเรียนนายร้อยใหม่ที่ไม่มีเป้าหมายในการประกอบอาชีพที่ชัดเจน เช่น ไม่รู้ว่าตนเองอยากประกอบอาชีพด้านใด มักจะมีแนวโน้มที่จะไม่สามารถปรับตัวได้ ซึ่งสอดคล้องกับตัวอย่างความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้ “ผมก็ยังไม่รู้ว่าผมชอบอะไร แต่ที่แน่ ๆ ตอนนี้ผมรู้สึกไม่ชอบ และอึดอัดกับการเป็นนักเรียนทหาร แต่เมื่ออาจารย์ถามผมก็เลยไปทบทวนตัวเอง ผมจึงคิดว่าผมน่าจะชอบการเป็นนักคอมพิวเตอร์ แต่ผมอยากไปเรียนที่มหาวิทยาลัยมากกว่า จะได้มีเวลาศึกษาอย่างเต็มที่” (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก นักเรียนนายร้อยใหม่, 2560)... “การเป็นเด็กรุ่นใหม่ที่มีอิสระทางความคิดมากเกินไป อีกทั้งมีเป็นผู้ที่มีโลกส่วนตัวสูง จึงมักคิดแบบ

เพ้อฝัน แต่น้องเหล่านั้นไม่เข้าใจว่า ไม่มีอะไรที่ได้มาอย่างง่ายดาย และการเป็นทหารคือการเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เพราะพวกเรามีหน้าที่ป้องกันประเทศชาติ ซึ่งถือเป็นเกียรติอันสูงสุด” (ข้อมูลจากการสัมมนากลุ่ม นักเรียนบังคับบัญชา, 2560)

2.4) สุขภาพกาย และสุขภาพจิตของนักเรียนนายร้อย การเจ็บป่วยของนักเรียนนายร้อยใหม่นับเป็นอุปสรรคหนึ่งในการศึกษา โดยนักเรียนนายร้อยที่เจ็บป่วยทางด้านร่างกาย แต่สามารถปรับตัวต่อระบบนักเรียนใหม่ได้ เมื่อได้รับการรักษาจนอาการทุเลาแล้วก็มักจะรีบกลับเข้าสู่ระบบนักเรียนนายร้อยใหม่โดยเร็ว สำหรับนักเรียนนายร้อยใหม่ที่ประสบปัญหาด้านสุขภาพจิต มีแนวโน้มที่จะไม่สามารถปรับตัวให้ศึกษาต่อไปได้จนสำเร็จการศึกษา ต้องพักการศึกษา หรือลาออกในที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับตัวอย่างความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้ “ผมคิดว่า ในการธำรงวินัยไม่ควรทำให้นักเรียนนายร้อยใหม่เกิดบาดแผล และรอยช้ำ ซึ่งถ้าเป็นแผลจะหายยากมาก เพราะตัวของนักเรียนนายร้อยใหม่จะเปียกชุ่มอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งการธำรงวินัยที่ไม่สมเหตุสมผล ไม่สามารถสร้างให้คนเป็นคนดีได้”... “บางครั้งนักเรียนบังคับบัญชาก็ควบคุมอารมณ์ไม่อยู่ บางคนใช้อารมณ์กับรุ่นน้อง มีการธำรงวินัยด้วยการถึงเนื้อถึงตัวนักเรียนนายร้อยใหม่ ซึ่งไม่ทำให้น้องเชื่อฟัง รวมทั้งเป็นการสร้างความเกลียดชังที่มีต่อรุ่นพี่มากขึ้น ผมเครียดมาก และก็ได้แต่คิดว่าเมื่อไหร่มันจะผ่านไปเสียที” (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกนักเรียนนายร้อยใหม่, 2560)... “พวกผมพยายามที่จะฝึกสมรรถภาพร่างกายของรุ่นน้อง ด้วยการออกกำลังกายอย่างถูกวิธี รวมทั้งนำความรู้เรื่องวิทยาศาสตร์การกีฬามาประยุกต์ใช้ เพื่อลดอาการบาดเจ็บจากการฝึกของน้องๆ อีกด้วย” (ข้อมูลจากการสัมมนากลุ่ม นักเรียนบังคับบัญชา, 2560)

2.5) ความสัมพันธ์ของนักเรียนนายร้อย ประกอบด้วย

2.5.1) ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนใหม่กับเพื่อนนักเรียนใหม่ โดยพบว่าถ้านักเรียนนายร้อยใหม่มีเพื่อนสนิทมากๆ อยู่ในกองร้อยเดียวกันหรืออยู่ด้วยกัน จะช่วยให้กำลังใจและช่วยให้ฟันฝ่าวิกฤตในระบบนักเรียนใหม่ได้ดี แต่ถ้าไม่มีเพื่อนสนิทอยู่ในรุ่น หรือแยกกันอยู่กับเพื่อนสนิท มักจะไม่สามารถปรับตัวได้ ซึ่งสอดคล้องกับตัวอย่างความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้ “เวลาผมมีปัญหา เพื่อนบางคนก็เข้าใจ บางคนก็ไม่เข้าใจ โดยเฉพาะช่วงเหนื่อยมาก ๆ ทุกคนจะมองว่าผมเป็นตัวถ่วงไม่มีใครเข้าใจผมเลย ไม่รู้จะคุยหรือระบายให้ใครฟัง เพื่อนสนิทก็ไปอยู่อีกกองพัน ถ้าเพื่อนผมอยู่ก็คงจะดี จะได้ช่วยรับฟังผมบ้าง” (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก นักเรียนนายร้อยใหม่, 2560)... “การแยกกันไปในแต่ละกองพัน อาจทำให้มีมาตรฐานที่แตกต่างกัน รวมทั้งทำให้เกิดการแบ่งแยกจากรุ่น และไม่ได้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับเพื่อนทั้งหมด ไม่ดำรงความเป็นรุ่น เกิดความแตกต่างในกิจกรรม ทั้งยังยากต่อการควบคุมในเรื่องของมาตรฐานการฝึกให้เป็นรูปแบบเดียวกัน นอกจากนี้เพื่อนสนิทของน้องที่อาจช่วยให้กำลังใจแก่กันและกันอาจต้องแยกกองพันกัน จึงไม่มีคนที่พอจะเข้าใจหรือช่วยรับฟังได้” (ข้อมูลจากการสัมมนากลุ่ม นักเรียนบังคับบัญชา, 2560)

2.5.2) ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนนายร้อยใหม่กับนักเรียนบังคับบัญชาและนักเรียนรุ่นพี่ มีผลเป็นอย่างมากต่อการปรับตัวของนักเรียนใหม่ โดยเฉพาะภาวะผู้นำและการประพฤติตนเป็นแบบอย่างของนักเรียนรุ่นพี่ ดังคำกล่าวที่ว่า “ตัวอย่างที่ดีมีค่ามากกว่าคำสอน” นักเรียนบังคับบัญชาหรือนักเรียนรุ่นพี่บางนาย บอกหรือสอนนักเรียนนายร้อยใหม่โดยไม่ทำตนให้เป็นแบบอย่าง ทำให้เกิดไม่ยอมรับ ซึ่งสอดคล้องกับตัวอย่างความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้ “พี่บางคนแต่งตัวไม่เรียบร้อย ใส่กางเกงในตัวเดียว สูบบุหรี่ มาธำรงวินัยนอกเวลา มาสอนให้พวกผมทำตามสิ่งที่เขาบอกว่าเป็นระเบียบ แล้วจะให้พวกผมยอมรับได้อย่างไร ในเมื่อพี่เองก็ไม่ทำตามระเบียบเหมือนกัน”... “ควรยกเลิกการ

ลงโทษบางท่าที่ก่อให้เกิดแผล รวมทั้งไม่ควรทำร้ายรุ่นน้องด้วยอุปกรณ์ต่างๆ เช่น ไม้กวาด หรือ ไม้ต่างๆ เพราะทำให้น้องได้รับบาดเจ็บ ฝึกต่อได้ไม่เต็มที่ มีแต่ผลเสียมากกว่าดี ทำไปแล้วไม่เห็นว่าใครจะได้รับประโยชน์ ทำไปน้องก็บาดเจ็บ ความสัมพันธ์ระหว่างพี่กับน้องก็ไม่ดี เมื่อน้องบาดเจ็บก็ไม่เห็นว่าพี่จะแสดงความรับผิดชอบ อ้างนั้นอ้างนี่ โกหกว่าไม่ได้ทำผิดกฎเกียรติศักดิ์ แล้วยังเป็นตัวอย่างที่ไม่ดี นอกจากการสร้างรอยแผลทั้งทางร่างกายและจิตใจของน้องแล้ว ยังทำให้น้องเกลียดพี่ เมื่อจบไปจะทำงานร่วมกันลำบากด้วยครับ” (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก นักเรียนนายร้อยใหม่, 2560)... “พวกผมผ่านระบบมา รู้ขีดความสามารถและข้อจำกัดของระบบ แต่ก็ไม่ปฏิเสธว่ามีเพื่อนบางคนที่ไม่ทำตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่รุ่นน้อง ทั้งที่ตอนเป็นนักเรียนใหม่คนเหล่านี้ก็อาศัยช่องว่างทุกช่องทางเพื่อหลบหลีกการฝึกในระบบนักเรียนใหม่ แต่เมื่ออยู่ชั้น 5 ก็ทำประหนึ่งว่าตนเองผ่านระบบมาได้อย่างสง่างาม เวลาไปเล่นน้องก็ไม่อยู่ในเกมส์ พวกผมเองก็ไม่ยอมรับคนเหล่านี้ และพยายามช่วยกันดู เพราะมันเป็นศักดิ์ศรีของรุ่นเหมือนกัน” (ข้อมูลจากการสัมมนากลุ่ม นักเรียนบังคับบัญชา, 2560)

3) ปัจจัยด้านครอบครัวของนักเรียนนายร้อยใหม่ จำแนกเป็น

3.1) สถานภาพทางสังคม และเศรษฐกิจของผู้ปกครองของนักเรียนนายร้อยใหม่ โดยผู้ปกครองที่มีสถานภาพในสังคมอยู่ในระดับดี มีหน้าตาในสังคม เช่น เป็นข้าราชการ พนักงานบริษัทในระดับสูง ได้รับการยอมรับจากสังคม มักจะรู้สึกกดดันหากบุตรของตนจะไม่สามารถปรับตัวต่อระบบนักเรียนทหาร และต้องหยุดพักการศึกษาหรือลาออกไป อาจจะเพราะรู้สึกเสียหน้า หรือคิดว่าเป็นความล้มเหลวของครอบครัวที่บุตรของตนไม่สามารถศึกษาต่อให้จบได้ ซึ่งสอดคล้องกับตัวอย่างความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้ “พ่อผมเป็นข้าราชการ เมื่อผมไปปรึกษากับทางบ้านว่าจะขอลาออก พ่อผมไม่ยอมให้ผมหยุดพักการศึกษาหรือลาออก พ่อถามผม

ว่าทำไมลูกคนอื่นทนได้ แล้วลูกอย่างผมทำไมทนไม่ได้ ถ้าลาออกแล้วจะบอกกับคนอื่นอย่างไร แม่ยังพอรับฟังและเข้าใจผมบ้าง แต่ก็กลัวพ่อว่าเหมือนกัน”... “พ่อผมเป็นทหาร และไม่อยากให้ผมลาออก พยายามหว่านล้อมผม เมื่อไม่สำเร็จก็บอกกับผมว่า ถ้าลูกไม่เรียนพ่อแม่ก็จะไม่สนใจแล้วนะ อยากทำอะไรก็ทำ ผมเองก็ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร ตอนนี้ยังคิดไม่ตกเลยครับ” (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก นักเรียนนายร้อยใหม่, 2560)

3.2) ความคาดหวังของผู้ปกครองของนักเรียนนายร้อยใหม่ ผู้ปกครองบางท่านคาดหวังและชี้นำให้ลูกเป็นทหารบกตามตนเองหรือความชื่นชอบของตนเอง โดยไม่ได้คำนึงถึงความชื่นชอบที่แท้จริงของลูก ซึ่งสอดคล้องกับตัวอย่างความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้ “ผมไม่อยากให้พ่อเอาผมไปเปรียบเทียบกับลูกคนอื่น ทำไมพ่อไม่คิดบ้างว่า ผมก็ทำเพื่อความฝันของพ่อมามากแล้ว ผมรู้ว่าทางบ้านมองว่าเมื่อจบแล้วจะมีงานการที่มั่นคงทำ แต่ตอนนี้ผมเครียด ผมทนมาตั้งแต่อยู่โรงเรียนเตรียมทหารแล้ว พ่อน่าจะคิดถึงความต้องการของผมบ้าง”... “ทางบ้านผมเขาคงอยากให้ผมเรียนให้จบ จะได้ไม่อับอาย และต้องหาคำตอบเวลาคนอื่นถามว่า ลูกอุตส่าห์สอบเข้าเรียนได้แล้ว แต่ทำไมถึงเรียนไม่จบ มีปัญหาอะไร บางครั้งผมอดนึกไม่ได้ว่า ทำไมพวกท่านถึงแคร์คนอื่นมากกว่าที่จะใส่ใจในความรู้สึกของผม” (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก นักเรียนนายร้อยใหม่, 2560)

3.3) ลำดับที่ในการเกิดของนักเรียนนายร้อยใหม่ (เป็นเพียงข้อสังเกตจากกลุ่มที่ปรับตัวไม่ได้) พบว่า นักเรียนนายร้อยที่ประสบกับปัญหาในการปรับตัวส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีบุตร จำนวน 1 – 2 คน โดยเฉพาะบุตรที่เกิดในลำดับแรก (พี่คนโต) และบุตรคนสุดท้อง (น้องคนเล็ก) ซึ่งจากการสัมภาษณ์นักเรียนนายร้อยใหม่ที่ประสบปัญหาในการปรับตัวจำนวนทั้งสิ้น 13 คน พบว่า เป็นบุตรคนโตในบรรดาพี่น้อง 2 – 3 คน มีจำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 46.15 เป็นบุตรคนสุดท้องในบรรดาพี่

น้อง 2 – 3 คน มีจำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 30.77 และ เป็นบุตรโทน จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 23.08

3.4) รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูของนักเรียนนายร้อย (เป็นเพียงข้อสังเกตจากกลุ่มที่ปรับตัวไม่ได้) การอบรมเลี้ยงดูจะส่งผลต่อนิสัยที่จะติดตัวไปตลอดชีวิต พบว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบคาดหวังเอากับเด็ก การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย การอบรมเลี้ยงดูแบบรักถนอมเกินไป และการอบรมเลี้ยงดูในลักษณะของการตามใจ มักจะส่งผลให้นักเรียนนายร้อยใหม่เกิดความคับข้องใจจนไม่สามารถปรับตัวได้ ดังแสดงในตัวอย่างความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้ “ผมเป็นน้องคนสุดท้อง มีพี่ชายหนึ่งคน เคยสอบเข้าเรียนในโรงเรียนเตรียมทหาร 2 ครั้งแต่สอบไม่ได้ ปัจจุบันเป็นนายสิบตำรวจ พ่อผมรับราชการเป็นนายตำรวจ แม่เป็นครู ที่บ้านผมเลี้ยงดูผมมาแบบตามใจผมมาตลอด แต่คราวนี้ผมอยากลาออกเพื่อไปเรียนในมหาวิทยาลัย ทำไมถึงไม่ยอม อาจารย์รู้ไหมครับว่า พวกเขานั่งเกลี้ยกล่อมผมมาตั้งแต่ห้าโมงเย็นจนถึงห้าทุ่ม สรุปคืออยากให้ผมอดทนเรียนต่อ แต่ผมไม่อยากเรียนแล้ว”... “ผมมีพี่ชายหนึ่งคน และพี่ชายก็เคยเป็นนักเรียนนายร้อย ปัจจุบันพี่ชายรับราชการเป็นทหาร ตอนเล็กๆ ผมอาศัยอยู่กับคุณย่า เพราะพ่อแม่เป็นข้าราชการต้องทำงาน ตอนผมสอบเข้าได้เขาก็ดีใจ แต่ตอนนี้ผมเครียด อยากจะลาออกเขากลับไม่อยากให้ผมลาออก ทำไมพวกเขาไม่เข้าใจผมบ้างเลยครับ” (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก นักเรียนนายร้อยใหม่, 2560)... “การเลี้ยงดูจากครอบครัวของนักเรียนใหม่อาจทำให้นักเรียนใหม่ไม่มีความอดทนต่อแรงกดดันต่างๆ ได้น้อย ประกอบกับการเป็นเด็กรุ่นใหม่ที่มีอิสระทางความคิดมากเกินไปจึงมีเป็นผู้ที่มีโลกส่วนตัวสูง และความอดทนต่ำ เมื่อพบความกดดันในระบบแม้เพียงเล็กน้อยก็อยากหยุดพักการศึกษาหรือลาออกจากการเป็นนักเรียนนายร้อยได้” (ข้อมูลจากการสัมมนากลุ่ม นักเรียนบังคับบัญชา, 2560)

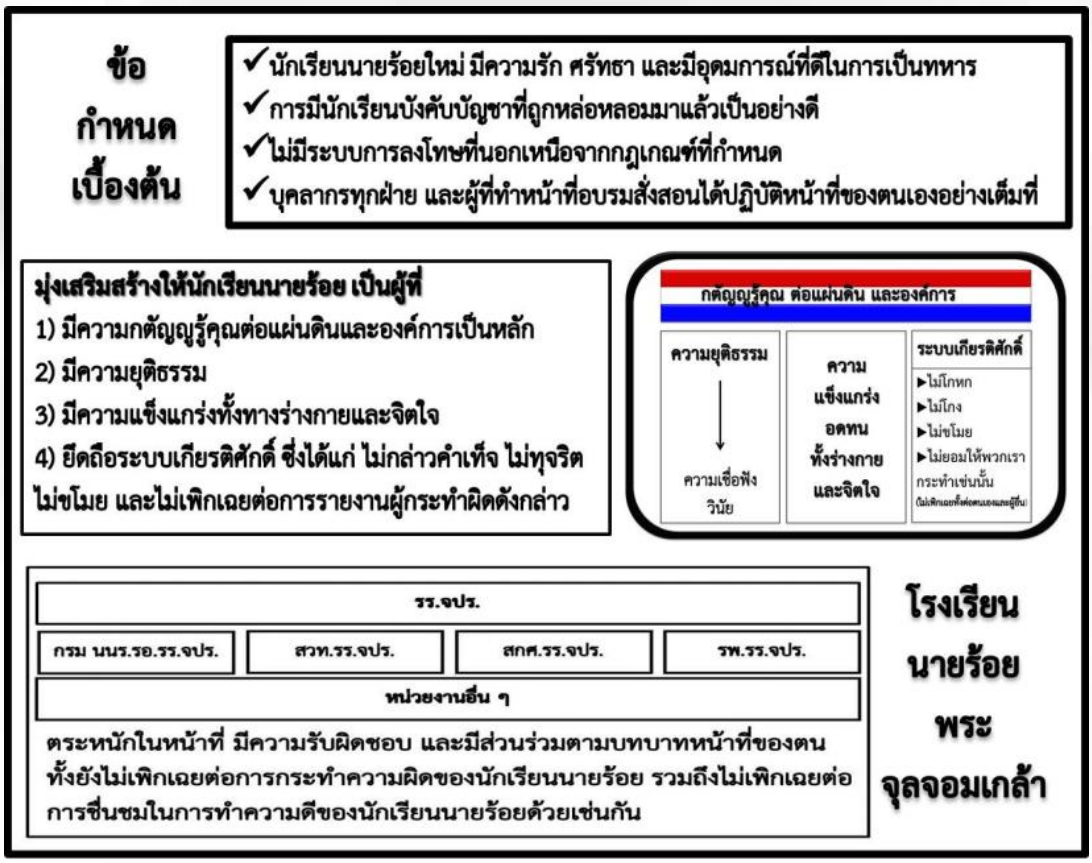
3.5) สัมพันธภาพภายในครอบครัวของนักเรียนนายร้อยใหม่ (เป็นเพียงข้อสังเกตจากกลุ่มที่ปรับตัวไม่ได้) สัมพันธภาพหรือความผูกพันของสมาชิกภายในครอบครัวของนักเรียนนายร้อยใหม่ ที่มีลักษณะของความกลัว ไม่กล้าพูดหรือกล้าแสดงออก ไม่มีการปรึกษาหารือหรือวางแผนร่วมกัน เมื่อเกิดปัญหา ก็ไม่ยอมรับและหาทางแก้ปัญหาร่วมกัน ต่างคนต่างคิด ทำให้ไม่เข้าใจกัน สอดคล้องกับตัวอย่างความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้ “ผมโตมาโดยอาศัยอยู่กับคุณยายเป็นส่วนใหญ่ ได้มาอยู่กับพ่อแม่ตอนที่โตแล้ว จากนั้นผมก็สอบเข้าเรียนโรงเรียนเตรียมทหาร ก็รู้สึกไม่ชอบระบบ พ่อแม่ก็บอกให้ผมอดทน ตอนนี้ขึ้นเหล่าผมรู้สึกอึดอัด อยากลาออก แต่พ่อแม่ไม่อยากให้ผมลาออก พยายามหว่านล้อมผมให้เรียนต่อ เมื่อผมยืนกรานที่จะลาออก ท่านจึงบอกให้ผมไปบอกคุณยาย แต่ผมไม่กล้า ผมกลัวว่าท่านจะเสียใจ เพราะท่านแก่มากแล้ว”... “ผมเคยลองพูดกับทางบ้านถึงเรื่องที่จะลาออก แต่เขาไม่เห็นด้วย ไม่แสดงท่าทีว่าโกรธ เฉย ๆ แต่ก็ไม่ยอมให้ลาออก เมื่อผมจะหารืออย่างจริงจัง พวกเขาก็พยายามหลีกเลี่ยง ทำเป็นเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น ไม่เปิดโอกาสให้ผมได้ปรึกษาอย่างจริงจังเลยครับ” (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก นักเรียนนายร้อยใหม่, 2560)

1.3 ประเมินระบบนักเรียนนายร้อยใหม่ โดยใช้แบบประเมินที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากนักเรียนนายร้อยใหม่ทุกคน ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2560 จำนวนทั้งสิ้น 227 คน ได้ผลดังนี้

นักเรียนนายร้อยใหม่ เห็นว่าควรมีการคงอยู่ของระบบนักเรียนนายร้อยใหม่ต่อไป จำนวน 219 คน คิดเป็นร้อยละ 96.48 โดยมีเหตุผลเรียงตามลำดับจากมากไปน้อย ดังนี้ 1) ทำให้มีความอดทน 2) ก่อเกิดความรักความผูกพัน และสามัคคี 3) มีความเป็นทหารอาชีพมากขึ้น 4) ร่างกายแข็งแรง 5) จิตใจเข้มแข็ง 6) ช่วยปรับเปลี่ยนเจตคติและมุมมองของตน 7) ได้พัฒนาขีดความสามารถของตน 8) ทำให้มีความรับผิดชอบ และมีนักเรียน

นายร้อยใหม่ ที่เห็นว่าไม่ควรมีระบบนักเรียนนายร้อยใหม่ต่อไป จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 3.52 โดยให้เหตุผลว่า เป็นระบบที่ไม่มีข้อดี

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาแนวทางการส่งเสริมการปรับตัวของนักเรียนนายร้อยใหม่ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า พบว่า เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) ข้อกำหนดเบื้องต้น 2) คุณธรรมที่มุ่งเสริมสร้างให้เกิดแก่นักเรียนนายร้อย และ 3) การมีส่วนร่วมตามบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของบุคลากรทุกระดับในโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ดังปรากฏในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แนวทางการส่งเสริมการปรับตัวต่อระบบนักเรียนใหม่ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

จากภาพที่ 1 สามารถอธิบายได้ว่า แนวทางการส่งเสริมการปรับตัวของนักเรียนนายร้อยใหม่ เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขสำคัญ 3 ประการ ได้แก่

1) อยู่ภายใต้ข้อกำหนดเบื้องต้นที่ว่า 1.1) นักเรียนนายร้อยใหม่ที่ได้รับการคัดเลือกเข้ามาเป็นทหาร มีความรัก ศรัทธา และมีอุดมการณ์ทหาร 1.2) การมีนักเรียนบังคับบัญชาที่ถูกหล่อหลอมมาแล้วเป็นอย่างดี 1.3) ไม่มีระบบการลงโทษที่นอกเหนือจากกฎเกณฑ์ที่กำหนด รวมทั้ง 1.4) บุคลากรทุกฝ่ายและผู้ที่ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มที่และประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ดังปรากฏในข้อความต่อไปนี้ “นักเรียนนายร้อยใหม่ที่เข้ามานั้นเป็นผ้าขาว ต้องมีการซัก ต้องย้อมตามที่เรา (กองทัพบก) ต้องการให้ได้” โดยไม่คำนึงว่า นักเรียนนายร้อยใหม่นั้นจะเข้ามาด้วยความชอบหรือรักในการเป็นทหารหรือไม่ และต้องยึดถือว่า นักเรียนนายร้อยทุกนาย รัก ชื่นชอบ มีอุดมการณ์ และอยากเป็นทหารเหมือนกันหมดทุกคน ทุกคนเป็นคนดี ไม่มีข้อบกพร่อง โดยไม่สนใจว่านักเรียนจะจบจากเตรียมทหารมาแล้ว มีโทษทัณฑ์อะไรมาบ้าง ไม่สนใจว่าพ่อแม่และผู้ปกครองของนักเรียนเป็นใคร ไม่มีใครต่ำหรือสูงกว่ากัน แต่ยึดถือว่า **ทุกคนเป็นนักเรียนนายร้อยใหม่ที่มีความดีเสมอภาคกันหมด** แล้วจากนั้นจึงเป็นหน้าที่ของครูอาจารย์ นายทหารปกครอง รวมทั้งผู้บังคับบัญชาทุกระดับชั้นในการวางแผนเพื่อตอบสนองที่จะผลิตนักเรียนนายร้อยให้เป็นนายทหารสัญญาบัตรหลักที่ดี และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของกองทัพบกต่อไป” (พลโท สิทธิพล ชินสำราญ, สัมภาษณ์, 14 กันยายน 2560)

2) มีคุณธรรมที่มุ่งเสริมสร้างให้ นักเรียนนายร้อย เป็นผู้ที่ 2.1) มีความกตัญญูรู้คุณต่อแผ่นดินและองค์การเป็นหลัก 2.2) มีความยุติธรรม 2.3) มีความแข็งแกร่งทั้งทางร่างกายและจิตใจ และ 2.4) ยึดถือระบบเกียรติศักดิ์ ซึ่งได้แก่ 2.4.1) ไม่กล่าวคำเท็จ 2.4.2) ไม่ทุจริต 2.4.3) ไม่ขโมย และ 2.4.4) ไม่เพิกเฉยต่อการรายงานผู้กระทำผิดดังกล่าว ดังปรากฏในข้อความต่อไปนี้ “กระบวนการเสริมสร้างและหล่อหลอมนักเรียนนายร้อย ต้องเริ่ม

มาตั้งแต่ชั้นปีที่ 1 โดยการกล่อมเกลาจิตใจให้นักเรียนรับกับปัญหาให้ได้ ซึ่งเป็นหลักการเดียวกับโรงเรียนนายร้อยเวสต์ปอยต์ แม้ว่าจะบูรณาการและเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับบริบทของสังคมไทยไปมาก แต่หลักการยังคงมีความใกล้เคียงกันอยู่เมื่อนักเรียนนายร้อยเข้ามา โรงเรียนต้องเสริมสร้างคุณธรรมหลักๆ ให้เกิดกับนักเรียนนายร้อยใหม่ให้ได้...” และ “...เราฝึกนักเรียนนายร้อยให้มีความรัก และสามัคคีกัน แต่การที่เขาจะรายงานเมื่อเพื่อนกระทำความผิดนั้น แสดงว่าเขาทรยศต่อเพื่อนหรือไม่? ก่อนจะตอบคำถามนี้เราคงต้องย้อนกลับไปดูคุณธรรมในข้อแรกที่ให้ความสำคัญต่อความกตัญญูรู้คุณต่อแผ่นดินและองค์การเป็นหลัก เมื่อเราสร้างให้นักเรียนยึดถือองค์การมากกว่าตัวบุคคลแล้ว นักเรียนจะต้องรายงาน สมมติว่าตัวนักเรียนเองมีความผิด เขาก็ต้องมารายงานความผิดของตนเอง เช่น “ผมหนีเที่ยวมาครับ ผมกระทำความผิดเรื่องนี้มาครับ ขออนุญาตรับความผิดครับ” เมื่อทำผิดแล้วมีการรายงานความผิดของตัวเอง แม้ว่าจะต้องได้รับโทษบ้าง เช่น ตัดแต้ม แต่ก็แสดงว่าเขาไม่ได้ผิดต่อระบบเกียรติศักดิ์แล้ว” (พลโท สิทธิพล ชินสำราญ, สัมภาษณ์, 14 กันยายน 2560)

3) ทุกภาคส่วนของโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ได้แก่ กองบัญชาการ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, กรมนักเรียนนายร้อย รักษาพระองค์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, ส่วนฝึกศึกษา ทั้งส่วนวิชาทหาร และส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, โรงพยาบาลโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า และส่วนสนับสนุนต่างๆ ตระหนักในหน้าที่ มีความรับผิดชอบ และมีส่วนร่วมตามบทบาทหน้าที่ของตน ทั้งยังไม่เพิกเฉยต่อการกระทำความผิดของนักเรียนนายร้อย รวมถึงไม่เพิกเฉยต่อการชื่นชมในการทำความดีของนักเรียนนายร้อยด้วยเช่นกัน สอดคล้องกับตัวอย่างความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูล ดังข้อความต่อไปนี้ “...ควรมีการสนับสนุนให้เกิดการทำงานเป็นทีมอย่างเป็นระบบ โดยการสั่งการและมอบหมาย รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการดูแลเชิงระบบที่เป็นรูปธรรม

โดยอาศัยการสังเกต และค้นหาแหล่งที่มาของข้อมูลเกี่ยวที่กับพฤติกรรมที่ผิดปกติของนักเรียนนายร้อยจากบุคลากรทุกภาคส่วน” (พลตรี สันต์ชัย เกิดสวัสดิ์, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2560) “นำแนวคิดเรื่องระบบการดูแลแบบพี่รหัส และสายรหัสในมหาวิทยาลัย รวมทั้งระบบพี่เลี้ยงมาประยุกต์ใช้ควบคู่ไปกับระบบนักเรียนนายร้อยใหม่ ทั้งนี้ต้องระวัง**ไม่ให้เป็นการสร้างผู้รับใช้ส่วนตัว**” (พลตรี สุขุม สุขศรี, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2560) “ต้องมีการเสริมสร้างนักเรียนนายร้อยด้วย 1) มีความรู้ด้านวิชาการ, วิชาทหาร, จิตวิทยาและการนำทหาร รวมทั้งพลศึกษา 2) มีคุณลักษณะผู้นำ ทั้งทางสติปัญญา, ร่างกาย และจิตใจ (อุปนิสัยและอารมณ์) 3) มีคุณธรรมพื้นฐาน 4) มีอุดมการณ์ในการเป็นทหารอาชีพ และทหารมืออาชีพ และ 5) รู้งานในหน้าที่” (พลตรี ปัญญา ตุรงค์เรือง, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2560) “ระบบนักเรียนนายร้อยใหม่ เป็น ระบบที่ดีแต่อาจจะยังไม่ดีที่สุด จึงควรปรับให้ทันสมัยโดยยึดตามวัตถุประสงค์เดิม ซึ่งการคัดเลือกบังคับบัญชามีความสำคัญ การดูแลนักเรียนนายร้อยที่มีปัญหา ควรเป็นไปในลักษณะทีมงานของโรงเรียน โดยให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการรับรู้ และที่สำคัญก่อนจะเข้ามาเป็นนักเรียนทหารนั้นต้องได้รับข้อมูลแท้จริง” (พลตรี วัชระ สัตยวงศ์ทิพย์, สัมภาษณ์, 1 กันยายน 2560) “ระบบนักเรียนนายร้อยใหม่นั้นเป็นระบบที่ดี และมีประโยชน์ โดยมีสิ่งที่ควรคำนึง คือ เหตุผลที่ว่า **ซ่อม ...เพื่ออะไร?** และวิธีการที่ใช้ เช่น การออกกำลังกาย ซึ่งผู้สั่งควรมีความรู้และสามารถประเมินสภาพความทนของร่างกายแต่ละบุคคลได้” (พลตรี วินัฐ อินทรสุวรรณ, สัมภาษณ์, 1 กันยายน 2560) “นักเรียนนายร้อยที่มีความชอบหรือจุดมุ่งหมายอื่นที่ไม่ใช่ทหาร แล้วไม่อยากศึกษาต่อต้องค้นพบให้เร็ว และต้องมีการกำกับดูแล และควบคุมโดยหลีกเลี่ยงการออกกำลังกายในลักษณะที่ก่อให้เกิดการบาดเจ็บมาก ๆ ทั้งต้องรู้ว่าควรออกกำลังกายเมื่อใด และควรใช้ท่าใดในการออกกำลังกาย” (พันเอก สุรชัย รัศมีจิวานนท์, สัมภาษณ์, 29 สิงหาคม 2560) “ทุกภาคส่วนต้องร่วมกันปลูกฝังจิตสำนึก

ในการเป็นผู้บังคับบัญชาและผู้นำที่ดีให้แก่นักเรียนนายร้อยทุกระดับชั้น โดยเฉพาะเรื่องการปฏิบัติตามคำสั่งและการปลูกฝังเจตคติของนักเรียนนายร้อยอาวุโส การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี รวมทั้งมีการประยุกต์ระบบนักเรียนบังคับบัญชา และระบบปกครองบังคับบัญชาตามแบบหมู่ หมวด ทหารราบ ประกอบระบบอาวุโสเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกและบังคับบัญชาตามสายงาน" (พันเอก อำนวย แย้มผกา, สัมภาษณ์, 11 กันยายน 2560) "การลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ต้องลงโทษให้เด็ดขาด รวดเร็ว และควรปรับปรุงระเบียบการลงโทษเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบาย" (พันเอก สราวุฒิ จันทรวัฒน์, สัมภาษณ์, 23 สิงหาคม 2560) "หน่วยงานมีมุมมองและรับทราบปัญหาการปรับตัวของนักเรียนนายร้อย แตกต่างกัน และขาดการปฏิบัติในเชิงบูรณาการ ควรมีตัวแทนระดับนโยบายที่รู้ปัญหาที่แท้จริง และพร้อมจะร่วมแก้ปัญหาเข้าร่วมวางแผน และประเมินผลการปฏิบัติร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม" (พันเอก ศักดิ์ระวี พึ่งเย็น, สัมภาษณ์, 10 สิงหาคม 2560) "ไม่ควรให้มีการลงโทษในรูปแบบที่ก่อให้เกิดการบาดเจ็บต่อร่างกายในระยะยาว ซึ่งจะส่งผลต่อการฝึกศึกษาต่อไป ทั้งยังไม่ควรทำการลงโทษเพื่อให้เกิดความหวาดกลัวโดยไม่สมเหตุสมผล แต่ควรสร้างการรูปแบบแนวทางการอบรม สั่งสอนที่สามารถเสริมสร้างจิตสำนึก โดยแปรเปลี่ยนจากความกลัวโดยไม่เหตุผล มาเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกให้เกิดความละอายต่อการทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้องมากกว่า จึงจะส่งผลให้นักเรียนนายร้อยใหม่เกิดการเรียนรู้ในระบบนักเรียนนายร้อยอย่างแท้จริง **ไม่ใช่เป็นการทำดีต่อหน้าหรือทำเพราะกลัว หรือเพื่อเอาตัวรอดจากการถูกลงโทษเช่นในปัจจุบัน** ซึ่งการกระทำเช่นนี้ไม่น่าจะได้ผลดีในระยะยาว ทั้งยังเป็นการจำการกระทำที่ผิดไปถ่ายทอดสู่รุ่นต่อไป ซึ่งมักเกิดเป็นปัญหาเสมอตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน แล้วก็ไม่มีใครรับผิดชอบ" (ข้อมูลจากการประเมินระบบนักเรียนนายร้อยใหม่, 28 กันยายน 2560) "ยุคสมัยเปลี่ยน และเด็กรุ่นใหม่ต้องการเหตุผลในการปฏิบัติมากขึ้น ถ้านักเรียนใหม่เข้าใจว่าทุกอย่างเป็นบททดสอบ

จะช่วยให้เขาสามารถปรับตัวได้ดี รวมทั้งนักเรียนบังคับบัญชาควรมีการชื่นชมเมื่อนักเรียนนายร้อยใหม่ทำได้ดีตามที่ควรปฏิบัติ และมีการลงโทษเมื่อไม่ปฏิบัติในสิ่งที่ควรปฏิบัติทั้งนักเรียนใหม่และนักเรียนบังคับบัญชา เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ที่ถูกต้อง และเมื่อเสร็จสิ้นภารกิจ ควรใช้วิธีการอธิบายเหตุผลของการกระทำต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการยอมรับ และส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติต่อไป” (ข้อมูลจากการสัมมนากลุ่มนักเรียนบังคับบัญชา, 2560)

จากผลการวิจัยดังกล่าว สรุปเป็นแนวทางการส่งเสริมการปรับตัวของนักเรียนนายร้อยใหม่ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ได้ดังนี้

1. มุ่งเน้นการคัดเลือกนักเรียนนายร้อยที่มีความรัก ศรัทธา และมีอุดมการณ์ในการเป็นทหาร

2. การมีนักเรียนบังคับบัญชาที่ถูกหล่อหลอมมาแล้วเป็นอย่างดี

3. ไม่มีระบบการลงโทษที่นอกเหนือจากกฎเกณฑ์ที่กำหนด

4. มุ่งเสริมสร้างให้นักเรียนนายร้อยทุกนายเป็นผู้มีคุณธรรมหลัก 4 ประการ ได้แก่ 1) มีความกตัญญูรู้คุณต่อแผ่นดินและองค์การเป็นหลัก 2) มีความยุติธรรม 3) มีความแข็งแกร่งทั้งทางร่างกายและจิตใจ และ 4) ยึดถือระบบเกียรติศักดิ์

5. การมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่ายที่ปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มที่ ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี การไม่เพิกเฉยต่อการกระทำความผิดของนักเรียนนายร้อย รวมทั้งการไม่เพิกเฉยต่อการชื่นชมในการทำความดีของนักเรียนนายร้อยด้วยเช่นกัน

บทสรุป

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับตัวของนักเรียนนายร้อยใหม่ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า จำแนกเป็น 2 ปัจจัยหลัก ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านห้วงเวลาของระบบนักเรียนนายร้อยใหม่ โดยมีลักษณะการปรับตัวใน 3 ลักษณะ

คือ ลาออกจากการเป็นนักเรียนนายร้อย หยุดพักการศึกษาในปีการศึกษานั้นๆ และยอมรับระบบจนสามารถผ่านระบบและศึกษาต่อไปได้ 2) ปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ ได้แก่ 2.1) ปัจจัยด้านโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า 2.2) ปัจจัยส่วนบุคคลด้านนักเรียนนายร้อยใหม่ และ 2.3) ปัจจัยด้านครอบครัวของนักเรียนนายร้อยใหม่

แนวทางการส่งเสริมการปรับตัวของนักเรียนนายร้อยใหม่ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า มีดังนี้ 1) มุ่งเน้นการคัดเลือกนักเรียนนายร้อยที่มีความรัก ศรัทธา และมีอุดมการณ์ในการเป็นทหาร 2) การมีนักเรียนบังคับบัญชาที่ถูกหล่อหลอมมาแล้วเป็นอย่างดี 3) ไม่มีระบบการลงโทษที่นอกเหนือจากกฎเกณฑ์ที่กำหนด 4) มุ่งเสริมสร้างให้นักเรียนนายร้อยทุกนายเป็นผู้มีคุณธรรมหลัก 4 ประการ ได้แก่ 4.1) มีความกตัญญูรู้คุณต่อแผ่นดินและองค์การเป็นหลัก 4.2) มีความยุติธรรม 4.3) มีความแข็งแกร่งทั้งทางร่างกายและจิตใจ และ 4.4) ยึดถือระบบเกียรติศักดิ์ 5) การมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่าย ที่ปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มที่ ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี และการไม่เพิกเฉยต่อการกระทำความผิดของนักเรียนนายร้อย รวมทั้งการไม่เพิกเฉยต่อการชื่นชมในการทำความดีของนักเรียนนายร้อยด้วยเช่นกัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป จากผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. จากผลการวิจัยที่ได้ ในประเด็นของปัจจัยด้านห้วงเวลาของระบบนักเรียนนายร้อยใหม่ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการช่วยเหลือ และให้คำปรึกษานักเรียนนายร้อยใหม่ ที่ประสบปัญหาในการปรับตัวแล้วประสงค์จะลาออกจากการเป็นนักเรียนนายร้อย หรือต้องการหยุดพักการศึกษาในปีการศึกษานั้นๆ ได้ดังนี้

1.1 ในการส่งตัวนักเรียนเตรียมทหาร ขึ้นเหล่าทหารบก ช่วงก่อนเซ็นต์สัญญาเพื่อเป็นนักเรียนนายร้อย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการชี้แจงและทำความเข้าใจกับผู้ปกครองของว่าที่นักเรียนนายร้อยใหม่โดยเฉพาะผู้ที่มีแนวโน้มไม่อยากเรียนต่อในโรงเรียนทหาร ให้เข้าใจ เพื่อทบทวนและตัดสินใจร่วมกันอีกครั้ง อาจช่วยลดค่าใช้จ่ายของผู้ปกครอง และการหลบหนีในช่วงเข้าสู่ระบบนักเรียนนายร้อยใหม่ได้

1.2 ระหว่างเข้ารับการฝึกในระบบ ทั้งโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า และครอบครัวของนักเรียนนายร้อยใหม่ ควรช่วยกันให้กำลังใจนักเรียนนายร้อยใหม่ และแลกเปลี่ยนข้อมูลด้านพฤติกรรมที่ผิดปกติ เช่น ซึมเศร้า ก้าวร้าว ชอบแยกตัว เพื่อนำมาสู่การวางแผนการดูแลนักเรียนนายร้อยใหม่ต่อไป

1.3 ระยะหลังจากสำเร็จการฝึกในระบบ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ควรทำหน้าที่เป็นตัวกลางเพื่อประสานความความเข้าใจระหว่างนักเรียนนายร้อยใหม่ และครอบครัวของนักเรียนนายร้อยใหม่ เพื่อให้เกิดการยอมรับในการตัดสินใจร่วมกันว่าจะเลือกหนทางปฏิบัติใดระหว่างการลาออก การหยุดพักการศึกษา หรือการเข้ารับการศึกษาต่อไป

2. จากผลการวิจัยที่ได้ ในประเด็นของปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ พบว่า

2.1 โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ควรสนับสนุนให้มีหน่วยงานการแนะแนว และการให้คำปรึกษาที่มีประสิทธิภาพอย่างเป็นรูปธรรม ที่ให้บริการทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม รวมทั้งประสานและส่งเสริมการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะลักษณะของการเข้าถึงข้อมูลเพื่อส่งเสริมการปรับตัว และลดความคับข้องใจให้แก่นักเรียนนายร้อยที่มีความเครียด

2.2 การป้องกันปัญหานักเรียนนายร้อยใหม่หลบหนีทางหนึ่งสามารถประเมินได้จากการสอบถามเป็นระยะว่า **“นักเรียนนายร้อยนายใดที่คิดว่าตนเองไม่สามารถเรียนได้จนจบหลักสูตร ให้มาแจ้งที่...ได้”** ทั้งนี้

การติดต่อระหว่างนักเรียนนายร้อยใหม่ และทีมงานที่จะให้ความช่วยเหลือควรเป็นไปในลักษณะปิด (ความลับ) ยอมรับ เคารพในสิทธิ และการตัดสินใจของนักเรียนนายร้อยใหม่ควบคู่ไปกับวิธีการให้ความช่วยเหลือ รวมทั้งควรมีการสรุป และประเมินผลอย่างเป็นรูปธรรมด้วย

2.3 ผู้ปกครอง และครอบครัวของนักเรียนนายร้อยใหม่ ควรเปิดใจ มีการวางแผน และการตัดสินใจในการเลือกหนทางในการปฏิบัติเพื่อตอบสนองต่อการปรับตัวร่วมกับนักเรียนนายร้อยใหม่ โดยประสานและแลกเปลี่ยนข้อมูลกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะกองพันที่นักเรียนนายร้อยใหม่นั้น ๆ สังกัดอยู่

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

1. ควรทำการศึกษาค้นคว้าเรื่อง การเสริมสร้างภาวะผู้นำที่เหมาะสมกับบริบทของนักเรียนนายร้อย เช่น การใช้แนวคิดการเพิ่มคุณค่าและความหมายเพื่อส่งเสริมและพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียนนายร้อย การใช้กิจกรรมการให้คำปรึกษา เพื่อส่งเสริมการปรับตัวของนักเรียนนายร้อยใหม่ เป็นต้น ซึ่งแนวคิดและกิจกรรมเหล่านี้จะช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างรุ่นพี่กับรุ่นน้อง รวมทั้งเป็นรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียนนายร้อยที่แทรกซึมอยู่ในวัฒนธรรมองค์การที่จะมีความยั่งยืนต่อไป

2. ควรศึกษาการปรับตัวของนักเรียนนายร้อยทุกชั้นปี โดยเฉพาะปัจจุบันมีแนวโน้มว่านักเรียนนายร้อยในชั้นปีที่ 4 และชั้นปีที่ 5 มีการลาออก ซึ่งอาจเนื่องมาจากสาเหตุหลายปัจจัย

เอกสารอ้างอิง

กรมนักเรียนนายร้อย รักษาพระองค์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า. (2560). *คู่มือนักเรียนนายร้อย.* กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.

นิรมล สุวรรณโคตร. (2553). *การปรับตัวของนิสิตระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยนเรศวร* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ปัญญา ตุรงค์เรือง, พลตรี. (2560, 13 กันยายน). เสนาธิการโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า. [บทสัมภาษณ์]

รุ่งอรุณ วัฒยากร, พันโทหญิง. (2556). *การศึกษาภาวะสุขภาพจิตของนักเรียนนายร้อย ชั้นปีที่ 1 ปีการศึกษา 2556 โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า.* กรมนักเรียนนายร้อย รักษาพระองค์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า.

วัชระ สัตยวงศ์ทิพย์, พลตรี. (2560, 1 กันยายน). ผู้อำนวยการส่วนวิชาทหาร โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า. [บทสัมภาษณ์.]

วินัฐ อินทรสุวรรณ, พลตรี. (2560, 1 กันยายน). ผู้อำนวยการส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า. [บทสัมภาษณ์.]

ศรีเรือน แก้วกังวาล. (2540). *จิตวิทยาพัฒนาการทุกช่วงวัย เล่ม 1* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศักดิ์ระวี พึ่งเย็น, พันเอก. (2560, 10 สิงหาคม). เสนาธิการ กรมนักเรียนนายร้อย รักษาพระองค์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า. [บทสัมภาษณ์.]

สราวุฒิ จันทรวัฒน์, พันเอก. (2560, 23 สิงหาคม). ผู้อำนวยการกองจิตวิทยาและการนำทหาร กรมนักเรียนนายร้อย รักษาพระองค์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า. [บทสัมภาษณ์.]

สันต์ชัย เกิดสวัสดิ์, พลตรี. (2560, 20 กันยายน). รองผู้บัญชาการโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า. [บทสัมภาษณ์.]

สิทธิพล ชินสำราญ, พลโท. (2560, 14 กันยายน). ผู้บัญชาการโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า. [บทสัมภาษณ์.]

สุกัญญา ตันตระบัณฑิตย์. (2548). *การศึกษาการปรับตัวของนักศึกษาปริญญาตรี ชั้นปีที่ 1 สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สุขุม สุขศรี, พลตรี. (2560, 13 กันยายน). รองผู้บัญชาการโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า. [บทสัมภาษณ์.]

สุรชัย รัศมีจิวานนท์, พันเอก. (2560, 29 สิงหาคม). ผู้อำนวยการโรงพยาบาลโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า. [บทสัมภาษณ์.]

สุริยเดว ทรีปาตี. (2554). *ต้นทุนชีวิต..จุดเปลี่ยนสังคมไทย.* กรุงเทพฯ: เจี๊ยฮั้ว.

อดิศร พงษ์ศรี. (2546). *การใช้ชีวิตภายในมหาวิทยาลัยของนิสิตปริญญาตรี คณะพลศึกษา มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ.* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

อำนวย แย้มผกา, พันเอก. (2560, 11 กันยายน). ผู้บังคับการกรมนักเรียนนายร้อยรักษาพระองค์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า. [บทสัมภาษณ์.]

การลดจำนวนตัวแปรสำหรับปัจจัยการท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์อย่างยั่งยืน กรณีศึกษานักท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติของประเทศไทย

Variables Reduction for Creativity Tourism Approaches in Sustainable Ecotourism Business Development: A Case Study of Tourists in Thailand National Parks

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ลักษณาวดี บุญยะศิรินันท์*

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ในการลดจำนวนตัวแปรสำหรับปัจจัยการท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาไปสู่ธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์อย่างยั่งยืน ของประเทศไทย โดยมีการศึกษาปัจจัยการท่องเที่ยวของงานวิจัยที่ผ่านมาและสุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวจำนวน 400 คน เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของแต่ละตัวแปร โดยใช้ Confirmatory Factor Analysis

ผลการวิจัย พบว่า ตัวแปรหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนซึ่งประกอบด้วย ตัวแปรองค์ประกอบเชิงยืนยันของปัจจัยแนวทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จำนวน 10 ตัวแปร และตัวแปรองค์ประกอบเชิงยืนยันของปัจจัยหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อการพัฒนาธุรกิจการ

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์ E-mail: Luxanawadee.b@gmail.com

ท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ จำนวน 10 ตัวแปร สามารถลดจำนวนตัวแปรคงเหลือทั้งสิ้น 9 ตัวแปร คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งทางวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยว การที่นักท่องเที่ยวมีโอกาสพัฒนาศักยภาพในการสร้างสรรค์ของตนเองและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การเข้าใจอย่างถ่องแท้ในกระบวนการผลิตและผลิคภัณฑ์ท้องถิ่นมีประสบการณ์จริง การจดจำ/ประทับใจ/เข้าใจ การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี การลดการใช้ที่เกินจำเป็นและการลดของเสีย การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น การประสานความร่วมมือระหว่างส่วนงานที่เกี่ยวข้อง การลดตัวแปรสามารถลดจำนวนปริมาณข้อมูลนำเข้า วิเคราะห์ข้อมูลได้ตรงประเด็น นำไปสู่การใช้ข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพในการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวของประเทศไทย นอกจากนี้งานวิจัยครั้งนี้มีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับการวิเคราะห์ทางสถิติ ได้แก่ การให้ข้อมูลนักท่องเที่ยวทราบถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพและสร้างสรรค์

คำสำคัญ: ปัจจัยการท่องเที่ยว, การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์อย่างยั่งยืน, การลดจำนวนตัวแปร

Abstract

The objective of this research is to reduce tourism variables for sustainable ecotourism business development in Thailand. All factors in the literature reviews have been studied, four hundred samples have been investigated using confirmatory factor analysis.

The results have shown that the principle of sustainable tourism factors can be reduced from 20 factors to 9 factors, i.e.

exchanging culture, culture understanding, tourists collaborating, recognizing and impressing, using resource sustainable, reducing over-consumption and waste, Involving local communities, and consulting stakeholders and the public. For deep interview, the experts suggest promoting the tourists awareness of using natural resources efficiently and creative tourist for sustainable development. Variable reductions can improve efficiency in developing Thailand tourism. Nevertheless, this research involves in expert reviewing. The results show the same direction as our statistics research which is tourist awareness in using natural resource efficiency and creativity.

Keywords: Tourism Factor, Sustainable ECO-Tourism, Variables Reduction

บทนำ

รายได้จากการท่องเที่ยวเป็นรายได้หลักของประเทศไทยมาอย่างยาวนานและได้มีการพัฒนาการออกเป็นหลากหลายรูปแบบตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ การท่องเที่ยวแบบวิถีชุมชน การท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลดีทางเศรษฐกิจ สังคม ได้เป็นอย่างมาก แต่ในทางกลับกันก็อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อเรื่องต่างๆ ได้เช่นเดียวกัน ดังนั้นรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาการด้านต่างๆ ควรจะต้องได้มีส่วนร่วมทั้งด้านความคิดเห็นและความร่วมมือ ในการพัฒนาการในด้านต่างๆ จากหลายภาคส่วน การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ซึ่งเป็นรูปแบบการเดินทางท่องเที่ยวแนวใหม่ที่ให้ความสำคัญกับความผูกพันธ์ของนักท่องเที่ยว และแหล่งท่องเที่ยว ชุมชน ให้สนใจเข้าไป

เรียนรู้ มีส่วนร่วมในพื้นที่ท่องเที่ยว และให้นักท่องเที่ยวตระหนักในหลักการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมระดับสากล เริ่มตั้งแต่ก่อตั้ง UNEP ในพ.ศ.2516 และเพิ่มขึ้นมากหลังการประชุม Earth Summit ที่เมือง Rio de Janeiro พ.ศ. 2535 ผลักดันประเทศในการพัฒนาที่ยั่งยืน ปัจจุบันเห็นได้จากหลายประเทศ ได้ตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าว ดร.พิพัฒน์ ยอดพฤติการ (2555) คิดว่า ในเรื่องธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมต้องมีการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการมองอย่างองค์รวม คือ การพัฒนาในเรื่องของผลิตภัณฑ์ กระบวนการที่สอดรับกับสิ่งแวดล้อม และการสร้างแรงจูงใจการดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืน จะต้องประกอบด้วยการคำนึงถึงการเจริญเติบโตทางธุรกิจและการดำเนินธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กัน (Growth & Green) รศ.ดร.อดิศร อิศรางกูร ณ อยุธยา (2550) ได้กล่าวถึงการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน ต้องไม่ทำให้เกิดปัญหาในอนาคต เป็นการพัฒนาที่ต้องเชื่อมโยงและสัมพันธ์โดยคำนึงถึงองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม สรุปได้ว่าผู้ที่จะดำเนินการพัฒนาให้เป็นไปได้ตามแนวทางดังกล่าวได้ในเบื้องต้น คือ คนและการจัดการระบบ ปัจจัยเกี่ยวกับการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่รวบรวมได้จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก ทำให้ผู้ที่สนใจทำด้านนี้ต้องพิจารณาตัวแปรเป็นจำนวนมาก ซึ่งงานวิจัยในครั้งนี้มีสมมติฐานว่า ตัวแปรจำนวนมากเหล่านี้ แต่ละตัวมีความสำคัญไม่เท่ากัน และผลการวิเคราะห์ตัวแปรเชิงประจักษ์น่าจะสามารถลดจำนวนตัวแปรหรือจัดกลุ่มความสำคัญของตัวแปรเหล่านี้ได้ใหม่ เพื่อให้ผู้สนใจในอนาคตสามารถเลือกตัวแปร และวิเคราะห์ข้อมูลได้ตรงประเด็น นำไปสู่การใช้ข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพในการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในประเทศไทย

วัตถุประสงค์การวิจัย

วิเคราะห์ตัวแปรที่เหมาะสมสำหรับปัจจัยการท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาไปสู่ธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์อย่างยั่งยืนของประเทศไทย

แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

หลักการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (อุษาวดี พูลพิพัฒน์, 2545) มีหลักการ ดังนี้ 1. การอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรอย่างพอดี ทั้งในส่วนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญและเน้นการทำธุรกิจในระยะยาว 2. การลดการบริโภคที่เกินความจำเป็นและการลดของเสียจะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อม ทีถูกทำลายในระยะยาวและเป็นการเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยวด้วย 3. การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม จะช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในอนาคต 4. การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว เข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ การพัฒนาท้องถิ่น และการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม จะช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยว 5. การท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมในท้องถิ่น โดยคำนึงถึงราคาและพัฒนาคุณค่าของสิ่งแวดล้อมไว้ ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการประหยัด แต่ยังป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลายอีกด้วย 6. เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ในด้านการจัดการผลตอบแทนของประชาชน และสิ่งแวดล้อมเพื่อช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตและการจัดการการท่องเที่ยว 7. การประสานความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการ ประชาชนท้องถิ่น องค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้อง เพื่อลดข้อขัดแย้งและร่วมแก้ปัญหา 8. เป็นการฝึกอบรมบุคลากร โดยสอดแทรกแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาแบบยั่งยืนแก่บุคลากรท้องถิ่นทุกๆระดับ เพื่อยกระดับการบริการการท่องเที่ยว 9. ข้อมูลข่าวสารที่สื่อให้กับนักท่องเที่ยว โดยมุ่งสร้างความเข้าใจในการเคารพต่อธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว อีกทั้งเป็น

การช่วยยกระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวอีกทางหนึ่ง 10. การวิจัยและติดตามผล เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพในการดำเนินงาน รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เพื่อนำไปสู่แนวทางการแก้ไขที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

คุณสมบัติของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ พ.อ.ดร. นาฬิกอัติภัค แสงสนิท (2556) ให้หลักการของคุณสมบัติของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ดังนี้ คือ 1. ผู้ท่องเที่ยวและเจ้าของบ้านมีความผูกพันระหว่างกัน 2. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม 3. มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งทางวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยว 4. ประสบการณ์จากการมีส่วนร่วม 5. มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน/ ส่งผ่าน- ส่งต่อประสบการณ์ 6. เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมมากกว่าเป็นผู้ชม 7. นักท่องเที่ยวมีโอกาสพัฒนาศักยภาพในการสร้างสรรค์ของตนและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 8. ความจริงแท้ทั้งในกระบวนการการผลิตและผลิตภัณฑ์ มีประสบการณ์จริง 9. จดจำประทับใจ, เข้าใจ 10. การท่องเที่ยวแบบจำเพาะเจาะจง

การปฏิบัติของผู้อยู่ในท้องถิ่นท่องเที่ยว (วิมล จิโรจพันธุ์, 2548) มีหลักการ คือ 1. แสดงความเป็นมิตร 2. เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ตามสมควร 3. ช่วยเหลือเท่าที่จะช่วยได้ 4. ช่วยกันอนุรักษ์หรือพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว 5. ส่งเสริมและฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น 6. งดเว้นการกระทำที่จะทำลายแหล่งทรัพยากร 7. ซื่อตรงต่อนักท่องเที่ยว 8. ไม่เซ้าซี้ รบกวนก่อความรำคาญเพื่อขายของ 9. ช่วยรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว 10. ช่วยดูแลรักษาผลประโยชน์ของนักท่องเที่ยว

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถรวบรวมตัวแปรที่เกี่ยวข้อง ได้ทั้งสิ้น 20 ปัจจัย แบ่งเป็น ตัวแปรองค์ประกอบเชิงยืนยันของปัจจัยแนวทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จำนวน 10 ตัวแปร ซึ่งประกอบด้วย ผู้ท่องเที่ยวและเจ้าของบ้านมีความผูกพันระหว่างกัน (v24) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม (v25) ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งทาง

วัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยว (v26) ประสบการณ์จากการมีส่วนร่วม (v27) การแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน ส่งผ่าน ส่งต่อประสบการณ์ (v28) การเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมมากกว่าผู้ชม (v29) การที่นักท่องเที่ยวมีโอกาสพัฒนาศักยภาพในการสร้างสรรค์ของตนเองและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (v30) การเข้าใจอย่างถ่องแท้ในกระบวนการผลิตและผลิคภัณฑ์ท้องถิ่นมีประสบการณ์จริง (v31) การจดจำ/ประทับใจ/เข้าใจ (v32) การท่องเที่ยวแบบจำเพาะเจาะจง (v33) และตัวแปรองค์ประกอบเชิงยืนยันของปัจจัยหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ จำนวน 10 ตัวแปร ซึ่งประกอบด้วย การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (v34) การลดการใช้ที่เกินจำเป็นและการลดของเสีย (v35) การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ (v36) การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว (v37) การท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมในท้องถิ่น (v38) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (v39) การประสานความร่วมมือระหว่างส่วนงานที่เกี่ยวข้อง (v40) การฝึกอบรมบุคคลากร โดยสอดแทรกแนวคิดและวิธีปฏิบัติแบบยั่งยืน (v41) การให้เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่สื่อให้กับนักท่องเที่ยว โดยมุ่งความเข้าใจในการเคารพต่อธรรมชาติ (v42) การวิจัยและติดตามผล เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพในการดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ (v43)

สมมติฐานในการวิจัย

ปัจจัยการท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์อย่างยั่งยืนสามารถลดจำนวนตัวแปรด้วยการทำ Variable Reduction

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการโดยศึกษาและรวบรวมปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จากตำรา เอกสารวิชาการ ผลงานงานวิจัย สัมภาษณ์

ผู้เชี่ยวชาญ ประชากร คือ นักท่องเที่ยวที่ไปท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติในประเทศไทย จากสถิตินักท่องเที่ยวที่เข้าไปในเขตอุทยานแห่งชาติปี 2556 มีอุทยานแห่งชาติทั้งหมด 147 อุทยานแห่งชาติ (กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธ์พืช, 2557) นักท่องเที่ยวประมาณ 11,275,874 คน

จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยตามการคำนวน คือ 400 ตัวอย่าง ซึ่งได้จากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างจากอุทยานแห่งชาติที่เป็นที่นิยม 10 อันดับ คือ อุทยานแห่งชาติทางบก 1 แห่ง คือ อุทยานฯ เขาใหญ่ และอุทยานแห่งชาติทางทะเล 1 แห่ง คืออุทยานฯ หาดนพรัตน์ธารา หมู่เกาะพีพี แห่งละ 200 คน รวม 400 คน (ฝ่ายนวัตกรรมสารสนเทศอุทยานแห่งชาติและพื้นที่คุ้มครอง, 2556) จากนั้นได้แจกแบบสอบถามโดยวิธี random sampling นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวจนครบจำนวน จากนั้นนำมาวิเคราะห์ทางสถิติ และทดสอบสมมติฐาน เพื่อจัดกลุ่มและหาตัวแปรเชิงประจักษ์ โดยองค์ประกอบของแบบสอบถามแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไป หลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และคุณสมบัติของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน คือ Confirmatory Factor Analysis (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2545:27)

ผลการวิจัย

ผู้ตอบแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างมีมากที่สุด มีการทำงานในภาครัฐ เพศหญิง การศึกษาปริญญาตรี มีรายได้ 15,000-25,000 บาท สถานภาพโสด ผู้ร่วมเดินทางมาท่องเที่ยวคือมากับเพื่อน ระยะเวลาที่มาท่องเที่ยว 1-2 วัน เคยมีประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์มาก่อน ชื่นชอบในสถานที่ทางธรรมชาติทางทะเล ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตราฐานตาม

ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ พบว่า ให้ความสำคัญ ในประเด็นการจดจำ/ประทับใจ/เข้าใจหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเพื่อพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ พบว่า การช่วยรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยวมีเกณฑ์อยู่ในระดับมาก

สมมติฐานการวิจัย ปัจจัยการท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์อย่างยั่งยืนสามารถลดจำนวนตัวแปรด้วยการทำ Variable Reduction ในการวิจัยครั้งนี้ใช้ Confirmatory Factor Analysis โดยการนำตัวแปรที่รวบรวมได้จำนวน 20 ตัวแปร มาทำ Data Reduction ผลการวิเคราะห์ตัวแปรองค์ประกอบเชิงยืนยันของปัจจัยแนวทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และตัวแปรองค์ประกอบเชิงยืนยันของปัจจัยหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

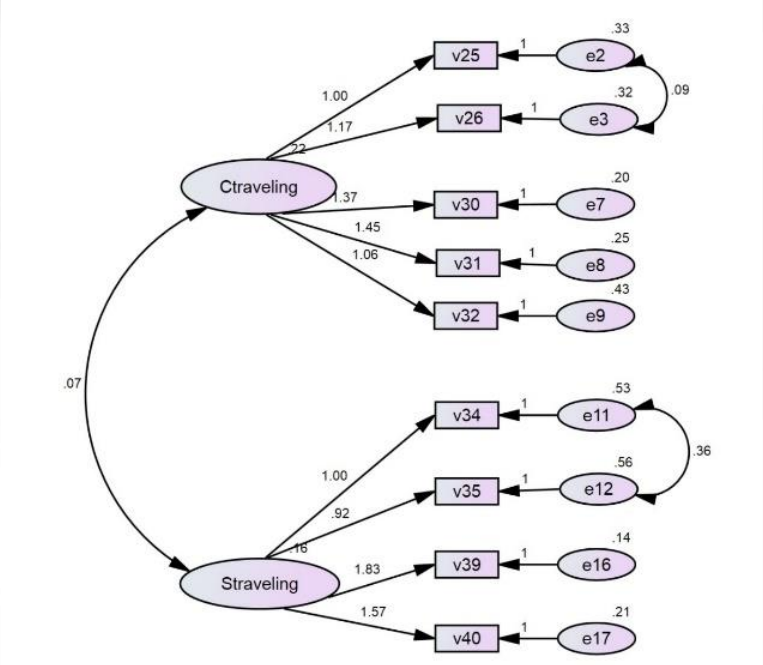
เมื่อพิจารณาอิทธิพลขององค์ประกอบตัวแปรที่สังเกตได้ประกอบเชิงยืนยันของปัจจัยแนวทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งประกอบด้วย 1. ผู้ท่องเที่ยวและเจ้าของบ้านมีความผูกพันระหว่างกัน 2. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม 3. ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งทางวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยว 4. ประสบการณ์จากการมีส่วนร่วม 5. การแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน ส่งผ่าน ส่งต่อประสบการณ์ 6. การเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมมากกว่าผู้ชม 7. การที่นักท่องเที่ยวมีโอกาสพัฒนาศักยภาพในการสร้างสรรค์ของตนเองและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 8. การเข้าใจอย่างถ่องแท้ในกระบวนการผลิตและผลิคภัณฑ์ท้องถิ่นมีประสบการณ์จริง 9. การจดจำ/ประทับใจ/เข้าข้าง 10. การท่องเที่ยวแบบจำเพาะเจาะจง พบว่าปัจจัยที่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ได้แก่ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งทางวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยว การที่นักท่องเที่ยวมีโอกาสพัฒนาศักยภาพในการสร้างสรรค์ของตนเองและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การเข้าใจอย่างถ่องแท้ในกระบวนการผลิตและ

ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นมีประสบการณ์จริง การจดจำ/ประทับใจ/เข้าข้าง ซึ่งมีระดับนัยสำคัญทางสถิติ ($p<0.05$) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบอยู่ที่ 1.000-1.454 และสัมประสิทธิ์การทำนาย (R^2) อยู่ระหว่างร้อยละ 36.8 ถึงร้อยละ 67.5

เมื่อพิจารณาอิทธิพลขององค์ประกอบตัวแปรที่สังเกตได้ประกอบเชิงยืนยันของปัจจัยหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ซึ่งประกอบด้วย 1. การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี 2. การลดการใช้ที่เกินจำเป็นและการลดของเสีย 3. การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ 4. การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว 5. การท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมในท้องถิ่น 6. การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น 7. การประสานความร่วมมือระหว่างส่วนงานที่เกี่ยวข้อง 8. การฝึกอบรมบุคคลากร โดยสอดแทรกแนวคิดและวิธีปฏิบัติแบบยั่งยืน 9. การให้เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่สื่อให้กับนักท่องเที่ยว โดยมุ่งความเข้าใจในการเคารพต่อธรรมชาติ 10. การวิจัยและประเมินผล พบว่าปัจจัยที่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ได้แก่ การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี การลดการใช้ที่เกินจำเป็นและการลดของเสีย การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น การประสานความร่วมมือระหว่างส่วนงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีระดับมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p<0.05$) ค่าน้ำหนักองค์ประกอบอยู่ที่ 0.91-1.83 สัมประสิทธิ์การทำนาย (R^2) อยู่ระหว่างร้อยละ 19.9 ถึงร้อยละ 79.9 หากพิจารณาความกลมกลืนของรูปแบบองค์ประกอบเชิงยืนยันของปัจจัยแนวทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และตัวแปรองค์ประกอบเชิงยืนยันของปัจจัยหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ พบว่า ค่าดัชนี CMIN Chi-square/df GFI AGFI RMR CFI Pclose และ RMSEA ผ่านข้อกำหนดทุกดัชนี ตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1. ผลการวิเคราะห์ความกลมกลืนของรูปแบบองค์ประกอบเชิงยืนยันของปัจจัยแนวทางการท่องเที่ยว เปรียบเทียบกับเกณฑ์อ้างอิง

Index	Threshold	Results	Reference
CMIN	<5	1.526	Wheaton et. al. (1977)
Chi-square/df	<2	1.52	Byrne (1989)
GFI	≤1	0.981	Joreskog and Sorbom
AGFI	>0.9	0.964	AMOS
RMR	<0.05	0.03	AMOS
CFI	>0.95	0.992	Bentler (1990)
Pclose	>0.05	0.827	AMOS
RMSEA	<0.05	0.036	Browne and Cudeck (1993)

ภาพที่ 1. รูปแบบตัวแปรองค์ประกอบเชิงยืนยันของปัจจัยแนวทางการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

ซึ่งแสดงให้เห็นว่ารูปแบบที่นำเสนอมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมี Factor loading และ error ตามภาพที่ 1

ผลการสัมภาษณ์

ได้มีการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทั้งสิ้น 2 ท่าน ได้แก่

พ.อ.ดร.นาฬิกอติภัค แสงสนิท (ผู้อำนวยการองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน) (องค์การมหาชน) หรือ อพท. (12/3/2559) และ ดร.ประเสริฐ สอนสถาพรกุล (ผู้อำนวยการสำนักงานมรดกโลกทางธรรมชาติ กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช) ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน ควรทำให้ผู้อยู่ในท้องถิ่นท่องเที่ยวมีความภูมิใจที่จะนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน และเป็นคนนำนักท่องเที่ยวเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ ให้นักท่องเที่ยวมีประสบการณ์ตรงที่ได้จากการลงมือทำ ส่งเสริมให้ทุกคนอยู่บนหลักการคิด วางแผน ปฏิบัติ รับผิดชอบ และเป็นประโยชน์ ซึ่งการมีพื้นฐานอิงหลักการของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยทำการส่งเสริมให้คนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญนี้ มีการให้เป็นผู้แทนชุมชนเข้าฝึกอบรมหลักสูตรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีการดำเนินงานแบบประชารัฐ แต่ละแหล่งก็ปรับรูปแบบต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่พิเศษในการกำกับดูแล ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ มีกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับกับการส่งเสริมอนุรักษ์รักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งควรประสานทุกภาคีเพื่อจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ส่งเสริมและสนับสนุน สร้างกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวเรียนรู้มีประสบการณ์ตรง มีการส่งเสริมสนับสนุนด้านเศรษฐกิจด้วย มีแนวทางการสนับสนุนเกี่ยวกับการจะประกอบอาชีพ การได้ร่วมรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว ให้นักท่องเที่ยวและชุมชนมีความสุขร่วมกัน ให้มีการดำเนินงานที่กระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ผู้ประกอบการทำธุรกิจจากอุทยานฯ ต้องดูแลตักเตือนนักท่องเที่ยว มีประชุมทุกฤดูการท่องเที่ยว ให้ผู้ประกอบการมา

พูดคุยกันในระเบียบ และร่วมมือกันพัฒนาในการท่องเที่ยวด้านต่างๆ ซึ่งคนในชุมชนก็จะได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวด้วย ควรสร้างแนวทางให้นักท่องเที่ยวตระหนักถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ

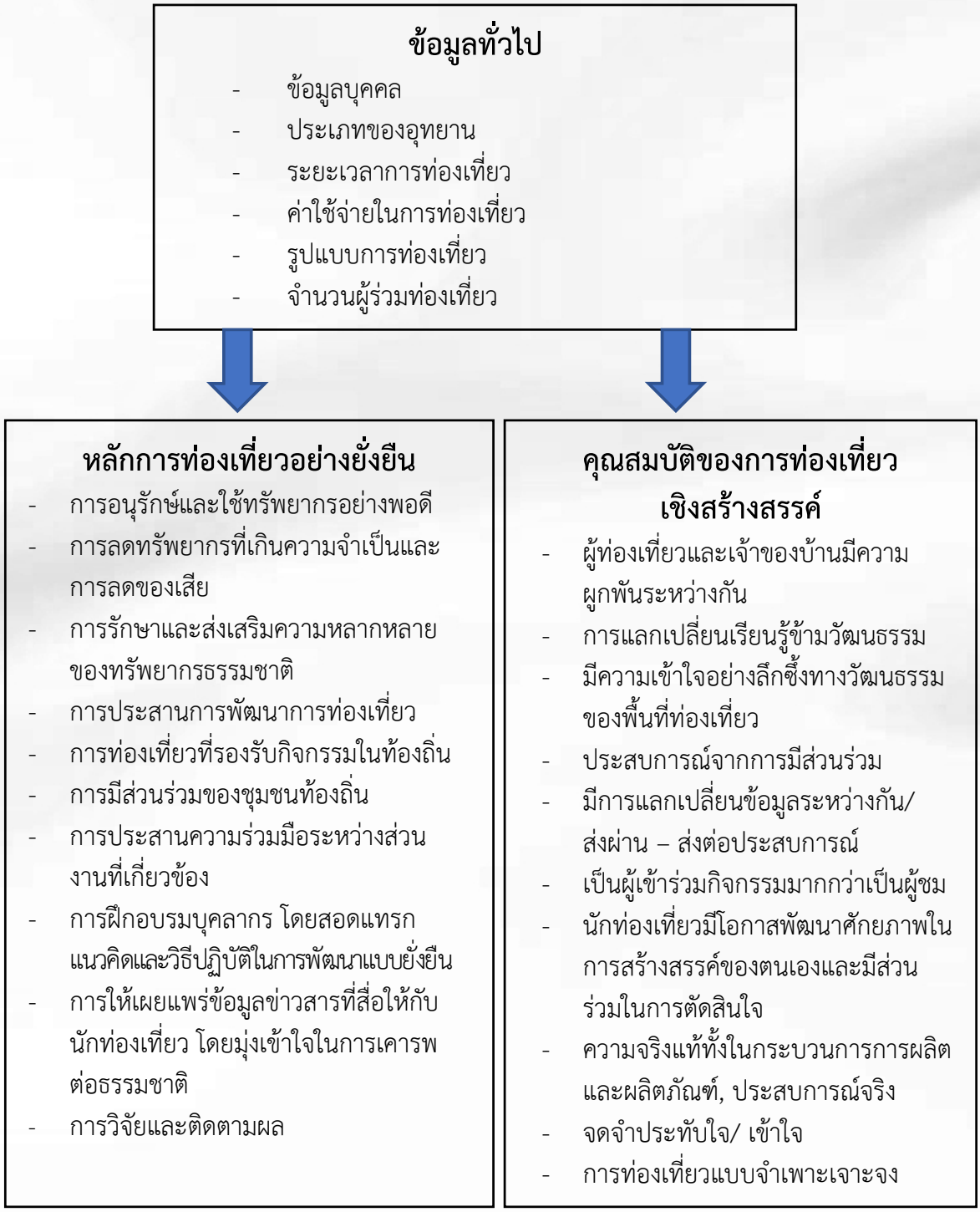
สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

หลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสามารถจัดกลุ่มหรือลดจำนวนตัวแปรด้วยการทำ Data Reduction จากผลการวิจัยสามารถ อภิปรายได้ว่าตัวแปรองค์ประกอบเชิงยืนยันของปัจจัยหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจำนวน 10 ตัวแปร ตามที่ได้เสนอแนะใน หลักการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (อุษาวดี พูลพิพัฒน์, 2545) สามารถลดจำนวนตัวแปรลงเหลือ 4 ตัวแปร และตัวแปรองค์ประกอบเชิงยืนยันของคุณสมบัติของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของ พ.อ.ดร.นาฬิกอัติภัค แสงสนิท (2556) สามารถลดจำนวนตัวแปรลงเหลือ 5 ตัวแปร รวมทั้งสิ้นสามารถลดจำนวนตัวแปรคงเหลือ 9 ตัวแปร หรือลดลงคิดเป็นร้อยละ 55 ได้แก่ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งทางวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยว การที่นักท่องเที่ยวมีโอกาสพัฒนาศักยภาพในการสร้างสรรค์ของตนเองและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การเข้าใจอย่างถ่องแท้ในกระบวนการผลิตและผลิคภัณฑ์ท้องถิ่นมีประสบการณ์จริง การจดจำ/ประทับใจ/เข้าใจ การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี การลดการใช้ที่เกินจำเป็นและการลดของเสีย การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น การประสานความร่วมมือระหว่างส่วนงานที่เกี่ยวข้อง

ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ ทั้งจากการเก็บรวบรวมข้อมูลในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ได้ผลงานวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ เช่น สัมภาษณ์เชิงลึก และการใช้แบบสอบถาม เหล่านี้ที่มีผลสืบเนื่องถึงการนำไปพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ และ/หรือเป็นแนวทางในการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นได้อีกด้วย เช่น แง่คิด มุมมองที่ดีจากการ

สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิหลายๆ เรื่อง อาทิเช่น การเน้นความสำคัญที่ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวมีความภูมิใจที่จะนำเสนอแหล่งท่องเที่ยว ให้คนในชุมชนมีความภูมิใจที่จะนำเสนอแหล่งท่องเที่ยว และเป็นคนนำนักท่องเที่ยวเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในชุมชน ให้เป็นเสมือนเหมือนเพื่อนมาเยี่ยมบ้านเพื่อนมีประสบการณ์ตรงที่ได้จากการลงมือทำซึ่งสร้างสรรค์ ตัวของนักท่องเที่ยวเองส่งเสริมให้ทุกคนอยู่บนหลักการคิด วางแผน ปฏิบัติ รับผิดชอบ และเป็นประโยชน์ ซึ่งควรอิงพื้นฐานหลักการของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนใน 3 มิติ คือ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยทำการส่งเสริมให้คนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญนี้ การประสานความร่วมมือทุกภาคส่วน และควรมีการเผยแพร่ การส่งเสริมสนับสนุนการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักวิจัย การวิจัย และงานเชิงวิชาการถือเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามาก และสำหรับนักท่องเที่ยวควรตระหนักรู้ถึงความสำคัญของทรัพยากรทางธรรมชาติ ปฏิบัติตนให้อยู่ในกฎระเบียบต่างๆ ช่วยกันอนุรักษ์ รักษาไว้ให้เหลือถึงคนรุ่นหลังได้ชื่นชมบ้าง อย่าทำลาย และเมื่อมาเห็นซึ่งความสวยงามแล้วควรจะบอกต่อ ซึ่งสิ่งต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมานี้ การตระหนักถึงความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน และการนำไปใช้อย่างสมดุลจะก่อเกิดอรรถประโยชน์เป็นอย่างยิ่ง และจะเป็นปัจจัยสำคัญต่อการใช้เป็นแนวทางการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ได้อย่างยั่งยืนได้ต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธ์พืช. (2557).การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์; หลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. สืบค้นจาก http://www.westernforest.org/

กัลยา วานิชย์บัญชา. (2548). การวิเคราะห์ข้อมูลหลายตัวแปร. กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.

นาฬิกอติภัค แสงสนิท. (2556).การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์.องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน). สืบค้นจาก http://www.dasta.or.th/

ฝ่ายนวัตกรรมสารสนเทศอุทยานแห่งชาติและพื้นที่คุ้มครอง. (2556). สถิตินักท่องเที่ยวที่เข้าไปในเขตอุทยานแห่งชาติ. สืบค้นจาก http://npdatabase@dnp.go.th

พิพัฒน์ ยอดพฤติการ. (2555). ความยั่งยืนที่ต้องรายงาน. สืบค้นจาก http://pipatory.blogspot.com/2012/04/blog-post.html

วิมล จิโรจพันธุ์ ประชิด สกุณะพัฒน์ และอุดม เชยกีวงศ์. (2548). การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพฯ: แสงดาว.

อดิศร อิศรางกูร ณ อยุธยา. (2550.) การสัมมนาประจำปี 2550 “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการบริหารการพัฒนา”. คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. สืบค้นจาก http://cse.nida.ac.th/main/images/books/yellowbook.pdf

อุษาวดี พลพิพัฒน์. (2545). การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน: กรณีศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในประเทศไทย. *จุลสารการท่องเที่ยว,* 21,4 (ตุลาคม-ธันวาคม), 38-48.

ความต้องการและความพึงพอใจที่มีต่อเครื่องแบบสนามของกำลังพลภายในกองทัพภาคที่ 1*

Personnal's Requirements and Satisfactions toward the Battle Dress Uniform in the First Army Area

ร้อยโท วัชริศ ศิริอุดมเศรษฐ**
รองศาสตราจารย์ ชื่นจิตต์ แจ้งเจนกิจ***
ดร.ศิริรัตน์ โกศการิกา****

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ความต้องการและความพึงพอใจต่อเครื่องแบบสนามของกำลังพลภายในกองทัพภาคที่ 1 เพื่อศึกษาความต้องการและความพึงพอใจในการใช้เครื่องแบบสนาม จำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคล โดยประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ กำลังพลภายในสังกัดกองทัพภาคที่ 1 โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม จำนวน 400 คน และการสัมภาษณ์ จำนวน 4 คน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา วิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว ซึ่งเป็นการ

---

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่องความต้องการและความพึงพอใจที่มีต่อเครื่องแบบสนามของกำลังพลภายในกองทัพภาคที่ 1 หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ.2561

** นิสิตคณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
E-mail: snook009@hotmail.com
*** หัวหน้าภาควิชาการตลาด คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
E-mail: fbuscjc@ku.ac.th
**** อาจารย์ประจำภาควิชาการตลาด คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
E-mail: fbuscjc@ku.ac.th

จำแนกข้อมูลด้วยตัวแปร เพื่อหาความสัมพันธ์ ของตัวแปรที่มากกว่าสองตัวแปรที่ไม่เกี่ยวข้องกัน (Independent Samples) ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 จากผลการศึกษาข้อมูลส่วนบุคคลพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุน้อยกว่า 30 ปี จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 10,000 บาท มีระดับชั้นยศเป็นพลทหาร สังกัด กองพลทหารราบที่ 2 รักษาพระองค์ (พล ร.2 รอ.) มีอายุราชการ ต่ำกว่า 10 ปี โดยจะปฏิบัติงานที่ตั้งปกติ (หน่วยต้นสังกัด) มากกว่าปฏิบัติงานราชการสนาม (ปฏิบัติงานนอกหน่วยต้นสังกัด เช่น กองร้อยรักษาความสงบชายแดน) ซึ่งมีดัชนีมวลกายลักษณะปกติ ซึ่งกำลังพลภายในกองทัพภาคที่ 1 มีความต้องการเครื่องแบบสนามอยู่ในระดับมากที่สุด และมีความพึงพอใจในเครื่องแบบสนามอยู่ในระดับมากที่สุด จากผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า 1) ปัจจัยส่วนบุคคลด้าน อายุ รายได้ อายุรับราชการ และรูปแบบภารกิจที่แตกต่างกันมีอิทธิพลต่อความต้องการ เครื่องแบบสนามไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ส่วนด้านระดับการศึกษาที่แตกต่างกันมีอิทธิพลต่อความต้องการเครื่องแบบสนาม ในด้านสังคม ด้านต้องการที่จะมีเกียรติยศ ชื่อเสียง และในภาพรวมแตกต่างกัน ส่วนด้านระดับชั้นยศและดัชนีมวลกายที่แตกต่างกันมีอิทธิพลต่อความต้องด้านต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียงแตกต่างกัน และปัจจัยส่วนบุคคล ด้านสังกัด ที่แตกต่างกันมีอิทธิพลต่อความต้องการในทุกๆ ด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่.05 2) ปัจจัยส่วนบุคคลด้านรายได้ ระดับชั้นยศ รูปแบบภารกิจ และดัชนีมวลกายที่แตกต่างกันมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจต่อเครื่องแบบสนามไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุ และด้านอายุรับราชการที่แตกต่างกันมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจ ด้านความพึงพอใจต่อประโยชน์หลักแตกต่างกัน ส่วนปัจจัยส่วนบุคคลด้านระดับการศึกษาที่แตกต่างกันมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจด้านลักษณะทั่วไป ด้านผลิตภัณฑ์ที่คาดหวัง และในภาพรวมแตกต่างกัน และปัจจัยส่วนบุคคลด้านสังกัด

ที่แตกต่างกันมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในทุกๆ ด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 3) จากผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นที่มีต่อความต้องการทั้ง 4 ขั้น พบว่า กำลังพลภายในกองทัพภาคที่ 1 ให้ความสำคัญกับความต้องการทางด้านร่างกายและความต้องการความปลอดภัยในชีวิตเป็นอันดับต้นๆ

คำสำคัญ: เครื่องแบบสนาม, ความต้องการ, ความพึงพอใจ, กองทัพภาคที่ 1

Abstract

This study aims to study demand and satisfaction with battle dress uniforms of the troops within the army, to study the needs and satisfaction of using battle dress uniforms. The population of this study consisted of the military personnel within the Army Region 1. Data was collected by 400 questionnaires, 4 interviews and was analyzed by descriptive statistics. One way analysis of variance, this was classified by variable to find the correlation of two or more independent variables at the statistical significance level of .05. Based on the findings of personal data, most respondents are younger than 30 years old, graduated from grade 12, income less than 10,000 baht per month, graduated from military service under Maj. Gen. 2 periods of work are less than 10 years that work in garrison more than fieldwork area that has a normal body mass index. The military in the 1st Army has the highest level of requirement and satisfaction in battle dress uniformity. The results of hypothesis testing showed that: 1) Personal factors,

age, income, period of work, and the different mission forms have no influence on the uniforms by holding level of significance of .05. Different levels of education have influence on the requirement for battle dress uniformity in social, honor requirement, and overall are different. Different levels of rank and body mass index have different effects on the honor requirement. And different personal factors of department have influence on the demand for every requirement by holding level of significance of .05. 2) Personal factors of income, rank, mission and body mass index are not significantly different. The statistical significance was .05. Personal Factors in age and the different period of work affect the satisfaction. The satisfaction of the core product is different. Personal factors at different levels of education showed influence on satisfaction of generic products, expected products and the overall satisfaction of product levels are different. And different personal factors of department influence on the every satisfaction of product levels are different. The difference is statistically significant at .05. 3) Based on the analysis of the opinions on the four levels of requirement, it can be found that the personnel within the first army area focused on the physiological and safety & security needs.

Keywords: Battle Dress Uniform, Requirement, Satisfaction, Army Region 1

บทนำ

เครื่องแบบทหารแต่ละเหล่าทัพนั้นมีความจำเพาะเจาะจงกับภารกิจของตนเอง แต่ปัจจัยหลักคือ เครื่องแต่งกายจะต้องมีรูปแบบที่เหมือนกันในแต่ละเหล่าทัพ หรือแต่ละหน่วย เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสวยงาม แสดงฝ่ายสังกัด ยศ ตำแหน่ง และจะต้องเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติภารกิจในสนามรบที่แตกต่างกันออกไป เพื่อการซ่อนพรางให้กลมกลืนกับภูมิประเทศ ป้องกันอันตรายจากอาวุธและสารเคมี เช่น เสื้อเกราะ หน้ากาก ป้องกันไอพิษ ส่วนชุดลายพรางของทหาร (Military Camouflage) ได้รับแนวคิดจากการเปลี่ยนสีของสัตว์เลื้อยคลาน ที่สามารถปรับตัวให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมที่เป็นทะเลทราย ดังนั้น การส่งทหารไปร่วมปฏิบัติภารกิจในทะเลทราย จะใช้ชุดสีน้ำตาลอ่อน มีลวดลายที่กลมกลืนกับผิวทราย ผ้าเนื้อบางระบายอากาศ เช่นเดียวกับทหารอเมริกันใช้ในสงครามอิรัก ส่วนประเทศที่อยู่ในเมืองหนาว ชุดทหารจะเป็นสีขาวและหนา เหมาะสำหรับการรบในพื้นที่หิมะ ส่วนในประเทศไทยเครื่องแบบสนามจะเน้นไปที่สีเขียว เนื่องจากภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นป่าซึ่งสีที่ได้ผลิตขึ้นมานั้น เป็นสีที่เข้ากับป่าของประเทศไทย เพื่อใช้ในการพราง เพื่อปกปิดและกำบังการตรวจการของข้าศึกในยุคที่มีการรบในสมรภูมิที่เป็นป่าภูเขา จนกระทั่งปัจจุบันนั้น สีของเครื่องแบบสนามดังกล่าวก็ยังเป็นสีเช่นเดิม แต่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เหมาะสมกับสถานการปัจจุบันมากที่สุด

เครื่องแบบสนามของกองทัพบกในปัจจุบันได้ถูกออกแบบและพัฒนาใหม่เนื่องจากกองทัพบกได้รับข้อมูลข้อเสนอแนะเกี่ยวกับข้อจำกัดของเครื่องแบบสนามจากหน่วยและกำลังพลในปี 2558 พบว่า ควรมีการปรับปรุง แก้ไขให้เหมาะสมกับการใช้งานให้มากขึ้น เช่น ความคงทนของวัสดุที่นำมาใช้รูปแบบของแขนเสื้อที่มีขนาดเล็กเกินไปทำให้ขาดความคล่องตัวในการปฏิบัติภารกิจ รวมถึงด้านราคาจึงได้มีการพิจารณา

ปรับเปลี่ยนรูปแบบบางประการของเครื่องแบบสนามใหม่ โดยได้นำเอาเครื่องแบบสนามที่คณะทำงานของกองทัพบกออกแบบไว้เมื่อปี 2557 แต่ยังไม่ได้ประกาศใช้เนื่องจากเป็นช่วงสถานการณ์บ้านเมืองไม่ปกติ นำมาพิจารณาร่วมกับแบบใหม่ที่ได้อนุมัติใช้เพื่อพรางเมื่อปี 2558 จนได้ข้อสรุปของเครื่องแบบสนามล่าสุด คือใช้เครื่องแบบสนามที่คณะทำงานของกองทัพบกเคยออกแบบไว้เมื่อปี 2557 และให้มีการแก้ไขกระเป๋าเสื้อด้านล่างเป็นแบบเฉียงซ่อนใน ไม่มีซิป ส่วนเครื่องหมายเป็นแบบเย็บติดทั้งหมด จากที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของเครื่องแบบสนามอยู่หลายครั้งใน ช่วงระยะเวลา 2-3 ปี ทำให้ได้ยินเสียงตอบรับจากตัวกำลังพลซึ่งแม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบบางประการของเครื่องแบบสนามในปี 2558 ที่ใช้มาจนถึงปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตามยังพบว่ารูปแบบของชุดเครื่องแบบสนามดังกล่าวยังไม่ตรงกับความต้องการและความพึงพอใจของกำลังพล เช่น ความไม่คล่องตัวของเครื่องแบบ เนื้อผ้าที่หนาเกินไป รูปแบบในการออกแบบเป็นต้น ซึ่งในปี 2559 มียอดกำลังพลภายในกองทัพภาคที่ 1 ที่สวมใส่เครื่องแบบสนามในการปฏิบัติงานจำนวนทั้งสิ้น 58,923 นาย (ครองเขต ศรีวงศ์, 2560)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยพบว่า การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของเครื่องแบบสนามหลายครั้งที่ผ่านมาต่างมีเสียงสะท้อนกลับมาในแง่ที่พอใจและไม่พอใจ ผู้วิจัยจึงอยากที่จะศึกษาว่ากำลังพลที่สวมใส่เครื่องแบบสนามในการปฏิบัติงานมีความต้องการเครื่องแบบสนามหรือไม่อย่างไร และรูปแบบของเครื่องแบบสนามปี 2558 กำลังพลมีความพึงพอใจหรือไม่ เพื่อให้สอดคล้องต่อสภาวะแวดล้อมในปัจจุบัน และภารกิจของกำลังพลเพื่อให้ตรงต่อความต้องการใช้งาน และความพึงพอใจสูงสุด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความต้องการเครื่องแบบสนามของกำลังพลภายในกองทัพภาคที่ 1

2. เพื่อศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อเครื่องแบบสนามของกำลังพลภายในกองทัพภาคที่ 1

3. เพื่อเปรียบเทียบความต้องการในการใช้เครื่องแบบสนามเมื่อจำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคล

4. เพื่อเปรียบเทียบความพึงพอใจในการใช้เครื่องแบบสนามเมื่อจำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคล

ขอบเขตของการศึกษา

1. ด้านเนื้อหา

1.1 คุณลักษณะส่วนบุคคลที่มีพลต่อความต้องการ โดยศึกษาตามทฤษฎีลำดับความต้องการของ มาสโลว์ อันได้แก่ 1) ความต้องการทางด้านร่างกาย 2) ความต้องการความปลอดภัยในชีวิต 3) ความต้องการด้านสังคม 4) ความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง เนื่องจากเครื่องแบบสนามเป็นเครื่องนุ่งห่ม พื้นฐานที่กำลังพลใช้สวมใส่ผู้วิจัยจึงดำเนินการศึกษาลำดับความต้องการ 4 ลำดับดังกล่าว

1.2 คุณลักษณะส่วนบุคคลที่มีพลต่อความพึงพอใจในระดับผลิตภัณฑ์ของการใช้เครื่องแบบสนาม โดยศึกษาตามแนวคิดองค์ประกอบของผลิตภัณฑ์ อันได้แก่ 1) ประโยชน์หลัก 2) ลักษณะทั่วไป 3) ผลิตภัณฑ์ที่คาดหวัง เนื่องจากเครื่องแบบสนามเป็นผลิตภัณฑ์ พื้นฐานที่กำลังพลใช้เพื่อการปฏิบัติงาน ผู้วิจัยจึงดำเนินการศึกษาระดับผลิตภัณฑ์ 3 ระดับดังกล่าว

2. ขอบเขตด้านตัวแปร

2.1 ตัวแปรต้น คือ ลักษณะส่วนบุคคล ประกอบไปด้วย อายุ, ระดับการศึกษา, รายได้, ระดับการศึกษา, อายุรับราชการ, สังกัด, รูปแบบภารกิจ และดัชนีมวลกายปัจจุบันด้านพันธุกรรมและร่างกาย

2.2 ตัวแปรตาม ได้แก่

2.2.1 ความพึงพอใจในดับผลิตภัณฑ์ของเครื่องแบบสนาม ประกอบด้วย ประโยชน์หลัก, ลักษณะทั่วไป และผลิตภัณฑ์ที่คาดหวัง

2.2.2 ความต้องการในการใช้เครื่องแบบสนาม ประกอบด้วย ความต้อการทางด้านร่างกาย, ความต้องการความปลอดภัยในชีวิต, ความต้องการด้านสังคม และความต้องการที่จะมีเกียติยศชื่อเสียง

3. ด้านประชากร: กำลังพลภายในกองทัพภาคที่ 1

4. ด้านสถานที่: หน่วยที่อยู่ในพื้นที่ภายในกองทัพภาคที่ 1

5. ด้านเวลา: ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล 1 เดือน ตั้งแต่วันที่ 15 มกราคม 2561 ถึง 15 กุมภาพันธ์ 2561

สมมติฐานของการวิจัย

สมมติฐานที่ 1 ปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคลที่แตกต่างกันจะส่งผลให้อิทธิพลต่อความต้องการเครื่องแบบสนาม แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ 2 ปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคลที่แตกต่างกันจะส่งผลให้อิทธิพลต่อความพึงพอใจเครื่องแบบสนาม แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ 3 กำลังพลภายในกองทัพภาคที่ 1 มีความต้องการเครื่องแบบสนามด้านความต้องการทางสังคมและความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียงมากกว่าความต้องการด้านร่างกายและความต้องการความปลอดภัยในชีวิต

ทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการ

ทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์ (Maslow 's Hierachy of Need) อับราแฮมมาสโลว์ (Abraham Maslow) ได้แบ่งความต้องการของมนุษย์

ตามลำดับขั้น ออกเป็น 5 ขั้น คือ (Maslow, 1943 อ้างใน ปราณี รามสูต และจำรัส ด้วยสุวรรณ, 2546)

1. ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological Need) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ (Survival Need) ได้แก่ ความต้องการในเรื่องของอากาศ ความต้องการอาหารน้ำ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และความต้องการทางเพศ เป็นต้น

2. ความต้องการความมั่นคงและความปลอดภัยในชีวิต (Safety and Security Need) ได้แก่ ความต้องการอยู่อย่างมั่นคง และความปลอดภัยจากการถูกทำร้ายร่างกาย หรือถูกขโมยทรัพย์สิน หรือความมั่นคงในการทำงานและการมีชีวิตอยู่อย่างมั่นคงในสังคม

3. ความต้องการด้านสังคม (Social Needs) ได้แก่ ความต้องการที่จะให้สังคมยอมรับว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ยอมรับในฐานะที่ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเหล่านั้นด้วย ความต้องการขั้นนี้เกิดจากธรรมชาติของความเป็นสัตว์สังคมที่ไม่ต้องการจะอยู่โดดเดี่ยวตามลำพัง จึงเกิดการแสวงหาเพื่อให้ได้รับการตอบสนองทางด้านจิตใจ โดยพยายามจะสร้างปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กับบุคคลทั้งหลาย เช่น การเอาใจใส่ช่วยเหลือ ให้ความร่วมมือ ตอบแทน การแสดงความห่วงใย

4. ความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง (Esteem Needs) ความต้องการดีเด่นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่จะให้ได้รับการยกย่องจากบุคคลอื่น ความต้องการด้านนี้เป็นความต้องการระดับสูงที่เกี่ยวกับความมั่นใจในตัวเองในเรื่องของความรู้ ความสามารถ และความสำเร็จของบุคคล

5. ความต้องการ การประสบความสำเร็จในชีวิต (Self Actualization Needs) ความต้องการในขั้นนี้ มาสโลว์ถือว่าเป็นความต้องการขั้นสูงสุดที่ทุกคนปรารถนาและมีความต้องการที่จะไปให้ถึงเป็นขั้นอุดมคติของบุคคลที่ทุกคนใฝ่ฝันความต้องการในขั้น นี้ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของตนเองแต่จะ

คำนึงถึงประโยชน์ที่สังคมจะได้รับตามอุดมคติที่ตนตั้งไว้ เพราะฉะนั้นบุคคลที่จะสามารถพัฒนาตนเองมาถึงขั้นนี้ได้จึงได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แล้ว

มาสโลว์ (1943 อ้างใน ปราณี รามสูต และจำรัส ด้วยสุวรรณ, 2546) ได้ศึกษาความต้องการของมนุษย์ โดยแบ่งความต้องการของมนุษย์ออกเป็น 5 ขั้น ต่อมาได้ทำการศึกษาเพิ่มเติมแล้วแบ่งขั้นสูงสุดของความต้องการให้ละเอียดออกไปอีก 1 ขั้น รวมเป็น 6 ขั้น คือความต้องการทางสุนทรียะ (Aesthetic Needs) เป็นความต้องการเพื่อความดี ความงาม ความละเอียดอ่อนทางจิตใจ และคุณธรรม ซึ่งในการศึกษาช่วงสุดท้ายมาสโลว์ได้แบ่งลำดับขั้นสูงสุดต่อไปอีก 1 ขั้น คือ ความต้องการตระหนักในคุณค่าแห่งตน (Self – Actualization Needs) เป็นความต้องการ เสริมเติมเต็มเพื่อความรู้สึกสำเร็จในชีวิต เพื่อใช้ศักยภาพสูงสุดของตน และเพื่อพัฒนาความรู้สึกในคุณค่าของตน บุคคลที่บรรลุถึงขั้นนี้ มักเข้าถึงปรัชญาชีวิต ได้รับประสบการณ์สูงสุด (Peak Experience) บรรลุความเข้าใจในสภาพความเป็นจริงของชีวิต และตระหนักในชีวิตได้ด้วยตนเอง ซึ่งบางคนใช้คำว่า “เข้าถึงสัจธรรมแห่งชีวิตรวมทั้ง” รวมทั้งหมดเป็น 7 ลำดับขั้น

จากทฤษฎีและแนวคิดข้างต้น ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาทฤษฎีความต้องการใน 4 ลำดับแรก คือ ความต้องการทางด้านร่างกาย ความต้องการความมั่นคงและความปลอดภัยในชีวิต ความต้องการด้านสังคม และความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง เนื่องจากการศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงความต้องการของเครื่องแบบสนามซึ่งเป็น เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม พื้นฐานที่กำลังพลใช้สวมใส่ในการปฏิบัติงาน ดังนั้นความต้องการในลำดับที่ 5 ความต้องการการประสบความสำเร็จในชีวิตซึ่งเป็นความต้องการสูงสุดของแต่ละบุคคลผู้วิจัยพิจารณาแล้วว่าความต้องการของมาสโลว์ใน 4 ลำดับแรกมีความเพียงพอต่อการศึกษาในครั้งนี้

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ

Peter and Olson (1996) ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของความพึงพอใจของผู้บริโภคว่าเป็นแนวคิดสำคัญในการตลาด และการวิจัยผู้บริโภค ความพึงพอใจของผู้บริโภคเป็นหลักเหตุผลทั่วไปถ้าผู้บริโภคพอใจในผลิตภัณฑ์ หรือตราสินค้า พวกเขาก็ย่อมที่จะซื้อและใช้ผลิตภัณฑ์หรือตราสินค้านั้นต่อไปและยังบอกต่อไปยังคนอื่น แต่ถ้าเกิดความไม่พึงพอใจผู้บริโภคก็จะเปลี่ยนไปใช้ผลิตภัณฑ์ หรือตราสินค้าอื่น และยังมีการต่อว่าไปยังผู้ผลิต ผู้ขายและผู้บริโภคคนอื่น

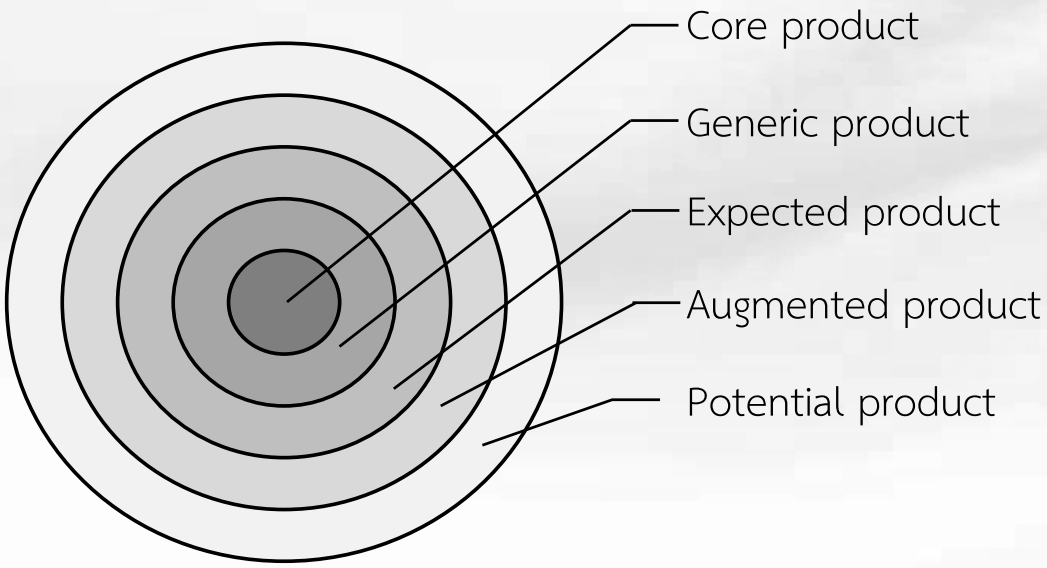
Kotler (2003) ลูกค้าแต่ละคนก็มีระดับความพึงพอใจแตกต่างกันไป และความพึงพอใจนี้ก็มีความสัมพันธ์ กับความจงรักภักดีของลูกค้า ถึงแม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจกับความจงรักภักดีของลูกค้าไม่สามารถวัดออกมาอย่างเป็นสัดส่วนได้ ตัวอย่างเช่น การใช้มาตรวัดความพึงพอใจของลูกค้า โดยแบ่งเป็น 5 ระดับ คือ 1 ถึง 5 ในระดับที่ความพึงพอใจของลูกค้าต่ำสุด (ระดับ 1) จะแสดงให้เห็นว่า ลูกค้ามีแนวโน้มว่าจะไม่ซื้อผลิตภัณฑ์/บริการของบริษัทนั้นๆ และกล่าวถึงบริษัทดังกล่าวในทางที่ไม่ดี ส่วนในระดับ 2-4 แสดงให้เห็นว่า ลูกค้าได้รับความพึงพอใจพอควร แต่ก็พบว่าลูกค้าอาจจะเปลี่ยนไปซื้อสินค้า/บริการของคู่แข่งได้ง่ายหากได้รับข้อเสนอที่ดีกว่า และในระดับที่ความพึงพอใจของลูกค้าสูงสุด (ระดับ 5) จะเป็นข้อบ่งชี้ว่า ลูกค้ามีแนวโน้มจะกลับมาซื้อผลิตภัณฑ์/บริการซ้ำและกล่าวถึงบริษัทผู้ผลิตหรือขายผลิตภัณฑ์หรือบริการนั้นๆ ในทางที่ดี

โดยสรุปแล้ว ความพึงพอใจของลูกค้าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งที่จะทำให้องค์กรธุรกิจประสบความสำเร็จและอยู่รอดต่อไปในอนาคตได้ ทั้งนี้เพราะความรู้สึกพึงพอใจของลูกค้าจะนำมาซึ่งการซื้อซ้ำ รายได้ กำไร ความอยู่รอด และการเจริญเติบโตของธุรกิจ ตามลำดับ ดังนั้น องค์การทุกแห่งจำเป็นต้องให้ความสำคัญและสร้างความพึงพอใจให้กับลูกค้าอย่างต่อเนื่องและให้อยู่ในระดับสูงถึงขั้นที่ก่อให้เกิดเป็นความ ปิติ ยินดีที่จะซื้อ

และใช้บริการอีกในคราวต่อๆ ไปจนก่อตัวกลายเป็นความจงรักภักดีที่ทำให้ลูกค้าสนิทแนบแน่นไม่หันไปซื้อและใช้บริการของคู่แข่งรายอื่นๆ

ทฤษฎีเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์

Theodore (1980) ได้นำเสนอเกี่ยวกับลำดับขั้นคุณค่าของลูกค้า ซึ่งสามารถเรียกได้อีกลักษณะหนึ่งว่า ระดับของผลิตภัณฑ์ที่นักการตลาดใช้ในการนำเสนอแบบแผนการสร้างคุณค่าให้กับลูกค้า ได้แก่ 1) ผลประโยชน์หลักของผลิตภัณฑ์ (Core Benefit) ซึ่งเปรียบเสมือนแก่นไม้ 2) ลักษณะทั่วไปของผลิตภัณฑ์ (Generic Product) 3) ผลิตภัณฑ์ที่คาดหวัง (Expected Product) 4) ผลิตภัณฑ์ส่วนเพิ่ม (Augmented Product) 5) ผลิตภัณฑ์ในอนาคต (Potential Product) โดยมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 1 ระดับของผลิตภัณฑ์
ที่มา: ศิวฤทธิ์ พงศกรรังศิลป์ (2555)

1. ผลประโยชน์หลักของผลิตภัณฑ์ (Core Benefit) หมายถึง ผลประโยชน์หรือคุณค่าหลักของสินค้า หรือบริการเชิงคุณสมบัติหลักของผลิตภัณฑ์ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์แรกในการตัดสินใจซื้อสินค้า

2. ลักษณะทั่วไปของผลิตภัณฑ์ (Generic Product) หมายถึง องค์ประกอบพื้นฐานที่ต้องมีอยู่ในสินค้าหรือบริการ หรือกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะโดยทั่วไปที่จำเป็นต้องมีในผลิตภัณฑ์

3. ผลิตภัณฑ์ที่คาดหวัง (Expected Product) หมายถึง สิ่งที่ลูกค้าคาดหวังจะได้รับจากการซื้อสินค้าหรือบริการ ซึ่งนักการตลาดต้องเป็นผู้จัดหาและนำเสนอให้กับลูกค้า ถ้าลูกค้าไม่ได้รับในสิ่งที่คาดหวังจะเกิดอาการไม่พอใจเนื่องจากลูกค้าอาจจะเปรียบเทียบกับคู่แข่งขันและอาจทำให้เปลี่ยนไปซื้อสินค้ากับคู่แข่งขันได้โดนผลิตภัณฑ์ ที่คาดหวังในปัจจุบันจะกลายเป็นลักษณะทั่วไปของผลิตภัณฑ์ในอนาคตที่นักการตลาดต้องนำเสนอให้ทันทีเมื่อลูกค้าซื้อสินค้าเนื่องจากลูกค้ามีความต้องการเพิ่มขึ้นอยู่ตลอดเวลา

4. ผลิตภัณฑ์ส่วนเพิ่ม (Augmented Product) จากแนวคิดด้านการสร้างมูลค่าและความพึงพอใจให้กับลูกค้าที่ว่า นักการตลาดสามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้เกินกว่าความคาดหวังของลูกค้าจะทำให้ลูกค้านั้นมีความพึงพอใจสูงสุด สิ่งที่นักการตลาดใช้ตอบสนองความต้องการเกินความคาดหวังของลูกค้า คือผลิตภัณฑ์ส่วนเพิ่ม ซึ่งผลิตภัณฑ์ส่วนเพิ่มนี้อาจมีค่าใช้จ่ายที่ลูกค้าต้องจ่ายเพิ่มหรือไม่ต้องจ่ายเพิ่มก็ได้ แต่โดยทั่วไปแล้วลูกค้ายินดีที่จะจ่ายเงินเพิ่มเพื่อให้ได้รับส่วนเพิ่มต่างๆ นี้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างคุณค่าร่วมกันที่นักการตลาดสามารถนำเสนอแบบแผนการสร้างคุณค่าที่ลูกค้าต้องจ่ายเงินเพิ่มหรือไม่ต้องจ่ายเงินก็ได้

5. ผลิตภัณฑ์ในอนาคต (Potential Product) หมายถึง สิ่งที่ธุรกิจตั้งใจจะพัฒนาขึ้นในอนาคตเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้า

จากทฤษฎีเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ของ Theodore (1980) ทั้ง 5 ระดับนั้น ผู้วิจัยได้เลือกนำมาศึกษาเพียง 3 ระดับ คือ ผลประโยชน์หลักของผลิตภัณฑ์ ลักษณะทั่วไปของผลิตภัณฑ์ และผลิตภัณฑ์ที่คาดหวัง เนื่องจาก

เครื่องแบบสนามเป็นผลิตภัณฑ์ พื้นฐานที่กำลังพลใช้สวมใส่เพื่อการปฏิบัติงาน ผลิตภัณฑ์ดังกล่าว เป็นเครื่องแบบ ที่ถูกกำหนดขึ้นจากกองทัพบก กำลังพลจึงไม่มีสิทธิ์ที่จะเลือกรูปแบบ ผู้วิจัยพิจารณาแล้วว่าการศึกษาระดับของผลิตภัณฑ์ 3 ระดับแรก เพียงพอต่อการศึกษาในครั้งนี้

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire) และการสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางในการดำเนินการวิจัย โดยประกอบด้วยส่วนต่างๆ ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการศึกษา โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 คือ กลุ่มที่เก็บข้อมูลจากการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้กำลังพลภายในสังกัดกองทัพภาคที่ 1 ที่สามารถสวมใส่เครื่องแบบสนาม จำนวนทั้งสิ้น 58,923 คน (กองทัพภาคที่ 1, 2559) จำแนกเป็น ยศพันตรี - พันเอก จำนวน 1,773 คน คิดเป็นร้อยละ 3.00 ชั้นยศร้อยตรี – ร้อยเอก จำนวน 3,228 คน คิดเป็นร้อยละ 5.48 ชั้นยศจ่าสิบตรี – จ่าสิบเอกจำนวน 11,499 คน คิดเป็นร้อยละ 19.52 สิบตรี – สิบเอก จำนวน 11,725 คน คิดเป็นร้อยละ 19.90 และทหารกองประจำการ จำนวน 30,698 คน คิดเป็นร้อยละ 52.10 โดยจากวิธีการเปิดตารางสุ่มตัวอย่างของยามาเน่ ปรากฏได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน

กลุ่มที่ 2 คือกลุ่มที่เก็บข้อมูลจากการวิจัยเชิงคุณภาพใช้กำลังพลภายในสังกัดกองทัพภาคที่ 1 จำนวน 4 คน ซึ่งได้แก่ ร้อยตรี – ร้อยเอก จำนวน 1 นาย จ่าสิบตรี – จ่าสิบเอก จำนวน 1 นาย สิบตรี – สิบเอก

จำนวน 1 นาย และพลทหาร จำนวน 1 นาย โดยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกผู้รับการสัมภาษณ์จากกำลังพลภายในสังกัดกองทัพภาคที่ 1 ที่สวมใส่เครื่องแบบสนามในการปฏิบัติงานมากกว่า 2 วันต่อสัปดาห์

2. กลุ่มตัวอย่าง คือ กำลังพลภายในสังกัดกองทัพภาคที่ 1 จำนวน 400 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่ายจนกระทั่งได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างประชากรครบตามที่กำหนด โดยการใช้สูตรของ Yamane (1967)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. การวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถาม สำหรับเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลความต้องการและความพึงพอใจที่มีต่อเครื่องแบบสนามของกำลังพลภายในกองทัพภาคที่ 1 โดยใช้แบบสอบถามที่เป็นคำถามปลายปิด แบ่งแบบสอบถามออกเป็น 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ลักษณะส่วนบุคคล ประกอบด้วยข้อคำถาม ทั้งหมด 8 ข้อ ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษารายได้ ระดับชั้นยศ อายุรับราชการ สังกัด รูปแบบภารกิจ ดัชนีมวลกาย

ส่วนที่ 2 เป็นแบบสอบถามวัดความต้องการเครื่องแบบสนาม ประกอบด้วยข้อคำถาม ทั้งหมด 4 ด้าน ได้แก่ ความต้องการทางด้านร่างกาย ความต้องการความมั่นคงและความปลอดภัยในชีวิต ความต้องการด้านสังคม และ ความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง ซึ่งประกอบไปด้วยคำถาม จำนวน 16 ข้อ

ส่วนที่ 3 เป็นแบบสอบถามวัดความพึงพอใจต่อเครื่องแบบสนาม ซึ่งประกอบไปด้วย 3 ด้าน ได้แก่ ผลประโยชน์หลัก ลักษณะทั่วไป และผลิตภัณฑ์ที่คาดหวังตามทฤษฎี ระดับของผลิตภัณฑ์ ซึ่งประกอบไปด้วยคำถาม จำนวน 13 ข้อ

2. การวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้แบบสัมภาษณ์ปลายเปิดและบันทึกข้อมูลภาคสนาม เกี่ยวกับความต้องการ และความพึงพอใจที่มีต่อเครื่องแบบสนามของกำลังพลภายในกองทัพภาคที่ 1

ขั้นตอนการสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

1. ศึกษาข้อมูลจากตำรา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

2. สร้างแบบสอบถาม 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ลักษณะส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับความต้องการเครื่องแบบสนามของกำลังพลภายในกองทัพภาคที่ 1 ส่วนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับความพึงพอใจที่มีผลต่อเครื่องแบบสนามของกำลังพลภายในกองทัพภาคที่ 1

3. สร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับความต้องการและความพึงพอใจที่มีต่อเครื่องแบบสนาม

4. นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นและแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อทำการตรวจสอบและเสนอแนะเพิ่มเติม

5. นำแบบสอบถามและแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องและมีความเหมาะสมของเนื้อหาแล้ว จากนั้นนำมาปรึกษากับอาจารย์คณะกรรมการควบคุมสารนิพนธ์ เพื่อปรับปรุงก่อนนำไปใช้

6. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบไปปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้อง จากนั้นนำเสนอแก่คณะกรรมการ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรง ตามเนื้อหา (Content Validity) ของคำถามในแต่ละข้อว่าตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้หรือไม่ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC: Index of Congruence) ของแบบสอบถาม โดยการเลือกใช้เฉพาะข้อที่มีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป (สิทธิ์ ธีรสรณ์, 2552) จากการคำนวณสรุปได้ว่าค่า IOC เท่ากับ 0.80 แปลผลว่าแบบสอบถามมีเนื้อหาตรงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

7. นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน แล้วนำผลที่ได้ไปวิเคราะห์หาความเชื่อมั่น (Reliability) ของชุดคำถามของแต่ละตัวแปรเพื่อทดสอบความคงที่ของชุดคำถามด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟ่า (Alpha Coefficiency) ของครอนบัค (Cronbach, 1970) โดยมีค่าระหว่าง $0 \leq \alpha \leq 1$ ซึ่งค่าที่ใกล้เคียงกับ 1 มาก แสดงว่า มีค่าความเชื่อมั่นสูง (สิทธิ์ ธีรสรณ์, 2552) โดยค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามที่ยอมรับได้ต้องมีค่าอัลฟ่า มากกว่า 0.70 จากการคำนวณสรุปได้ว่าค่าสัมประสิทธิ์ของความเชื่อมั่นด้านความต้องการเท่ากับ 0.96 และด้านความพึงพอใจเท่ากับ 0.93 แปลผลว่า มีความเชื่อมั่นสูงกว่าค่ามาตรฐานที่ตั้งเกณฑ์ไว้

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) คำนวณค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (SD) การแจกแจงความถี่ (Frequencies) ค่าร้อยละ (Percentage) ของคะแนน ความต้องการด้านร่างกาย ความต้องการด้านความมั่นคงและความปลอดภัยในชีวิต ความต้องการด้านสังคม ความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง และความพึงพอใจต่อผลประโยชน์หลัก ลักษณะทั่วไป ผลิตภัณฑ์ที่คาดหวัง

2. การวิเคราะห์สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics)

2.1 ค่า t-test เพื่อทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ย 2 กลุ่ม กรณีทราบความแปรปรวน ของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่ม แบบกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่ม เป็นอิสระต่อกัน (Independent Sample) ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 หรือระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 เพื่อใช้ทดสอบสมมติฐานด้านรูปแบบภารกิจที่ต้องปฏิบัติงาน (ที่ตั้งปกติ หรือปฏิบัติงานภาคสนาม) (กัลยา วาณิชย์บัญชา, 2545: 135)

2.2 การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) เพื่อหาความแตกต่างระหว่าง ค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างมากกว่า 2 กลุ่มขึ้นไป กรณีพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จะทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ในระดับนัยสำคัญ .05 หรือระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 โดยใช้สูตรตามวิธี Least Significant Difference (LSD) เพื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยประชากร (กัลยา วาณิชย์บัญชา, 2545: 161) เพื่อใช้ทดสอบสมมติฐานด้านอายุ ระดับการศึกษา รายได้ ระดับชั้นยศ อายุรับราชการ สังกัด และดัชนีมวลกาย

ผลการวิจัย

จากผลการศึกษาข้อมูลส่วนบุคคล พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุน้อยกว่า 30 ปี จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 10,000 บาท มีระดับชั้นยศเป็นพลทหาร สังกัด พล.2 มีอายุราชการต่ำกว่า 10 ปี โดยจะปฏิบัติงานที่ตั้งปกติ (หน่วยต้นสังกัด) มากกว่าปฏิบัติงานราชการสนาม (ปฏิบัติงานนอกหน่วยต้นสังกัด เช่น กองร้อยรักษาความสงบชายแดน) ซึ่งมีดัชนีมวลกายลักษณะปกติ

จากผลการศึกษาการวิเคราะห์ความต้องการเครื่องแบบสนามของกำลังพลภายในกองทัพภาคที่ 1 แบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ ด้านความต้องการทางด้านร่างกาย ด้านความต้องการความปลอดภัยในชีวิต ด้านความต้องการด้านสังคม และด้านความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง ในภาพรวมมีความคิดเห็นต่อความต้องการเครื่องแบบสนามอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า 1) ด้านความต้องการทางด้านร่างกาย โดยรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด โดยข้อที่มีความคิดเห็นมากที่สุดมีเท่ากัน 2 ข้อ คือ ต้องการให้เครื่องแบบสนาม สามารถระบายกลิ่นอับได้เป็นอย่างดี และต้องการให้เครื่องแบบสนาม มีสีที่ไม่ซีดคงทนต่อการใช้งาน และการซักฟอก 2) ด้านความต้องการความปลอดภัยในชีวิต

โดยรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด โดยข้อที่มีความคิดเห็นมากที่สุดคือ ต้องการให้ลวดลายและสีของเครื่องแบบสนาม ถูกต้องเพื่อพรางตัวให้กลมกลืนกับภูมิประเทศ มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด 3) ด้านความต้องการด้านสังคมมีความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยข้อที่มีความคิดเห็นมากที่สุดคือ เมื่อสวมใส่เครื่องแบบสนามที่ถูกต้องแล้วท่านรู้สึกว่าเป็นที่ยอมรับจากเพื่อนและสังคมปฏิบัติงาน และ 4) ด้านความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง มีความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยข้อที่มีความคิดเห็นมากที่สุดคือ เมื่อสวมใส่เครื่องแบบสนามแล้วรู้สึกว่าตนเองมีอำนาจในการปฏิบัติหน้าที่ นอกจากนี้ ในการวิจัยครั้งนี้ได้เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า กลุ่มตัวอย่างยังมีความต้องการเครื่องแบบสนามที่มีความทนทาน โดยเฉพาะส่วนของข้อศอก หัวเขา ควรเพิ่มความหนาของเนื้อผ้าในส่วนนั้นเป็นพิเศษ อีกทั้งผู้สวมใส่เครื่องแบบสนามจะรู้สึกว่าตนเองได้รับการยอมรับจากสังคม ใส่แล้วเกิดความมั่นใจ เพราะเครื่องแบบภาคสนาม เป็นเครื่องแบบที่มีเกียรติ เป็นเครื่องแบบที่แสดงให้ผู้อื่นรู้ว่าเราเป็นทหารก็จะได้รับการสนใจ และเชื่อฟังมากขึ้น หากมองผิวเผินผู้สวมใส่เครื่องแบบสนามอาจดูมีอำนาจ เพราะปัจจุบันรัฐบาลไทยบริหารงานโดยคณะ คสช. ทำให้ผู้สวมใส่เครื่องแบบสนามรู้สึกได้ว่าการทำงานร่วมกับหน่วยงานราชอื่นๆ จะได้รับอำนาจในการตัดสินใจ รวมถึงได้รับแจ้งข่าวสารต่างๆ ก่อน เหมือนเป็นการให้เกียรติ ส่วนพลเรือนที่เข้าไปคุยด้วยก็ให้ความเคารพ แต่ผู้สวมใส่เครื่องแบบสนามส่วนใหญ่ไม่ได้มองถึงอำนาจหรือการได้รับความเคารพจากบุคคลอื่นที่เกิดจากการสวมใส่เครื่องแบบสนามแต่อยู่ที่การวางตัวให้เป็นที่เคารพรักกับผู้อื่น อาทิเช่น การวางตัว การพูดคุย รวมถึงการให้เกียรติผู้อื่น

จากผลการศึกษาการวิเคราะห์ความพึงพอใจที่มีต่อเครื่องแบบสนามของกำลังพลภายในกองทัพภาคที่ 1 แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ ความพึงพอใจต่อผลประโยชน์หลัก ความพึงพอใจต่อลักษณะทั่วไป และความพึงพอใจต่อ

ผลิตภัณฑ์ที่คาดหวัง ในภาพรวมมีความคิดเห็นต่อความพึงใจต่อเครื่องแบบสนามอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า 1) ด้านความพึงพอใจต่อผลประโยชน์หลัก มีความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยข้อที่มีความคิดเห็นมากที่สุดคือ สามารถใช้เป็นเครื่องแต่งกายในการปฏิบัติหน้าที่ 2) ด้านความพึงพอใจต่อลักษณะทั่วไป มีความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยข้อที่มีความคิดเห็นมากที่สุดคือ มีการออกแบบกระเป๋าของชุดเครื่องแบบสนามที่สะดวกต่อการใช้งาน และ 3) ด้านความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ที่คาดหวัง มีความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีความคิดเห็นมากที่สุดคือ เครื่องแบบสนามสามารถระบายกลิ่นอับได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ในการวิจัยครั้งนี้ได้เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจต่อเครื่องแบบสนามไปแนวทางเดียวกับความคิดเห็นที่ได้จากแบบสอบถาม คือมีความพึงพอใจในเครื่องแบบสนามที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน เพราะเป็นชุดที่ใส่แล้วดูทะมัดทะแมงในเวลาการปฏิบัติหน้าที่ แต่เนื่องจากเครื่องแบบสนามมีเนื้อผ้าที่หนาทำให้ในช่วงฤดูร้อนผู้สวมใส่เกิดความไม่สบายตัวเพราะเหงื่อออกง่าย ในฤดูฝนชุดก็อุ้มน้ำทำให้มีน้ำหนักมาก แต่ในฤดูหนาวการสวมเครื่องเครื่องแบบสนามช่วยให้ให้อุ่น แต่ในส่วนเรื่องของการออกแบบนั้น ลวดลายของผ้าที่ใช้ในการผลิตนั้น เครื่องแบบสนามยังมีความหลากหลายของลวดลายในการตัดเย็บทำให้เครื่องแบบสนามของแต่ละบุคคลหรือของแต่ละหน่วยงานไม่เหมือนกัน อีกทั้งในส่วนของประเป๋าเสื้อที่มีการเปลี่ยนไปเปลี่ยนมาในลักษณะต่างๆ กลุ่มตัวอย่างมองว่าแบบกระเป๋าเดิมที่มีกระดุมปิดเป็นแบบที่ดูดีกว่าแบบที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคาดหวังว่า เครื่องแบบสนามที่ดีต้องมีความคงทนซักแล้วสีไม่ตก ไม่ซีด คงทนต่อการฉีกขาด โดยเฉพาะในส่วนของข้อศอก และหัวเข่า ควรเพิ่มความหนาของเนื้อผ้าในส่วนนั้น อีกทั้งเนื้อผ้าต้องมีความยืดหยุ่น และสามารถระบายกลิ่นได้ดี

ในส่วนของข้อเสนอแนะผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า เครื่องแบบสนามควรออกแบบให้ถูกต้องตามลักษณะการใช้งานของผู้สวมใส่ คือ ผู้ที่ปฏิบัติงานในอาคารควรมีผ้าที่มีลักษณะบางกว่าผู้ที่ต้องปฏิบัติงานภาคสนาม อาทิเช่น จชต. รส. เป็นต้น หรือปรับเปลี่ยนตามลักษณะภูมิอากาศแต่ละพื้นที่เพื่อให้ผู้ที่สวมใส่เกิดความรู้สึกสบายและคล่องตัวในการปฏิบัติ และที่สำคัญ คือ ต้องมีความคงทน ระบายความร้อนและกลิ่นอับได้เป็นอย่างดี

สรุปผลการวิจัย

สมมติฐานที่ 1 ปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคลที่แตกต่างกันจะส่งผลให้อิทธิพลต่อความต้องการเครื่องแบบสนามแตกต่างกัน

ตารางที่ 1 สรุปผลการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างปัจจัยลักษณะส่วนบุคคลที่มีอิทธิพลต่อความต้องการเครื่องแบบสนาม

ข้อมูลส่วนบุคคล	ความต้องการทางด้านร่างกาย	ความต้องการความปลอดภัยในชีวิต	ความต้องการด้านสังคม	ความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง	ความต้องการในภาพรวม
อายุ	.79	.61	.31	.06	.50
ระดับการศึกษา	.94	.75	.00*	.00*	.01*
รายได้	.26	.42	.45	.06	.91
ระดับชั้นยศ	.54	.74	.09	.00*	.40
อายุรับราชการ	.77	.95	.69	.11	.85
สังกัด	.00*	.00*	.00*	.00*	.00*
รูปแบบภารกิจ	.10	.67	.44	.89	.38
ดัชนีมวลกาย	.42	.40	.39	.05	.30

หมายเหตุ: * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 1 การวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างปัจจัยลักษณะส่วนบุคคลที่มีอิทธิพลต่อความต้องการเครื่องแบบสนาม พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุ รายได้ ระดับชั้นยศ อายุรับราชการ รูปแบบภารกิจ และดัชนีมวลกายที่แตกต่างกันจะส่งผลให้อิทธิพลต่อความต้องการเครื่องแบบสนามไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนปัจจัยส่วนบุคคลด้านระดับการศึกษาและสังกัดที่แตกต่างกัน จะส่งผลให้อิทธิพลต่อความต้องการเครื่องแบบสนามแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ปัจจัยส่วนบุคคลด้านระดับการศึกษา ในส่วนของความต้องการด้านสังคม และความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียงที่แตกต่างกัน จะส่งผลให้อิทธิพลต่อความต้องการเครื่องแบบสนามแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้ที่มีการศึกษาต่ำกว่าระดับปริญญาตรีขาดความมั่นใจต้องการให้ตนเองเป็นที่รับในสังคม และต้องการเกียรติยศชื่อเสียงเพื่อให้บุคคลรอบข้างมองข้ามเรื่องระดับการศึกษาหรือวุฒิการศึกษาของตนเอง เพื่อเป็นการยกระดับฐานะทางสังคมของตนเองขึ้นมาให้ทัดเทียมกับผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของมาสโลว์ (Maslow, 1943) ที่กล่าวว่า ความต้องการด้านสังคม เป็นความต้องการที่ต้องการให้สังคมยอมรับว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ ยอมรับในฐานะที่ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเหล่านั้นด้วย และความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง เป็นความต้องการให้ตนเองได้รับการยกย่องจากบุคคลอื่น

ปัจจัยส่วนบุคคลด้านระดับชั้นยศ ที่แตกต่างกันมีอิทธิพลต่อความต้องการเครื่องแบบสนามในภาพรวมไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้น ด้านความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะยศยิ่งสูงขึ้นก็ต้องการให้เครื่องแบบที่สวมใส่ที่บ่งบอกของระดับชั้นยศของตนเอง ณ ปัจจุบัน เพื่อให้ได้รับการยกย่องจากบุคคลอื่น ซึ่งขัดแย้งกับงานวิจัยของ จามรี บุนนาค (2549) ที่ศึกษาเรื่องความต้องการ

ผ้าสีพรางสำหรับตัดชุดฝึกพรางของข้าราชการกรมพลาธิการทหารบก ในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล ว่าที่ระดับชั้นยศไม่ใช่ปัจจัยที่มีต่อความต้องการผ้าสีพรางของข้าราชการกรมพลาธิการทหารบก

ปัจจัยส่วนบุคคลด้านสังกัด ในส่วนของความต้องการทุกด้านประกอบด้วย ความต้องการทางด้านร่างกาย ความต้องการความปลอดภัยในชีวิต ความต้องการด้านสังคม และความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียงที่แตกต่างกัน จะส่งผลให้อิทธิพลต่อความต้องการเครื่องแบบสนามแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากลักษณะงานที่ทำงาน รวมถึงสังกัดที่ประจำอยู่มีลักษณะภูมิประเทศแตกต่างกัน ทำให้เกิดความต้องการเครื่องแบบสนามแตกต่างกันไปด้วย อาทิเช่น สังกัด พล.ร.11 ที่มีความต้องการในทุกๆ ด้าน มากกว่าสังกัดอื่นๆ ซึ่งในสังกัดนี้ มีหน้าที่หลักคือ ฝึกกองกำลังสำรอง (รด.) ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยงานส่วนใหญ่คืองานภาคสนาม ดังนั้นนอกจากจะสวมใส่เพราะเป็นความต้องการทางด้านร่างกายและความต้องการความปลอดภัย ในชีวิตขณะปฏิบัติงานแล้ว การสวมใส่เครื่องแบบสนามยังทำให้ผู้พบเห็นหรือผู้เข้าร่วมฝึกกองกำลังสำรองเกิดความเคารพ และยำเกรงต่อผู้ที่สวมใส่เครื่องแบบสนาม ซึ่งขัดแย้งกับงานวิจัยของ จามรี บุนนาค (2549) ที่ศึกษาเรื่องความต้องการผ้าสีพรางสำหรับตัดชุดฝึกพรางของข้าราชการกรมพลาธิการทหารบก ในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล ว่าที่พื้นที่ปฏิบัติงานไม่ใช่ปัจจัยที่มีต่อความต้องการผ้าสีพรางของข้าราชการกรมพลาธิการทหารบก

ปัจจัยส่วนบุคคลด้านดัชนีมวลกายที่แตกต่างกันมีอิทธิพลต่อความต้องการเครื่องแบบสนามในภาพรวมไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้น ด้านความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะต้องการให้มองข้ามลักษณะรูปร่างภายนอกไปที่เครื่องแบบที่สวมใส่มากกว่าว่าตนเองทำงานอะไร สังกัดไหน ตำแหน่งอะไร เพื่อให้ได้รับการยกย่องจากบุคคลรอบข้าง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของมาสโลว์ ที่กล่าวว่า

ความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง เป็นความต้องการให้ตนเองได้รับการยกย่องจากบุคคลอื่น

ปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุ รายได้ อายุราชการ รูปแบบภารกิจที่แตกต่างกันมีอิทธิพลต่อความต้องการเครื่องแบบสนามในทุกด้านไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเนื่องจากเครื่องแบบสนามมีลักษณะเหมือนกัน ไม่ว่าผู้สวมใส่จะอายุเท่าไหร่ หรือมีรายได้มากหรือน้อย อายุราชการมามากน้อยแค่ไหน เครื่องแบบสนามก็คงยังรูปแบบเดิมที่จะเปลี่ยนไปก็จะเป็นขนาดของเครื่องแบบที่จะเปลี่ยนไปตามรูปร่างของแต่ละคน รวมถึงสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ติดตามเสื้อเพื่อบ่งบอกระดับชั้นยศของผู้สวมใส่ ซึ่งขัดแย้งกับงานวิจัยของ จามรี บุนนาค (2549) ที่ศึกษาเรื่องความต้องการผ้าสีพราง สำหรับตัดชุดฝึกพรางของข้าราชการกรมพลาธิการทหารบกในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล ว่าที่อายุและอายุราชการที่แตกต่างกันส่งผลต่อปัจจัยความต้องการผ้าสีพรางของข้าราชการกรมพลาธิการทหารบก

สมมติฐานที่ 2 ปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคลที่แตกต่างกันจะส่งผลให้อิทธิพลต่อความพึงพอใจเครื่องแบบสนาม แตกต่างกัน

ตารางที่ 2 สรุปผลการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างปัจจัยลักษณะส่วนบุคคลที่มีอิทธิพลต่อความถึงพอใจต่อเครื่องแบบสนาม

ข้อมูลส่วนบุคคล	ความพึงพอใจต่อประโยชน์หลัก	ความพึงพอใจต่อลักษณะทั่วไป	ความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ที่คาดหวัง	ความพึงพอใจในภาพรวม
อายุ	.02*	.14	.26	.17
ระดับการศึกษา	.17	.00*	.00*	.00*
รายได้	.10	.41	.43	.50
ระดับชั้นยศ	.20	.08	.17	.44

ข้อมูลส่วนบุคคล	ความพึงพอใจต่อประโยชน์หลัก	ความพึงพอใจต่อลักษณะทั่วไป	ความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ที่คาดหวัง	ความพึงพอใจในภาพรวม
อายุรับราชการ	.04*	.19	.55	.26
สังกัด	.00*	.00*	.00*	.00*
รูปแบบภารกิจ	.33	.44	.81	.78
ดัชนีมวลกาย	.11	.41	.41	.25

หมายเหตุ: * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 2 การวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างปัจจัยลักษณะส่วนบุคคลที่มีอิทธิพลต่อความถึงพอใจต่อเครื่องแบบสนาม พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุ รายได้ ระดับชั้นยศ อายุรับราชการ รูปแบบภารกิจ และดัชนีมวลกายที่แตกต่างกันจะส่งผลให้อิทธิพลต่อความพึงพอใจเครื่องแบบสนามไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนปัจจัยส่วนบุคคลด้านระดับการศึกษาและสังกัดที่แตกต่างกัน จะส่งผลให้อิทธิพลต่อความพึงพอใจเครื่องแบบสนามแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุ ที่แตกต่างกันมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจต่อเครื่องแบบสนามในภาพรวมไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้นความพึงพอใจต่อผลประโยชน์หลัก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกลุ่มที่มีอายุมากกว่าหรือกลุ่มคนที่มีอายุมากกว่า 51 ปีขึ้นไป เล็งเห็นถึงประโยชน์ของเครื่องแบบสนามมากกว่ากลุ่มที่มีอายุน้อย ซึ่งขัดแย้งกับแนวคิดของ ปรมะ สตะเวทิน (2546) ที่กล่าวว่า อายุเป็นปัจจัยที่ทำให้คนมีความแตกต่างกันในเรื่องของความคิดและพฤติกรรม คนที่อายุน้อยมักจะมีความคิดเสรีนิยม ยึดถืออุดมการณ์ และมองโลกในแง่ดีมากกว่าคนที่อายุมากในขณะคนที่อายุมากมักจะมีความคิดที่อนุรักษ์นิยม ยึดถือการ

ปฏิบัติระมัดระวัง มองโลกในแง่ร้ายกว่าคนที่มีอายุน้อย เนื่องมาจากผ่านประสบการณ์ชีวิตที่แตกต่างกัน ลักษณะการใช้สื่อมวลชนก็ต่างกัน คนที่มีอายุมากมักจะใช้สื่อเพื่อแสวงหาข่าวสารหนักๆ มากกว่าความบันเทิง

ปัจจัยส่วนบุคคลด้านระดับการศึกษา ที่แตกต่างกันอิทธิพลต่อความพึงพอใจต่อเครื่องแบบสนามในภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเฉพาะความพึงพอใจต่อลักษณะทั่วไป และความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ที่คาดหวัง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกลุ่มที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าระดับปริญญาตรีมีความภาคภูมิใจในเครื่องแบบที่สวมใส่เพราะเกิดจากความมานะ อุตสาหะและความเพียรพยายามของตนเองมากกว่ากลุ่มที่มีระดับการศึกษาในระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ยุทธนา ธรรมเจริญ (2530) ที่กล่าวว่า ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการจัดลำดับความพึงพอใจของผู้บริโภค นอกจากจะขึ้นอยู่กับปัจจัยภายในของแต่ละบุคคลแล้วยังมีผลกระทบจากปัจจัยภายนอก อาทิเช่น ความตั้งใจที่จะใช้ ผู้บริโภคแต่ละบุคคลจะได้รับความกดดันให้ทำกิจกรรมหนึ่งมากกว่าอีกกิจกรรมหนึ่ง และความพึงพอใจในสินค้าใดๆ ของผู้บริโภคย่อมเกิดจากรายการผลิตภัณฑ์ที่จัดสรรไว้แล้วของผู้บริโภค

ปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุราชการ ที่แตกต่างกันมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจต่อเครื่องแบบสนามในภาพรวมไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้น ความพึงพอใจต่อผลประโยชน์หลัก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกลุ่มที่มีอายุราชการที่มากขึ้นย่อมผ่านประสบการณ์ในการปฏิบัติงานมาหลากหลายรูปแบบ ย่อมเห็นถึงประโยชน์และความสำคัญของเครื่องแบบสนามที่สวมใส่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ยุทธนา ธรรมเจริญ (2530) ที่กล่าวว่า ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการจัดลำดับความพึงพอใจของผู้บริโภค นอกจากจะขึ้นอยู่กับปัจจัยภายในของแต่ละบุคคลแล้ว ยังมีผลกระทบจากปัจจัยภายนอก อาทิเช่น ประสบการณ์ในสินค้านั้น

เพราะประสบการณ์ในอดีตเกี่ยวกับสินค้าจะเป็นสิ่งสำคัญในการวัดความพอใจของผู้บริโภค

ปัจจัยส่วนบุคคลด้านสังกัด ที่แตกต่างกันมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจต่อเครื่องแบบสนามในภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในทุกๆ ด้าน ประกอบด้วยด้านความพึงพอใจต่อประโยชน์หลัก ความพึงพอใจต่อลักษณะทั่วไป และความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ที่คาดหวัง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากลักษณะของรูปแบบการปฏิบัติงาน และพื้นที่ที่สังกัดอยู่ ณ ปัจจุบันมีความแตกต่างกัน ทำให้เกิดความความพึงพอใจต่อเครื่องแบบสนามแตกต่างกันไปด้วย อาทิเช่น กลุ่มที่ปฏิบัติงานในส่วนของสำนักงานจะมีความพึงพอใจหรือเห็นความสำคัญของเครื่องแบบสนามน้อยกว่ากลุ่มที่ปฏิบัติงานในภาคสนามหรือผู้ปฏิบัติงานตามเขตชายแดนต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ กำพล เกียรติปฐมชัย (2538) ที่กล่าวว่าความพึงพอใจ เกิดจากความรู้สึกหรือทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึก มนุษย์จะเกิดความรู้สึกพอใจได้ก็ต่อเมื่อความต้องการได้รับการตอบสนองหรือบรรลุจุดมุ่งหมายในระดับหนึ่ง ความรู้สึกดังกล่าวจะลดลงหรือไม่เกิดขึ้นหากความต้องการหรือจุดมุ่งหมายนั้นไม่ได้รับการตอบสนอง

ปัจจัยส่วนบุคคลด้านระดับชั้นยศ ด้านรูปแบบภารกิจ และด้านดัชนีมวลกายที่แตกต่างกันมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจต่อเครื่องแบบสนามในทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ไม่ว่าจะระดับชั้นยศไหนก็ต้องสวมใส่เครื่องแบบสนามในการปฏิบัติงานเหมือนกัน รวมถึงรูปแบบภารกิจที่ได้มอบหมายของแต่ละคนไม่ว่าจะอยู่ภาคสนามหรือสำนักงาน และไม่ว่าผู้สวมใส่จะมีลักษณะอ้วนไปหรือผมอมไป ก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงการสวมใส่เครื่องแบบสนามได้ เพราะเครื่องแบบสนามถือเป็นชุดที่นายทหารทุกคนต้องสวมใส่ เพราะกองทัพบกได้ระบุออกมาเป็นกฎข้อบังคับให้ทหารทหารทุกคนสวมใส่เครื่องแบบสนามนี้ หากผู้สวมใส่

เกิดความรู้สึกพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจไม่วาด้วยเหตุผลใดก็ไม่สามารถปฏิเสธที่จะไม่สวมใส่เครื่องแบบสนามได้ ซึ่งขัดแย้งกับแนวคิดของ Peter and Olson (1996) ที่กล่าวว่า ความพึงพอใจของผู้บริโภคเป็นหลักเหตุผลทั่วไปถ้าผู้บริโภคพอใจในผลิตภัณฑ์ หรือตราสินค้า พวกเขาก็ย่อมที่จะซื้อและใช้ผลิตภัณฑ์หรือตราสินค้านั้นต่อไปและยังบอกต่อไปยังคนอื่นแต่ถ้าเกิดความไม่พึงพอใจผู้บริโภคก็จะเปลี่ยนไปใช้ผลิตภัณฑ์หรือตราสินค้าอื่น

สมมติฐานที่ 3 กำลังพลภายในกองทัพภาคที่ 1 มีความต้องการเครื่องแบบสนามด้านความต้องการทางสังคมและความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียงมากกว่าความต้องการด้านร่างกายและความต้องการความปลอดภัยในชีวิต

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดความต้องการที่มีต่อเครื่องแบบสนามของกำลังพลภายในกองทัพภาคที่ 1 ในภาพรวม

	ความต้องการเครื่องแบบสนาม	$\bar{X}$	S.D	แปลผล
1.	ความต้องการทางด้านร่างกาย	4.59	0.58	มากที่สุด
2.	ความต้องการความปลอดภัยในชีวิต	4.59	0.58	มากที่สุด
3.	ความต้องการด้านสังคม	4.43	0.65	มากที่สุด
4.	ความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง	4.12	0.87	มาก
	รวม	**4.33**	**0.56**	**มากที่สุด**

จากทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์ (Maslow, 1943) ได้แบ่งความต้องการของมนุษย์ตามลำดับขั้น ออกเป็น 5 ขั้น ซึ่งในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาทั้งหมด 4 ขั้น ด้วยกันประกอบด้วย ความต้องการทางด้านร่างกาย ความต้องการความมั่นคงและความปลอดภัยในชีวิต ความต้องการด้านสังคม และความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง

จากผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นที่มีต่อความต้องการทั้ง 4 ขั้น พบว่า ความต้องการทางด้านร่างกายและความต้องการด้านความปลอดภัยในชีวิต มีระดับความคิดเห็นเท่ากัน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.59 มีความคิดเห็นอยู่

ในระดับมากที่สุด ซึ่งกลุ่มตัวอย่างจากกองทัพภาคที่ 1 ให้ความสำคัญ 2 ด้านนี้มากกว่าความต้องการด้านสังคม และความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง ซึ่งสอดคล้องกับงานแนวคิดของมาสโลว์ (Maslow, 1943) ที่มนุษย์มีความต้องการอยู่ 5 ขั้น ซึ่งลำดับขั้นความต้องการตามทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์บุคคลต้องได้รับการตอบสนองหรือเกิดความรู้สึกพอในความต้องการขั้นต้นก่อนจึงจะแสวงหาเพื่อให้ได้มาซึ่งความต้องการในระดับที่สูงขึ้น ซึ่งในที่นี้ความต้องการขั้นต้นคือ ความต้องการทางด้านร่างกายไต่ระดับความต้องการไปขั้นที่ 2 คือ ความต้องการความปลอดภัย ขั้นที่ 3 คือ ความต้องการทางด้านสังคม ขั้นที่ 4 คือ ความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง และขั้นที่ 5 คือ ความต้องการการประสบความสำเร็จในชีวิต ถึงแม้ยุคสมัยจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่ความต้องการของมนุษย์ขั้นพื้นฐานที่ต้องการเครื่องนุ่งห่มเพื่อใช้ในการปกปิดร่างกาย เพื่อป้องกันภัยจากสัตว์หรือแมลงต่างๆ ถูกให้ความสำคัญมากกว่าการสวมใส่เพื่อเชิดหน้าชูตาในสังคม หรือเพราะต้องการเกียรติยศชื่อเสียง ดังนั้นความต้องการทางด้านร่างกายและความต้องการความปลอดภัยในชีวิตจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์เราให้ความสำคัญเป็นอันดับต้นๆ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลของการศึกษา

จากการศึกษาความต้องการและความพึงพอใจที่มีต่อเครื่องแบบสนามของกำลังพลภายในกองทัพภาคที่ 1 เห็นว่าระดับความต้องการเครื่องแบบสนามของกำลังพลภายในกองทัพภาคที่ 1 โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนระดับความพึงพอใจต่อเครื่องแบบสนามของกำลังพลภายในกองทัพภาคที่ 1 โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด จากผลการวิจัยผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ด้านความต้องการ เนื่องจากเครื่องแบบสนามเป็นสิ่งที่กำลังพลภายในกองทัพภาคที่ 1 จะต้องสวมใส่ กันทุกคน เพราะถือเป็นการปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับของหน่วยงาน และอีกเหตุผลหนึ่งคือ เครื่องแบบสนามยังเป็นหนึ่งในปัจจัย 4 ที่มนุษย์ทุกคนต้องการ นอกจากนี้การสวมใส่เครื่องแบบสนามยังทำให้ผู้ที่สวมใส่เกิดความรู้สึกว่าได้รับการยกย่องให้เกียรติจากพลเรือนหรือผู้พบเห็น ทำให้ผู้สวมใส่เครื่องแบบสนามเกิดความมั่นใจในการปฏิบัติงาน และเกิดความภาคภูมิใจในเครื่องแบบที่สวมใส่ ดังนั้นเครื่องแบบสนามยังคงมีความจำเป็นที่จะต้องสวมใส่ในขณะปฏิบัติเป็นประจำ ไม่ว่าจะปฏิบัติงานอยู่ที่แห่งใดก็ตามเพราะถือเป็นความภาคภูมิใจของผู้ที่ได้สวมใส่เครื่องแบบสนาม

2. ด้านความพึงพอใจต่อเครื่องแบบสนาม กำลังพลภายในกองทัพภาคที่ 1 มีความพึงพอใจ ต่อเครื่องแบบ สนามที่ใช้อยู่ในปัจจุบันมาก อีกทั้งยังเห็นถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการสวมใส่เครื่องแบบสนามขณะปฏิบัติหน้าที่ แต่หากยังมีความคาดหวังที่อยากให้มีการพัฒนาปรับปรุงเครื่องแบบสนามให้สามารถระบายความร้อนได้ดีกว่านี้ และให้ความรู้สึกสบายตัวในการสวมใส่เครื่องแบบสนาม ดังนั้นจึงควรมีการพัฒนาปรับปรุงเครื่องแบบสนามที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน เพราะเครื่องแบบสนามถือเป็นเครื่องแบบที่ผู้รับราชการทหารต้องใส่เป็นประจำ ดังนั้นจึงควรพัฒนาปรับปรุงให้ผู้สวมใส่เกิดความพึงพอใจสูงสุด ในการสวมใส่เครื่องแบบทหารในการปฏิบัติงาน

3. ความต้องการเครื่องแบบสนามตามดัชนีมวลกายจะเห็นได้ว่ากลุ่มคนอ้วนมีความต้องการเครื่องแบบสนามน้อยกว่ากลุ่มคนที่มีลักษณะดัชนีมวลกายปกติในด้านความต้องการด้านเกียรติยศชื่อเสียง เพราะอาจเกิดความไม่มั่นใจในการสวมใส่ ดูไม่ทะมัดทะแมง รวมถึงเกิดความอึดอัดในเครื่องแบบที่สวมใส่ ดังนั้นกองทัพบกอาจต้องหันมาสนใจกำลังพลเหล่านี้ให้มีสุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์แข็งแรงให้มีดัชนีมวลกายอยู่ในเกณฑ์ปกติ หรืออยู่ในช่วงน้ำหนักเกินได้เล็กน้อย เพื่อความเข้มแข็งของกำลังพลในอนาคต

4. ความต้องการเครื่องแบบสนามตามชั้นยศ มีความต้องการที่แตกต่างกันในด้านเกียรติยศ ชื่อเสียง ผู้สวมใส่ต้องการให้เครื่องแบบเป็นสิ่งที่บอกบุคคลทั่วไปถึงระดับชั้นยศของตนเองเพื่อให้ได้รับการยกย่องให้เกียรติจากบุคคลที่พบเห็น หรือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เข้าไปติดต่อ ดังนั้นส่วนของเสื้อที่ติดระดับยศควรอยู่ในตำแน่งที่สังเกตเห็นได้ชัดเจน

5. ความพึงพอใจต่อเครื่องแบบสนามตามอายุ และอายุราชการมีความแตกต่างกันด้านประโยชน์หลัก โดยกลุ่มที่มีอายุกว่า 51 ปีขึ้นไป และกลุ่มที่มีประสบการณ์การทำงานมากกว่า 31 ปีขึ้นไป เพราะยิ่งอายุมากขึ้นประสบการณ์ในการทำงานก็มากขึ้นตามไปด้วย ทำให้เห็นถึงประโยชน์ที่ได้จากการสวมใส่เครื่องแบบสนามในการปฏิบัติหน้าที่ ดังนั้นกองทัพบกควรให้ความสำคัญกับการฝึกภาคสนามเพื่อให้กำลังพลเห็นถึงประโยชน์ของเครื่องแบบสนามที่สวมใส่ หรือในกลุ่มที่ไม่ได้ปฏิบัติงานในส่วนของภาคสนามควรปรับเครื่องแบบให้มีเนื้อผ้าที่บางลง สวมใส่สบายมากขึ้น โดยให้มีสีและลวดลายเดียวกับเครื่องแบบสนามทั่วไป

6. ความต้องการและความพึงพอใจต่อเครื่องแบบสนามตามระดับการศึกษามีความแตกต่างกัน โดยกลุ่มที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าระดับปริญญาตรีมีความต้องการ ให้ตนเองได้รับการยอมรับจากสังคม ต้องการเกียรติยศชื่อเสียง เพื่อชดเชยระดับการศึกษาของตนเองที่ไม่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี จึงทำให้เกิดความพึงพอใจในและภูมิใจในการสวมใส่เครื่องแบบทหาร ซึ่งในส่วนนี้ถ้ากำลังมีความประพฤติและความคิดที่ดีก็ย่อมจะปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างสุดความสามารถให้สมเกียรติกับเครื่องแบบที่สวมใส่ แต่หากนำเครื่องแบบ ไปใช้ในทางมิชอบก็อาจทำให้เกิดผลเสียกับกองทัพตามมา ดังนั้นกองทัพบกอาจต้องมีการส่งเสริมหรือการเพิ่มความมั่นใจให้กับกำลังพลทุกคนให้ภูมิใจในเครื่องแบบที่ตนสวมใส่และหน้าที่ที่ปฏิบัติมากกว่าหน้าตาและเกียรติยศ

7. ความต้องการและความพึงพอใจต่อของเครื่องแบบสนามแต่ละสังกัดยังคงมีความต้องการ และความพึงพอใจที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังกัดเพราะมีลักษณะงานในการปฏิบัติงานที่แตกต่างกันทำให้เครื่องแบบสนามที่ใช้อยู่ไม่ตรงกับความต้องการ ดังนั้นในการออกแบบเครื่องแบบสนามจึงควรเลือกใช้วัตถุดิบหรือเนื้อผ้าที่ใช้เหมาะสม กับพื้นที่หรือลักษณะงานที่ปฏิบัติอยู่ เช่น ผู้ที่ปฏิบัติงานในอาคาร สำนักงาน ควรสวมใส่เสื้อผ้าที่มีลักษณะบางกว่าผู้ที่ต้องปฏิบัติงานภาคสนามตามชายแดน หรือออกมาเพื่อให้เข้ากับภูมิอากาศบ้านเรา คือในฤดูร้อน หรือฤดูฝนก็ใช้ผ้าในการตัดเย็บที่บางกว่าที่ต้องใช้ในฤดูหนาว เป็นต้น

8. เครื่องแบบสนามที่ผู้บริโภคต้องการ นอกจากจะคำนึงความสบายที่ได้สวมใส่แล้วเนื้อผ้าที่นำมาตัดเย็บต้องมีคงทนทั้งสีและตัวเนื้อผ้าเอง คือ สีไม่ซีดไม่ตกง่าย เนื้อผ้ามีความหนาทนต่อการถลอก ขีดข่วนจากของมีคม หรือแม้กระทั่งการกัดต่อยจากแมลงหรือสัตว์มีพิษต่างๆ และนอกจากนั้นเครื่องแบบสนามที่ดีต้องสามารถระบายความร้อน และกลิ่นอับต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างวันได้เป็นอย่างดี

9. เครื่องแบบสนามที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ทำจากเนื้อผ้าที่หนาในระดับหนึ่งเพื่อป้องกันภัยอันตรายที่อาจเกิดขึ้นได้จากอุบัติเหตุเล็กๆ น้อยๆ หรือจากพวกสัตว์หรือแมลงตัวเล็ก แต่บางครั้งเครื่องแบบก็ย่อมเกิดความเสียหายจากการปฏิบัติหน้าที่ได้ แต่หากจะให้เพิ่มความหาของเนื้อผ้าเพิ่มขึ้นอีก ก็คงเป็นไปได้ยากเพราะประเทศไทยเป็นเมืองร้อนถ้าสวมใส่เสื้อผ้าที่มีความหนามากๆ ผู้สวมใส่ก็จะเกิดความไม่สบายเพราะจะทำให้เหงื่อออกง่าย แต่หากเพิ่มความหนาของเนื้อผ้าในบางจุดที่ต้องสัมผัสหรือเกิดการเสียดสีบ่อยๆ ก็จะช่วยลดแรงกระแทกหรือลดความเสียหายในจุดนั้นๆ ได้ อาทิเช่น ในส่วนของข้อศอก หัวเข่า เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาปัจจัยอื่นเพื่อเติมที่มีอิทธิพลต่อเครื่องแบบสนาม อาทิเช่น ปัจจัยด้านทัศนคติ ปัจจัยด้านความรู้ และความเข้าใจที่มีต่อเครื่องแบบสนาม

2. ควรศึกษาความต้องการและความพึงพอใจที่มีต่อเครื่องแบบสนามกับกำลังพลภายในกองทัพภาคอื่นๆ หรือตามภูมิภาคอื่นๆ เพิ่มเติมเพื่อเปรียบเทียบความต้องการและความพึงพอใจของผู้สวมใส่เครื่องแบบสนามในแต่ละภูมิภาคว่ามีความต้องการและความพึงพอใจเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

3. ควรศึกษาความสัมพันธ์ของความต้องการกับความพึงใจที่มีต่อเครื่องแบบสนามว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาเครื่องแบบสนามในอนาคตข้างหน้าให้ตรงกับความต้องการของผู้ใช้งานมากที่สุด

4. ควรมีการศึกษาเป็นข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interviews) เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมกับกลุ่มเป้าหมายดังกล่าว เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่เกี่ยวกับความต้องการ ความพึงพอใจ ทัศนคติที่มีต่อเครื่องแบบสนาม

เอกสารอ้างอิง

กรมพลาธิการทหารบก. (2544). *การวิจัยและพัฒนา เรื่อง โครงการวิจัยและพัฒนา ผ้าสีพราง.* กรุงเทพฯ: กรมพลาธิการทหารบก.

กัลยา วาณิชย์บัญชา. (2545). *การวิเคราะห์สถิติ:สถิติเพื่อการตัดสินใจ.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กำพล เกียรติปฐมชัย. (2538). *ความพึงพอใจของประชาชนต่อการบริการของสำนักทะเบียนอำเภอ: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสกลนคร.* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม). กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ครองเขต ศรีวงศ์, พ.ท. (2560, 14 ธันวาคม). ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายกำลังพลกองทัพภาคที่ 1. [บทสัมภาษณ์.]

จามรี บุนนาค. (2549). *ความต้องการผ้าสีพราง สำหรับตัดชุดฝึกพราง ของข้าราชการกรมพลาธิการทหารบก ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล.* (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ปรมะ สตะเวทิน. (2546). *หลักนิเทศศาสตร์.* กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์น.

ปราณี รามสูต และ จำรัส ด้วยสุวรรณ. (2546). *พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ธนะการพิมพ์.

ยุทธนา ธรรมเจริญ. (2530). *พฤติกรรมผู้บริโภค.* กรุงเทพฯ: ศรีบุญอุตสาหกรรม.

ศิวฤทธิ์ พงศกรรังศิลป์. (2555*). หลักการตลาด* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ท้อป.

สิทธิ์ ธีรสรณ์. (2552). *เทคนิคการเขียนงานวิจัย* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Cronbach, L. J. (1970). *Essentials of psychological test* (5th ed.). New York: Harper Collins.

Kotler, P. (2003). *Principi Di Marketing (Italian Translation of Principles of Marketing).* N.P.: ISEDE and Prentice Hall International.

Maslow, A. H. (1943). Conflict, frustration, and the theory of threat. *The Journal of Abnormal and Social Psychology,* 38 (1): 81-86.

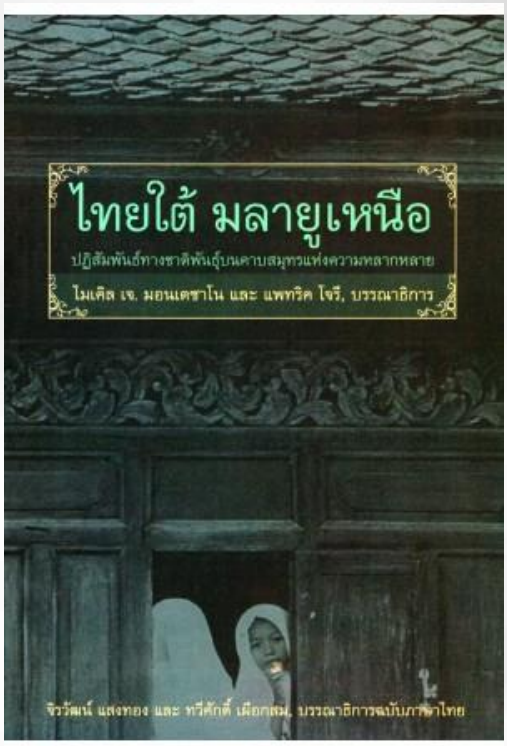
Peter, J. P., and J. C. Olson. (1996). *Consumer Behaviour and Marketing Strategy* (4th ed.). Chicago: Irwin.

Theodore, L. (1980, Jan-Fab). “Marketing success thorough differentiation-of anything.” *Harvard Business Review,* 83-91.

Yamane, T. (1976). *Statistics: An introductory analysis.* New York: Harper & Row.

บทปริทัศน์หนังสือ (Book Review)

พันโทหญิง ดร.พรรณพงา จุฬานนท์*

ชื่อเรื่อง:	ไทยใต้ มลายูเหนือ: ปฏิสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์บนคาบสมุทรแห่งความหลากหลาย
ผู้แต่ง:	ไมเคิล เจ.มอนเตซาโน และ แพทริค โจรี
ผู้แปล:	จิรวัฒน์ แสงทอง และ ทวีศักดิ์ เผือกสม
ปีที่พิมพ์:	2560
สำนักพิมพ์:	โรงพิมพ์กรีนโซน
จำนวนหน้า:	418 หน้า
ISBN:	9789747557602

พื้นที่ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่ภาคใต้ของรัฐไทยจรดตอนเหนือของมลายา/มาเลเซีย เป็นหนึ่งในภูมิภาคที่มีความสำคัญในหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติความมั่นคงชายแดนระหว่างประเทศไทย-มาเลเซีย การเข้ามาของลัทธิอาณานิคม ทำให้เกิดเส้นเขตแดนแบบตะวันตกซึ่งชัดเจน เพื่อตัดแบ่งดินแดน ไปพร้อมๆ กับผลประโยชน์และทรัพยากรที่ชาติมหาอำนาจต้องการ รวมทั้งการเกิดของรัฐชาติ ทว่าเส้นเขตแดนที่แลดูน่ายำเกรง เพราะเกิดจาก

* อาจารย์ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
E-mail: Chulanont@gmail.com

สนธิสัญญาระหว่างประเทศ กลับไม่สามารถตัดใจคนได้ เนื่องจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดนได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางเครือญาติกันอย่างแน่นแฟ้น และที่สำคัญเหนือสิ่งอื่นใดเส้นเขตแดนไม่สามารถเปลี่ยนแปลงชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และความทรงจำทางประวัติศาสตร์ด้วย การตัดอาณาจักรปาตานีออกจากคาบสมุทรมลายู (Malay Peninsula) และรวมเข้ากับสยาม จึงเป็นอุบัติเหตุทางการเมือง ที่สร้างความขัดแย้งระหว่างรัฐไทยและปาตานี-มลายูมาจนถึงปัจจุบัน จนสามารถสรุปประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งคู่อย่างกระชับและเข้าใจได้ง่ายว่าเป็นประวัติศาสตร์แห่งการกดทับและต่อต้าน ทว่ายังไม่มีงานวิชาการใดที่อธิบายความเป็นไปของพื้นที่ดังกล่าวได้อย่างสมบูรณ์

หนังสือเรื่อง “ไทยใต้ มลายูเหนือ: ปฏิสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์บนคาบสมุทรแห่งความหลากหลาย” ได้อธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ดังกล่าวผ่านมุมมองรัฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และมานุษยวิทยา ได้อย่างครบถ้วนทุกมิติและสำคัญที่สุด “อย่างน่าติดตาม” ประกอบด้วยสี่ภาค ได้แก่ จารีตประวัติศาสตร์ คาบสมุทรในยุคสมัยแห่งรัฐชาติ ชาวจีนคาบสมุทรในบทบาทผู้กระทำ ลูกผสมและตัวกลาง และพหุนิยมทางศาสนาและการขับเคี่ยวกับชาตินิยมชาติพันธุ์ รวม 14 บท พร้อมบทส่งท้าย ทำให้ครอบคลุมทุกมิติทำให้โดดเด่นกว่างานวิชาการทั่วไป หนังสือเล่มนี้ได้รับการตีพิมพ์ครั้งแรกในปี 2008 ซึ่งเป็นช่วงที่ความรุนแรงใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยปะทุขึ้นอีกครั้ง พิมพ์เป็นภาษาอังกฤษโดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ (National University of Singapore Press) ซึ่งขึ้นชื่อว่าเป็นสำนักพิมพ์ที่มีคุณภาพมากที่สุดแห่งหนึ่งของโลกด้วยมาตรฐานที่สูง เมื่อหนังสือวางขายไม่นาน ก็ได้รับการยอมรับกันอย่างกว้างขวางว่าเป็นหนังสือที่มีคุณภาพทางวิชาการสูงมากที่สุดเล่มหนึ่งของโลก เนื่องจากผู้เขียนทุกคนมีชื่อเสียงในระดับโลก จนได้ชื่อว่าผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับความมั่นคงภาคใต้ของไทยทุกคนต้องอ่าน

ต่อมาสำนักงานกองทุนวิจัยเพื่อการพัฒนา (สกว.) ได้เล็งเห็นคุณค่าของหนังสือ และได้ร่วมมือกับหลักสูตรอาเซียนศึกษา สำนักพิมพ์วิชาศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ แปลเป็นภาษาไทย ในปี 2560 โดยมี จิรวัฒน์ แสงทอง และทวีศักดิ์ เผือกสม นักวิชาการที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับในด้านประวัติศาสตร์รับหน้าที่บรรณาธิการแปลภาษาไทย ทำให้ผลงานที่ออกมาเป็นงานแปลที่เป็นภาษาไทยที่ดี หรือที่เรียกในวงการล่ามและการแปลว่า “ไม่มีกลิ่นนมเนย” ทำให้ผู้อ่านไม่รู้สึกติดขัดกับภาษาที่ใช้ จนติดอันดับหนังสือน่าอ่านของอุทยานการเรียนรู้ TK Park

ทวีศักดิ์ เผือกสม เองก็ได้เขียนภาคที่หนึ่ง จารีตประวัติศาสตร์นิพนธ์อันหลากหลาย ในตอน “ณ ที่ซึ่งแสงเทียนสลัวเลือน: ประวัติศาสตร์นิพนธ์ปัตตานีในสถานการณ์สู้รบ” ผู้อ่านสามารถทายได้ว่าบทดังกล่าวน่าจะเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ในรูปแบบมันดาลา (*mandala*) ซึ่งทวีศักดิ์ได้เล่าเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยและหัวเมืองมลายูทั้ง 7 ในฐานะเมืองขึ้น ความพยายามแผ่ขยายอำนาจการปกครองของสยามผ่านเทศาภิบาล โดยใช้เอกสารของทั้งทางสยาม และฮิกายัตปาตานี หรือประวัติศาสตร์ที่เล่าโดยชาวมลายู ตั้งแต่กำเนิดอาณาจักรปาตานี ซึ่งเดิมทีเป็นเพียงหมู่บ้านเล็กๆ ซึ่งเป็นศูนย์การค้าขายกับพ่อค้าเปอร์เซีย และพัฒนามาเป็นอาณาจักรปาตานี และยุคเสื่อมของอาณาจักร มาจนถึงการเกิดองค์กรแบ่งแยกดินแดน ทวีศักดิ์ได้ให้ความสำคัญกับฮิกายัต ปาตานี เขียนโดยสุกรี (แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า History of the Malay Kingdom of Patani by Ibrahim Syukri) หลังเหตุการณ์ดุซงยอร์ ที่นราธิวาส เพื่อเรียกร้องความยุติธรรมให้กับชาวปาตานี-มลายูที่เสียชีวิตจากเหตุการณ์ดังกล่าวจำนวนประมาณ 400 คน ความหวังสูงสุดของการเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยใช้ฮิกายัตเป็นเครื่องมือในการปลุกกระแสนิยมอาณาจักรปาตานีให้คืนชีพ และนำโศกนาฏกรรมดังกล่าวเข้าสู่สหประชาชาติ เพื่อทำประชามติกำหนดใจตนเอง (self-determination) เพื่อปลดปล่อยตัวเอง

จากประเทศเจ้าอาณานิคม (สุกรีจึงสื่อให้เห็นว่า ปาตานีเคยเป็นเมืองขึ้นของสยามมาก่อน) อันเป็นสิทธิที่เมืองขึ้นหลายประเทศได้รับหลังสงครามโลกครั้งที่สอง นอกจากนี้ทวีศักดิ์ยังนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับที่มาของกบฏดุซงยอร์ว่า มีจุดเริ่มต้นจากเจ้าหน้าที่ความมั่นคงของรัฐได้สังหารชาวบ้านมุสลิมที่สะพานกอตอ นราธวาส และมีผู้รอดชีวิตจากการจับโยนลงน้ำมาเล่าเหตุการณ์ ทำให้ประชาชนรวมตัวกันขอความยุติธรรม ทำให้เหตุการณ์บานปลายกลายเป็นการประท้วง ทำให้มีผู้เสียชีวิต 13 ราย จนมีผู้คนออกมารวมตัวกันมากขึ้นถึงแสนคน และเกิดการปะทะกับเจ้าหน้าที่เป็นเหตุให้ตำรวจเสียชีวิต 30 นาย

นอกจากนี้ยังธเนศ อาภรณ์สุวรรณยังเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับมายาคติเกี่ยวกับการแบ่งแยกดินแดน ในบทที่มีชื่อว่า “กำเนิดมายาคติว่าด้วยการแบ่งแยกดินแดน” มลายูมุสลิมในภาคใต้ของไทย เพื่อขยายในส่วนที่ทวีศักดิ์ได้ทิ้งท้ายเกี่ยวกับการเกิดขบวนการแบ่งแยกดินแดนโดยนายอดุลย์ ณ สายบุรี (โอรสของราจาปาตานีองค์สุดท้าย) และยังมีเรื่องของซัม-ซัม หรือชาวไทยในมาเลเซีย โดยกอบเกื้อ สุวรรณทัต-เพียร มีชื่อว่า “อัตลักษณ์แห่งชาติ ชาวซัม-ซัมในจังหวัดสตูล และชาวไทยมลายูมุสลิม” อุบัติเหตุทางการเมืองอันเกิดจากการตัดดินแดนแบบตะวันตกโดยมหาอำนาจ มิได้ทำให้มลายู-มุสลิมถูกตัดขาดจากโลกมลายูเท่านั้น แต่ยังทิ้งชาวสยามจำนวนไม่น้อยไว้ในกลันตันเช่นกัน ซัม-ซัมจึงเป็นคำเรียกชาวสยามที่เพี้ยนมาจากคำว่า สยาม ในแง่ความมั่นคงหนังสือเล่มดังกล่าวได้กล่าวถึงพรรคคอมมิวนิสต์มลายาในประเทศไทย ในบท “การเดินทัพทางไกลสู่สันติภาพของพรรคคอมมิวนิสต์มลายาในภาคใต้ของไทย” โดยคาร์ล แฮค ซึ่งเป็นอดีตเจ้าหน้าที่ด้านความมั่นคงชาวอังกฤษ หลังจากพรรคคอมมิวนิสต์มลายา (Communist Party of Malaya) นำโดยจินเป็ง ได้ถอยร่อนเข้าสู่ฝั่งไทย เนื่องจากถูกกดดันอย่างหนักโดยรัฐบาลอังกฤษ และไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่จากจีนอีกต่อไป ทำให้พรรคเข้าสู่ภาวะวิกฤต และเหตุการณ์ได้คลี่คลายสู่สันติภาพ

เมื่อรัฐบาลไทยยื่นมือเข้าช่วยเหลือโดยรับสมาชิกพรรคที่ยอมวางอาวุธเข้าพำนักในประเทศไทย

หนังสือเล่มดังกล่าวเหมาะสมสำหรับผู้ที่ต้องการทำความเข้าใจ 3 จังหวัดชายแดนใต้ และยังเป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของการพยายามเข้าใจปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมผ่านการศึกษาแบบบูรณาการอย่างลึกซึ้ง ซึ่งยังเป็นสิ่งที่สังคมไทยพร่องและต้องการการเติมเต็ม

ข้อแนะนำการจัดทำต้นฉบับบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

1. วัตถุประสงค์การจัดพิมพ์

วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่บทความทางวิชาการ บทความวิจัย บทความจากวิทยานิพนธ์ และบทปริทัศน์หนังสือ ในสาขาวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้แก่ สาขาสังคมวิทยา รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ จิตวิทยา นิติศาสตร์ และสาขาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงสาขาที่เกี่ยวข้องด้านการทหารและความมั่นคง ของบุคลากรภายในโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าและกองทัพไทย ตลอดจนนักวิชาการทั่วไป และส่งเสริมความร่วมมือทางวิชาการสาขาวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ระหว่างสถาบันการศึกษาและสถาบันวิจัย อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาในสาขาดังกล่าวต่อไป

2. กำหนดออก

มีกำหนดตีพิมพ์ปีละ 1 ฉบับ (สิงหาคม)

3. ข้อกำหนดทั่วไปของบทความ

บทความที่นำเสนอจะต้องมีสาระที่น่าสนใจ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ เป็นองค์ความรู้ใหม่ หรือนำเสนอองค์ความรู้เดิมในมุมมองใหม่ ไม่เคยถูกนำไปตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารอื่นใดมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารอื่นใด

ประเภทบทความที่จะรับไว้พิจารณา ได้แก่ บทความวิจัย บทความวิชาการ และบทปริทัศน์หนังสือทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ใน

สาขาสังคมวิทยา รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ จิตวิทยา นิติศาสตร์ และสาขาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงสาขาที่เกี่ยวข้องทางด้านการทหารและความมั่นคง

4. การส่งบทความเพื่อพิจารณาตีพิมพ์

4.1 การส่งต้นฉบับ ผู้เขียนส่งต้นฉบับพิมพ์ 1 ชุด พร้อมจดหมายนำที่มีข้อมูลส่วนตัวของผู้เขียน ได้แก่ ชื่อสกุล ตำแหน่งทางวิชาการ สถานที่ทำงาน คุณวุฒิการศึกษา (ชื่อปริญญาและสถาบัน) สถานที่ติดต่อ เบอร์โทรศัพท์ อีเมล กรณีมีผู้เขียนมากกว่า 1 คน ให้ระบุผู้รับผิดชอบบทความ (Corresponding Author) ด้วย ซึ่งอาจไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เขียนชื่อแรก จากนั้นส่งต้นฉบับโดย ทางเว็บไซต์ของโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า http://kmlo.crma.ac.th/journal/sarticle/addsarticle.aspx และส่งต้นฉบับพิมพ์ 1 ชุดทางไปรษณีย์ถึง บรรณาธิการวารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า เลขที่ 99 ถนนสุวรรณศร ตำบลพรหมณี อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก รหัสไปรษณีย์ 26001

4.2 ต้นฉบับ ความยาวประมาณ 12-15 หน้ากระดาษ A4 (รวมเอกสารอ้างอิง) ยกเว้น บทความแนะนำหนังสือ ความยาวไม่เกิน 4 หน้ากระดาษ A4 พิมพ์กระดาษหน้าเดียว โดยตั้งค่าหน้ากระดาษเว้นขอบบน 1 นิ้ว ขอบซ้าย 1 นิ้ว ขอบล่าง 0.5 นิ้ว และขอบขวา 0.5 นิ้ว

ตัวอักษร บทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษใช้ตัวอักษรแบบ **“TH SarabunPSK”** โดยกำหนดค่าระหว่างบรรทัด 1 และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า โดยใช้ขนาดและลักษณะอักษร ดังนี้

ส่วนประกอบ	ขนาดอักษร (พ.)	ลักษณะอักษร
ชื่อบทความ/Title	18	หนา
ชื่อผู้เขียน	16	ปกติ
สถานที่ติดต่อ	14	ปกติ
บทคัดย่อ/Abstract	16	ปกติ
คำสำคัญ/Keywords	16	ปกติ
หัวข้อหลัก (ไม่ระบุตัวเลข)	16	หนา
หัวข้อรอง (ระบุตัวเลข)	16	หนา
เนื้อความทั่วไป	16	ปกติ
ตาราง/ภาพ	14	ปกติ
เอกสารอ้างอิง	14	ปกติ

หมายเหตุ: ให้เว้นระยะ 1 Tab (0.5 นิ้ว) จากทางซ้ายในบรรทัดแรกของแต่ละย่อหน้า ใช้ตัวหนาที่คำว่า “**ตารางที่...**” และ “**ภาพที่...**”

รูปแบบและภาษา ผู้เขียนควรใช้รูปแบบการเขียนบทความและสำนวนภาษาให้เหมาะสมกับลักษณะของบทความทางวิชาการที่เป็นที่ยอมรับทั่วไป มีการตรวจทานต้นฉบับแล้วเป็นอย่างดีทั้งรูปแบบและการสะกด

การอ้างอิง แหล่งข้อมูลทั้งหมดที่อ้างอิงในบทความต้องปรากฏตามลำดับอักษรในรายการเอกสารอ้างอิงท้ายบทความ โดยใช้ระบบการอ้างอิงเดียวกันทั้งเรื่องแบบ American Psychological Association (APA) 6th Edition และผู้เขียนต้องรับผิดชอบความถูกต้องของเอกสารที่นำมาอ้างอิงทั้งหมด

บทคัดย่อ ผู้เขียนต้องแนบบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งสรุปสาระสำคัญของบทความ ความยาวไม่เกิน 30 บรรทัด (ภาษาไทย) และไม่เกิน 500 คำ (ภาษาอังกฤษ) หรือทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษรวมกันไม่เกิน 2 หน้ากระดาษ โดยบทคัดย่อภาษาอังกฤษผู้เขียนต้องตรวจสอบความถูกต้องทางไวยากรณ์และการใช้ภาษาเอง

คำสำคัญ ผู้เขียนกำหนดคำสำคัญทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จำนวน 3-5 คำ โดยเรียงคำสำคัญตามระดับความเกี่ยวพันกับบทความ แต่ละคำคั่นด้วยจุลภาค และใช้อักษรแรกเป็นตัวพิมพ์ใหญ่

บทความจากวิทยานิพนธ์หรือส่วนหนึ่งของการศึกษา ให้ระบุข้อความไว้ที่เชิงอรรถ เช่น “บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง ...” หรือ “บทความนี้ปรับปรุงจากวิทยานิพนธ์เรื่อง...” พร้อมระบุปริญญา สาขาวิชา สถาบัน และปี

ลิขสิทธิ์ บทความที่ตีพิมพ์ในวารสารนี้ถือเป็นลิขสิทธิ์ของผู้เขียนบทความ ผู้ใดต้องการตีพิมพ์ซ้ำต้องได้รับอนุญาตจากผู้เขียนก่อน บทความที่ได้รับการตอบรับเพื่อตีพิมพ์ในวารสารนี้จะต้องไม่ปรากฏในสิ่งพิมพ์อื่นใดมาก่อนที่จะปรากฏในวารสารนี้ กองบรรณาธิการจะส่งวารสารที่มีบทความของผู้เขียนตีพิมพ์ให้แก่ผู้เขียนจำนวน 1 ฉบับ

ขั้นตอนการนำบทความลงตีพิมพ์ กองบรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้เขียนทราบเมื่อได้รับบทความที่ส่งแล้ว และจะแจ้งผลการพิจารณาบทความให้ทราบอีกครั้งหนึ่ง โดยบทความต้องได้รับการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน และ/หรือขึ้นกับดุลพินิจของบรรณาธิการและกองบรรณาธิการ

4.3 ส่วนประกอบของบทความ บทปริทัศน์หนังสือ ผู้เขียนสามารถกำหนดหัวข้อตามความเหมาะสม ส่วนบทความวิจัย และบทความวิชาการกำหนดหัวข้อโดยไม่ต้องใส่ตัวตัวเลข ดังนี้

- บทนำ (Introduction) ประกอบด้วย ที่มาของปัญหาการวิจัย การทบทวนวรรณกรรม วัตถุประสงค์/จุดประสงค์และคำถามการวิจัย
- วิธีการวิจัย (Method) ประกอบด้วย ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย/เก็บข้อมูล วิธีการเก็บข้อมูล วิธีการวิเคราะห์และ/หรือสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

- ผลการวิจัย (Findings) ตามวัตถุประสงค์/จุดประสงค์หรือคำถามวิจัยที่ตั้งไว้
- บทสรุป (รวมทั้งการนำผลการวิจัยไปใช้และข้อเสนอแนะ) Conclusion, Implementation, and Recommendations)

หมายเหตุ อาจรวมหัวข้อผลการวิจัยและการอภิปรายผล (Findings and Discussion) หรือรวมหัวข้อการอภิปรายผลและบทสรุป (Discussion and Conclusion) ก็ได้

4.4 ตัวอย่างการเขียนเอกสารอ้างอิง ดังนี้

4.4.1 การอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citations)

ให้ใช้การอ้างอิงแบบนาม-ปี (the author-date method of in-text citation) โดยระบุ ชื่อ-สกุล ผู้แต่ง ไว้ในเนื้อหาตามด้วยปีที่พิมพ์ และ/หรือตามด้วยเลขหน้าของเอกสารที่อ้างถึงต่อท้ายข้อความที่ต้องการอ้าง (ถ้ามี) เช่น (สุจิตต์ วงศ์เทศ, 2548) แต่ถ้าชื่อผู้แต่งที่อ้างถึงเป็นส่วนหนึ่งของบทความให้วงเล็บเฉพาะปีที่พิมพ์ ต่อจากชื่อผู้เขียนได้เลย เช่น สุจิตต์ (2548)

4.4.2 การอ้างอิงท้ายเรื่อง

ให้มีการอ้างอิงโดยการรวบรวมเอกสารทั้งหมดที่ใช้อ้างอิงในการเขียนผลงาน จัดเรียงรายการตามลำดับอักษรชื่อผู้แต่ง ภายใต้หัวข้อ “เอกสารอ้างอิง” สำหรับผลงานภาษาไทย หรือ “Reference” สำหรับผลงานภาษาอังกฤษ และให้ใช้การอ้างอิงตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA 6th Edition) ดังตัวอย่าง

หนังสือทั่วไป	
ผู้แต่ง 1 คน	กฤติน กุลเพ็ง. (2555). *กลยุทธ์การสรรหาบุคลากร*. กรุงเทพฯ: เอช อาร์ เซ็นเตอร์.
ผู้แต่งเป็นสถาบัน	มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ สถาบันวิจัยและพัฒนา. (2552). *บทคัดย่อชุดโครงการวิจัยและพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง*. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
หนังสือแปล	คอลลินส์, จิม และดรักเกอร์, ปีเตอร์ เอฟ. (2556). *ภาวะผู้นำ*. แปลจาก *HBR's 10 Must Reads: On Leadership* แปลโดย คมกฤช จองบุญวัฒนา. กรุงเทพฯ: เอ็กเปอร์เน็ท.
ผู้รวบรวมหรือบรรณาธิการ	คมสัน หุตะแพทย์. (บรรณาธิการ). (2552). *คู่มือการกำจัดแมลงศัตรูพืชโดยวิธีธรรมชาติสมุนไพรไล่แมลง*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: เกษตรกรรมธรรมชาติ.
ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง	*เกมและกิจกรรมพัฒนาทีมงาน = Intant teamwork*. (2556). กรุงเทพฯ: เอ็กซเปอร์เน็ท.
ไม่ปรากฏเมืองที่พิมพ์/สำนักพิมพ์ หรือไม่ปรากฏ ปีที่พิมพ์	ให้ใส่ [ม.ป.ท.] สำหรับเอกสารภาษาไทย และ [n.p.] สำหรับเอกสารภาษาต่างประเทศ ให้ใส่ [ม.ป.ป.]. สำหรับเอกสารภาษาไทย และ [n.d.]. สำหรับเอกสารภาษาต่างประเทศ
บทความในหนังสือ	เสาวณีย์ จำเดิมเผด็จศึก. (2534). การรักษาภาวะจับหืดเฉียบพลันในเด็ก. ใน สมศักดิ์ โล่ห์เลขา, ชลีรัตน์ ดิเรกวัฒชัย และมนตรี ตู้จินดา (บรรณาธิการ), *อิมมูโนวิทยาทางคลีนิคและโรคภูมิแพ้*. (น. 99). กรุงเทพฯ: วิทยาลัยกุมารแพทย์แห่งประเทศไทยและสมาคมกุมารแพทย์แห่งประเทศไทย.
วารสาร	ดุษฎี วรธรรมดุษฎี. (2556). วัฒนธรรมกับการดื่ม. *ราชพฤกษ์*, 10(3), 13-20.

วิทยานิพนธ์	สุภัคกาญจน์ ประกอบแสง. (2558). *โปรแกรมส่งเสริมพฤติกรรมการออกกำลังกายของนักศึกษาพยาบาลมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*. (วิทยานิพนธ์สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี).
บทความที่สืบค้นได้จากวารสารอิเล็กทรอนิกส์	Cadigan, J., Schmitt, P., Shupp, R., & Swope, K. *(2011, January).* The holdout problem and urban sprawl: Experimental evidence. *Journal of Urban Economics. 69*(1), 72. Retrieved from http://journals.elsevier.com/00941190/journal-of-urban-economics/
วิกิ (WIKI)	*มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.* สืบค้นเมื่อ 25 พฤศจิกายน 2553, จากวิกิพีเดีย http://th.wikipedia.org/wiki/มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
PowerPoint, Blog post, Online Video, Audio Podcast, Facebook post, Twitter post	ชาญณรงค์ ราชบัวน้อย. (2560). ศัพท์บัญญัติการศึกษา. [เว็บบล็อก]. สืบค้นจาก http://www.sornor.org/ Delafosse. (2018, April 8). *Teaching in the 21st Century* [Video file]. Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=075aWDdZUlM
สัมภาษณ์	สิทธิพล ชินสำราญ, พลโท. (2560, 14 กันยายน). ผู้บัญชาการโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า. [บทสัมภาษณ์.]

แบบเสนอขอส่งบทความเพื่อลงตีพิมพ์ในวารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

ข้าพเจ้า (นาย/นาง/นางสาว).....

ตำแหน่ง .....วุฒิการศึกษา.....

สถานที่ทำงาน.....

ขอส่ง ☐ บทความวิจัย ☐ บทความจากวิทยานิพนธ์

☐ บทความทางวิชาการ ☐ บทความปริทัศน์

ชื่อเรื่อง (ไทย).....

(ภาษาอังกฤษ).....

สาขาวิชา.....

คำสำคัญ (ภาษาไทย).....

(ภาษาอังกฤษ).....

สถานที่ติดต่อสะดวก

บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตรอก/ซอย.....ถนน.....

แขวง/ตำบล.....เขต/อำเภอ.....จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....

โทรศัพท์.....โทรศัพท์เคลื่อนที่.....โทรสาร.....

E-mail.....

หรือ สถานที่ทำงาน.....

ที่อยู่.....

โทรศัพท์..... โทรสาร.....

ข้าพเจ้าขอรับรองว่าบทความนี้

1. เป็นผลงานของข้าพเจ้า และผู้ร่วมงานตามชื่อที่ระบุในบทความ (ถ้ามี) จริง
2. ไม่เคยถูกนำไปตีพิมพ์ในวารสารอื่นใดมาก่อน และไม่อยู่ในระหว่างการพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารอื่นใด

ลงชื่อ.....

(.....)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ดาวโหลด แบบเสนอขอส่งบทความเพื่อลงตีพิมพ์ในวารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ได้ที่ http://kmlo.crma.ac.th/JOURNAL/_Misc/Instruction.aspx